

HRVATSKI ISELJENIČKI ZBORNIK 2006

Summaries in English
Resumenes en Español

HRVATSKI ISELJENIČKI ZBORNIK 2006.

**Hrvatska matica iseljenika
Zagreb, 2005.**

Nakladnik/Publisher/Editorial
**Hrvatska matica iseljenika/Croatian Heritage Foundation/
Fundación para la Emigración Croata**
Zagreb, Trg Stjepana Radića 3

Za nakladnika/For Publisher/Por la editorial
Nikola Jelinčić

Urednica/Editor/Editora en jefe
Vesna Kukavica

Uredništvo/Editorial Board/Consejo Editorial
Nikola Jelinčić, Vesna Kukavica, Diana Šimurina-Šoufek

Prevoditelji/Translators/Traductores
Neven Ferenčić – za engleski/for English/croata – inglés
Željka Lovrenčić – za španjolski/for Spanish/para español

Lektori/Language Editors/Correctores de estilo
Diana Šimurina-Šoufek – za hrvatski/for Croatian/croata
Kristina Bedić – za engleski/for English/inglés
Lucila Forero-Rajković – za španjolski/for Spanish/para español

Fotografije/Photographs/Fotografías
Darko Horvat, Ratko Mavar, Žorži Paro, FAH, Arhiva

DTP
Micromarket, Zagreb

Design
Luka Gusić

Tiskara/Printing-house/Imprenta
Denona, Zagreb

<http://www.matis.hr/zbornik>

HRVATSKI ISELJENIČKI ZBORNIK 2006.

CROATIAN EMIGRANT ALMANAC 2006

ANUARIO PARA LA EMIGRACIÓN CROATA 2006

ISSN 1330-3724
ISBN 953-6525-39-9

Naslovnica

Zagreb/Ivan Kožarić: *Antun Gustav Matoš*

Cover

Zagreb/Ivan Kožarić: *Antun Gustav Matoš*

Portada

Zagreb/Ivan Kožarić: *Antun Gustav Matoš*

PREDGOVOR

Nakladnička djelatnost u hrvatskome iseljeništvu raznovrsna je i pojavljuje se, s tradicijom duljom od stoljeća, na hrvatskome, engleskome, španjolskome, njemačkome, francuskome i drugim jezicima u tridesetak zemalja svijeta na svim kontinentima. Ta se riznica naše iseljeničke pisane riječi uspješno prezentirala u sklopu ovogodišnje prestižne Međunarodne izložbe knjiga *Interliber* u Zagrebu, pa joj je s pravom pripao najveći broj priloga Matičina godišnjaka. Izložba je ponovno otvorila stara neriješena pitanja dostupnosti autora iz iseljeništva čitateljima u Hrvatskoj, ne samo zbog jezične barijere među različitim dijelovima nacionalnoga korpusa. Procesi kulturne integracije hrvatskoga izvandomovinstva i matičnoga naroda, nakon uspostave hrvatske državne neovisnosti devedesetih godina prošloga stoljeća, zasigurno donose svoje plodove, no iseljeništvo s pravom očekuje više. Najpoželjnija je dvosmjerna komunikacija, dakle ne samo ona iz iseljeništva prema domovini nego i ona iz domovine prema iseljeništvu. Važan dio te komunikacije bila je, jest i bit će pisana riječ.

Hrvatski iseljenički zbornik 2006. sa sažecima na engleskome i španjolskome jeziku ima 8 tematskih cjelina, koje se sastoje od 34 samostalna autorska priloga, a ima elektroničku inačicu na globalnoj mreži na adresi <http://www.matis.hr/zbornik>. Tematske cjeline *Znaci vremena*, *Baština*, *Kroatistički obzori*, *Dijaspora*, *Mostovi*, *Duhovnost*, *Znanost*, te *Nove knjige* bogate su raznorodnim tekstovima o našim uglednim književnicima, glazbenicima i plesnim umjetnicima iz svijeta. Nastavljaju se priče o vrhunskim hrvatskim znanstvenicima koji su, nakon školovanja u domovini, ostvarili zapoženu međunarodnu afirmaciju.

Hrvatsko iseljeništvo je dalo veliki doprinos uspostavi samostalne hrvatske države, pa mu pripada značajno mjesto u suvremenoj hrvatskoj povijesti. Povijesne teme iz života hrvatskoga naroda u zemlji i hrvatskim zajednicama u svijetu oduvijek su bile prisutne na stranicama naših kalendarskih knjiga. Ove su ih godine ispisali vrsni stručnjaci poput dr. Ljubomira Antića, dr. Ivana Čizmića, dr. Josipa Jurčevića, dr. Josipa Šentije iz Zagreba ili pak povjesničarke Marije D. Žic iz New Yorka. Književnik i publicist Marko Dekić iz Budimpešte priredio je opsežni razgovor s dr. Mijom Karagićem, predsjednikom Hrvatske državne samouprave u Mađarskoj, koji je stekao bogata iskustva, izgradio razgranate društvene i kulturne veze s hrvatskim zajednicama u Austriji, Italiji, Makedoniji, Rumunjskoj, Češkoj, Slovačkoj, Srbiji i Crnoj Gori pa je izuzetno zanimljivi sugovornik na temu statusa hrvatskih autohtonih manjina u EU.

INTRODUCTION

Publishing in the Croatian emigration is varied and appears, with more than a century of tradition behind it, in the Croatian, English, Spanish, German, French and other languages in thirty countries on all continents. This treasury of our emigration's written word was successfully presented at this year's prestigious Zagreb Interliber International Book Fair, earning it the lion's share of contributions to Matica's Almanac. The exhibition opened again some old unresolved issues of Croatian reader's access to authors in the emigration, a problem existing not only because of the language barriers present between various parts of the Croatian national corpus. The processes of cultural integration between the emigrant and Homeland Croatian nation, in the wake of the establishment of an independent state in the 1990's, is certainly contributing its fruits but the emigration justly expects more. Two-way communication is most to be desired. Not only, therefore, communication from the emigration towards the Homeland but also from the Homeland towards the emigration. An important part of that communication has been, is and will continue to be, the written word.

The 2006 Croatian Emigrant Almanac with summaries in the English and Spanish languages has 8 thematic sections made up of 34 independent contributions and is available in electronic issue on the World Wide Web at <http://www.matis.hr/zbornik>. The thematic sections: *Signs of the Times, Heritage, Croatian Philology Horizons, The Diaspora, Bridges, Spirituality, Research and New Books* are rich in a wide variety of texts covering eminent Croatian writers, musicians and dance artists from around the world. The saga of top Croatian researchers who have, after completing their education in the Homeland attained noted international affirmation, continues.

Croatia's emigrants made a massive contribution to establishing an independent Croatian state earning it a significant place in recent Croatian history. Historical themes from the life of the Croatian nation at home and in the Croatian communities abroad have always been present on the pages of our yearbooks. They have been written this year by capable experts like Ljubomir Antić, Ivan Čizmić, Josip Jurčević, Josip Šentija out of Zagreb or by historian Marija D. Žic out of New York. Writer and publisher Marko Dekić from Budapest has prepared an in-depth interview with Mijo Karagić, the president of the Croatian National Self-Government in Hungary, who has gained a wealth of experience and created a wide network of social and cultural ties with the Croatian communities in Austria, Italy, Macedonia, Romania, the Czech Republic, Slovakia, Serbia and Montenegro and is as such an interesting collocutor on the subject of the status of the Croatian indigenous minorities in the EU.

INTRODUCCIÓN

La actividad editorial de la emigración croata es muy variada y tiene más de un siglo de tradición en el croata, inglés, español, alemán, francés y otras lenguas en treinta países del mundo y en todos los continentes. El tesoro de la palabra escrita por nuestra emigración se presentó con éxito en la prestigiosa Exposición internacional de libros *Interliber* en Zagreb y con razón le perteneció el mayor número de anexos del Anuario de la Fundación para la Emigración Croata. La exposición abrió de nuevo las antiguas y no resueltas preguntas sobre la accesibilidad de los autores de la emigración a los lectores en Croacia, no sólo a causa de la barrera del idioma entre las diferentes partes del corpus nacional. Los procesos de la integración cultural de los croatas fuera de la patria y el pueblo materno, después del establecimiento de la independencia del estado croata en los años noventa del siglo pasado, seguramente trajeron sus frutos, pero la emigración con razón espera más. Lo más deseable es la comunicación recíproca, o sea, no sólo aquella de la emigración hacia la patria, sino también aquella de la patria hacia la emigración. Un importante papel en esta comunicación fue, es y será la palabra escrita. El Anuario para la Emigración Croata 2006 con resúmenes en inglés y en español, cuenta con 8 unidades temáticas que comprenden 34 anexos de autores independientes y se publicó en forma electrónica en la red global en la dirección de internet <http://www.matis.hr/zbornik>. Las unidades temáticas: *Los Signos del Tiempo, Herencia, Horizontes Croatísticos, Diáspora, Puentes, Espiritualidad, Ciencia y Nuevos Libros* son los ricos y variados textos sobre nuestros destacados escritores, músicos y bailarines en el mundo. Continúan los relatos sobre los científicos croatas cumbres, quienes, después de terminar su educación en la madre patria, fueron reconocidos internacionalmente. La emigración croata dio una gran contribución al establecimiento del estado croata independiente así que le pertenece un lugar destacado en la historia contemporánea croata. Los temas históricos de la vida del pueblo croata en el país y en las comunidades croatas del resto del mundo han estado desde siempre presentes en las páginas de nuestros anuarios. Este año fueron escritos por grandes expertos como el doctor Ljubomir Antić, doctor Ivan Čizmić, doctor Josip Jurčević, doctor Josip Šentija de Zagreb y la historiadora Marija D. Žic de Nueva York. El escritor y publicista Marko Dekić de Budapest presenta su larga conversación con el doctor Mijo Karagić, presidente de la Sociedad Autónoma Estatal Croata de Hungría sobre sus ricas experiencias y la realización de una amplia red de relaciones sociales y culturales con comunidades croatas en Austria, Italia, Macedonia, Rumania, República Checa, Eslovaquia, Serbia y Montenegro. Él es un interlocutor interesantísimo sobre el tema del estatus de las minorías autóctonas croatas en la UE.

ZNACI VREMENA

Europski parlament • Otvaranje pregovora o punopravnom članstvu između Hrvatske i Europske unije, 4. listopada, najznačajniji je dogadjaj u 2005. Hrvatska i njezino iseljeništvo ostvarili su još jedan zajednički san • Iseljena Hrvatska je dio hrvatskoga nacionalnoga korpusa koji je integralni dio zapadnoga svijeta kojem se domovinska Hrvatska u svakom pogledu najbezbolnije može priključiti posredovanjem iseljene Hrvatske

Ljubomir Antić

NACIONALNI IDENTITET I INTEGRIRANJE EUROPE

Pred vrata Europske unije Hrvatska je stala s uvjerenjem da je hrvatska povijesna bilanca izrazito pozitivna, pa hrvatski narod može krenuti ususret svijetu koji se integrira, otvoreno i bez tjeskoba

O identitetu a posebice nacionalnom identitetu nikada se nije toliko govorilo kao u posljednje vrijeme. *Globalizacija*, koja je od kraja 80-ih godina prošlog stoljeća “nahruplica” u život pojedinca i naroda, uz mnogobrojne učinke u prvoj redu stavlja na kušnju njihov identitet. Iako nam se čini da sve znamo kada je o identitetu riječ, na početku ovog razmatranja ipak držim potrebnim iznijeti jednu od definicija koja najviše odgovara kontekstu u kojem će o njemu ovdje biti riječ. Prema njoj: *identitet je svojstvo nekoga da unatoč svojim promjenama i promjenama situacije u kojima sudjeluje, nalazeći se u odnosu s drugima – ostaje jednak sam sebi.*

(O identitetu kao vrijednosti može se govoriti i “manje stručno”. Tako će jedan naš istaknuti kulturni djelatnik, govoreći za jedne dnevne novine o temi *Identitet i/ili kaos*, sočno ustvrditi: *Tko nema identitet, to je dubre od čovjeka, taj je niškoristi, bolje da ga nema.*)

Zbog važnosti njegovog sadržaja danas svatko tko drži do sebe govoriti o identitetu. U knjizi *Tragedija Srednje Europe*, češki književnik Milan Kundera će na ovaj način istaknuti vrijednost kulturnog identiteta: “Identitet nekog naroda i neke civilizacije odražava se i sazima u onome što je stvorio duh – u onome što je poznato kao “kultura”. Ako tom identitetu prijeti uništenje, kulturni život postaje jači, važniji, sve dok sama kultura ne postane vrijednost oko koje se sabiru svi ljudi.” Francuski filozof Alen Filkienkraut će pak reći da se “ljudskost ne stječe, nego se gubi kad se nastoji izbrisati vlastiti identitet i otrgnuti se pod svaku cijenu, od svog posebnog odredenja.”

Identitet je bitno obilježje osobnosti. Samo osobnost, a ne stvar može komunicirati, uspostavljati kvalitetne odnose, voljeti...

Bitna značajka vremena koje živimo zadnjih petnaestak godina jesu promjene. Živimo vrijeme promjena! Štoviše, živimo povijesno vrijeme koje nije jednako "gusto" kao prirodno. U ovom zgušnutom povijesnom vremenu zrenje se odvija neobično brzo, promjene sustižu jednu drugu i imaju epohalno značenje. Sve to odvija se na našem nacionalnom, hrvatskom, i na globalnom planu. No promjene ne nastaju iz istog nego iz dva usporedna trenda. Proces na našem prostoru dio je trenda u kojem se svijet partikularizira (pa se govori o "eksploziji" država, manjina u državama ili samog etniciteta kao takvog) dok drugi trend ide u pravcu globalizacije svijeta. Po svemu se čini da je potonji trend dominantan. I tu nastaje problem. Korijen "nesporazuma" između nas i svijeta leži u tome što su Hrvati sanjali jednu a ostvarili su posve drugu državu. Sanjali su, streljili, žrtvovali se... za *jaku državu*, jer je kao takva bila jedino iskustvo hrvatskih državotvoraca, a zbog (doslovno) u međuvremenu uznapredovale globalizacije, ostvarili državu *mekih granica i nejasnog suvereniteta*. Usporedno sa završnom fazom stvaranja hrvatske države (ali, ne zaboravimo, i svih drugih država koje su nastale u posljednjem desetljeću XX. stoljeća) gubila je svetogrdnu konotaciju sintagma o "miješanju u unutrašnje poslove", a "persona non grata" sve se više tražila među svojim građanima nego među strancima koji su pristizali u sve većem broju i osjećali se značajnijim (!) nego kod svoje kuće. Više se ne govori ni o dobrim starim špijunima, koje ćemo odsad gledati samo na ekranim. Unutrašnje (privatne) stvari postale su vanjske (javne) i obrnuto. Ukratko, svijet se sve više *globalizira* (amerikanizira), a država *relativizira*.

Temeljne odrednice hrvatskoga identiteta, medu ostalim, su: solidarnost, obitelj kao temeljna ljudska zajednica , socijalna pravda, uvažavanje tradicije, poštovanje običaja, ustanova i moral ; naglašena svijest o pravnom poretku , oslanjanje na iskustvo naspram apstrakcija, država i društvo na kršćanskim načelima, odgovornost osobe, tolerancija prema različitosti, stremljenje prema slobodi i vlastitoj državi

Silna želja za državom kod hrvatskih državotvoraca (pri tome ne mislim na uski krug pojedinaca nego na svakoga od nas tko misli državotvorno) bila je prerasla u opsесiju, koja nije omogućavala realno sagledavanje onoga što se u međuvremenu događalo s državom kao takvom. Ona je, naime, postala nešto što nije sadržano u našem iskustvu, njezin položaj među drugim državama je nešto što nije poznato u povijesti odnosa među državama.

Srednja generacija današnjih hrvatskih političara još dobro pamti indignaciju s kojom je svojedobno odbacivana tzv. Brežnjevljeva doktrina “ograničenog suverenitete”, a danas ograničenje najviše vlasti u jednoj državi nije znak nacionalnog poniženja, nego njezina moderniteta. No sva sreća da je bilo tako, jer da su Hrvati početkom 90-ih bili pozvani na onakva odricanja i žrtve za neku razvodnjenu polu-državu tko bi se odazvao? Ovako smo stekli državu, koja, premda drugaćija od sanjane, ipak predstavlja nužni okvir u kojem ćemo pokušati očuvati sebe, svoj identitet. To neće biti lako. No zamislimo kako bi nam bilo da smo globalizacijske procese kao i pristup u Europsku uniju dočekali kao objekt u neugodnom da ne kažem neprijateljskom okruženju bivše države? Slaba ili jaka, integrirana u poželjne zajednice odmah ili s odgodom, samo neovisna država može obaviti neke zadaće, presudne za ono što zajedničkim imenom zovemo *hrvatstvo*. Te zadaće su: teritorijalno i duhovno integriranje, biološko pomlađivanje, demografsko uravnoteženje u prostoru, osiguranje granica i pod svaku cijenu izbjegavanje stanja u kojem možemo biti destruirani od neke za tude interese upotrijebljene manjine.

Predržavna zagledanost u sebe prouzročila je i neke (prenaglašene!) nesporazume u odnosu prema Europskoj uniji. Doista nisam čuo relevantnog pojedinca ni skupinu čiji bi program bio izoliranje Hrvatske od Europe. Antieuropizam je danas uglavnom etiketa za eliminiranje političkog protivnika. Hrvati su oduvijek nagnuti prema Europi. Ona je njihov eshaton. Zapadnjaštvo (europsko) je bitni dio hrvatskog identiteta. U Hrvatskoj nitko ne može uspeti na antieuropojstvu.

Odakle ipak određeni euroskepticizam (uostalom posve legitiman i ništa više naglašen nego npr. u Danskoj, Velikoj Britaniji)? U prvoj redu iz nerazumijevanja i hladnoće nekih europskih struktura prema nama u trenucima kad nam je bilo najteže. Uostalom, nije li Doris Pack, visoko pozicionirana u Europskom parlamentu, javno priznala pogrešku kad su naše legitimne oslobođilačke akcije (u prvoj redu “Oluja”) uzete kao povod usporavanju hrvatskog približavanja Uniji. Euroskepticizam se, dakle, pojavio u srazu očekivanog i stvarnog europskog prihvaćanja Hrvatske. Drugi razlog proizašao je iz naše spomenute donedavne zagledanosti u sebe. Dok smo se bavili sobom, naime, Europa je proživiljava duboke promjene koje su prožele cijeli njezin život. Podignuviš glavu nakon stjecanja neovisnosti, i pogledavši je, to više nije bila ona Europa u kojoj su bile sabrane sve naše želje. Naša Europa su božićne svijeće na prozorima Zapadnog prema Istočnom Berlinu, Europa *hladnog rata* u kojem se jasno ocrtavaju granice “dobra” i “zla”, to je zajednica tradicijskih, kršćanskih vrijednosti... A ovo što se pojavilo pred nama je Europa *novih pravila*, Europa hedonizma i permisivnosti u kojoj su

građanske slobode odvojene od pojma građanske odgovornosti, Europa čiji građani sve više vjeruju da imaju obveze prema sebi a ne prema zajednici, Europa kojoj je *imati* važnije nego *biti*.

Stare Europe, duboko zadržane u našem sjećanju, nije se tek tako lako oslobođiti.

Može li to biti prepreka našem putu u Uniju? Ne! Kao prvo mi nismo u poziciji Europskoj uniji propisivati pravila. A njezino pravilo prilikom primanja u zajednicu glasi: uzmi li ostavi! Mi ćemo uzeti ponuđeno, naučiti nova europska pravila, no nećemo tek tako lako ostaviti stare europske vrijednosti. Sačuvane kod nas, ali i kod Poljaka, Čeha, Slovaka, Mađara, Slovenaca... donedavno potlačenih naroda srednje i istočne Europe koji su baštinili zapadno kršćanstvo, te vrijednosti mogu, kako netko kaže, "Zapadu jednom vratiti izgubljenu inspiraciju."

Cilj borbe za hrvatsku neovisnost nije bio stvaranje usamljene hrvatske države. Naše mjesto je u Europskoj uniji. Strahovi koji se javljaju na temelju iskustva dosadašnjeg života u zajednicama (Ugarskoj, Austriji, Austro-Ugarskoj, Jugoslaviji) su razumljivi, no moramo ih se osloboditi. Uostalom, živeći skoro tisuću godina u zajednicama u kojima smo uvijek bili slabija strana, valjda smo stekli i neka iskustva koja nam mogu korisno poslužiti i u ovom posve novom ambijentu. Jasno, pod uvjetom prilagodbe novim okolnostima. A najveća nova okolnost jest da imamo vlastitu državu koja nam omogućuje da se više ne branimo zatvarajući se u sebe, nego otvarajući se prema svijetu. Ta nismo li upravo u rijetkim trenucima otvaranja najviše afirmirali vrijednosti našeg identiteta.

Da osmišljenim pristupom globalizaciji i jedna mala zemlje može umnogome anulirati njezine negativne učinke, najbolje dokazuje slučaj Irske, koja je, prema jednom novijem istraživanju, najglobaliziranjija zemlja svijeta.

(A propos naše zatvorenosti. To nije nikakva hrvatska posebnost koja nam se često zlonamjerno imputira, nego značajka, prirodno ponašanje, svakog ugroženog bića. Ta nisu Hrvati posljednji zadržali latinski jezik u svom parlamentu zbog osobite ljubavi prema tom mrtvom jeziku, niti su među posljednjima imali zakone protiv protestantima zbog nekog osobitog animoziteta prema njima, nego da bi se štitili od posve konkretnih stranih presizanja. Poput Nietzscheovog crva na ulici poslije kiše, i Hrvati su se stisli u sebe ne bi li smanjili mogućnost da budu zgaženi. Nasuprot tome: nije li mala hrvatska država – Dubrovačka Republika, upravo zato što je po ondašnjim kriterijima bila neovisna, stajala otvorena prema svijetu izmjenjujući s njime materijalne i duhovne vrijednosti?) Sve što smo rekli o Europi odnosi se i na šire integriranje, na globalizaciju, ili kako neki s razlogom kažu amerikanizaciju.

Nismo mi jedini koji sa zabrinutošću gledaju njezine negativne, "divlje" učinke. (Zbog nekontroliranosti i brzine kojom se odvija, govori se o "divljoj globalizaciji". Ovo je naime prvo u nizu pokušaja globaliziranja svijeta - helenizam, Rimsko Carstvo, kršćanstvo, veliki totalitarni projekti XX. stoljeća - koje se ne odvija na nekoj programskoj podlozi, osim ako to nije *permisivno izobilje*.) Tko ne strepi pred multinacionalnim

kompanijama koje postaju usporedna vlast koja ugrožava demokraciju. (I ne samo demokraciju nego i ljudsku slobodu. Ne znam je li ikada bilo toliko ograda u razmišljanju, toliko autocenzure, toliko zabranjenih tema u području u koja nije pametno zalaziti, koliko u današnjim *otvorenom društvu?* Pokušajte samo, na bilo koji način, problematizirati i to samo *otvoreno društvo!*) Tko je ravnodušan pred presijom koja amalgamira, standardizira životne stilove, briše raznovrsnost, identitete, u kojoj je sve na tržištu (pa i osjećaji) a misao vodilja jest profit? Kome nije nelagodno pred postemocionalnom i postetičnom civilizacijom - kako je neki već nazivaju?

No globalizacija je realnost. Bez obzira bila ona *ireverzibilni trend*, dakle, jedina budućnost čovječanstva ili tek još jedna ljudska utopija (još jedno od mnogih *privremenih uvjerenja* za koje se vjerovalo da su trajna), treba joj ozbiljno pristupiti i prilagoditi se tako da u velikom *loncu za taljenje* očuvamo naša bitna obilježja. Takve činjenice poput globalizacije se *a priori* ni odbijaju (stati ispred takvog vala je pogibeljno) niti nekritički prihvaćaju (jer su poznate cijene plaćene za megaprojekte novih svjetskih poredaka). No svatko ima pravo na zabrinutost. Osobito oni koji nalaze vrijednost u demokraciji i nacionalnoj državi. Pogrješna je naime teza globalista da oni ugrožavaju samo nacionalnu državu a afirmiraju demokraciju. Nacionalna država i demokracija su nerazdvojno povezane. Nacionalna država je rodno mjesto modernoj, liberalnoj demokraciji, i ona je jedino jamstvo njezinog opstanka. (Pod *liberalnim* ovdje podrazumijevam tehniku vladanja a ne političku filozofiju liberalizma.) Nismo li toga i sami bili svjedoci dok smo nazočili rušenju totalitarnog komunističkog sustava? Njega nisu poslali u povijest ni disidenti, ni borci za ljudska prava, NGO-i ni Radio Slobodna Europa... Svakome od njih čast na pojedinačnom udjelu, no drugo *proljeće naroda* (1989/90.) kao i ono prvo (1848.) iznijeli su *nacionalni pokreti* koji su u svojoj biti i *demokratski*.

Presude nacionalnim državama zbog dva svjetska rata i tri totalitarizma XX. stoljeća (koje izriče današnja ljevica da bi opravdala svoju hladnoću prema tradicijskim vrijednostima i napuštanje brige za socijalnu sferu) za koje se optužuju, neutemeljene su. Ta nisu li se oba agresorska bloka i totalitarizmi slomili na koalicijama demokratskih država koje su snažno mobilizirale svoje građane za demokraciju i humanističke vrijednosti. Kao i u tim poduhvatima, nacija je i danas jedini čimbenik koji u kriznim stanjima može mobilizirati ljude za *opće dobro*. Sjetimo se samo ne tako davne reakcije moćnih Sjedinjenih Država. Našavši se u nevolji nakon terorističkih napada, jesu li one u svrhu mobilizacije svojih građana mahnule nekom parolom iz globalističke retorike ili američkom zastavom? Tih dana smo čitali: "Odmah nakon 11. rujna silan se američki patriotizam jako razbuktao, zemlja je ušla u specijalni rat u kojem svi osjećaju potrebu da nekako pridonesu. Najlakše je to, dakako, nekim simboličnim gestama... Tako su između mnogih patriotskih znakova, Amerikanci "ludi" za svojom zastavom – milijuni širom SAD-a razvili zastave na svojim automobilima."

Dobro je dok svijetu ide dobro. No postoje problemi i (nažalost) uvijek će ih biti, koji se neće moći rješavati samo racionalnim kalkulacijama. Zato je nedopustiva posvemašnja

ekonomizacija ljudskog života. To već mnogi uviđaju pa će čak i socijalist Lionel Jospin, bivši predsjednik francuske vlade reći: "Da tržišnom gospodarstvu – ne tržišnom društvu!" Pri kraju recimo ponešto i o temeljnim odrednicama hrvatskog identiteta. Po mojoj mišljenju, uz već navedene, to su: solidarnost • obitelj kao temeljna ljudska zajednica • socijalna pravda • uvažavanje tradicije • poštovanje običaja, ustanova i morala • naglašena svijest o pravnom poretku • oslanjanje na iskustvo naspram apstrakcija • država i društvo na kršćanskim načelima • odgovornost osobe • tolerancija prema različitosti • streljenje prema slobodi i vlastitoj državi.

Na tome treba graditi zajednički emocionalni obrazac (jer je hrvatsko biće na putu raspolučenja) i, zašto ne reći, zašto se sramiti, stvarati *grupni entuzijazam*. Mi to možemo, mi smo to dokazali u građenju demokracije i stvaranju, obrani i oslobođenju države.

Prema tome: s uvjerenjem da je hrvatska povjesna bilanca izrazito pozitivna, hrvatski narod može krenuti ususret svijetu koji se integrira, otvoreno, i bez tjeskoba. Nemojmo nikad zaboraviti: Hrvati su na "kraju povijesti", kao neki nazivaju vrijeme koje živimo, pobjednici. Unatoč omalovažavanju i u povijesti nezabilježenom kriminaliziranju obrambenog i oslobođilačkog rata, i to pobjedištvu nezaustavljivo postaje bitno obilježje hrvatskog nacionalnog identiteta.

Summary

NATIONAL IDENTITY AND INTEGRATING EUROPE

Croatia stands before the doors of the European Union convinced that its historical legacy is exceptionally positive, and that the Croatian nation can, therefore, move forward to meet a world that is integrating, openly and without anxiety. In this essay on national identity the author chooses, from among the many definitions of identity found in literature, those that best suit the context of his deliberation. According to this definition: *Identity is the quality an individual possesses to, regardless of change internally or in the situations they participates in while in relation to others, remain true to themselves.* Another definition favourable to the author in addressing this topic is found in Czech writer Milan Kunder's *Tragedy of Central Europe* that says that "the identity of a nation and a civilisation is reflected and condensed in that which is created by the spirit – it that which is known as "culture". Cultural life becomes stronger and more important if identity is threatened with destruction, until culture itself becomes a value around which people gather".

Resumen

LA IDENTIDAD NACIONAL Y LA INTEGRACIÓN EUROPEA

Frente a la puerta de Unión Europea, Croacia se presenta convencida de que el balance histórico croata es categóricamente positivo y que el pueblo croata puede partir al encuentro del mundo que se integra, abiertamente y sin miedo. En este ensayo sobre la identidad nacional, el autor, entre sus numerosas definiciones, escoge entre la literatura aquella que más conviene al contexto de su discusión. Según ella: *la identidad es la característica de alguien quien a pesar de sus cambios y cambios de la situación a la que participa, estando relacionado con los demás – sigue siendo sí mismo*. Para considerar el tema, al autor es también cercana la definición del libro *La Tragedia de la Europa Central* del escritor checo Milan Kundera, quien dice: “La identidad de un pueblo y de una civilización se refleja y se resume en aquello que ha creado su mente – en aquello que es conocido como “cultura”. Si a esta identidad se amenaza con la destrucción, la vida cultural se hace más fuerte, adquiere mayor importancia, hasta el punto en que la cultura misma se hace el valor alrededor del cual se reúne toda la gente”.

Marko Dekić

HRVATSKE AUTOHTONE MANJINE U EUROPSKOJ UNIJI

Razgovor s dr. Mijom Karagićem, predsjednikom Hrvatske državne samouprave u Mađarskoj, koji je na čelu te uzorne organizacije od samoga početka manjinskoga sustava u Republici Mađarskoj. Mijo Karagić stekao je bogata iskustva, izgradio razgranate veze s mnogim političarima, diplomatima, znanstvenicima i novinarima ne samo u Mađarskoj, već i u Hrvatskoj, kao i našim hrvatskim zajednicama u Austriji, Italiji, Makedoniji, Rumunjskoj, Češkoj, Slovačkoj, Srbiji i Crnoj Gori

Gospodin Karagić je na svoju dužnost izabran 1995. g., nakon slobodnih lokalnih i manjinskih izbora u Mađarskoj kada su naši hrvatski zastupnici dobili gotovo 130 ti-suća glasova. Prethodno je bio generalni tajnik Saveza Hrvata u Mađarskoj, prve krovne udruge Hrvata u ovoj državi. U bivšem poretku pak bio je prosvjetar, urednik Narodnoga kalendara i referent Demokratskog saveza Južnih Slavena u Mađarskoj. Knjigu pripovijesti „Slobodni putovi“ objavio je 1982. g. u Budimpešti, a napisao je i više studija o gradićanskohrvatskoj pismenosti i književnosti. Na tu temu je i doktorirao na budimpeštanskom Sveučilištu, 1984. g. Od 1988. član je Društva hrvatskih književnika, a od 1997. do 2003. bio je predsjednik autohtonih hrvatskih zajednica u susjednim zemljama. Godine 1999. imenovan je počasnim konzulom Republike Hrvatske u Mađarskoj. Ovo mu je treći mandat kao predsjedniku HDS-a, na čelu je legitimne hrvatske organizacije u Mađarskoj od samog početka manjinskoga samoupravnog sustava u Republici Mađarskoj. Četrdeset i dvije godine radi na istome „kolosijeku“, uvijek isti motivi: duhovna hrana, dobrobit i prosperitet naše manjine u Mađarskoj. Stekao je bogata iskustva, izgradio razgranate veze s mnogim političarima, diplomatima, znanstvenicima i novinarima ne samo u Mađarskoj već i u Hrvatskoj, te našim hrvatskim zajednicama u Austriji, Italiji, Makedoniji, Rumunjskoj, Slovačkoj, Srbiji i Crnoj Gori.

Nedavno ste bili u Zagrebu. Susreti s Hrvatskom, Zagrebom što znače za Vas? Pregovarate s čelnicima i vodećim političarima naše matične države, odlazite na razne forme, okrugle stolove i predstavljanje knjiga. Je li to onaj profil kontakata s matičnom domovinom koji Vi očekujete?

Zagreb je uvijek bio i ostaje jedan od najdražih mi gradova. Zavolio sam ga osobito kada sam 1974. šest mjeseci boravio u njemu na studijskom putovanju. Tada sam upoznao ne samo grad već i brojne istaknute književnike, znanstvenike ... vrle ljudi s kojima od tada održavam stalne veze. Djeca su mi studirala u Zagrebu, pa sam i kao otac često putovao u ovaj grad. No, jako volim biti i u Šibeniku gdje također imam mnogo prijatelja. Slično i u drugim naseljima Lijepe naše. Jedan grad ili selo možeš zavoljeti zbog prirodnih ljepota, bogatstva povijesnih spomenika, ali i zbog dobrih ljudi. Meni su ljudi najvažniji jer oni odlučuju o mom odnosu prema danoj sredini. Naša matična država, Republika Hrvatska, za koju smo osjećajno vezani i mi, Hrvati u Mađarskoj, mlada je država s puno briga i poteškoća. A mi, Hrvati u Mađarskoj, unatoč našim višestoljetnim korijenima na panonskome tlu, „mlada smo hrvatska zajednica“. Naime, do 1990. godine, godine preokreta, bili smo prema tadašnjemu jugoslavenskom modelu i političkom receptu, spojeni u tzv. „južnoslavensku zajednicu“. U toj smo zajednici „bratstva i jedinstva“ mnogo izgubili, osobito glede službene uporabe hrvatskoga jezika te zapostavljanja hrvatskih kulturnih tradicija i vrijednota. Zato šira mađarska javnost o Hrvatima gotovo ništa nije ni znala. Na žalost, kadšto smo se s tom činjenicom suočavali i u Hrvatskoj. U ovom kontekstu između nas i matične nam države, upravo zbog spomenute „mladosti“, ne postoji još izrađen model međusobnih odnosa, nema iskustva institucionalizirane suradnje, nego – zasada – možda tek jak, čvrst osjećaj duhovne, povijesne i kulturološke povezanosti te pojedinci, hvala Bogu sada već i u samome političkom vrhu, koji tu duhovnu povezanost doživljavaju i kao moralnu potrebu. Vjerujem da su ti osjećaji istodobno i jamstvo konkretne, svakodnevne materijalizirane suradnje. Držim važnim da čelnici naše matične države, pa i cijela javnost Republike Hrvatske znatno bolje upoznaje životne prilike i potrebe neophodne za naš opstanak. Mislim da manjine nije slobodno spominjati samo prigodom međudržavnih i diplomatskih pregovora, jer su one važne i zbog aktualnosti europskih, integracijskih i globalizacijskih tijekova te zbog strategijski važne prekogranične i regionalne suradnje u koju se ne može uključiti bez garantiranja osnovnih ljudskih i manjinskih prava i evidentiranja značaja i uloge nacionalnih manjina. Kao predsjednik autohtonih hrvatskih zajednica u Austriji, Italiji, Mađarskoj, Makedoniji, Slovačkoj, Rumunjskoj i Srbiji i Crnoj Gori, zalagao sam se da hrvatska Vlada i Hrvatski sabor skrb o Hrvatima u susjednim zemljama ugrade u svoju unutarnju politiku, a to znači svakodnevnu, konkretnu brigu, materijalnu i moralnu skrb o Hrvatima u spomenutim državama. To nije novac izbačen kroz prozor ili uzaludno potrošena energija jer ovi hrvatski otoci u novim europskim odnosima bit će korisni hrvatskome narodu i hrvatskoj državi. Zato ih moramo čuvati i štititi.

Mađarska je od 2004. g. članica Europske unije. Hrvatska je na pragu ove zajednice. Što mislite, hoće li se promijeniti odnosi između Hrvata u drugim državama i Republike Hrvatske?

Mađarska, naša domovina definitivno se priključila Evropi, a naša matična država Republika Hrvatska će, vjerujem, unatoč nepoštenim političkim igrama „velikih”, uskoro jednako tako postati članicom ove zajednice. Hrvati i Mađari oduvijek su pripadali ovom europskom civilizacijskom prostoru, pa je prirodno i politički opravdano da budu ravnopravni članovi proširene Europske unije. Pretjeruje i nije u pravu onaj tko ovo članstvo pozdravlja samo zato što naivno očekuje da će se već sutra kupati u medu i mlijeku, ali grubu grješku čini i onaj tko ovu mogućnost i članstvo svom snagom nijeće i odbacuje. Čini mi se da mi, Hrvati, ipak nemamo drugu mogućnost i izbor jer biti izoliran i prepušten samome sebi ili volji sudbine u neposrednom okružju u kojem se arogantno šire i jačaju surovi zakoni gospodarskog tržišta i povezanost regija, ne bi bilo dobro i poželjno. Ali i u globalizacijskom tijeku moramo pripaziti na nove šanse i zadaće koje evidentiraju našu budućnost, strogo ih moramo povezati i s našim nacionalnim identitetom. Hrvatska u toj globalizaciji u kojoj vladaju ponajprije gospodarski interesi, gdje se uglavnom spominju elementi ljudske sigurnosti, mira, čovječjeg dosljedanstva i demokracije u duhu svoga nacionalnog interesa mora misliti, pa tako i skrbiti o hrvatskim zajednicama u europskim državama. Napokon ćemo živjeti u takvom ozračju i okružju gdje se nacionalna samobitnost ne može ucjenjivati i kažnjavati.

Predsjednik Republike Madarske Ferenc MÁdla i predsjednik Republike Hrvatske Stjepan Mesić bili su nazočni na tradicionalnome Danu Hrvata u Madarskoj (2005.) i tom prigodom razgovarali s g. Mijom Karagićem, predsjednikom HDS Madarske

Vjerujem da je i za nas jedna nova mogućnost jer hrvatske zajednice koje žive izvan Republike Hrvatske jednostavno će biti prisiljene zajednički tražiti prikladne odgovore na nove društvene i političke izazove. No, odgovore će naći samo najaktivniji, najvitalniji i oni koji djeluju u političkom jedinstvu, što ni unutar dane zajednice ne mora značiti podudarnost mišljenja u svakom pitanju. Sigurno je i to da će se naše zajednice bez svoga „brižnoga vrtlara” u nemilosrdnome globaliziranom i integriranom svijetu brzo osušiti i nestati. Budući je riječ o općenacionalnome strategijskom interesu „brižni vrtlari” u našem slučaju mora biti Hrvatska, a ozbiljnost matične države u vezi s tim ne podnosi nikakve stranačke interese. Europa nije cilj, nego pokret. Priključenje njoj ne znači kraj naše povijesti, kraj povijesti Hrvatske i Mađarske. Mađari će i nadalje ostati Mađarima, a mi Hrvatima. Vjerujem da će Europa naše zajednice još jače povezati. (Primjerice, Gradičanski Hrvati u Austriji, Madarskoj, Slovačkoj i Češkoj već sada mogu stvoriti svoju uniju!) Na žalost još i danas ima ljudi koji rado nose tude odijelo i govore tudim jezikom. To do beskrajnosti ne mogu činiti. Danas točno znamo tko nisu Hrvati, a vjerojatno ćemo samo u novoj europskoj zajednici saznati tko su Hrvati. U tome će nam suglasju biti potrebna i nova nacionalna svijest. Htjeli ili ne htjeli priznati, ovo je svijet učinka. Znam da mi, Hrvati, taj učinak imamo, ali ćemo ipak pravi kulturni, civilizacijski, a možda i moralni šok doživjeti kada će svijet priznati posve drugi učinak i druge vrline nego što mi mislimo. Priznat će nas i poštivati, osim već poznatih, prije svega zbog drugih i drugaćijih, manje romantičarskih vrlina. Na to moramo biti spremni svi mi.

Što smatrate najvažnijim u odnosima između Hrvata u Mađarskoj i Republike Hrvatske? Što se do sada postiglo na tome polju?

Uvijek sam naglašavao važnost jasne politike hrvatske Vlade prema nama, jer bez toga hrvatske zajednice izvan hrvatskih granica vise u zraku. Hrvatska jednostavno mora imati konkretnu viziju, političku strategiju prema svojim hrvatskim ograncima i otocima u drugim zemljama, a u tome politička elita mora biti jedinstvena jer je to nacionalni, sveopći hrvatski interes, napose ako evidentiramo sve jače globalizacijske procese u Europi i svijetu. Te procese ne možemo, a i ne želimo mimoći jer bi nas takva politika dovela do nepoželjne izolacije. Ti integracijski procesi zbog snažne materijalizacije međusobnih odnosa i tržišnoga prekograničnoga gospodarstva možda neće uvijek tolerirati i uvažiti interes nacionalnih jezika i kultura. Gradeći odnose sa susjedima i Europskom unijom, istodobno moramo sačuvati svoj jezik i bogatstvo hrvatske kulture. Nadam se i vjerujem da Europu, kojoj oduvijek i pripadamo, ni u današnjim tijekovima ne zanima jesmo li preuzeli sve njezinu duhovno bogatstvo, već je njoj po svakoj logici normaliziranih odnosa naroda na njezinu području važnije čime smo je mi, pripadnici brojčano manjih naroda, obogatili. Pitate za rezultate. Rezultati se na tome polju danas postižu vrlo sporo, korak po korak, ali su već vidljivi. Hrvatska je Vlada 2003. godine u

svoj godišnji proračun ugradila i fond za potporu autohtonih hrvatskih zajednica, Hrvatski je sabor donio odluku o utemeljenju ureda za Hrvate u susjednim državama, HTV je 2000. godine pokrenuo emisiju „Korijeni“ za Hrvate u Austriji, Italiji, Mađarskoj, Makedoniji, Slovačkoj, Rumunjskoj i Srbiji i Crnoj Gori, a 2005. godine smo na otoku Pagu otvorili Kulturno-prosvjetni centar i odmaralište Hrvata u Mađarskoj. To su konkretni dokazi da nas Hrvatska želi sačuvati na prostorima gdje stoljećima obitavamo, gdje su nam sveti oltari naših pradjedova, a moralno i političko značenje pa i korist takvog odnosa, mislim, nije potrebno komentirati. Ako u nečemu, onda u tom pitanju sve političke stranke u Hrvatskoj moraju biti jedinstvene jer bez konsenzusa između njih, poželjni odnosi između nas i matične države ne mogu biti učinkoviti. Sve je ovo važno, ali ipak želim naglasiti prioritet i potrebu Vladina ureda za Hrvate u susjednim zemljama koji bi skrbio i kanalizirao interes, brige i, bude li potrebno, investicije radi očuvanja nacionalnog identiteta hrvatskih zajednica u inozemstvu. Takav ured mora imati svoju političku težinu, a njegovo bi djelovanje s dobro organiziranom ekipom stručnjaka prema svim računicama bilo racionalnije i učinkovitije od trenutačne strukture i sadašnjih mehanizama.

Usporedite naše stanje 70-ih godina s ovim današnjim: jesu li se s demokratizacijom madarskoga društva i stvaranjem Republike Hrvatske Vaša očekivanja ostvarila?

O pedesetogodišnjem paternalizmu nakon Drugoga svjetskog rata mogli bismo pisati knjige. Od 1948. sve do 1990. mi uopće nismo bili tretirani kao Hrvati, već kao „Južni Slaveni“ koji govore svakojako, samo ne hrvatski. Nametnuli su nam jugoslavensku ideologiju, uvezenu iz donedavne Jugoslavije.

Predsjednik Paneuropske unije Otto von Habsburg je počasni građanin gradičanskohrvatskoga sela Unde. Gospodin Mijo Karagić i njegova supruga u društvu visokoga gosta u Undi

Od autohtonih hrvatskih zajednica „blagodarnosti ovoga toplog zagrljaja” na svojoj koži nisu osjećali npr. Gradiščanski Hrvati u Austriji. U nas su u tom kumovali i tada važeći mađarski zakoni (npr. popis osobnih imena koja su se mogla dati novorođenčetu, školski programi itd.). Naša djeca nisu znala tko je bio Mate Meršić Miloradić, naš istaknuti svećenik, pjesnik i filozof, ništa o Petru Katančiću i o budimskim franjevcima koji su za sobom ostavili djela europske vrijednosti. Nije bilo poželjno pjevati ili u kalendaru objaviti hrvatsku pjesmu „Hej, Bunjevci ...” ili gradiščanskohrvatsku „Gizdar sam da sam Hrvat ...”, a kamoli pisati o našim zaslužnim svećenicima i kulturnim djelatnicima. Drugima je bilo prirodno govoriti o svome duhovnom bogatstvu, bez prigovora i zabrane. Nemojte me krivo shvatiti i krivo interpretirati ove moje primjedbe, neka svatko slavi i ljubi svoje, to je prirodno, ali zašto su onda hrvatske navade i hrvatske kulturne vrednote bile nepoželjne?! Zato mirno mogu reći da su Hrvati u Mađarskoj do 1990., na vrlo profinjen i „kulturnan” način bili diskriminirani, zapostavljeni i ugroženi u tadašnjoj južnoslavenskoj zajednici. Nadam se da će o tom uskoro progovoriti i temeljna znanstvena istraživanja. Bogu hvala, prilike su se od 1990. godine korjenito izmijenile i od te smo godine konkretno hrvatsko biće, sa svim značajkama nacionalno svjesne povijesne manjine koja je i od demokratske mađarske vlasti i mađarskog zakonodavstva registrirana i priznata. Ovo je velika razlika u našem statusu. Nova Hrvatska pak ohrabrla je i nas. Zahvaljujući demokratizaciji mađarskoga društva i činjenici da imamo matičnu državu, Hrvatima u Mađarskoj krenulo je nabolje.

Predsjednik HZ Makedonije, gospodin Ivan Šišak, i predsjednik HZ Crne Gore, gospodin Tripo Schubert, ravnatelj HMI, gospodin Nikola Jelinčić, u društvu s predsjednikom HDS Madarske gospodinom Mijom Karagićem

Nismo više diskriminirani, a stvarajući naše krovne udruge, samouprave i razna društva, mislim da smo iskoristili povjesno važni trenutak. Kako se snalazimo u novonastalim društvenim uvjetima, u političkom pluralizmu, ovisi i o nama samim. Teško će biti usporiti ubrzanoj asimilaciju koja se sve više osjeća i u seoskim zajednicama. Kao prvi korak u osporavanju ovog za opstanak naše zajednice prijetećega procesa, hrvatski bismo jezik morali vratiti u djeće vrtiće, u škole, u Crkvu i roditeljske domove. Djeca, pripadnici mlađih naraštaja sve slabije govore hrvatski, natalitet nam je sve manji, svećenika gotovo i nemamo, mogućnosti publiciranja na hrvatskom jeziku, zbog nedostatka finansijskih sredstava, vrlo su nam ograničene, zakoni i obveze raznih potpisanih i prihvaćenih dokumenata, ugovora ne ostvaruju se uvijek dosljedno. Tako npr. Hrvati u Mađarskoj, nasuprot odredbama Manjinskog zakona (1993.), ni danas nemaju svoga zastupnika u mađarskom parlamentu, a kulturnu autonomiju, zbog manjkavosti pravnih i finansijskih garancija i automatizma, ne možemo graditi. Zbog toga nam ni temeljne ustanove (Croatica, Hrvatsko kazalište, Hrvatski znanstveni zavod, Bazični muzej, Santo-vačka škola) ne mogu mirno i planski djelovati ...

Tobože govorimo o profesionalizmu i pozitivnoj diskriminaciji ... Mnogo, vrlo mnogo posla, briga i poteškoća! No, jedno je sigurno, uvjete za naš opstanak i nesmetani život prema zakonima i europskim konvencijama dužna je osigurati naša domovina Mađarska. U njoj živimo, radimo, plaćamo poreze. Sve je to prirodno za nas. U tome kontekstu, kao i svaka manjina na svijetu, računamo na moralnu, materijalnu i političku pomoć naše matične države. Mislim da u promijenjenim društvenim okolnostima i međunarodnim odnosima dobro organizirane manjine, kao što je hrvatska u Mađarskoj i mađarska u Hrvatskoj, mogu pridonijeti uspješnom povezivanju gospodarskih, turističkih i kulturnih odnosa između Hrvatske i Mađarske.

Kulturno-prosvjetni centar i odmaralište Hrvata u Mađarskoj otvoren je 2005. na otoku Pagu, što će znatno intenzivirati kulturnu suradnju stare domovine s Hrvatima u Mađarskoj

Član ste Društva hrvatskih književnika. Možete li nam usporediti hrvatsko književno stvaralaštvo u Mađarskoj prije i sada, kako i gdje objavljujete?

To nije moja mjerodavnost. Za to imamo stručnjake, pa to možete pitati njih. Po mome mišljenju velikih i znatnih razlika nema jer desetogodišnje razdoblje u književnom životu manjine ne znači puno. Predstavnici starijih naraštaja i dalje pišu uglavnom tradicionalistički, dok mladi i razmišljaju i pišu drugačije. To je posve prirodno jer oni brže i na drugi način reagiraju na društvene promjene i aktualne izazove svoje okoline. Gibljiviji su i valjda otvoreniji i iskreniji, slobodniji u razmišljanju i stilu. U nas još uvijek prevladava pjesništvo. Dramskih tekstova gotovo i nemamo. Mi u Mađarskoj nemamo profesionalnih književnika koji bi se posvetili samo pisaju i od toga živjeli. Imamo, međutim, Hrvatski književni krug, a Hrvatski znanstveni zavod ima svoj odjel za književnost. Budući novac za objavljivanje nabavljamo uglavnom od sponzora i javnih fondacija, ne možemo govoriti o nekoj mirnoj, sustavnoj izdavačkoj djelatnosti. Tako nam je jedan književni časopis zbog nedostatka sredstava prije četiri godine prestao izlaziti, ali na poticaj Hrvatske državne samouprave pokrenuli smo novi časopis oko kojega će, nadam se, oživjeti i književni život ovdašnjih Hrvata.

Autor ste knjige „Slobodni putovi”, tiskane u Budimpešti 1987. Tematika je iz života hrvatskih prosvjetara u Mađarskoj, ona prema mome sudu i uvjerenju ima dvostruku vrijednost umjetničkoga djela, vrlo dojmljivih priповijedaka, i dokumentaristički prikaz koji otkriva sudbine hrvatskih učitelja u „olovnim vremenima”. Što mislite o hrvatskom školstvu u Mađarskoj i na kakav je prijam naišlo Vaše djelo, je li čitano i izvan Mađarske?

Hrvatsko je školstvo u razdoblju od 1948. do 1990. nokautirano, sada ga moramo polijevati hladnom vodom kako bi došlo k sebi. Školske godine 1960./61. doživjeli smo pravi šok. Tada je ministarskom uredbom ukinuta nastava na materinskom jeziku. Oni koji su to naredili, pozivali su se na to da djeca ovdašnjih manjina ne znaju dovoljno mađarski, stoga im je ugroženo napredovanje, daljnje školovanje. Bila je to velika izmišljotina i laž! Tada se protiv takve filozofije nitko protivio nije. Nitko nije digao glas i rekao: „Drugovi, to je laž i politička rasipnost“. Osim toga, u našim se školama predavao „južnoslavenski“, „srpskohrvatski“, kasnije „hrvatskosrpski“, koji nije uvažavao ni hrvatski normirani jezik, a hrvatske je dijalektalne govore čak nijekao tako da je u mnogim sredinama došlo do razdora između škole i roditeljskog doma. Jedan se jezik učio u školi, a doma govorio posve drugi. Zatim, hrvatske su zajednice – a zna se da Hrvati u Mađarskoj uglavnom žive u manjim selima – 70-ih godina i planski uništavane jer je tih godina ostvarivana gigantomanijska administrativna centralizacija. Naime, manja su naselja administrativno spajali s većima, pri čemu se nisu poštivala ni najosnovnija ljudska i etnička prava. Nakon toga, možda se mnogima neće svidati što ću reći, ali mislim da Hrvati u Mađarskoj sada nemaju svoj školski sustav. Imamo samo tri

hrvatske prosvjetne ustanove (Budimpešta, Pečuh, Santovo), u ostalim osnovnim školama hrvatski se predaje kao nastavni predmet. Na poticaj Hrvatske držane samouprave od 2004./2005. školske godine učinjeni su prvi koraci k uvođenju suvremene dvojezične nastave hrvatskog jezika u Petrovom Selu i Martincima.

Stručnjaci nam trenutno rade na izradi suvremenoga školskog modela, ali će vrlo teško biti ispraviti grješke minulih pedeset godina. Teško će biti i postići društvenu ulogu hrvatskome jeziku, jer najmladi naraštaji doista slabo govore materinskim jezikom. Skupna bi to zadaća bila hrvatskih obitelji, vrtića, škola, ali u tome očekujemo i znatno konkretniju pomoći mađarske Vlade koja je za djelovanje naših prosvjetnih ustanova dužna osigurati materijalne i pravne uvjete jer je školski sustav naše manjine sastavni dio sveopćega mađarskog državnog školstva, koje također doživljava svoj preporod i reorganizaciju. Demokratski mađarski zakoni koji nam nude slobodno kreiranje našega školstva, na žalost, malo su zakasnili. No sigurno je ovo: ako u vrlo kratkom roku ne uspijemo obnoviti naše školstvo, ako nastava na hrvatskome jeziku ne bude učinkovitija, ako djeca i roditelji ne uvide korist znanja hrvatskog jezika, uslijedit će još brža asimilacija. Ona će ugroziti opstanak Hrvata na panonskome tlu u XXI. stoljeću, iako bi logično bilo da u novome slavenskom moru globalizirane Europe ne dode do toga. Sigurno je i to da bez vidljive pomoći naše matične države mi sami ovim poteškoćama nećemo moći doskočiti. U tom ćemo slučaju nestati kao Hrvati, a naša će imena i nekada slavni hrvatski duh očuvati samo nadgrobni spomenici. To nije dramatizacija trenutačne situacije, već realnost naše sadašnjice. Ovo govorim više kao poruku onima koji su moralno i politički odgovorni i dužni za opstanak Hrvata na ovim prostorima.

Kada sam spomenuto knjigu pisao, radio sam u jednome gradiščansko-hrvatskom selcu i tamo sam doživio sve traume našega školstva. Osobito zapostavljanje materinskog nam jezika. Ako je pročitao moju knjigu, čitatelj je, vjerojatno, i sam to osjetio. Zbog toga su me neki kritičari kadšto možda i preoštro kritizirali, međutim, stanovita mjestimična didaktičnost ove knjige, sedamdesetih godina, i nije bila prevelika grješka. Pripovijesti izviru iz osjećanja nedostatka sreće, osobne i opće ljubavi, društvenog nerazumijevanja i nehumanosti, zbog čega je pojedinac osuden na izoliranost i samoću. Upravo je to tih godina bila sudbina manjinskoga prosvjetnog djelatnika. Knjiga je, inače, vrlo dobro primljena i brzo rasprodana. Prema informacijama knjižničara, rado su je čitali i mlađi i stariji čitatelji. Dobru sam kritiku dobio i u Austriji, a ni zagrebački kritičari nisu bili preoštiri, pa mogu biti zadovoljan.

Znam da ste zaokupljeni društvenim i političkim radom. Međutim, budući ste, rekao bih, jedini istaknuti hrvatski prozaik u Mađarskoj, zanima me što je sada s Karagićem kao književnikom? Možemo li očekivati neku Vašu novu knjigu?

Volim pisati, jer kada se „ispisem”, čini mi se da sam čistiji i puno laksiji. Međutim, ne smatram sebe profesionalnim književnikom. Na žalost, za duševno zadovoljstvo vre-

mena gotovo i nemam. Valjda sam i zbog toga u novije vrijeme napisao svega nekoliko pjesama i jedinu satiru. Za pjesmu je dostatno naći klupu u mirnom parku ili veći kamen na riječnoj obali, imati malo papira i olovku ... Za prozu valja imati vremena i strpljivosti, to se ne može napisati u hipu. Na žalost, za redovito i svakidanje stvaranje nemam vremena. Morao bih sam sebe bolje organizirati ... U ovome trenutku ne mogu kazati kada ću moći pripremiti rukopis svoje nove knjige. Ako mi Bog da zdravlja, onda u mirovini ...

Što mislite, kako je među Hrvatima prihvaćen sadašnji naš manjinski status općenito, kako se danas osjećaju Hrvati u ovoj državi?

Mirno mogu reći da, kao Hrvati, nismo diskriminirani. U zakonu smo taksirani kao Hrvati, a ne kao Bunjevci, Bošnjaci, Dalmatinci, Gradišćanci, Podravci, Pomurci, Raci i Šokci. Zbog toga i nije moguća politička manipulacija koja je prije više puta ugrožavala jedinstvenu hrvatsku narodnost. Spomenute etničke skupine naše su bogatstvo i šarenilo, ali ako je riječ o našemu materinskom jeziku, o prosperitetu na ovim prostorima, o važnosti nacionalnog identiteta, o našim temeljnim ustanovama, onda moramo istupiti pod istom zastavom, što znači: Hrvati u Madarskoj politički moraju biti jedinstveni, što ne znači da uvijek moramo jedno drugom skakati za vrat. Kolektivno ne želimo stupiti ni u jednu stranku (bilo je takvih pokušaja), ne želimo se približiti raznim političkim opcijama i filozofijama, što ne znači da ne zahtijevamo svoje mjesto u madarskome višestramačkom društvu. Ali od države u kojoj živimo i radimo, koju smo u mnogim povijesnim vihorima branili (pogledajte obiteljska imena na spomenicima žrtava iz I. i II. svjetskog rata!), očekujemo veću snošljivost, brigu i pomoć u ostvarenju naših ciljeva, navlastito u izgradnji kulturne autonomije i stabiliziranju djelovanja naših najvažnijih ustanova. Bez toga je suvišno govoriti o suvremenome modelu manjinske politike, o važnosti uloge manjina u integracijskim procesima i prekograničnim odnosima pa i o manjinskom samoupravnom sustavu.

Zna se da su pripadnici bilo koje manjine uvijek osjetljiviji nego pripadnici većinskog naroda. To je prirodno jer se kao *manjinac* za svoj opstanak i život dvostruko moraš boriti: jedanput moraš osigurati egzistenciju svojoj obitelji, a drugi put ili – bolje rečeno – istodobno, kao svjesni pripadnik povijesne manjine, moraš se u svakom trenutku odupirati gubljenju, odnarodivanju koje ti je uvijek za petama. U tome kontekstu najveću ulogu mora imati naša inteligencija: učitelji, znanstvenici, zastupnici hrvatskih samouprava, novinari, kulturni djelatnici i svećenici. Od njih se uvijek očekuje više, jer se manjinski intelektualac od intelektualca većinskog naroda razlikuje i u tome što u sebi nosi dodatnu misiju, povijesnu ulogu i zadaću, a to je skrb, duhovna briga o onoj ljudskoj zajednici kojoj srcem i dušom pripada, a koja zajednica uvijek, iz dana u dan, mora dokazivati svoju vitalnost, svoje zasluženo mjesto u društvu.

Mislim da je za sve nas manjinski status prirodan. Ovo je status jedne povijesne manjine koja se na panonskome tlu osjećala doma. Ona etnička skupina koja grčevito i drsko odbija takav status, koja sebe ni pod kakvim uvjetima ne može zamisliti u ulozi manjine, ne pripada europskoj civilizaciji i kulturi. Mi ovdje u Mađarskoj moramo ostati Hrvati, i svaki dan se pokloniti pred svetim oltarima i grobovima naših pradjedova. Zna se da ovaj status nije lak, ali ima u njemu i neke vrste ljepote i bogatstva jer smo istodobno automatski nositelji dvaju kultura, a naši su istaknuti književnici, znanstvenici, športaši i kulturno-prosvjetni djelatnici obogatili ne samo općehrvatsku, već jednako i mađarsku kulturu. Na ovoj se činjenici temelji naša nazočnost na ovim prostorima, naša budućnost, naš ponos i duhovno bogatstvo, te spoznaja da pripadamo jednom europskom narodu koji sada slobodno gradi sebe. U tom se tijeku i mi, Hrvati u Mađarskoj, moramo aktivizirati, ne gubeći iz vida interes pojedinaca i šire naše hrvatske zajednice.

Summary

INDIGENOUS CROATIAN MINORITIES IN THE EUROPEAN UNION

An interview with Mijo Karagić, president of the Croatian National Self-Government in Hungary, who has stood at the helm of this respectable organisation since the very beginnings (1995) of a minority system in Hungary. He has acquired a wealth of experience, created a wide network of contacts with numerous politicians, diplomats, experts and journalists across Europe. Mr. Karagić has established close cooperation with the Croatian communities in Austria, Italy, Macedonia, Romania, the Czech Republic, Slovakia, Serbia and Montenegro and is therefore an excellent collocutor on the subject of Croatian minorities in the EU. He is a member of the Croatian Writers' Society (DHK) and was, from 1997 to 2003 the president of the indigenous Croatian communities in neighbouring countries. He was in 1999 appointed an honorary Croatian Consul to Hungary. That country has been, as of 2004, a member of the European Union. Croatians from various European countries will, finally, live in an atmosphere and environment in which the Croatian identity cannot be discriminated against or castigated says Mijo Karagić. He believes that the Croatian community living outside Croatia will jointly seek appropriate answers to new social and political challenges.

Resumen

LAS MINORÍAS AUTÓCTONAS CROATAS EN LA UNIÓN EUROPEA

La conversación con el doctor Mijo Karagić, presidente de la Sociedad Autónoma Estatal Croata en Hungría, quien encabeza esta ejemplar organización desde el comienzo del sistema minoritario en la República de Hungría (1995). Él. logró ricas experiencias, formó una amplia red de relaciones con políticos, diplomáticos, científicos y periodistas en toda Europa. Entabló estrecha colaboración con las comunidades croatas en Austria, Italia, Macedonia, Rumania, República Checa, Eslovaquia, Serbia y Montenegro. También es un agradable interlocutor en lo que se refiere al estatus de nuestras minorías en la UE. Es miembro de la Sociedad de Escritores Croatas y desde el año 1997 hasta el 2003 fue el presidente de las comunidades autóctonas croatas de los países vecinos. El año 1999 fue nombrado cónsul honorario de la República de Croacia en Hungría. Siendo Hungría, desde el 2004, miembro de la Unión Europea, por fin los croatas de los diferentes países europeos vivirán en una atmósfera y ambiente donde no se chantajeará o castigará la identidad nacional, dice el doctor Karagić. Cree que todas las comunidades croatas que viven fuera de la República de Croacia buscarán de manera conjunta las respuestas adecuadas a los nuevos desafíos sociales y políticos.

Stjepan Bunjevac

HRVATI U SLOVENIJI U POTRAZI ZA STATUSOM

Nije nepoznata činjenica da je u Republici Sloveniji u mješovitim sredinama u službenoj uporabi osim, naravno slovenskoga jezika, i mađarski, jer Mađara u Sloveniji prema popisu iz 2002. živi 6243, kao i talijanski, budući Talijana ima točno 2258. Zašto hrvatski nije službeni, priznati jezik, iako Hrvata ima gotovo deset puta više nego Mađara i Talijana zajedno također je poznato. Hrvati, naime, kao nacionalna manjina službeno nisu priznati. No to previše ne uznamiruje političare, kako slovenske tako ni hrvatske

Teško je pisati o susjednoj Republici Sloveniji i otkriti nešto novo, jer već svi Hrvati, kao njezini prvi susjadi, znaju da je članica Europske unije, lijepih krajolika, brojnih gradilišta, uredna, strogih prometnih policajaca, dotjerana i tome slično. Polemičari bi odmah istaknuli kako se međusobno stalno svadamo zbog granica na kopnu i moru, dok bi se katolički vjernici morali ponositi zajedničkom vjerskom višestoljetnom baštinom, no sve je to više-manje i jednima i drugima poznato.

Također nije nepoznata činjenica da je u mješovitim sredinama u službenoj uporabi osim, naravno slovenskog jezika, i mađarski, jer Mađara u Sloveniji prema popisu iz 2002. živi 6243, kao i talijanski, jer Talijana ima točno 2258. Zašto hrvatski nije službeni priznati jezik, iako Hrvata ima gotovo deset puta više nego Mađara i Talijana zajedno, također je poznato. Hrvati, naime, službeno kao nacionalna manjina nisu priznati, a onaj koga nema, teško može uspješno zahtijevati bilo što, pa i pravo na materinski jezik. Jednako je tako očito da to ne uznamiruje previše ni političare, kako slovenske tako ni hrvatske, jer prvi se osjećaju prilično moćni (i bahati) zbog članstva u najpoželjnijoj europskoj udruzi država, a drugi se, očito, ne žele previše zamjerati susjedima u nastojanjima da se pred europskim moćnicima prikažu (sluganski) kao posebno kooperativni. Zar zbog 60, 70 ili više tisuća Hrvata u Republici Sloveniji “otežavati” obećani put u Europsku uniju? Nakon ovoga ne baš jako umiljatog nabranjanja poznatog, možda je jedna činjenica ipak, barem za veći dio hrvatske javnosti, nepoznata. Dakle, u Mari-

boru djeluje Hrvatska katolička misija koja okuplja hrvatske katolike iz toga drugog po veličini slovenskog grada i njegove okolice!

Hrvatska katolička misija u Mariboru

Maribor sa svojih 150.000 stanovnika, prema popisu iz 2002, gospodarsko je, sveučilišno, kulturno, sportsko i sajamsko središte sjeveroistočnoga dijela susjedne države, smješten uz rijeku Dravu, na plodnoj Panonskoj nizini, čiji je dio po njemu i dobio naziv - Mariborski bazen. "Leži u srcu srednje Europe", kako to vole isticati Mariborčani, križanje je važnih prometnih putova iz srednje u jugozapadnu Europu, od kojih je najvažniji Koridor 10: Milano-Trst-Budimpešta-Kijev, u stalnome dodiru s energetski moćnom dravskom dolinom, turistički očaravajućim Pohorjem, seoski umiljatim Kozjakom, vinogradarski privlačnim Slovenskim goricama i poljodjelski bogatim Dravskim poljem.

U svojoj je starijoj povijesti grad doživljavao svjetlige i mračnije trenutke, od 13. stoljeća dok se razvijao dobivši povlastice slobodnog grada, do kasnog srednjeg vijeka kada je stagnirao jer mu je prvočna briga bila gradnja čvrstih gradskih zidina za obranu od turskih navala. Prvi se put kao Maribor spominje u pismu glasovitoga slovenskog pjesnika i rodoljuba Stanka Vraza iz 1836. koji mu je ime sastavio iz dvije osnovice: "mar" (skrb, ono što se treba braniti) i "bor" (boj) po uzoru na njemački Brandenburg. Ime je konačno "udomacio" slovenski pjesnik i političar Lovro Toman 1861. pjesmom "Mar i bor", koje je odmah prihvaćeno i proširilo se u svagdašnjem govoru.

Maribor - gospodarsko, sveučilišno, kulturno, sportsko i sajamsko središte sjeveroistočnoga dijela Republike Slovenije. U Mariboru djeluje Hrvatska katolička misija

Danas je Maribor nadaleko poznat ne samo po brojnim fakultetima, kazalištima, operi i baleti, galerijama i muzejima, starome gradu Lenu, baroknim trgovima i zdanjima, goleminim vinskim podrumima, koncertnim i kongresnim dvoranama, tvornicama i trgovinama, međunarodnoj zrakoplovnoj luci, znamenitom parku, sportsko-rekreacijskim centrima, nego i po biskupijskom sjedištu. Mariborska biskupija vuče korijenje od drevne Lavantinske biskupije koju je još 1228. ustanovio salzburški nadbiskup Eberhardt II. Sjedište joj je bilo u Svetom Andriji u Labotskoj dolini u Koroškoj, gdje je bio glasoviti istoimeni augustinski samostan. Temelje današnjoj biskupiji dao je 1859. slovenski blaženik, biskup Anton Martin Slomšek, koji je od pape Pija IX. i cara Franje Josipa I. isposlovao novi ustroj i granice, te sjedište u Mariboru. Gradska župna crkva Sv. Ivana Krstitelja postala je biskupijska katedrala, dvorac plemića Jugnya biskupski dom, isusovački samostan na Glavnome trgu bogoslovno sjemenište i učilište, a isusovačka crkva Sv. Alojzija sjemeništa crkva. Danas, prema brojdbenim podacima, Mariborska biskupija ima 290 župa, nešto više od 400 biskupijskih i redovničkih svećenika i, što je zanimljivo u usporedbi s hrvatskim prilikama, 4 stalna dakona. Graniči s Ljubljanskim i Zagrebačkom nadbiskupijom te biskupijama: Gradišće, Graz i Klegnfurt u Austriji, Szobathely u Madarskoj i Varaždinskom. Šezdesetdevetogodišnji mariborski biskup dr. Franc Kramberger, rođen u Svetom Lenartu, ujedno je i predsjednik Slovenske biskupske konferencije.

Istina o nevinim žrtvama desetljećima prešućivana

Nakon rata 1945. kroz Maribor je prolazila nepregledna kolona Križnoga puta a partizani su izvan grada danima ubijali bez suda i presude zarobljene vojnike i civile. Gotovo nevjerojatna brojka od 40.000 žrtava na području grada Maribora nedavno je, prema svjedočenju dvojice partizanskih egzekutora u zagrebačkom "Večernjem listu", postala vrlo vjerljiva. Posmrtni ostaci pogubljenih slučajno su pronađeni 1999. dok su se kopali temelji nove autoceste. Tada su iskopane kosti 1179 osoba koje su prenesene na mariborsko novo groblje Dobrava i položene kod spomenika, koji je već prije podignut za sve nevine žrtve.

Za sve hrvatske žrtve, poznate kao mariborski mučenici, vojni biskup Juraj Jezerinac predvodio je 23. listopada u mariborskoj crkvi Sv. Alojzija misu i molitveni spomen na dobravskom groblju. U prigodnim je riječima između ostaloga istaknuo: "Stojimo na mjestu koje nam je otkrilo istinu, desetljećima prikrivanu, o našim hrvatskim vojnicima i civilima koji su poginuli samo zato što su bili katolici i Hrvati... Mnogi su, nažalost, mučeni i ubijeni bez suda i mogućnosti obrane. Kad govorimo o tim činjenicama, onda nam nije cilj da bismo povrijedili bilo koga, odnosno da bismo izazivali mržnju, nego nam je cilj da se dode do prave istine, jer će nas samo istina osloboditi. Zatvaranjem očiju pred istinom ne može se graditi ni budućnost ni sreća jednog naroda. Bilo dobro kad bi se rasprava o tim zločinima pokrenula i u Hrvatskome saboru da se konačno

iznese cijela istina o II. svjetskom ratu i nakon rata, kako bi Hrvatska konačno krenula prema budućnosti, neopterećena vlastitom prošlošću.”

Od blaženog biskupa Slomšeka mariborska je mjesna Crkva proživljavala burna razdoblja, mijenjala su se državna ustrojstva, brojni su veličanstveni dogadaji svjedočili o njezinu procvatu, bilo je i teških rana, mučnih trenutaka i nasrtaja, gradile su se nove crkve i osnivale nove župe, bilo je uspona i padova, radalo se i umiralo. U tim neizbjegnim promjenama, vihoru društvenih i crkvenih zbivanja, neka su biskupijska uporišta tijekom povijesti izgubile prijašnji smisao i važnost. Tako je bilo i sa spomenutom nekadašnjom isusovačkom i sjemenišnom crkvom Sv. Alojzija na Glavnom trgu. Uglavnom je izgubila nekadašnju funkciju, rijetko je bila otvorena, i tko zna kakav ju je tužan završetak čekao, da na radost njezinu, njezina čuvara kanonika Jože Goličnika, hrvatskih katolika, redovito svake nedjelje u 10 sati ne raskrili ruke i otvorili širom vrata kako bi primila članove tamošnje Hrvatske katoličke misije. Nažalost, kada zima “stisne”, mise se zbog hladnoće privremeno slave u obližnjoj kapelici kod isusovaca u Ljubljanskoj ulici, ali čim malo zatopli i sv. se Alojzije u Mariboru odmah uzraduje zbog “povratka” male ali revne vjerničke skupine.

Misija je službeno osnovana 1998., iako su se mise na hrvatskome jeziku slavile i ranije, jer se slovenski isusovac o. Radogost Grafenauer, koji je dio života proveo u Hrvatskoj, rado odazvao pozivu mariborskih Hrvata. Za to je posebno zaslužan bio sada već po-kojni dr. Mate Šimundić, kojega se tamošnji Hrvati još uvijek rado sjećaju. Prije dvadeset i više godina hrvatskim se katolicima rado stavljaо na raspolaganje i o. Franc Cerar, također isusovac, koji je studirao u Hrvatskoj. Tako se bez pretjerivanja može reći kako su duboke veze mariborskih isusovaca i Hrvata. Taj skladni niz danas nadopunjava o. Valentin Miklobušec, ugledni hrvatski redovnik, također isusovac, dobroćudni Zagorac, brižni pastoralac, glasoviti novinar, temeljiti znanstvenik, koji od službenog osnutka HKM-a svakoga vikenda dolazi u Maribor iz Zagreba, gdje stanuje u samostanu u Palmotićevoj ulici. Roden je 1937. u Remetincu kod Varaždina, gdje je završio osnovnu školu. Isusovcima je pristupio g. 1955. u Zagrebu, gdje je završio svu redovničku i bogoslovnu formaciju, i gdje je 1967. zaređen za svećenika. Djelovao je najprije u Splitu pet godina, gdje je u predjelu Visoka gradio crkvu u tek osnovanoj župi, pa tri godine u Rijeci u Svetom Križu - Zametu, te dvije godine u Prečkom u Zagrebu. Hrvatska katolička javnost sjeća ga se kao dugogodišnjeg urednika “Glasnika Srca Isusova i Marijina”, koji je uređivao punih 15 godina sve do preuzimanja HKM-a u Mariboru. U Mariboru tijekom “pastoralnog vikenda” prespava kod slovenske redovničke subraće. Zanimljivo je da crkva Sv. Alojzija nema ni tornja ni križa, no prilično je iznutra dotjerana. Nije teško zaključiti da je to hrvatsko liturgijsko sastajalište jer desni sporedni oltar krasi slika bl. Alojzija Stepinca i svijeće s okićenim hrvatskim trobojnicama. Mlađih nema puno, ali su aktivni u liturgiji kao čitači, premda većina njih mora ulagati puno truda u čitanje hrvatskoga književnog jezika. Pjevanje vode Nada Canjko, podrijetlom iz Svetoga Jurja u Trnju u Međimurju, i Nada Podbevšek iz Blata na otoku

Korčuli. Međutim, nakon mise je “ekspresno razilaženje” a tek nekoliko ode zajednički popiti kavu u obližnju kavanu. Oko povezivanja Hrvata u Mariboru trudi se nešto učiniti i Hrvatsko kulturno društvo, osnovano 1990. s predsjednikom Ludvigom Marušićem, rođenim Banjolučaninom.

Ljudskim očima gledajući, situacija hrvatskih katolika u Mariboru nije previše obećavajuća što se tiče broja, aktivnosti, prostora i povezanosti, ali dokle se god iz crkve Sv. Alojzija budu čule tihe molitve za zagovor dvojici blaženika, hrvatskome kardinalu Alojziju Stepincu i mariborskemu biskupu Antonu Martinu Slomšku, razlozi za nadanje protiv svake nade uvijek će imati temelja.

Summary

CROATIANS IN SLOVENIA IN SEARCH OF THEIR STATUS

It is not unknown that besides, naturally, the Slovene language, the Hungarian and Italian languages are in official use in those parts of the Republic of Slovenia with mixed ethnicity. This is because, according to the 2002 census, there are 6243 Hungarians and 2258 Italians living in Slovenia. Why Croatian is not an official, recognised language, even though there are almost ten times more Croatians in Slovenia than Hungarians and Italians combined is also known. Croatians are, namely, not officially recognised as a minority. This does not bother politicians too much. Why make the promised path to the European Union more “difficult” for the sake of 60, 70 thousand Croatians living in Slovenia? After this enumeration of the well-known, perhaps one fact is, at least for most of the public, unknown: A Croatian Catholic mission is active in Maribor, gathering Croatian Catholics in this, the second largest city in Slovenia and its environs.

Resumen

LOS CROATAS EN ESLOVENIA EN BUSCA DE SU ESTATUS

No es desconocido el hecho de que en la República de Eslovenia en los medios multiétnicos oficialmente se usa, además del idioma esloveno y el húngaro, porque, según el censo del año 2002 en Eslovenia viven 6243 húngaros y el italiano, puesto que hay exactamente 2258 italianos. Se sabe ¿por qué? el idioma croata no es un idioma oficial y reconocido a pesar de que en Eslovenia viven diez veces más croatas que húngaros e italianos juntos. Los croatas no son reconocidos oficialmente como minoría nacional. Pero, esto no molesta demasiado a los políticos. ¿Será necesario por 60, 70 o más miles de croatas en la República de Eslovenia “hacer más difícil” el prometido camino a la Unión Europea? Después de esta conocida enumeración, existe, sin embargo, un hecho desconocido a la gran mayoría de los ciudadanos. En Maribor actúa la Misión Católica Croata que reúne a los católicos croatas de esta ciudad, y es la segunda por su tamaño en Eslovenia y sus alrededores.

BAŠTINA

Ivan Meštrović: Povijest Hrvata (detalj) ispred Rektorata Sveučilišta u Zagrebu • Studentskim pokretom sedamdesetih započeo je proces koji će – kako danas znamo – svoj finale doživjeti dvadeset godina poslije (1990-ih) • Iseljeništvo je onaj dio hrvatskoga nacionalnoga korpusa koji je nastavio njegovati identitetsku nacionalnu baštinu i tijekom nesklonih mu vremena dvadesetoga stoljeća, te je razvijati na način i u oblicima koji su postojali u gradanski uredenome zapadnome svijetu

Josip Jurčević

PRINOSI ISELJENIŠTVA USPOSTAVI HRVATSKE DRŽAVE

Hrvatsko iseljeništvo raspolaže materijalnim, svjetonazorskim, vrijednosnim i upravljačkim bogatstvom i znanjem koje nedostaje Hrvatskoj. Iseljeništvo je onaj dio hrvatskoga nacionalnoga korpusa koji je nastavio njegovati identitetsku nacionalnu baštinu i tijekom nesklonih mu vremena dvadesetoga stoljeća, te je razvijati na način i u oblicima koji su postojali u gradanski uređenome zapadnome svijetu

Hrvatsko iseljeništvo, osobito njegov doprinos uspostavi samostalne hrvatske države, pripada nizu iznimno važnih tema suvremene hrvatske povijesti koje su u velikoj mjeri znanstveno neistražene, te u hrvatskoj javnosti vrlo rijetko i neobjektivno predstavljane. Kako bi se donekle premostila takva situacija, potrebno je uvodno istaknuti nekoliko činjenica. Hrvatska pripada skupini europskih zemalja iz kojih se tijekom cijelog 20. stoljeća događao proces iseljavanja. Tako je iseljavanje jedno od glavnih obilježja hrvatske povijesti 20. stoljeća. Iseljavanje iz Hrvatske događalo se pod izravnim ili posrednim pritiskom nepovoljnih političkih uvjeta u domovini, a iseljenički valovi bili su usmjereni zapadnom svijetu koji je bio politički stabilniji i gospodarski razvijeniji. Budući je velika većina iseljenih Hrvata odlazila iz domovine protivno svojim osjećajima, željama i vrijednosnim nazorima, razumljivo je što su nastojali zadržati svakovrsnu povezanost s domovinom. To se najjednostavnije može prepoznati u organiziranim oblicima društvenoga, kulturnoga, vjerskoga i političkog iseljeničkog života koji se temeljio na hrvatskom nacionalnom identitetu. No organizirani hrvatski iseljenički život je, osim njegovanja identiteta i uspomena, imao i svrhu izravnog i što intenzivnijeg djelovanja na promjenu stanja u domovini. Tako su i nepolitičke organizacije hrvatskog iseljeništva svoje glavne snage često usmjeravale na postizanje političkih učinaka u domovini. U razdobljima do 1945. političke koncepcije koje su u hrvatskom iseljeništvu zastupane u vezi s hrvatskim pitanjem idejno su i organizacijski slijedile, odnosno oponašale okvire koji su nastali i postojali u domovini. Tako se i u hrvatskom iseljeništvu u prvoj polovici

20. stoljeća raspon koncepcija kretao od zagovaranja hrvatske državne samostalnosti do zagovaranja potpuna utapanja hrvatske državnosti (pa čak hrvatskog etničkog i nacionalnog identiteta) u širim državnim tvorevinama. Posebno je znakovito istaknuti kako se u 20. stoljeću niti jedan prijelomni državnopolitički događaj na hrvatskim prostorima nije dogodio bez bitnog sudjelovanja hrvatskog iseljeništva. O tome razvidno svjedoče slijedeće činjenice. U završnim pripremam za ulazak Hrvatske u prvu Jugoslaviju jedan od glavnih aktera bio je Jugoslavenski odbor koji su u iseljeništvu ustrojili hrvatski političari (Ante Trumbić, Frano Supilo, Hinko Hinković, Ivan Meštrović i dr.), a cjelokupno djelovanje Jugoslavenskog odbora financirale su hrvatske iseljeničke organizacije iz Južne Amerike. Komunistička partija Jugoslavije (KPJ) i Ustaški pokret bili su glavni nositelji promjena i događanja na hrvatskim prostorima u razdoblju Drugog svjetskog rata (1941. – 1945.). KPJ je od kraja 1920. na području Hrvatske (i prve Jugoslavije) mogla djelovati samo ilegalno te je njeno rukovodstvo do pred sam rat uglavnom boravilo i održavalo partijske kongrese i konferencije u iseljeništvu; od Moskve do Pariza. Isto tako, čelništvo Ustaškog pokreta (Ante Pavelić, Branimir Jelić i dr.) je neposredno nakon osnivanja organizacije u Hrvatskoj otislo u iseljeništvo (1929.) te se pokret dalje ustrojavao u zapadnoeuropskim državama i na američkim kontinentima, a međuratno djelovanje u Hrvatskoj (i Jugoslaviji) bilo mu je ilegalno. Za čin međunarodnog priznanja nove jugoslavenske (komunističke) vlasti (početak ožujka 1945.) ključni su, među ostalim, bili pregovori Tita i Ivana Šubašića, tada iseljenoga hrvatskog HSS-ovca koji je u predratnim godinama bio ban Banovine Hrvatske. Tijekom rata Šubašić se i u javnim istupima postupno približavao jugoslavenskim komunistima te je uz druge osobe i organizacije (primjerice, Hrvatske sekcije unutar Komunističke partije SAD-a) utjecao na povećavanje materijalne i lobističke potpore koju su jugoslavenskoj komunističko-partizanskoj strukturi davali američki Hrvati. Prema tome, ritam praktičnoga političkog događanja, teorija, dvojbi i zabluda u domovini usporedno se odvijao i u hrvatskom iseljeništvu. No ta usporednost nije se odnosila samo na političku razinu do 1945., nego cjelokupno kulturno-škološko djelovanje hrvatskog iseljeništva i golema materijalna pomoć koja je kontinuirano u različitim oblicima iz iseljeništva stizala u domovinu tijekom cijelog 20. stoljeća, svjedoče o dubokoj povezanosti domovinske i iseljene Hrvatske.

Osim spomenutih razloga, korištenje naziva iseljena Hrvatska temelji se i na procjenama stručnjaka, prema kojima danas diljem svijeta živi od četiri do pet milijuna iseljenih Hrvata i njihovih potomaka koji su očuvali obilježja hrvatskoga nacionalnog identiteta. Na temelju ukratko naznačenoga povjesnog konteksta lakše je prepoznati značenje koje je hrvatsko iseljeništvo imalo za cijeli hrvatski nacionalni korpus od 1945. do 1990. U tom razdoblju Hrvatska je bila dio Jugoslavije kojom je upravljao totalitarni komunistički režim koji je imao potpuni monopol nad svim oblicima društvenoga i državnog života. Vodstvo KPJ/SKJ je svim oblicima represije onemogućavalo artikulaciju društvenih interesa koji nisu pripadali centraliziranom partijskom okviru, te su tako u Hrvatskoj ostajali nerješavani

nacionalni, socijalni, kulturni, gospodarski, sindikalni i drugi naslijedeni i novonastali problemi. U takvim, izrazito nepovoljnim okolnostima koje su prevladavale u Hrvatskoj, hrvatsko je iseljeništvo – zbog življenja u građansko-demokratskom okruženju zapadnog svijeta – bilo jedini dio hrvatskog nacionalnog korpusa koji je imao stvarne pretpostavke za djelovanje u korist hrvatskih nacionalnih interesa. Dodatni poticaj u tom pogledu predstavljali su poslijeratni naraštaji hrvatskih iseljenika koji su bili prinuđeni u dva velika vala napustiti Hrvatsku i Jugoslaviju. Prvi val iseljavanja dogodio se neposredno nakon završetka rata, kad je pred komunističkom represijom veliki broj hrvatskih civila i vojnika uspio izbjegći u zapadni svijet. Drugi iseljenički val iz Hrvatske pokrenuo se sredinom šezdesetih godina prošlog stoljeća, jer je jugoslavenski režim bio prinuđen otvoriti graniče zbog neuspješnosti svoga upravljačkog modela i nastaloga socijalnog nezadovoljstva koje se nastojalo ublažavati masovnim odlascima stanovništva na tzv. privremeni rad u inozemstvo. Tako je u hrvatsko iseljeništvo došao mladi naraštaj koji je brzo postajao nositeljem hrvatskoga svekolikog društvenog života u iseljenoj Hrvatskoj. Prema procjena-ma stručnjaka, u dva spomenuta iseljenička vala iz Hrvatske se nakon Drugoga svjetskog rata iselilo približno milijun osoba. Oni su se uključivali u organizacijske oblike hrvatskog iseljeničkog života koji su postojali i u prijašnjim razdobljima, ali su osnivali i veliki broj novih organizacija.

Promjene stanja u domovini

Temeljna svrha cjelokupnog hrvatskog iseljeničkog života i nadalje je bila usmjerenja na promjenu stanja u domovini. Zbog toga su i gotovo sve iseljeničke organizacije kojima temeljna djelatnost nije bila politička ipak bile bitno prožete politikom u idejnom i djelatnom pogledu. Međutim, za razliku od ranijih razdoblja, poslijeratni organizirani život iseljene Hrvatske bio je prinuđen prestati oponašati (idejno, koncepcijski i praktički) domovinski model, jer je komunistički režim u domovini onemogućio temeljne slobode i bilo koji oblik pluralnosti. Tako je iseljeništvo bilo jedini dio hrvatskog nacionalnog korpusa koji je nastavio njegovati identitetsku nacionalnu baštinu te je razvijati na način i u oblicima koji su postojali u građanski uredenom zapadnom svijetu. O sve-mu tome se može doznati iz – temama i količinom – golemog izdavačkog opusa koji je nastao u iseljenoj Hrvatskoj. Ta je činjenica jednostavno prepoznatljiva i kratkim promatranjem političkog dijela hrvatskoga iseljeničkog života, u kojem se dogadalo ideološko i organizacijsko višestranačje. Jedini opći konsenzus među političkim organizacijama i skupinama u iseljenoj Hrvatskoj bio je u tome što su svi smatrali kako se radi optimalnog razvoja hrvatske nacije mora uspostaviti samostalna hrvatska država. Zanimljivo je i povjesno poučno istaknuti kako je to motriše posljednji prihvatio HSS, i to tek nakon smrti svog dugogodišnjeg čelnika Vladka Mačeka.

Prema tome, glavno određenje političkoga, ali i cjelokupnoga organiziranog života u iseljenoj Hrvatskoj imalo je jasno osviještenu svrhu – stvarati ozračje, njegovati nadu i

praktično politički djelovati na programu hrvatske državotvornosti. To nije bila puka ideja, jer je hrvatsko iseljeništvo svojom brojnošću i svekolikim materijalnim i organizacijskim potencijalima predstavljalo snagu koja je bitno utjecala na ostvarivanje tog cilja. Taj brojčani i kvalitativni potencijal hrvatskog iseljeništva je rano i točno procijenio jugoslavenski komunistički režim, koji je u iseljenoj Hrvatskoj prepoznao jednu od glavnih opasnosti za svoj opstanak. Stoga je komunistička Jugoslavija već u poratnim godinama započela mnogostrukе djelatnosti na neutralizaciji i razbijanju potencijala hrvatskog iseljeništva. Dugotrajnost, intenzitet, raznovrsnost i sustavnost tog djelovanja jugoslavenskog režima opravdano se može nazvati ratom protiv hrvatskog iseljeništva. Posebni dijelovi jugoslavenskoga vojnoga i policijskog sustava provodili su u državama zapadnog svijeta oružane akcije protiv iseljenika i njihove imovine, a primjenjivana su i djelovanja koja pripadaju posebnim oblicima rata; špijunaža, infiltracija, prislушкиvanje, praćenje, kidnapiranje, potkupljivanje, inscenacije, propaganda, psihološke operacije itd. Prema dosad raspoloživim podacima, u razdoblju od 1946. do 1989. jugoslavenski režim je u zapadnom svijetu ubio 77 hrvatskih političkih iseljenika, počinio 24 attentata s teškim ranjavanjem, tri otmice i četiri neuspjela pokušaja otmice. Osim toga, u djelovanja protiv hrvatskih iseljenika bili su uključeni dijelovi niza drugih jugoslavenskih institucija, primjerice, ministarstva vanjskih poslova, prosvjete i kulture, te mediji, izdavaštvo, državna statistika itd. No najtrajnije negativne posljedice, koje su u velikoj mjeri nazočne i danas, ostavila su složena djelovanja jugoslavenskog režima koja su imala svrhu u identitetском и комуникационом развијању domovine i iseljene Hrvatske, jer je bilo razvidno da se tako najučinkovitije može sputavati ostvarivanje hrvatskih nacionalnih interesa. Tako su, među ostalim, u cjelokupnom javnom životu (mediji, kultura, obrazovanje) u Hrvatskoj i Jugoslaviji sustavno stvarane neistinite i iskrivljene slike o hrvatskom iseljeništvu. Ti neutemeljeni stereotipi mogu se pojednostavljeno prikazati u dva osnovna oblika. Prvo, iseljeni Hrvati su u Jugoslaviji prikazivani kao politički ekstremisti prema pojednostavljenoj polarizaciji iz Drugog svjetskog rata, pa čak su i iseljeni Hrvati koji su rođeni nakon rata bili nazivani neprijateljskom fašističkom emigracijom. O neutemeljenosti tog stereotipa razvidno svjedoči podatak da su sve političke organizacije hrvatskog iseljeništva – programima i djelovanjem – bile sukladne zakonima i političkim standardima građanskih država u kojima su osnovane. Drugi stereotip je iseljene Hrvate zbirno prikazivao kao dio populacije koji je bio poslovno manje sposoban te je navodno zbog toga morao otiti trbuhom za kruhom. Prešućivala se istina da je velika većina hrvatskih iseljenika uspješno radila i poslovala u tržišnim uvjetima zapadnog svijeta, te da su svojim zaradama izdržavali i dijelove svojih obitelji u domovini, a deviznim doznakama osjetno popravljali jugoslavensku državnu bilancu. Tako se, s oba stereotipa nastojalo hrvatsko iseljeništvo predstaviti u domovini nepoželjnim – u političkom i gospodarskom smislu.

No sudbinska povezanost hrvatskog iseljeništva s domovinom imala je duboke povijesne, interesne i emotivne korijene, te se unatoč zaprekama ostvarivala, jer je to bio izbor

i odluka iseljene Hrvatske. S tog motrišta treba promatrati i golemi prinos koji je hrvatsko iseljeništvo, osamdesetih i devedesetih godina 20. stoljeća, imalo u procesu nastanka samostalne države Republike Hrvatske i njenoj obrani od srbijske oružane agresije.

Solidarnost iseljeništva s domovinom dosegnula vrhunac

Nekoliko desetljeća kontinuiranoga i intenzivnoga državotvornog djelovanja u iseljenoj Hrvatskoj rezultiralo je političkom zrelošću hrvatskog iseljeništva kao zajednice koja je bila potpuno pripremljena za aktivno sudjelovanje u velikim povijesnim promjenama koje su se potkraj osamdesetih godina dvadesetog stoljeća počele sve ubrzanije događati u istočnoj Europi i na hrvatskim prostorima. To je za hrvatsku naciju bilo iznimno važno, jer na prostoru komunističke Jugoslavije nisu bila moguća organizirana i sustavna djelovanja koja bi domovinski dio hrvatske nacije učinila institucijski i politički spremnima za prijelomna vremena.

Tako su u iseljenoj Hrvatskoj osamdesetih godina dvadesetog stoljeća već bili oblikovani politički programi, organiziranost, djelovanja, materijalni resursi i nedvojbena kolektivna samosvijest za stvaranje samostalne hrvatske države. U Hrvatskoj je istodobno u velike većine gradana postojala golema težnja, volja i želja za promjenama, ali ona nije imala organizacijski strukturirane ni ciljeve, ni institucije niti materijalne resurse, jer je to bilo pod nadzorom jugoslavenskih komunističkih struktura. Takva se situacija nedvojbeno očitovala u načinu nastanka i djelovanja građanskih političkih stranaka u Hrvatskoj, koje su umjesto profiliranih programa i stranačke organizacije raspolaže kratkim parolama te uglavnom stihijskim primanjem i djelovanjem članstva. U takvoj situaciji, većina je novih stranaka imala gotovo istu retoriku, no uvjerljivu pobjedu na prvim višestranačkim izborima postigla je stranka-pokret (HDZ) koja je u iseljenoj Hrvatskoj uspjela prikupiti golemu količinu povjerenja a time i novčanih sredstava za sve oblike predizborne promidžbe i organizacijsko osvajanje prostora. Zanimljivo je da je i niz drugih stranaka (HDS, HSS, HSP itd.) u iseljeništvu prepoznao i potražio – s daleko manje uspjeha – ključan izvor novca koji je bio nužan za izbornu pobjedu. Hrvatskoj javnosti su iz tog razdoblja ostale nepoznate mnoge činjenice koje u iseljenoj Hrvatskoj postoje u obliku računa, dokumenata, tiskanih napisa te video, foto i tonskih zapisa. A sve skupa svjedoči o golemom novčanom prilogu koji je hrvatsko iseljeništvo uložilo u nastanak hrvatske gradanske demokracije i samostalne hrvatske države. Kad je balvan revolucijom (17. kolovoza 1990.) počela srbijska oružana agresija na Republiku Hrvatsku u hrvatskom iseljeništvu je poistovjećivanje i solidarnost s domovinom dosegnula vrhunac kao nikad u dotadašnjoj povijesti. Zbirna veličina pomoći koja je tada iz iseljeništva upućivana Hrvatskoj može se samo kvalitativno opisati, i to kao doprinos koji je nedvojbeno dokazao kako su domovinska i iseljena Hrvatska jedan nacionalni korpus. Analitički, pomoć iseljene Hrvatske sastojala se od nekoliko osnov-

nih oblika: novčana, humanitarna, oružana i lobistička, kojom se mnoštvo iseljenih Hrvata izravno i samoinicijativno uključilo u hrvatski Domovinski rat. U hrvatskoj javnosti se o razmjerima novčane pomoći iz iseljeništva doznaće samo u rijetkim prigodama kad se spominju afere sa spornim računima kroz koje su prolazile stotine milijuna dolara. Isto tako je i s humanitarnom i oružanom pomoći koje se nijednom nisu pokušale institucijski izračunati ili procijeniti. Lobistička pomoć iseljene Hrvatske sastojala se od različitih prezentacija kojima se svjetska javnost upoznавала sa stvarnim dogadanjem u Hrvatskoj te od javnih i neslužbenih utjecanja na moćne međunarodne osobe, institucije i države radi priznavanja hrvatske države. Razmjeri izravnog uključivanja iseljenih Hrvata u oružanu obranu Republike Hrvatske ponajbolje ilustrira podatak kako su, od početka srpske oružane agresije, na svim bojištima u Hrvatskoj bili i dragovoljci iz iseljeništva. Ulogu iseljene Hrvatske posebno prepoznatljivo simbolizira niz hrvatskih iseljenika koji su generalske, te časničke i dočasničke činove Hrvatske vojske zaslužili u oružanoj obrani hrvatske države. Međutim, unatoč naznačenoga, institucije hrvatske države i društvenog života sustavno izbjegavaju objektivno valorizirati i predstaviti ulogu hrvatskog iseljeništva u suvremenoj hrvatskoj povijesti, te uključiti goleme hrvatske iseljeničke potencijale u razvoj hrvatskog društva. Razlozi negativnog odnosa prema iseljeništvu svoje opće ishodište imaju u tzv. tranzicijskom procesu kojim se neuspješni jugoslavenski totalitarni upravljački model – s idejnim, institucijskim i kadrovskim strukturama – u velikoj mjeri uspio zadržati i u formalno demokratskom okviru samostalne hrvatske države. Zbog toga nositelji moći u Hrvatskoj i danas hrvatsko iseljeništvo doživljavaju i javno predstavljaju u negativnom kontekstu prema stereotipima iz jugoslavenskog razdoblja, te se na sve načine praktički suprotstavljaju integracijskom procesu između domovinske i iseljene Hrvatske za koju integraciju postoje jasne prepostavke i interesi. Prepostavke su postojanje samostalne hrvatske države i njen geopolitički povratak u zapadni civilizacijski krug koji je građanski utemeljen. Iz toga proizlaze i konkretni politički, gospodarski i kulturni interesi Hrvatske. Objektivno gledajući, taj integracijski proces bi daleko više koristio domovini, jer hrvatsko iseljeništvo ima iskustveni kontinuitet življenja unutar zapadne civilizacije, za razliku od domovine koja je pola stoljeća (ili čak sedamdeset godina) bila iz njega uglavnom isključena.

Prema tome, hrvatsko iseljeništvo raspolaže materijalnim, svjetonazorskim, vrijednosnim i upravljačkim bogatstvom i znanjem koje nedostaje Hrvatskoj. Odnosno, iseljena Hrvatska je dio hrvatskoga nacionalnog korpusa koji je integralni dio zapadnog svijeta kojem se domovinska Hrvatska u svakom pogledu najbezboljnije može priključiti posredovanjem iseljene Hrvatske.

Summary

THE EMIGRATION'S CONTRIBUTION TO ESTABLISHING A CROATIAN STATE

Croatia's emigrants made a massive contribution to establishing an independent Croatian state earning thereby a significant place in recent Croatian history. Croatia is among a group of European countries from which a process of emigration was ongoing throughout the entire 20th century. Since the vast majority of emigrant Croats left their Homeland against their wills, desires or convictions, it is understandable that they endeavoured to maintain a bond with the Homeland. This is can be best seen insofar as the organised forms of social, cultural, religious and political life in the emigration are rooted in the Croatian national identity. Organised Croatian emigrant life, however, besides nurturing identity and memories, had the objective of, as directly and as intensively as possible, working towards a change of the situation in the Homeland. Several decades of continued and intensive state-building activity in emigrant Croatia lead to a political maturity in the Croatian emigration that made it a community fully prepared to actively participate in the massive historic changes that, at the end of the 1980's, began more and more rapidly to unfold across eastern Europe and in the Croatian lands.

Resumen

CONTRIBUCIÓN DE LA EMIGRACIÓN AL ESTABLECIMIENTO DEL ESTADO CROATA

La emigración croata dio una gran contribución al establecimiento del estado croata independiente, perteneciéndole así un lugar importante en la historia contemporánea croata. Croacia pertenece al grupo de países europeos en los cuales durante todo el siglo 20 se llevaba un proceso de emigración. Puesto que la gran mayoría de los emigrados croatas partía de su patria en contra de sus sentimientos, deseos y su escala de valores, es comprensible que trataron de mantener contacto con la patria. Esto se reconoce sencillamente por la organización de la vida social, cultural, religiosa y política de

los emigrantes que se basaba en la identidad nacional croata. Pero, la organización de la vida de los emigrantes tenía, aparte de cultivar la identidad y los recuerdos, el objetivo de influir directamente y de manera intensa para cambiar la situación en la patria. Varios decenios de acción continua e intensa en el establecimiento del estado, tuvo como resultado la madurez política de la emigración croata como comunidad completamente preparada para su participación activa en los grandes cambios históricos que empezaron a ocurrir rápidamente a finales de los años ochenta del siglo veinte en la Europa del este y en Croacia.

Josip Šentija

HOMMAGE HRVATSKOME PROLJEĆU

Središnja težnja u Hrvatskome proljeću 1967.-1971. – od njegovih početaka do žalosnoga kraja – bila je težnja za nacionalnom emancipacijom, za oslobođenjem od unutrašnje i vanjske prisile nad svim oblicima narodnoga života. Za naraštaj Hrvatskoga proljeća – za sve njegove sudionike, aktere, sljedbenike i simpatizere, bez obzira jesu li bili u Partiji ili izvan nje, u Matici hrvatskoj ili oko nje, u studentskome pokretu, u Zagrebu ili pokrajinskim većim i manjim središtima, ili u posljednjim naseljima na karti Hrvatske – za sve je njih nacionalna emancipacija, u svakom njezinu značenju, bila ekvivalent slobode, mira i prosperiteta

Oko korijena i datiranja dogadaja koje u političkoj memoriji uobičajeno nazivamo *Hrvatskim proljećem* ni poslije 35 godina od njihova gušenja nema, nažalost, ni sređenih ni općeprihvaćenih stajališta i zaključaka. Još je manje suglasnosti o njihovim protagonistima i deklariranim ciljevima te o njihovim međunarodnim aspektima. Dapače, u svim dosadašnjim jubilarnim komemoracijama mnogo je nesporazuma i nerazumljivih redukcija, pa čak i kalendarskih natega. U nekim se primjerima naglašava kao relevantno samo razdoblje 1969.-'71., ili se čak ističe samo godina 1971., koja je, istina, bila kronološka kruna sveukupnoga zbivanja, ali i godina njegova sloma. Još su nerazumljivoj konfrontacije i osporavanja koja su, u nekim primjerima, čak življa no što su bila prije 35 godina, a koja se vrte oko pitanja tko jest, a tko nije bio istinski proljećar, tko se do kraja založio, a tko se nije založio za slobodu i prosperitet Hrvatske u onom važnom i uzavrelom razdoblju njezine povijesti, i na kraju, tko je djelovao u okviru sustava, a tko protiv sustava. Za čitatelje *Hrvatskog iseljeničkog zbornika* ovdje bih bio slobodan izložiti vlastito stajalište o nekim od aspekata onih dogadaja.

Ako se u kronologiji neki datum, ili neki događaj može smatrati formalnim i stvarnim početkom *Hrvatskog proljeća*, onda je to bez ikakve dvojbe objavlјivanje **Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika**. Tekst Deklaracije konačno je oblikovan i prihvaćen na sjednici Upravnog odbora Matice hrvatske, 9. ožujka 1967., a obja-

vljen je ubrzo potom u tjedniku **Telegram**, nakon što su ga potpisale sve bitne kulturne i znanstvene ustanove Republike uz glasove mnogih istaknutih pojedinaca, među kojima je bio i bard hrvatske književnosti Miroslav Krleža; u trenutku davanja suglasnosti čak je bio član CK SKH. Kad je krenula hajka na Deklaraciju i sve njezine potpisnike Krleža će se odreći članstva u CK-u, ali ne i svoje potpore Deklaraciji.

Po svome značaju i po cilju za kojim je išla, Deklaracija je bila istodobno znanstveni, kulturni i politički dokument, kojim je zahtjevan ravnopravni položaj hrvatskoga jezika u ondašnjoj jugoslavenskoj federaciji. Zatražila je da se Ustavom federacije utvrdi i zajamči, da su u njoj ravnopravna četiri jezika – srpski, hrvatski, slovenski i makedonski, i da se u javnom životu – državnoj upravi, školama, novinstvu, na radiju i televiziji (koji su bili u silnoj ekspanziji, s neodoljivim utjecajem na javnost i opću kulturu), i u svim drugim javnim sferama u Hrvatskoj, osigura dosljedna upotreba hrvatskog jezika, i imenom i sadržajem, onako kako ga je hrvatska jezikoslovna znanost normirala nakon odbacivanja tzv. Novosadskog srpsko-hrvatskog dogovora o jeziku (iz 1954). Deklaracija je ustvari odbacila srpsko-hrvatsko jezično jedinstvo i unifikaciju, što je – prema zamislima jugoslavenskih integralista – imalo biti okosnicom u izgradnji jugoslavenske kulture kao nadnacionalne i jugoslavenstva kao konačnoga cilja u procesu odumiranja nacija, u smislu službeno važeće marksističke teorije o naciji i političke prakse koja se na njoj temeljila.

Učinak Deklaracije bio je upravo eksplozivan: na široku hrvatsku javnost djelovala je kao neodoljiv poticaj u procesu nacionalizacije ne samo jezika, nego i svih sfera kulture i javnog života, koji ni službena teorija o odumiranju nacija nije uspjela umrtviti. S druge strane, u svim onodobnim službenim forumima i institucijama Deklaracija je osudena kao čin hrvatskog nacionalizma. Osobito agilni u prokazivanju i osudi bili su ideolozi i praktičari jugoslavenskog državnog unitarizma i integralnog jugoslavenstva. Široka kampanja koja je povедena protiv *deklaracionista* rezultirala je raznovrsnim političkim nasiljem: javnim osudama, moralnim difamacijama, smjenama s javnih položaja i drugim metodama političkog ušutkavanja i onemogućivanja. Afera u vezi s Deklaracijom o jeziku duboko je uzdrmala ondašnji politički i kulturni život u Hrvatskoj, a snažno je odjeknula i u hrvatskome iseljeništvu, koje je bilo aktivno u različitim udrušugama i organizacijama, osobito onima s političkim ciljevima kao primarnima. Zbog svega što je izazvala u trenutačnom odnosu političkih snaga u domovini i iseljeništvu, a osobito zbog dugoročnih učinaka na hrvatsku kulturu i politiku, Deklaracija je bitan datum u kronici suvremene Hrvatske. S koje god strane razmotrili ovaj dogadaj, on u datiranju fenomena koji nazivamo *Hrvatskim proljećem* ostaje prvi datum. Početak. Prvi jaglaci i visibabe. Proljeće koje je uranilo pa je zato, na koncu, i sprženo. Ali faktički je potrajalo gotovo pet godina – do kraja 1971.

Objavlјivanje Deklaracije djelovalo je u hrvatskom društvu poput groma najveće volatza. Događaj je odjeknuo i u drugim republikama SFRJ. Pokazao je da su se u ondašnjem političkom polju jugoslavenske države već bili nagomilali visoki politički naboji, i da će, prije ili poslije, rezultirati onim čime u svim sličnim socijalnim i političkim stanjima rezultiraju: prosvjedima, bunama, pa i socijalnim i političkim prevratima.

Ciljevi, programi, protagonisti

Lanac događaja u političkoj sferi, koji je krenuo objavljuvanjem Deklaracije o jeziku, i koji će kulminirati smionim reformskim zahtjevima predstavnika hrvatske politike prema federalivnom centru, dozrijevalo je u prvim godinama ozbiljnije krize jugoslavenskog državnog i političkog sustava. Znakovi krize i velikih sukoba došli su iz vrhova savezne države, a ticali su se temeljnoga pitanja: hoće li se SFRJ razvijati kao strogo centralizirana i nadnacionalno integrirana država, u duhu jugoslavenskog unitarizma i integralizma, ili će se razvijati kao klasična konfederacija u okviru koje će narodi i njihove republike postati samostalni i suvereni u ekonomskom, političkom i svakom drugom pogledu?

U historiografiji je verificirano sve ono bitno što se u trajno prijetećem jugoslavenskom hijatusu događalo od utemeljenja prve i druge Jugoslavije do njezina neslavnog kraja. Pitanje "kojim putem?", "konzervacija ili reforma?" - urgentno se pred drugom Jugoslavijom postavilo 1960-ih godina, dvije ili tri godine prije no što će hrvatski kulturni radnici i znanstvenici objaviti Deklaraciju o jeziku. (Pitanje zašto se u povijesti Hrvata baš jezik pojavljuje kao motiv i katalizator u pokušajima izvedbe velikih obrata i definitivne potvrde narodnog identiteta – trajno je aktualno, no u ovoj ga promemoriji moramo zaobići). U onim okolnostima, sredinom 1960-ih godina, u jugoslavenskom državnom vrhu dilema "reforma ili konzervacija?", "odumiranje nacija ili njihova afirmacija?" - riješena je prevagom, ali ne još i konačnom pobjedom, onih koji su bili za reformu i za izgradnju i slobodniji razvoj nacija koje tvore jugoslavensku federaciju. Slogan kojim su reformisti odnijeli prevagu glasio je, u duhu metaforike ondašnjega govora, da treba "jačati ulogu nacionalnog faktora". Drugim riječima, formalno je odbačena dogma integralnoga jugoslavenstva, ali ne posve i u praksi. Ustvari, s tom se baštinom Organizacije jugoslavenskih nacionalista (ORJUNA-e, 1921) komunistički pokret stalno hrvalo, ali s njome nikada nije sasvim raščistio račune, te je ona ostala živjeti kao jedno od njegovih unutarnjih protuslovlja, do samoga kraja, 1990.

Sredinom 1960-ih godina, iza kulisa, u samim vrhovima države i SKJ, uslijedili su grčeviti sukobi o formuli dalnjeg opstanka federacije. Politika "jačanja uloge nacionalnog faktora" konačno je oslužbenjena kao alternativa unitarističko-integralističkoj koncepciji, koja prije ili poslije jugoslavensku federaciju vodi u propast.

Jedan, naizgled bizaran događaj iz kronike onih godina, pokazuje se kao *signum temporis*: na VIII. kongresu SKJ (1964) J.B.Tito, objavljajući sastav vrhovnoga političkog tijela partije, kojoj je stajao na čelu gotovo 30 godina, sebe je svrstao u hrvatsku kvotu jugoslavenskih prvaka. Javno se izjasnio Hrvatom. Učinio je to na temelju kriterija tzv. nacionalne ili republičke pripadnosti članova vrhovnoga vodstva. Bila je to uistinu krupna i, u onim okolnostima, dalekosežna poruka. Čula ju je cijela javnost u svim zemljama federacije (jer je sve bilo izravno prenošeno preko radija i televizije). Titovo izričito svrstavanje sebe kao Hrvata u hrvatski nacionalni contingent sugeriralo je zaključak, da

je u strukturiranju i u upravljanju jugoslavenskom federacijom konačno pobijedio princip nacionalnog zastupništva, sa svim značenjima i posljedicama koje je taj princip nosio u institucijama vlasti i odlučivanja. Naravno, Tito je i dalje, sve do svoje smrti, ostao **imperator supra partes**, ali činjenica da se prvi put pred cijelom javnošću deklarirao kao Hrvat i da se svrstao u kvotu hrvatskih predstavnika, morala je dati zamaha svima u sustavu, da se počnu – ako već nisu – svrstavati po “nacionalnom ključu”, od najviših funkcionara do posljednjega sekretara općinskog komiteta. Istina, biranje po tzv. nacionalnom ključu prakticirano je i prije, ali je sada vrhunski primjer demijurgova nacionalnog svrstavanja potvrđio da je taj proces u toku na svim razinama u ustanovama i tijelima federacije i da ide do neslućenih razmjera u cijelom društvu. Proces je završio, na koncu, onako kako je završio – u doslovnom i konačnom razvrstavanju, u dramatskom rasulu. Vodeće snage države, ni za Tita ni poslije njega, uslijed razloga koji ovdje ne spadaju, nisu našle ni umijeća ni volje da ga raspletu demokratski, bez krvi. Po svoj prilici, ni sam Tito nije bio svjestan kakav će konačan učinak u javnosti i u društvu imati njegovo javno “nacionalno opredjeljivanje”.

U svakom slučaju, onaj proceduralni događaj na vrhunskom forumu vladajuće partije bio je znak za prepoznavanje intimne biti socijalnih zbivanja i smjera kojim su dogadaji krenuli. Bio je ono signal “nacionalno osjetljivijim”, a osobito nacionalno potisnutijim građanima, u prvom redu onima među frustriranim Hrvatima, da se mogu slobodnije izjašnjavati o pripadnosti hrvatskoj naciji. Ukratko: bio je ono i poticaj i nada da nastupaju dani slobodnjega izjašnjavanja, manifestiranja i djelovanja.

Drugi, nerazmjerno važniji događaj u fazi klijanja Hrvatskoga proljeća uslijedio je godinu i po poslije, u ljeto 1966. Po obliku i sadržaju bio je dramatičniji i na svoj način prevratniji, jer je potvrđio da kurs mijene postaje već nezaustavljiv: iz vrhova jugoslavenske države odstranjen je Aleksandar Ranković, čovjek-simbol centralističkog policijskog sustava. U svim kasnijim godinama svi će se suglasiti – i komunisti i nekomuniści, i unitaristi i nacionalisti – da je ovaj događaj bio početak odmrzavanja političke klime. Neposredno poslije Rankovićeva odstranjenja objelodanjeno je, npr., da je u Hrvatskoj u arhivama Službe državne sigurnosti (nekadašnje OZNA-e i UDB-e) zatečeno milijun i tri stotine tisuća dosjea u kojima su bili pohranjeni podaci o “neprijateljima sistema” i o “sumnjivim građanima”. To je značilo da je svaki drugi odrasli građanin bio policijski praćen i “obradivan” na različite načine (uhoden, prisluškivan, istraživan itd.). Događaj je djelovao višestruko snažno: potvrđio je da ni gotovo dvadeset godina poslije raskida sa sovjetskim sustavom staljinizma nije napušten obrazac nadzora nad građanima koji su prakticirale Lenjinova ČEKA i Staljinova GPU i NKVD. Javno je prokazivanje ovakvog sustava nadzora i represije pružalo nadu da će on biti napušten.

U novoj političkoj klimi koju su ovi događaji poticali, žudnja za slobodnjim životom bez oka i batine Velikog brata, počela se neodljivo razgorijevati. Nastupali su dani puni nekog novog oduševljenja. Ali u tim okolnostima, s obzirom na odnos snaga u

samom sustavu te s obzirom na njegovu međunarodnu uvjetovanost (o čemu više u drugom dijelu ove promemorije), nije bilo realno očekivati da bi se iz svega na koncu mogao razviti sustav parlamentarne demokracije westminsterskoga tipa.

Središnja težnja u *Hrvatskom proljeću* – od njegovih početaka do žalosnoga kraja – bila je težnja za nacionalnom emancipacijom, za oslobođenjem od unutrašnje i vanjske prisile nad svim oblicima narodnog života. Za naraštaj *Hrvatskoga proljeća* – za se njegove sudionike, aktere, sljedbenike i simpatizere, bez obzira jesu li bili u partiji ili izvan nje, u Matici Hrvatskoj ili oko nje, u studentskom pokretu, u Zagrebu ili pokrajinskim većim i manjim središtima, ili u posljednjim naseljima na karti Republike – za sve je njih nacionalna emancipacija, u svakom njezinu značenju, bila ekvivalent slobode, mira i prosperiteta. Samo je s obzirom na taj kontekst zbivanja moguće razumjeti potpunu podudarnost “proljećarskih” težnji i ciljeva protagonista i sljedbenika *Hrvatskog proljeća* s programskim parolama službene hrvatske politike onoga vremena: da “federacija treba da više federira” (autor je ove figure bio dr. V. Bakarić), da “devize moraju ostajati onima koji ih zaraduju” (a Hrvatska ih je zaradivila najviše, turizmom i iseljeničkim doznakama), da treba provesti “novu nacionalizaciju” (tj. razvlastiti centre moći, export-import poduzeća i savezne banke, koje su raspolagale glavninom finansijskoga kapitala i koje su taj kapital alocirale po kriterijima i interesima najmoćnijih faktora i birokracije u Beogradu kao saveznom centru države; istine radi, treba reći da je i ovaj zahtjev prvi javno istaknuo dr. Bakarić koji će, međutim, u finalu odigrati jednu od bitnih uloga u suzbijanju “proljećarskih” težnji).

Podudarnost službenih parola i zahtjeva ondašnje hrvatske politike, koju je zastupalo vodstvo Savka-Tripalo, s parolama i raspoloženjem širokih slojeva hrvatske javnosti, a osobito s raspoloženjem i programskim zahtjevima studentskog proljećarskog pokreta, bila je jedna od bitnih značajki sveukupnoga zbivanja obilježenoga imenom *Hrvatsko proljeće*. Razlike među *proljećarskim* partijskim i izvanpartijskim protagonistima i akterima u pitanjima metoda i tempa postajale su s vremenom velike, čak presudne, ali su bitni reformski ciljevi u osnovi ostali identični ili slični.

Istina je da je *Hrvatsko proljeće* bilo, u stanovitom smislu, jednostrano impostirano: sve što se zbivalo u njegovu okviru – ako se o nekom formalnom okviru uopće može govoriti – zbivalo se u duhu zahtjeva za nacionalnom slobodom i političkom samostalnošću, a u sferi ekonomije za čistim računima. U onim su godinama zapravo revitalizirana i stara radicevska stajališta i gesla upućena ostaloj Jugoslaviji: ako i jesmo braća, kese nam nisu sestre. Štoviše, iz radikalnijih dijelova *proljeća* obnavljan je i radicevski slogan: “Moj novac u mom džepu, moja puška o mom ramenu!”. Službeno vodstvo Hrvatske inzistiralo je pak na razvoju sustava Teritorijalne i općenarodne obrane, u smislu marksističke teorije o naoružanom narodu.

O vrijednostima individualnog života – o ljestvici vrijednosti koje spadaju u sferu univerzalnih ljudskih prava – nije se raspravljalo neovisno o nacionalnim slobodama. (Glasovite “košare” o ljudskim pravima Helsinška će konferencija definirati nepune četiri

godine poslije sloma *Hrvatskog proljeća* – 1975.). U tome se smislu može reći da je *Hrvatsko proljeće* razuzlavljivanje povijesnih čvorova u ovom prostoru postavilo u duhu nacionalnih revolucija XIX. i XX. stoljeća: da najprije treba riješiti aktualno nacionalno pitanje. Problem humaniteta postavljao se kao problem nacionaliteta. Individualna ljudska prava za ovaj su pokret bila uključena u splet nacionalnih prava, sa svim redukcijama koje su iz toga slijedile, u pojedinačnim i skupnim izjavama, proglašima, apelima, člancima i drugim konkretnim i načelnim zahtjevanijima. Formula je bila jednostavna: tko osporava ili na bilo koji način ne uvažava, ili ignorira pravo na puno iskazivanje nacionalne pripadnosti i svih nacionalnih prava, taj negira i same temelje humaniteta. A samo se po sebi razumije, da se ono što jedan narod zahtjeva za sebe, ne može uskratiti bilo kojemu drugom narodu. Duh proljećarskog pokreta i smisao njegovih temeljnih ciljeva jezgrovito je definirao Vlado Gotovac riječima: "Ako je briga za vlastiti narod, za njegovu sudbinu, nacionalizam, onda sam ja nationalist. I smatram da je to jedino historijski opravdano stajalište danas, i kad se ne zastupa pluralizam; do slobode u univerzalizmu put vodi samo preko slobode koju osiguravaju slobodni narodi!" (ove je riječi Gotovac ispisao u programskom časopisu Matice hrvatske **Kritika**, br.8/1969.). Tako je govorio čovjek koji će u prijelomnim godinama bitke za političku neovisnost Hrvatske, i u godinama poslije ostvarenja toga cilja, postati vatreći zagovornik i borac za klasične ideje liberalizma i liberalne demokracije – sloboda čovjeka, sloboda svakog pojedinca bez obzira na rasu, narodnost, svjetonazor, ili vjeru, kao temelj i svrha svake civilizirane države.

Svjetski faktori i Hrvatsko proljeće

U raspletu krize oko *Hrvatskog proljeća* u konačnoj liniji bio je presudan svjetski moment. Položaj Hrvatske i sveukupnoga hrvatstva – kao uostalom i svih južnoslavenskih zemalja i naroda – bio je izravno uvjetovan post-jaltskim poretkom, odlukama Pot-sdamske konferencije, u ljeto 1945. i Mirovne konferencije u Parizu, 1946/47. Bipolarni svjetski sustav, stvoren na tim konferencijama, u okviru kojega se Hrvatska našla na njegovoj geopolitičkoj razdjelnici, na samom rubu Churchillove **željezne zavjese**, počinjao je na uzajamnom respektiranju interesa Istoka i Zapada, sa svim diplomatskim i obavještajnim igrami i podmuklostima koje ni Hrvatsku nisu mimošle. Dapače, tijekom svih godina hladnog rata antagonisti ovog sustava katkada su djelovali kao ortaci, spremni potvrditi dodirne točke interesa kad god bi remetilački faktori u samom sustavu, a osobito oni na njegovim rubovima i dodirnim točkama, počeli ugrožavati njegove jasno povučene granice. To što je Hrvatska, u sastavu SFRJ, bila u *sivoj zoni* (kako su je definirali američki geopolitički stratezi), okolnost je koja je hrvatsku situaciju više komplikirala nego, npr. madarsku. Najsnažnije i najneposrednije ovu je *viseću poziciju* Hrvatske osjećalo tijekom godina hladnog rata hrvatsko iseljeništvo svih kategorija i na svim kontinentima, bez razlike. (Sveukupno duhovno stvaralaštvo i političko djelovanje

iseljeništva u tome razdoblju realan je odraz toga stanja pa bi bilo vrijedno jednom ga i sustavno prikazati i obraditi.)

Stvarno ili prešutno, svjetski su čimbenici budno motrili, nadzirali i, po potrebi, koordinirali djelovanje osobito s obzirom na latentne ili razbudene demone nacionalizma i nacionalnih težnji remetilačkoga značaja, i na sve one socijalne fermente koje su kao takve kvalificirali. Jugoslavija, sa svojom etničkom strukturom i geopolitičkim položajem i problemima koji su iz spleta tih momenata nastajali, bila je upravo ogledni poligon za odmjeravanje strateških interesa dvaju svjetskih sustava u Europi – zapadnog i istočnog, kapitalističkog i komunističkog. Svjetske su sile i njihovi rubni saveznici uvijek bili spremni svakom unutrašnjem arbitru i vlastodršcu pomoći da nacionalizam obuzda i da ga, prema potrebi, zgnječi. U tome je smislu hrvatski nacionalizam – onaj iseljenički i onaj domovinski – bio trajno predmetom nadzora, intriga, prešutne ili dogovorene suglasnosti blokovskih nadzornika u njihovoј dugoј igri i odmjeravanju snaga u “sivoj zoni”.

Po svemu što nam je u vezi s *Hrvatskim proljećem* 1967.-1971. poznato, njegovi akteri svih provenijencija, nadahnuća i sklonuća – bili oni u vladajućem Savezu komunista ili u Matici hrvatskoj – postupali su onih godina suprotno svjetskim službenim imperativima i pravilima igre. Nehomogenost i spontanost zbivanja, nepostojanje proračunatog vodstva i koordinacije između bitnih dijelova pokreta, učinili su sukob s real-političkim interesima svjetskih faktora posve izglednim i logičnim. Hrvatski su *proljećari*, naime, dirnuli u bitnu točku svjetske regionalne ravnoteže: u Josipa Broza Tita i u sustav vlasti koji je on predstavljao i simbolizirao. Tito je sam po sebi bio državni i međunarodni razlog, vrhunski potreban i Zapadu i Istoku. Rijetko je kada u povijesti jedan smrtnik, poglavar jedne razmjerno male državne konstrukcije, bio takav simbol i jamac protuslovne i provizorne ravnoteže snaga u kontinentalnim razmjerima kao on. Već od posljednjih godina II. svjetskoga rata, a posebno od 1948. pa do smrti, bio je svojom politikom regionalni potporan europskog sustava sigurnosti. Nekoliko godina poslije svih *proljećarskih* i drugih iskušenja na europskome prostoru (*Praškog proljeća* 1968. i *Hrvatskog proljeća*), to su svjetski faktori svečano potvrdili Helsinškom poveljom (1975.) o nepromjenjivosti granica u Europi, a također potporom koju je Tito dobio sa svim strana za ulogu koju je igrao, pa i onu koju je odigrao u krizi *Hrvatskog proljeća*. To što je on, sa svim svojim ideološkim i svjetonazorskim značenjima i podznačenjima, bio prava suprotnost anglosaksonskom liberalizmu i tipu liberalno-demokratskog društva, za zapadne političke stratege uopće nije bila nikakva smetnja da ga zdušno pomažu i podupiru u svim trenucima njegovih i zapadnjačkih iskušenja.

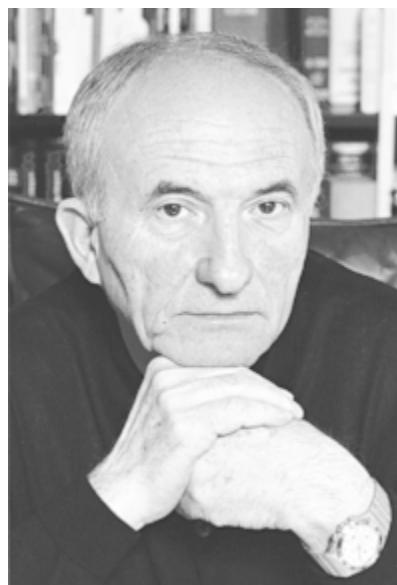
Moskvi je pak Tito davno postao ideološki protivnik i apostata *sui generis*, ali je unatoč tome i za sovjetsku europsku strategiju bio garantni stup *statusa quo* na jugoistoku Europe, gdje Moskva nije bila spremna ulaziti u rizike neizvjesnih sukoba sa Zapadom. Za Moskvu je Titovo dugo vladanje i manevriranje te rigidno inzistiranje na jugoslavstvu, kao državnom razlogu prvog reda, bilo jamac da se regionalni balkanski i europski odnosi snaga i interesa neće poremetiti na njezinu štetu.

I, onda se – u takvoj globalnoj situaciji, sredinom 1960-ih godina, u posljednjoj trećini Titove vladavine – uznemiruju ti nestrpljivi i provincijalni Hrvati sa svojim problemom i novim aspiracijama, nadahnuti motivima svoje tisućgodišnje prošlosti, nacionalne ideologije i tradicija državnog prava. Dvadeset godina poslije II. svjetskoga rata, u kojem su se jedva održali zahvaljujući sudjelovanju u antifašističkoj savezničkoj koaliciji i strahovitim žrtvama koje su podnijeli, postavili su ti Hrvati pitanje svoga položaja u Jugoslaviji i, u stanovitom smislu, pitanje karaktera i svrhe same Jugoslavije.

Sva zbivanja i zahtijevanja u okviru Hrvatskog proljeća – od Deklaracije o jeziku, zahtjeva o čistim računima u saveznoj državi i o nužnosti suvremenije izgradnje nacije na osnovi njene političke emancipacije, kao pretpostavke za skladniji suživot s drugima – sastavni su dio općega procesa u kojem se jugoslavenska državna federacija počinje na sve strane ogoljavati do svoje biti, do onoga što je u teoriji i politici XIX. i XX. stoljeća nazvana nacionalnim pitanjem. Hrvatska je u tome procesu, zbog više razloga, bila za korak ispred drugih u novom postavljanju toga pitanja na dnevni red. Počeo je proces koji će – kako danas znamo – svoj finale doživjeti dvadeset godina poslije (1990-ih). U tome se smislu može reći da je godina 1971. bila uistinu kronološki i svaki drugi predujam za godinu 1991. Zbivanja u *Hrvatskom proljeću* ustvari su početak novog ciklusa sukobljavanja nacionalnih ideologija na južnoslavenskom prostoru. Dinamiku i stanovito međunarodno značenje ovaj će ciklus dobiti iz činjenice što se podudario s već posve izglednim završetkom Titove osobne vlasti, kao oslonca unutarnje, a time i međunarodne ravnoteže. Borba o Titovo nasljedstvo već je bila poprimala jasne obrise. Kako smo već na uvodnim stranicama naveli, prva je runda ove borbe odigrana 1966. prvim znatnijim porazom tzv. unitarističkih ideologa i nosilaca unitarističke politike. Upravo su u toj rundi stvoreni prvi preduvjeti za bujanje klica *Hrvatskog proljeća*. Upravo je u okvirima *Hrvatskog proljeća*, kao tipično hrvatskoga političkog procesa, anticipirana sva bitna problematika sukcesijskoga hrvanja koje će se u dramatskim dimenzijama početi odvijati tek poslije Titove smrti, dakle, deset i više godina poslije gušenja *Hrvatskoga proljeća*. Ali moramo objektivno registrirati činjenicu, da je tek poslije gušenja *Hrvatskog proljeća* sam Tito sankcionirao odgovor na glavno pitanje sukcesije: kakav će biti ustavni položaj naroda i republika SFRJ poslije njegova odlaska? Pristao je na Ustav 1974., čime je *de facto* prihvatio ustavnu formulu što su je ponudili i elaborirali tzv. mislioci onoga sustava dr. Vladimir Bakarić i Edvard Kardelj, a koja je formula značila zapravo oblikovanje SFRJ kao konfederacije. Cijena je za pobjedu konfederalne formule bila za Hrvatsku drastična: političkim su nasiljem ugušeni svi oblici i protagonisti *Hrvatskog proljeća* – u vladajućem Savezu komunista, u Matici hrvatskoj i oko Matice te u izuzetno snažnome i poletnomete studentskom pokretu, koji je iskazivao, više od svih drugih, težnje novih hrvatskih naraštaja. U historiografiji već je višekratno i na temelju vjerodostojnjih izvora verificirana činjenica da se Tito o primjeni političkog nasilja prema ovom gibanju neko vrijeme kolebao. Čini se da ne bi bilo posve objektivno kad bi se to njegovo kolebanje pripisalo samo njegovoj staračkoj kondiciji. Igrali su

u tome stanovitu ulogu i nesporni osjećaji i nostalgija prema Hrvatskoj, domovini njegova podrijetla. U velikosrpskim krugovima i centrima moći zbog toga su ga bili otvoreno proglašili, u toj posljednjoj dionici njegova života, eksponentom hrvatskih interesa i zaštitnika novoga hrvatskog vodstva Savka-Tripalo, i pokrićem svega što je to vodstvo radilo i poduzimalo. Oprao se od tih objeda na najdrastičniji način, tako da su mu zbog toga zavičajni Hrvati još za života, neposredno nakon gušenja *proljeća*, uneredili spomenik u rodnome Kumrovcu. Tito je ustvari postupio onako kako su od njega očekivali mnogi oko njegova trona, koji su na uzinemirenu hrvatsku arenu gledali iz perspektive vlastitih političkih i drugih interesa. Zaplijeskali su mu svi unitaristi širom Jugoslavije i svi drugi koji su, iz različitih razloga, smatrali da hrvatske revandikacije u onim zbijanjima idu predaleko. Aplauzi koji su mu stigli iz međunarodnih krugova bili su jednako snažni. S njima u vezi vrijedno je podsjetiti se na dva momenta iz ondašnje međunarodne kronike, koja su prethodila raspletu krize 1971.

Pred finale *proljećarskog* vala Titu su u goste bila došla dvojica svjetskih arbitara: sovjetski lider L. I. Brežnev, da mu ponudi "pomoć", a zapravo da zaprijeti da će mu pružiti "pomoć" u vidu moguće primjene sovjetske doktrine ograničenog suvereniteta i na SFRJ (koja je doktrina već bila iskušana na ČSSR 1968, poslije *Praškog proljeća*); američki predsjednik R. Nixon stigao je da Tita, godinu dana prije 1970., kad je *proljeće* bilo u punom cvatu, sa svoje strane podupre u glavnim smjerovima njegove politike. I jedna i druga potpora značile su, u konačnoj liniji, potporu jugoslavenskome *statusu quo*, na unutarnjem i na međunarodnom planu. Nixonov poklič "Hrvatska će vječno živjeti!", na svečanome objedu u Banskim dvo-

Vlado Gotovac

rima, u Zagrebu, gdje mu je bio domaćin predsjednik Predsjedništva SR Hrvatske Jakov Blažević – odjeknuo je u hrvatskim ušima kao iznenadno i močno ohrabrenje i nada: da Amerika razumije Hrvate, i ove u domovini i one u Americi, i da ih neće iznevjeriti. Čega je sve bila plod ta Nixonova patetična poruka – njegova stvarnog poznавanja hrvatskog problema, njegove želje da Hrvatima kaže neka se strpe, neka ne žure, jer ionako će “Hrvatska vječno živjeti”, ili je pak bila učinak što su ga kod Nixona postigli američki hrvatski iseljenički lobisti ove ili one sorte – možda bi jednoga dana mogli točno utvrditi Nixonovi biografi. No, neposredno poslije Nixonova posjeta Zagrebu, čuo sam od jednoga američkog diplomata (u Rimu, gdje sam tada boravio) da su se zbog onoga Nixonova usklika u Banskim dvorima neki funkcionari u State Departmentu ugrizli za jezik. U ono vrijeme šef im je bio moćni i utjecajni Henry Kissinger. Eno ga u Americi, još je, hvala Bogu, živ i zdrav, možda bi on o tome mogao nešto točnije reći, ako već nije.

No, što je Nixon imao na umu kad je kliknuo da će Hrvatska vječno živjeti, vidjeli smo dvadeset godina poslije, kada je George Bush st. preko svoga državnog tajnika Jamesa Bekera, do posljednjega daha SFRJ ustrajao na njezinu preuredenju na načelima *labave konfederacije* (*loose confederation* – kako je doslovce glasila američka formula za spas Jugoslavije). Ohraben međunarodnom potporom i primivši k znanju jasna međunarodna kondicioniranja i sugestije, u kulminacijskoj točki previranja u Hrvatskoj – a to je, kako znamo, bio veliki studentski štrajk na Zagrebačkome sveučilištu, u studenome 1971. – Tito se konačno odlučio: odbacio je hrvatske težnje za reformom sustava i države. Popustio je pred prijetnjama vojne kamarile (što je također zasvjedočeno u historiografskim rekonstrukcijama), udovoljio je zahtjevima unitarističkih i velikosrpskih krugova i eksponenata, koji su inače pet godina tražili priliku za revanš poslije afere Ranković. Također je, kako je i tada i poslije bilo zasvjedočeno, uvažio gundanja iz Slovenije i drugih jugoslavenskih republika, u kojima su vladajući čimbenici smatrali da Hrvatska ide predaleko u svojim zahtijevanjima i da time izravno zadire u njihove interese. Posebnu su ulogu u “*obradi*” Tita da donese konačnu odluku o gušenju Hrvatskog proljeća odigrali Edvard Kardelj i Stane Dolanc. Ovaj posljednji je, u ulozi glavnoga izvršnog funkcionara CK SKJ, odigrao ulogu nadzornika i redatelja završnoga čina u kronici – sjednice partiskoga vodstva Jugoslavije, u Karadordževu 1. prosinca 1971., kada je odlučena sudbina garniture hrvatskih *proljećarskih* lidera (Savke, Tripala, a potom i niz drugih, na različitim sjednicama partiskog vodstva Hrvatske). Sve do ovog sudbonosnog konklava u Karadordževu, u prosincu 1971., hrvatsko je reformno vodstvo polagalo određene nade upravo u Tita. Znali su predobro da je on konačni arbitar i dugo su – čini se do posljednjeg časa – vjerovali da je na njihovoj strani. Naravno, u tome su se prevarili. Tito je postupio makjavelistički, vjeran svome vladalačkom obrascu. A u taj obrazac, dakako, išli su i varka i nasilje.

Iz ondašnje se perspektive činilo – pogotovo se to čini danas – da vrhovnome arbitru i cijeloj vrhuški, posebno hrvatskoj vrhuški oko arbitra, nije bila nužna sila za gušenje *Hrvatskog proljeća*. Gledano ne samo iz perspektive moralnih, nego i političkih razloga i posljedica, sila je u hrvatski politički mentalitet unijela novu dozu radikalizma, koji će u događajima što

su uslijedili potvrditi svoju dvojnu narav: odlučnost u borbi za neostvarene plemenite ciljeve i, s druge strane, sklonosti i iskušenja ekstremizma svih vrsta, onog primordijalnog i onog ideološkog, koji u konačnici uvijek potiru i same plemenite ciljeve borbe.

U mjeri nasilja nad *proljećarima* i *proljećem* - posebno nad ljudima iz kruga oko Matice hrvatske i iz studentskoga pokreta – bio je sadržan, uz stari boljševički obrazac represije, i jedan isto tako stari i dobro poznati protuhrvatski naboј – protuhrvatski u principu – koji je bio doživio svojih pet minuta za odmazdu nad svim onim Hrvatima koji nisu bili spremni vječno živjeti u Jugoslaviji, koja ih kao narod sputava i degradira, kad počiva na principima centralizacije i ideološkog i političkog unitarizma.

Represiju nad *Hrvatskim proljećem* relevantni su svjetski faktori moći uglavnom odšutjeli: diplomacija, tisak, elektronski mediji – tek su primili k znanju da je Tito restabilizirao poljuljanu ravnotežu. I ponovno su se divili njegovoj odlučnosti.

Represija nije, naravno, riješila nijedno pitanje koje je otvoreno zbivanjima u hrvatskom društvu poslije 1966/67. ali se dogodio paradoks, koji u povijesti i nije tako rijedak: na ruševinama *Hrvatskog proljeća* pobjednici su – kako je već spomenuto – dvije i pol godine poslije donijeli novi ustav jugoslavenske federacije, a zatim i novi Ustav SR Hrvatske, koji je u bitnim ustavno-pravnim rješenjima, s obzirom na položaj Republike, bio gotovo sasvim u skladu s težnjama *proljećara* (u svakom slučaju, onih iz krila ondašnjega vladajućega hrvatskoga političkog vodstva). Što su ta ustavno-pravna rješenja značila *pro futuro* – u međunarodno-pravnim turnirima koji će se voditi u fazi raspadanja jugoslavenske federacije, u procesu osamostaljivanja i u borbi za stjecanje međunarodnoga priznanja Republike Hrvatske – dobro je poznato. Verdikt što ga je prihvatile Međunarodna konferencija o Jugoslaviji 1992., na temelju ekspertize i prijedloga znamenite komisije Roberta Banditera, faktički je uvažio okvir i temeljna rješenja koja su u SFRJ, pa i u Hrvatskoj, ozakonjena 1974, u vezi s granicama novonastalih neovisnih država.

Poraz jednog naraštaja u suvremenoj hrvatskoj povijesti pokazao se dugoročno plodnijim od trijumfa pobjednika iz Karadordeva 1971. Uostalom, takav je finale za svaku realno-političku dijagnozu i prognozu bio logičan i neminovan: svjetski bipolarni sustav kojim je kondicioniran položaj Hrvatske i hrvatstva, bio je još stabilan. Pobuna protiv njegovih pilastara imala je svoju cijenu. A ova je cijena mogla biti samo ulog u neko buduće rješenje temeljnoga pitanja – pitanja političke emancipacije naroda u formi državnog osamostaljenja.

Iz perspektive proteklih trideset i pet godina, a osobito s obzirom na sva dramatska iskustva i povjesni obrat u položaju Hrvatske, moglo bi se reći da je u onim događanjima 1967.-1971. bilo više političke romantike i naivnih snatrenja, nego političkog proračuna i definirane strategije. Ali o tome, nažalost, ni do danas nisu zaključene ni analize ni sporovi. Polemika je i dalje otvorena o pitanju što su zapravo oni dogadaji bili, u kakvim su se općim okolnostima odvili, tko ih je inicirao, a tko predvodio, kakve su bile uloge protagonisti koji su djelovali u okviru službenoga vladajućeg sustava moći, a kakve pak onih izvan formalne politike? Samo o jednome nema i ne može biti spora: najveću

osobnu cijenu platili su oni koji su robijali u Lepoglavi i Staroj Gradiški, a među njima u prvom redu *proljećari* okupljeni oko Matice hrvatske i oni iz studentskoga pokreta - V. Gotovac, Š. Đodan, F. Tuđman, H. Šošić, J. Ivičević, V. Pavletić, D. Budiša, A. Parađzik, I. Z. Čičak i dr. Najveću osobnu žrtvu među proganjениma prino je dugogodišnjim tamnovanjem Marko Veselica. Prema službeno još neverificiranim podacima, nakon sloma 1971. u prve četiri suslijedne godine, policijski je bilo prijavljeno i istraživano preko pet tisuća ljudi, pred sudovima ih je optuženo preko dvije tisuće, a višegodišnjim ili manjim zatvorskim kaznama kažnjeno ih je preko tisuću. Policijski i sudske progone bio je, međutim, samo jedan od oblika represije. Drugi su oblici bili: progona studenata u zavičaj, istjerivanje s posla, gubitak socijalnog statusa različitih vrsta (osobito u vezi sa zanimanjima), masovne smjene s položaja u vladajućem SK Hrvatske, organima državne uprave i u javnim službama, državnim poduzećima, medijima, znanstvenim i kulturnim ustanovama (sveučilišta, škole). Bilo je primjera progona čak i u policiji i JNA. Čistka je bila uistinu temeljita. A sve su kategorije proganjениh bile svrstane u *politički kriminalitet*. Osim svega, pred progonima je znatan broj ljudi, osobito studenata i drugih mladića, pobjegao u inozemstvo, ili se jednostavno odselio, s legalnim papirima.

Tek bi se sa stanovitim naknadnim cinizmom moglo reći da je obrazac gušenja *Hrvatskog proljeća* bio razmjerne "liberalan", budući da je, zbog silno zaoštrenih protuslovija, u onim okolnostima mogao biti izveden i po "madžarskom" obrascu (1956); jer su tenkovi oko Zagreba, u jesen/zimu 1971-72, već bili spremni u Jastrebarskom i Dugom Selu, a garnizoni JNA na Zapruđu i na Černomercu bili stavljeni u stanje pune pripravnosti (točno 20 godina poslije jedinice JNA, na tim istim lokacijama, dobine su *stand by* naredbe: da budu spremne za izvođenje vojnog udara).

Sve su žrtve, na koncu, bile ulog u glavnici koja će se oblikovati potkraj stoljeća, i koja će biti temeljna vrijednost u prijelomnim 1990-im godinama, u otporu navalni na Hrvatsku i planovima za njezino komadanje, i u borbi za njezin opstanak i državnu samostalnost.

Pripadnici najnovijega hrvatskog naraštaja, onoga koji je već dozreo i koji neodoljivo osvaja svoje mjesto u društvenoj arenii, superiorno se odnose prema svemu što se dogodilo u onim već davnim godinama. Za ovaj je naraštaj cijela *proljećarska kronika*, samo prošlost koja mu u brzom ritmu života i u cvatu *njegova proljeća* jedva što znači. Kadakada se mladi ljudi čude što preživjeli akteri i protagonisti *Hrvatskog proljeća* mit o njemu pričaju i prepričavaju bez kraja i konca. Za njih je on samo memorija starijih. Iz nje eventualno uzimaju samo one fragmente koji im odgovaraju kao gorivo za nove, to jest njihove vatre. Na njihove superiorne opaske i ironiju, svojstvenu mladim naraštajima, preživjeli bi akteri i protagonisti *Hrvatskog proljeća* – ma kojoj god kategoriji pripadali – mogli odgovoriti po obrascu Torquata Tassa (iz *Oslobodenog Jeruzalema*):

*Mlada gospodo, naša je stvar bila dobra,
ali naša sreća nikakva!
Izgubili smo bitku, ali srce izgubili nismo!*

Summary

A HOMMAGE TO THE CROATIAN SPRING

The Croatian Spring is the name given to the 1967-1971 democratic reformist movement in Croatia, then a part of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. The central objective of the Croatian Spring – from its beginnings to its violent repression – was the aspiration for national emancipation. **The Declaration on the Name and Status of the Croatian Literary Language of March** 9, 1967, co-signed by all relevant Croatian culture and research institutions and numerous prominent individuals, is considered to mark the start of the Croatian Spring. All the events of the Croatian Spring – from the Declaration on the Language, the demands for transparent accounts at the federal level to the need to build a nation in keeping with the times and based on its political emancipation, as a precondition of more harmonious coexistence with others – are a part and parcel of the general process in which the SFRY (Federal Yugoslavia) began to face its unresolved national issues. A process began then which would – as we today know – end twenty years later (in the 1990's). The big student strike at Zagreb University, in November of 1971, has a particular place in the consciousness of the Croatian people, when (former Yugoslav leader) Tito made his final decision: to reject the Croatian aspiration for a reform of the system and the state. A session of the Communist Party leadership held in Karadorđevo on December 1st, 1971, sealed the fate of the leaders of the Croatian Spring. In the measure of violence exacted upon the leaders of the Spring, especially on those involved with the Matrix Croatica and the students' movement, there was, besides the old Bolshevik pattern of repression, and equally old and well-known anti-Croatian feeling. The highest price was paid by those interned in the Lepoglava and Stara Gradiška prisons, foremost activists of the Spring gathered around the Matrix Croatica and the students' movement. According to, officially still unverified, data the first four years after the breaking of the movement in 1971, over five thousand people were reported to the police and investigated, over two thousand were brought to trial and over a thousand were meted out prison sentences up to several years in length. The Clean Up was truly thorough. In the general repression a great number of people, especially students and youth, fled the country, or simply moved abroad with legal papers.

Resumen

HOMMENAJE A LA PRIMAVERA CROATA

La primavera croata es el nombre con el cual se determina el movimiento democrático reformista de los años de 1967-1971 en Croacia que en el entonces hacia parte de la República Socialista Federativa de Yugoslavia. La aspiración central en la Primavera croata – desde su comienzo hasta su forzado final - era la de la emancipación nacional. El comienzo de la Primavera croata se considera la publicación de la **Declaración sobre el nombre y la posición del idioma literario croata** del 9 de marzo de 1967, la cual fue firmada por todas las instituciones culturales y científicas importantes, junto a numerosas y destacadas personas. Todos los acontecimientos en el marco de la Primavera croata – desde la Declaración sobre el nombre y la posición del idioma literario croata, la exigencia de cuentas claras en el estado federativo y de la necesidad de crear una nación más moderna con base en su emancipación política como suposición para una coexistencia más armoniosa – fueron la parte constitutiva del proceso general ante el cual la RSF de Yugoslavia empieza a confrontar la cuestión nacional no solucionada. Entonces empezó el proceso que - como hoy sabemos – tendrá su término veinte años después (los años 1990). En la conciencia del pueblo croata tiene un lugar destacado la huelga estudiantil en la Universidad de Zagreb en noviembre de 1971 cuando Tito por fin decidió el rechazo a las aspiraciones croatas de reforma del sistema y del estado. En la reunión de los dirigentes del Partido Comunista de Yugoslavia en Karadordevo el 1 de diciembre de 1971 se decidió sobre el destino del grupo de los líderes croatas de la *Primavera*. Entre las medidas de fuerza aplicadas sobre los *participantes a la Primavera croata*, especialmente contra la gente del círculo alrededor de la Matica hrvatska (Matrix Croatica) y del movimiento estudiantil – además de la antigua esquema de represión bolchevique, existió también la vieja y bien conocida carga anticroata. El mayor precio personal lo pagaron aquellos que estuvieron en las cárceles de Lepoglava y Stara Gradiška, ante todo los *participantes a la Primavera* reunidos alrededor de la Matica hrvatska (Matrix Croatica) y aquellos del movimiento estudiantil. Según datos aún no verificados oficialmente, después del golpe del año 1971 y en los cuatro años siguientes, fueron denunciadas a la policía e investigadas por ella más de cinco mil personas, ante los tribunales fueron acusadas más de dos mil y castigadas con condenas de cárcel de varios años o con condenas menores, más de mil. *La limpieza* en verdad fue detallada. Entre los perseguidos hubo gran número de personas, especialmente estudiantes. Otros jóvenes huyeron al extranjero o simplemente cambiaron su lugar de residencia con papeles legales.

KROATISTIČKI OBZORI

Dragutin Tadijanović, najznačajnija pjesnička osobnost moderne hrvatske književnosti, naša književna legenda, bard hrvatskoga pjesništva, rođen 4. 11. 1905. u Rastušju, proslavio je svoj stoti rođendan • Tadijanović je otvorio 28. medunarodni sajam knjiga Interliber (Zagreb, 8 - 12. 11. 2005.) u sklopu kojeg je održana izložba knjiga iz hrvatskoga iseljeništva, zemalja u kojima žive hrvatske autohtone manjine te Bosne i Hercegovine pod skupnim nazivom Hrvatska knjiga izvan Hrvatske

HRVATSKE KNJIGE IZVAN HRVATSKE

Hrvatska knjiga izvan Hrvatske naslov je skupne izložbe nakladničke djelatnosti hrvatskoga iseljeništva, hrvatskih autohtonih manjina te Hrvata Bosne i Hercegovine, koju je organizirala Hrvatska matica iseljenika u suradnji s Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom na svome dobro osmišljeno i dobro posjećenome štandu. Nastup Hrvatske matice iseljenika zasluzio je pokroviteljstvo Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija Republike Hrvatske a voditelj projekta bio je Domagoj Ante Petrić, zamjenik ravnatelja HMI-a

Hrvatska je odabrala put znanja zacrtavši cilj da će 2010. postati na tom području najkonkurentnija zemlja u regiji - rekao je otvarajući, 8. studenoga u Zagrebu, sajmove **Interliber, Info i Educa plus** ministar znanosti, obrazovanja i športa dr. sc. Dragan Primorac. Poseban gost ovogodišnjega Interlibera bila je Hrvatska matica iseljenika koja je u suradnji s Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom predstavila nakladničku djelatnost Hrvata izvan granica Hrvatske. Ovogodišnji 28. međunarodni sajam knjiga i učila Interliber 2005. održao se od 8. do 12. studenoga na Zagrebačkom velesajmu. Sajam se održao u 5. i 6. paviljonu, na 15.000 kvadratnih metara. Svoja izdanja na Interliberu predstavila su 230 izlagачa, od kojih je 174 iz Hrvatske i 56 iz inozemstva. Hrvatska matica iseljenika predstavila je na svom štandu preko 1200 knjiga i oko 150 časopisa i novina, što je zasigurno bila najveća zbirka te naravi predstavljana u Hrvatskoj. Za svoju izložbu i sveukupni nastup HMI je nagrađena posebnim priznanjem. - Veseli nas što je ovogodišnji poseban gost na Interliberu upravo Hrvatska matica iseljenika koja je svojim programom predstavila nakladništvo i bogato književno stvaralaštvo Hrvata koji žive izvan domovine. Time je na jedan izuzetan način obogaćen i ovogodišnji Interliber – istaknuo je ministar Primorac koji je odmah po otvorenju Interlibera posjetio štand Hrvatske matice iseljenika. Voditelj projekta bio je zamjenik ravnatelja HMI-a, gosp. Domagoj Ante Petrić, a autorice izložbe mr. sc. Željka Lovrenčić i prof. Vesna Kukavica. Visoki stručni savjetnik pri organizaciji izložbe je prof. Branko Hanž, a stručni

suradnici, književnici Mile Maslać i Mile Pešorda. Kao glavno događanje predstavljanja nakladničke djelatnosti iz hrvatskog iseljeništva, zemalja u kojima žive hrvatske autotone manjine te Bosne i Hercegovine zasigurno se može izdvojiti *Dan Hrvatske maticice iseljenika* na Interliberu koji je održan 11. studenoga. Tom prigodom je, u dvorani Kluba izlagača ZV, upriličen stručni skup pod nazivom ***Hrvatska knjiga izvan Hrvatske – iskustva, današnje stanje i perspektive***. U radu stručnog skupa, čiji voditelj je bio gosp. Petrić, sudjelovali su eminentni autori: msgr. Vladimir Stanković, generalni vikar Zagrebačke nadbiskupije, pisac te bivši voditelj inozemne pastve Hrvatske biskupske konferencije, dr. Vinko Grubišić, kroatist i slavist plodne književne i znanstvene djelatnosti u Hrvatskoj i Kanadi, profesor na Waterloo Universityju, mr. Stjepan Šulek, bivši diplomat, publicist, novinar, urednik radijskih emisija na hrvatskome u Kölnu, nakladnik s dugim javnim iskustvom u Hrvatskoj i Njemačkoj, mr. Stjepan Blažetin, priznati hrvatski književnik u Mađarskoj, književni teoretičar i kritičar, dr. Ante Sekulić, bački Hrvat, priznati publicist i književnik, te ugledni književnik i član Upravnog odbora HMI Hrvoje Hitrec.

Poziv Zagrebačkog velesajma Hrvatskoj matici iseljenika da sudjeluje na 28. međunarodnom sajmu knjiga i učila Interliber 2005. došao nam je nenadano, tri mjeseca prije njegova održavanja. Veliki i plemeniti izazov, kratak rok za organizaciju, ali divna prilika da plemenitu inicijativu ostvarimo na dobrobit našeg naroda i njegova kulturna života i povezanosti. *Duhovna integracija hrvatskoga naroda* misao je vodilja izložbe knjiga i publicistike, ali i ovog okruglog stola koji će se prije svega baviti problematikom hrvatske književnosti i publicističke djelatnosti izvan Republike Hrvatske – naglasio je, odmah na početku, voditelj projekta Domagoj Ante Petrić, koji je ujedno bio i moderator okruglog stola.

Prema riječima književnika Hrvoja Hitreca, vjerni čitatelji hrvatske književnosti izvan domovine bili su nekada i pripadnici Udbe koji su pomno pratili svaku napisanu hrvatsku riječ ne dopuštajući bilo kakav kontakt s domovinom. No to nije moglo spriječiti osnivanje Sekcije za povezivanje hrvatske književnosti u iseljeništvu pri Društvu hrvatskih književnika, a pred nama je danas veliki i ustrajan posao širenja hrvatskih djela u inozemstvu.

Ne volim kada me predstavljaju kao Hrvata iz Vojvodine jer ja sam bački Hrvat i dolazim iz kraja koji se nekada zvao Bačka Hrvatska. Za nas je pitanje jezika zapravo pitanje našeg identiteta i opstojnosti, pa ne bih htio da ga nazivaju standardnim jer ima svoje lijepo ime – hrvatski jezik – istaknuo je dr. Ante Sekulić, koji na poseban način zastupa Hrvate u Vojvodini kako u Hrvatskoj tako i na međunarodnoj razini.

Hrvatski pisci u egzilu pisali su dobrom hrvatskim jezikom i stajali su tamo gdje je prestajala neovisna hrvatska država. Živeći s druge strane oceana mi smo doista bili u egzilu boreći se za očuvanje jezičnih i književnih veza s domovinom. A to je ponekad bilo doista teško – podsjetio je Vinko Grubišić, koji je ovaj veliki nastup HMI-a na Interliberu ocijenio izuzetno bitnim za hrvatsku iseljeničku književnost.

Stjepan Blažetin iz Mađarske govorio je o razvojnem putu književnosti mađarskih Hrvata koji nije bio nimalo lak. Nakon 1945. biti Hrvat u Mađarskoj bilo je teško. Dovoljno je bilo slušati hrvatski radio da bi se zaradio odlazak na prisilni rad. Prije toga, od 1918. pa sve do 1969. nije objavljena niti jedna knjiga hrvatskih književnika. Poslije je bilo lakše i do danas je izašlo oko 75 naslova na hrvatskom jeziku - što možda ne izgleda puno ali je za nas bitno i dragocjeno - jer svjedoči o postojanju hrvatskog naroda u Mađarskoj - naglasio je Blažetin.

Posebno impresioniran izložbom *Hrvatska knjiga izvan Hrvatske* bio je Stjepan Šulek koji drži da je to najveći izbor iseljeničke književnosti na jednom mjestu do sada. - Mislim da ste skupili oko 80 posto iseljeničkog nakladništva što je iznimna uspjeh i novi poticaj za razvojem književnosti u iseljeništvu. No kao jedan veliki problem promicanje hrvatske kulture i identiteta u svijetu nameće se i nedostatak hrvatskih knjiga na stranim jezicima. O tomu bi se u Hrvatskoj trebali više pozabaviti – zaključio je Šulek.

Iznimno zanimljivo govorio je msgr. Vladimir Stanković o svim fazama razvoja katoličke nakladničke djelatnosti koja je započela župnim oglasima i biltenima koji su se izdavali pri katoličkim župama gdje su se Hrvati oduvijek okupljali. Katoličke župe bile su mjesto gdje je započela hrvatska iseljenička nakladnička djelatnost i razvijala se kako su se stvarali i novi uvjeti za život Hrvata izvan domovine. No ostale su uvijek jednako bitan čimbenik, što dokazuje bogatstvo i važnost župnih kalendara – almanaha u koji prate život ljudi u našim župama i na taj način vjerodostojno bilježe hrvatsku iseljeničku povijest – mišljenja je mons. Stanković.

Izložba nakladničke djelatnosti iz hrvatskoga iseljeništva, zemalja u kojima žive hrvatske autohtone manjine te Bosne i Hercegovine pod skupnim nazivom ***Hrvatska knjiga izvan Hrvatske*** na Interliberu privukla je pažnju posjetitelja • Književnik Hrvoje Hitrec razgleda izložbu knjiga

Istoga dana na Interliberu održala se tribina na temu Hrvatska knjiga izvan Hrvatske - duhovna integracija hrvatskoga naroda, na kojoj su uz neke od prije navedenih znanstvenika i autora sudjelovali: kardinal Vinko Puljić, nadbiskup sarajevski, predsjednik Biskupske konferencije BiH, autor značajnih knjiga i mnogih duhovnih tekstova. Autorka i pjesnikinja Nevenka Nekić procitala je izlaganje mr. Ivone Dončević, bivše urednice "Kroatische Berichte" (Njemačka) i tajnice za odnose s Europskim parlamentom u Hrvatskom narodnom vijeću. Ovo izlaganje izazvalo je posebnu pozornost jer je sa državalo širok osvrt na publicistički rad u Zapadnoj Njemačkoj te u Argentini, a prof. Nekić je umijela u čitani tekst svu snagu koju je taj rad zavrijedio svojim hrabrim društvenim i političkim angažmanom. Prof. Mile Pešorda, istaknuti hrvatski pjesnik srednje generacije, s mnogo pjesama prevedenih na strane jezike, bivši predavač u Francuskoj, a koji obavlja odgovorne poslove na polju kulturne suradnje Ministarstva kulture i Ministarstva vanjskih poslova RH, izložio je opsežnu viziju što se tiče povezivanja Hrvata raznih područja. Prof. Tomislav Žigmanov, književnik iz Vojvodine, pisac knjiga i eseja, govorio je o današnjim perspektivama hrvatske knjige u Državi Srbiji i Crnoj Gori.

Hrvati u Bosni i Hercegovini su narod koji imaju temeljnu snagu moralnog, duhovnog i političkog pripadnika hrvatskoga korpusa te povjesno pravo na prostore na kojim žive. Njihova je književnost kao i povijest bogata, plodna i raznovrsna i nitko im to ne može osporiti posebice sada kada se bore za svoju opstojnost unutar Bosne i Hercegovine.

*Stručni skup Hrvatska knjiga izvan Hrvatske i kulturna integracija hrvatskog naroda,
28. međunarodna izložba knjiga Interliber*

Zato mi je drago da je i hrvatski narod iz Bosne i Hercegovine snažno zastupljen tijekom ovih dana na Interliberu, jer to zaslužuju tamošnji hrvatski intelektualci. Prilike u kojima žive Hrvati u BiH danas su tako teške, što se tiče kulturnog rada, očuvanja jezika i društvenog razvoja, da je njihovom radu potrebno pružiti punu pozornost i podršku – rekao je Pešorda u svome iscrpnom izlaganju. Tomislav Žigmanov, zasigurno dobar predstavnik mlade generacije Hrvata u Srbiji i Crnoj Gori, pozdravio je temu tribine koja otvara mnoga pitanja koja muče Hrvate na tim prostorima. - Kada govorimo što je hrvatska kultura u Vojvodini onda moram reći da je ona "skrhana" nepovoljnim uvjetima u kojima mi živimo, da je ona izložena nedostatkom finansijskih sredstava, nepriznanjem države unutar koje živimo, te je puna diskontinuiteta i nepovezanosti s matičnom državom. Razlog tomu su mnogi problemi s kojima se susrećemo i naravno trenutak u kojem živimo te pritisak pod kojim stalno živimo kada je u pitanju hrvatska kultura i prije svega hrvatska pisana riječ – naglasio je Žigmanov.

Moja knjiga "Ne trnite svjetla" zapravo je svjedočanstvo o mojim pohodima po župama u Bosni i Hercegovini, o životu tih naših ljudi i problemima s kojima se susreću. Teško je vrijeme za Hrvate u BiH i upravo kroz riječ, zapis, te vjeru u svoju crkvu nastoje sačuvati svoja ognjišta. I valja opstatи, a ne otici što bi neki u BiH itekako željeli. Teško nam je, ali se ne damo. Uz potporu svoje Hrvatske izdržat ćemo i zato vam hvala što smo i danas na vašoj tribini i mi nazоčni. Takva je potpora uvijek dobrodošla Hrvatima u BiH – samo je mali dio emocijama ispunjenog govora kardinala Vinka Puljića.

Hrvatska matica iseljenika vjeruje da će ova izložba, te tribina i okrugli stol koji se održao u sklopu Interlibera 2005. biti važan doprinos upoznavanju bogate stvaralačke djelatnosti Hrvata izvan Republike Hrvatske, te da će dodatno potaknuti autore, nakladnike, znanstvenike i ustanove na još snažniju suradnju - čvrsto je uvjerenje koje je na kraju izrazio g. Domagoj Ante Petrić. Matičin štand i izložba izazvali su i veliku pozornost kako posjetitelja tako i domaćih medija, koji su se po prvi put na jednom mjestu mogli upoznati sa bogatstvom nakladništva u hrvatskom iseljeništvu. Ovu popodnevnu tribinu uveličali su svojim umjetničkim nastupima klapa "Sv. Juraj" Hrvatske ratne mornarice, pod vodstvom Marka Bralića, i Zagrebački akademski ansambl čiji je dirigent Zlatko Potočnik.

Nakladnička djelatnost u hrvatskom iseljeništvu raznovrsna je i pojavljuje se s tradicijom dužom od stoljeća na hrvatskom, engleskom, španjolskom, njemačkom, francuskim i drugim jezicima u tridesetak zemalja svijeta na svim kontinentima. Projekt "Hrvatska knjiga izvan Hrvatske" otvara stara neriješena pitanja dostupnosti autora iz iseljeništva čitateljima u hrvatskoj, ne samo zbog jezične barijere. Ova je izložba dobar način ostvarenja te komunikacije – ustvrdila je Vesna Kukavica koja je, uz Željku Lovrenčić, suautorica izložbe.

Summary

CROATIAN BOOKS ABROAD

Croatian Books Abroad is the title of a joint exhibition of publishing activity in the Croatian emigration, among the indigenous Croatian minorities and of the Croatians of Bosnia & Herzegovina, organised by the Croatian Heritage Foundation in collaboration with the National & University Library. The exhibition was held as a part of the prestigious Interliber International Book Fair, held in Zagreb for the 28th time from November 8 to 12 of 2005. Leading the project was Deputy CHF Director Domagoj Ante Petrić aided by the exhibition's authors, Željka Lovrenčić and Vesna Kukavica. The Croatian Heritage Foundation presented at its stand over 1200 books and about 150 magazines and newspapers - which was certainly the largest collection of its kind presented in Croatia. An expert symposium featuring eminent experts from the Emigration and the Homeland discussed all the current issues relating to the position of Croatian literature abroad.

Resumen

LIBROS CROATAS FUERA DE CROACIA

El libro croata fuera de Croacia es el título común de la exposición de la actividad editorial de la emigración croata, minorías autoctónas croatas y los croatas de Bosnia y Herzegovina que fue organizada por la Fundación para la Emigración Croata en colaboración con la Biblioteca Nacional. La exposición fue organizada en el marco de la prestigiosa Exposición internacional de libros Interliber que tuvo lugar en Zagreb por vigésima octava vez. Desde el 8 hasta el 12 de noviembre de 2005. Encargado del proyecto fue Domagoj Ante Petrić, subdirector de la Fundación para la Emigración Croata y autoras fueron la magister Željka Lovrenčić y la profesora Vesna Kukavica. La Fundación para la Emigración Croata presentó en su stand más de 1200 libros y alrededor de 150 revistas y periódicos que seguramente fue la más grande colección de este tipo presentada en Croacia. En la Reunión profesional en la cual participaron destacados expertos de la emigración y la patria, se discutió sobre todos los temas actuales relacionados con la posición del libro croata fuera de Croacia.

Hrvoje Hitrec

HRVATSKA KNJIŽEVNOST IZVAN DOMOVINE

Hrvatska književnost i dalje živi u domovini i izvan domovine, na bezgraničnome kontinentu koji se naziva hrvatskim jezikom. A oni Hrvati iz mlađih i najmladih naraštaja, koji pišu na jezicima svojih novih domovina, ne zaboravljaju, nego ističu svoje podrijetlo, svjesni korijena svoje darovitosti, koja se putem dobrih prijevoda opet promeće u hrvatski jezik

Naraštaj hrvatskih književnika kojemu pripadam, dakle onih koji su rođeni u vrijeme Drugog svjetskog rata, koju godinu prije ili poslije, oblikovan je u školama, na fakultetima i u skrovitosti privatnih prostora, na starijim i suvremenim pregledima književnosti. Potonji pregledi bili su pažljivo očišćeni od proskribiranih imena. U toj zbilji, koja je obilovala političkim, povijesnim i književno-povijesnim krvotvorinama, te iznad svega nemilosrdnim prešućivanjem, na pisce emigrante pala je teška olovna ploča, koju smo odizali svatko na svoj način, odizali ali ne i podizali, jer niti smo znali za većinu hrvatskih književnika izvan domovine, niti smo se usuđivali javno začinjati tu opasnu temu, niti je postojao neki stalан i skrovit put kojim bi do nas dolazile knjige Hrvata u progonstvu. Više, puno više od nas znala je Udba, pa se može reći da su pripadnici Udbe bili najvjerniji čitatelji hrvatskih književnika koji su stvarali izvan domovine.

Svjesni da hrvatska književnost postoji, da živi i nastaje i izvan Hrvatske, ali nesvjesni njezine snage i širine, sa žudnjom i ponešto strepnje čitali smo ono što se ipak uspijevalo probiti kroz tešku zavjesu. Pritom smo koristili raznolike veze, uglavnom obiteljske, pa bi se našao i poneki broj "Hrvatske revije", nečija sjećanja ili zbirka poezije. Nedostatno i za površnu informaciju. A bilo je, kažu, i obostranog izbjegavanja na sajmovima knjiga u *Europama*, e da bi se hrvatski pisac iz domovine uopće mogao vratiti u domovinu, nakon što je viđen u društvu pripadnika rizične skupine. Totalitarni komunistički sustav je funkcionirao, gotovo besprijeckorno. Kada je posustao svršetkom osamdesetih, ploča se stala podizati, bijele površine počele su se puniti imenima i djelima.

Najzaslužnija je svakako Sekcija za proučavanje hrvatske književnosti u iseljeništvu, koja je 1988. nastala u okrilju Društva hrvatskih književnika i Hrvatskoga centra PEN-a. Sve snažniji porod od tmine nastao izvan domovine i sve slabije službe od tmine u Hrvatskoj, omogućili su uvid u pošiljke koje su stizale sa svih strana svijeta. Zatim se uključila i Hrvatska matica iseljenika. Mi u domovini na trenutak smo se vratili u studentske klupe i već od nekud poznatom torzu tzv. emigrantske književnosti dodavali nepoznata imena i djela, zaokružujući znanje o hrvatskoj književnosti, poglavito u drugoj polovici 20. stoljeća.

Za preglednost književnog stvaralaštva izvan domovine pobrinuo se na samom početku devedesetih Vinko Grubišić, knjigom "Hrvatska književnost u egzilu", a zatim u nakladi spomenute sekcije koju je vodio Stjepan Šešelj, izlazi '92. knjiga Šimuna Šite Čorića "45 emigrantskih pisaca". Poslije će se pojaviti i knjiga istoga autora "60 hrvatskih emigrantskih pisaca".

Sada smo u 2005. godini. Što se dogodilo u međuvremenu? Pa eto, hrvatski emigrantski pisci postali su samo – hrvatski pisci, pripadnici istoga korpusa i umjetnici istoga, hrvatskog jezika. Iz neprirodnog stanja u prirodno, rekli bismo. Dao sam si truda i pobrojao koliko je emigrantskih pisaca iz spomenutih knjiga Šite Čorica uvršteno u "Leksikon hrvatskih pisaca", objavljen simbolično 2000. godine, u izdanju "Školske knjige" pod ravnanjem Krešimira Nemeca. Dakle, u taj svakako pouzdan bibliografski leksikom ušlo je tridesetak književnika iz progonstva.

Uvršteni su oni koji su izdržali uglavnom isključivo estetske, umjetničke kriterije, i našli mjesto u hrvatskoj književnoj povjesnici. Među njima je i nekoliko pjesničkih divova kojima je Ovidijeva i Dantova sudbina dopustila da privatne nesreće i žudnju za domovinom prometnu u trajno umjetničko djelo.

Dan Hrvatske matice iseljenika u sklopu 28. međunarodne izložbe knjiga

Hrvatska književnost i dalje živi u domovini i izvan domovine, na bezgraničnom kontinentu koji se naziva hrvatskim jezikom. A oni Hrvati iz mladih i najmladih naraštaja, koji pišu na jezicima svojih novih domovina, ne zaboravljaju, nego ističu svoje podrijetlo, svjesni korijena svoje darovitosti, koja se putem dobrih prijevoda opet promeće u hrvatski jezik.

Izvrsni suradnici: bibliofil Branko Hanž (dugogodišnji voditelj Zbirke iseljeničkoga tiska NSK iz Zagreba) i poznavatelj hrvatske književnosti izvan Hrvatske dr. Vinko Grubišić (Kanada) koji se za preglednost književnog stvaralaštva izvan domovine pobrinuo na samome početku devedesetih priredivši knjigu "Hrvatska književnost u egzilu"

Summary

CROATIAN LITERATURE OUTSIDE THE HOMELAND

Croatian literature continues to live in the Homeland and outside it, on the endless continent known as the Croatian language. Croatians of the young and youngest generations, writing in the tongues of their new homelands, do not forget but rather emphasise their origin, aware of the roots of their talent that, by way of good translations, again finds its way into the Croatian language.

The Section for the Study of Croatian Literature in the Emigration was created in 1988 within the Croatian Writers' Society (DHK) and the Croatian PEN Centre and has contributed significantly to the cultural integration of writers living between two homelands. Professor Vinko Grubišić offered an overview of literary activity outside the Homeland in the early 1990's with his book "Hrvatska književnost u egzilu" (Croatian Literature in Exile). The above-mentioned Section in 1992 published Šimun Šito Čorić's "45 emigrantskih pisaca" (45 Emigrant Writers) and its enlarged issue "60 hrvatskih emigrantskih pisaca" (60 Croatian Emigrant Writers). Thirty exiled writers from these books were included in the "Leksikon hrvatskih pisaca" (Lexicon of Croatian Writers) edited by Krešimir Nemec (Zagreb, "Školska knjiga", 2000).

Resumen

LITERATURA CROATA FUERA DE LA PATRIA

La literatura croata sigue viviendo en la patria y fuera de ella, en el continente sin límites que se llama lengua croata. Los croatas de generaciones jóvenes y las todavía más jóvenes que escriben en los idiomas de sus nuevas patrias no olvidan, sino destacan su origen, conocedores de las raíces de su talento que a través de buenas traducciones de nuevo se trasladan al idioma croata.

La sección para estudiar la literatura croata en emigración nació en 1988 en la Sociedad de Escritores Croatas y el Centro Croata PEN y ha contribuido considerablemente a la integración cultural de los escritores entre las dos patrias. En el ofrecimiento de una mejor vista de la creación literaria fuera de la patria se ocupó al comienzo de los años noventa el doctor Vinko Grubišić con su libro „La literatura croata en el exilio“. En edición de la mencionada sección en 1992 sale el libro de Šimun Šito Čorić „45 escritores de la emigración“, y luego su edición ampliada “60 escritores croatas de la emigración”. De los mencionados libros en el „Léxico de escritores croatas“ que redactó el doctor Krešimir Nemec (Zagreb, Libro escolar, 2000) están incluidos unos treinta escritores del exilio.

Lada Žigo

TRI NOVE KNJIGE HRVATSKO- AMERIČKOGA KNJIŽEVNIKA DEURA

Nakladnička djelatnost Hrvata i grada hrvatskoga podrijetla izvan domovine obiluje novostima sudeći prema Međunarodnom sajmu knjiga Interliber (Zagreb, 8.-12. 11. 2005.) na kojem su, među ostalim, predstavljene čak tri nove knjige hrvatsko – američkoga književnika Janka Deura, i to dvije knjige kratkih priča Susretnici i Refleksije u znatiželjnem oku, te zbirka pjesama Iza zavjese sunca

Jedna krajnost izaziva nostalгију за другом, па тако осјећајном чitatelju tržišna književnost s plitkim fabulama изазове новољубав према бесповодној lirskoj minijaturi, попут one у збирци ‘Lišće’ Frana Mažuranića. Сада, када су неки popularizirani pisci pokazali виšак medijskih ambicija, а manjak književnoga kapaciteta, valja nam se istraživački okrenuti drugima, у uvjerenju да су pravi pisci negdje drugdje, da postoji doista она Barčeva ‘veličina malenih’. Понекад чitatelj koji nije zatočenik trenda с užitkom otkrije neku knjigu medijski neplasiranoga pisca i doživi mnogo više književnih i ljudskih trenutaka nego u svim senzacijama što su odavna potisnule iz sebe kontemplaciju, као да je kontemplacija mana, a ne vrlina.

I Janko Deur, američki državljanin, pisac koji nikada (srećom!) nije bio smještan u prenategnuti okvir ‘emigrantske’ književnosti’ ili ‘književnosti u egzilu’, у који су smještани Vinko Nikolić, Antun Bonifačić, Viktor Vida и остали, често виše из političkih него из književnih razloga, може бити primjer тога малог književnog iznenadenja. Deura ne dočekujemo као osobu која је с изbjegličkom biografijom (ratnoga zarobljenika или političkoga bjegunci) promovirala hrvatsku kulturu и politiku у inozemstvu, него као tematsки не зависна писца који пише своје književne tekstove и ствара искључиво intimni most izmedu Amerike и domovine, most којим се ‘obična’ ljudska emocija, а не неки ‘politički dug’. Janko Deur има и biografiju обилježenu више profesionalnim, ljudskim и zavičajnim pustolovinama negoli politikom. Роден је 1946. у Stankovcima, klasičnu gimnaziju pohадао је у Sinju, а Filozofski fakultet у Zadru. У Ameriku odlazi 1968. године (у biografiji стоји да

je otisao kao ‘nepočudna osoba’), a u New Yorku završava studij marketinga i studij novinarstva s kreativnim pisanjem na Baruch Collegu. Osim što u dijaspori objavljuje za hrvatske listove, piše i za Bay News (bruklinški tjednik) i za News Day (u tim novinama piše novinarske eseje o doseljenicima i njihovom traženju vlastita mjesta u tuđinskom svijetu). Objavio je do sada zbirku pjesama na engleskom jeziku ‘Open Windows’ i zbirku priča na hrvatskom ‘Priče iz Amerike’. Ove je godine objavio još dvije knjige kratkih priča ‘Susretnici’ i ‘Refleksije u znatiželjnem oku’ te zbirka pjesama ‘Iza zavjese sunca’. Sve tri nove knjige hrvatsko – američkog književnika Janka Deura bile su izložena na Međunarodnom sajmu knjiga Interliber (Zagreb, 8. -12. 11. 2005.).

Deur živi u New Yorku, ali duhovno živi i u Biogradu, gdje dolazi svakoga ljeta i proživljava i sam most između oaze i svjetske pučine, taj nevidljivi most kojim prolaze i mnogi likovi u njegovim pričama. Čitati Deurove priče i eseje pod povećalom i s opsesijom velikoga povratka, velike čežnje ili patetičnoga domoljublja pogrešno je, jer je u pričama koje Deur nudi u knjizi ‘Susretnici’, književnost ipak daleko nadmašila sve društvene ili političke okvire. I da čitatelj ne zna da je Deur otisao 1968. godine u Ameriku ‘truhom za kruhom’, da je objavljivao u dijaspori u Hrvatskom katoličkom glasniku iz Chichaga ili u Hrvatskoj reviji Vinka Nikolića, možda ove priče, zbog njihova duhovnog smisla, ne bi ni doživio kao priče Hrvata u Americi, što je piscu svakako kompliment.

Kozmopolitski ugodaj Deurovih priča, iako one često opisuju povratak ‘ameriga’ u naše krajeve, dopušta da se one čitaju i izvan konteksta dijaspore, kao bilo koje priče o ‘tihoj’ potrazi za identitetom, o samotnjačkim oazama i psihološkim finesama, što se mogu razotkrivati na svim putovima svijeta. Deurov ‘povratak’ u zemlju opisan je iz vizure mnogih ‘malih’ anonimnih ljudi i ima daleko više nježni pustolovni ton negoli kičasti domoljubni zanos. Kada u prići ‘Fratar iz Holivuda’ opisuje ‘ameriga’ u rodnom kraju, onda mnogo više razvija profinjenu nostalгиju u panorami ‘naših ljudi i krajeva’ negoli što forsira sudar beščutne tudine i tople ‘domaje’; kada u prići ‘Papirologija a la carte’ opisuje povratak mnogih emi-

Osim na hrvatskom jeziku, pisci hrvatskoga podrijetla pišu i na jezicima domicilnih zemalja vidljivo je na Matičinom štandu na 28. Interliberu

granata, njihovu potragu za zemljишtem i korijenima, onda opet ne zapada u patetiku, nego duhovito ‘prebacuje’ ozbiljnu temu izbjeglišta na ironiziranje naše birokracije. Naša jalova birokracija nije u stanju doživjeti ‘s onu stranu šaltera’ jednu sudbinu koja ovdje traži svoje korijene ili želi svoju zaradu pretvoriti u ulog. Autorovo iskustvo širokoga svijeta dopušta mu sarkastični pogled na našu ‘usku varoš’. No, neke priče vrlo su i sentimentalne, poput priče ‘Stan iz mašte mrs X’. U toj priči ‘dama’ dolazi iz svijeta tudine i uživa u svom dolasku na more, uživa intimno povratak u svoj stan, a u sebi nosi i stvorenu razliku između sebe i mještana. To je priča o iseljeniku koji je u tuđini stranac i koji u vlastitom prostoru postaje strancem, obavijen velom znatitelje i tračeva što su ga ‘ispaleli’ primitivni domaćini, željni svakoga tko stiže izdaleka staviti u svoj rebus. Deur, očito, ne želi zapasti u šablonske komparacije emigracije i povratka, modernosti (velikoga svijeta) i tradicije, nego sve priče plete oko intimnih uspomena koje ga odvode u literarne i intelektualne digresije, ali nikada toliko da naruši pripovjedačku elastičnost svoje proze. Deur uvjek ima neki tijek priče, a uz nju i mnoge mentalne rukavce, pa s obzirom na svijest o prožimanju dogadaja i doživljaja nipošto nije riječ o književnom amateru, nego o piscu kojemu je priča, očito, tek ‘ljudska’ u kojoj se ‘zibaju’ uspomene, čežnje, nadanja i razočaranja. Najliterarnije su priče o potragama za vlastitim identitetom, izvan konteksta ‘emigracije’, poput priče ‘Perfektna pogreška’ ili ‘Jerin vjetrokaz’. Te priče o ‘malim’ ljudima s bogatom dušom, o ljudima koji na svojim misaonim stazama traže svoje ljubavi ili sigurnost svoje egzistencije najpoetičnije su i najtužnije, najusporenijega ritma, ali emotivno vrlo ‘guste’ te se stalno u mislima nekako spotičemo o njih. Za mnoge Deurove priče valja imati i strpljenja, jer nas one ne pripremaju toliko na zbivanje koliko nas stalno ‘drže’ u iščekivanju nekoga događaja kojega na koncu i nema, jer život je ipak samo niz situacija koje je teško složiti u logični mozaik.

Veliki svijet tudine i mali svijet intimnosti

Onaj tko je čitao Deurove priče, u kojima se lirske dotiče emigranti i povratnici, veliki svijet tudine i mali svijet intimnosti, prepoznaće ga i u poeziji, u kojoj su ti lirske dodiri samo još fluidniji, dojmljiviji, rasplinutiji, jer se u ‘tanke žice’ života udara još poetskim riječima. Doista, u Deurovoj zbirci ‘Iza zavjese sunca’ velikim dijelom vlada osjećaj izgubljenosti između svijeta inozemstva u kojem je nazočan i svijeta zavičaja u kojem je stalno duhovno prisutan, ali ni ovoga puta Deur ne ostaje na crno - bijeloj viziji svijeta, odnosno ne daje nam banalnu domoljubnu poruku da je tuđina tuđina, a da nema do domaje! Ima, doduše, u njegovoj zbirci pjesama s vrlo ‘zavičajnom’ notom, kada i s previše opjevanim slikama majke, krajolika, nekoga starog stabla koje pušta glasove iz djetinjstva i pronosi eho poljima i nebom. No, Deur je ipak pjesnik, pa se, unatoč lirske zanosnoj i pejsažno oslikanoj zavičajnoj nostalgiji, njegova duša često nađe u procjepu između varljivoga njujorškoga urbanog spektakla i seoskih umirujućih uspomena. Deur, kao i svi intelektualci koji upijaju sve smjerove svijeta, ruši i u poeziji, kao i u prozi, mit o velikoj emigraciji i budućem povratku, pitajući se kada gdje mu biće pripada, može

li se čovjek vratiti onakav kakav je bio ili je jaka čežnja za zavičajem izdaleka domoljubnija od samoga fizičkog povrata. Mnoge njegove pjesme zrače tim dvojbama - život ga je odnio u Ameriku, a duša ga, poput vala sa žala, odnosi natrag u intimne svjetove mladosti. Odlazak i povratak, dakle, u Deurovoj poeziji, metaforično doživljavamo kao takav emotivni val, ali sa živopisnim razglednicama sa obiju obala. Tako će u mnogim pjesmama opisivati svoje djetinjstvo ('Uspomena i moja soba', 'Pjesma o orahu kraj ceste', Djed Ive i njegov brodić', 'Bunar' npr.), ali će se uživjeti i u američke plaže, ulice, prosjačke sudbine, hodat će mislima uz vertikalnu njujoršku nebodera, slušat će čak posebnim uhom i 'američki' vjetar, koji će zapuhati u pjesmi 'Vjetar u manhattanskoj noći'.

Drugim riječima, Deur proživljava jednako duboko i jednu i drugu stvarnost, koje se katkada dotaknu ili malo posvadaju na raskrižju uspomena i savjesti. To dramatično pokazuje pjesma 'Samoispovijest hrvatskoga lutanja', a na lirski način pjesma 'Povratnik domovini'. Dok je prva pjesma zavijena u povjesna i biblijska značenja i pokazuje se kao javni dug domovini, druga pjesma najljepše opisuje unutarnju zagonetku odlaska i povrata - slika barke koja zぶnjeno stoji nasred kanala, predana dvoumici vjetra, koji može okrenuti i na buru i na jugo, slika je čovjeka - povratnika čiji je sudbinski vjetar ipak samo povjetarac na općoj vjetrometini života, čija dvojba ostaje uвijek samo unutarnja, tek tiho oglašena, za povijest i društvo bezglasna. Deurova zbirka, koja je podijeljena na dva ciklusa ('U tobolcu noći' i 'Iza zavjese sunca') tematski se dade podijeliti na tri teme: zavičaj, Amerika i intimnost. Zavičajne teme opjevane su najslikovitije; te su pjesme najviše realistične, katkada su i umirujuće statične i imaju najjači lirski patos. Pjesme posvećene Americi imaju pustolovni duh, nervoznije su, pune raznorodnih motiva (noći, prosjaka, kavana), pune prozaičnih, zagubljenih misli i primisli, putova i stranputica, komparacija. U globalu su življe, manje dokucive od zavičajnih. Treća grupa pjesama posvećena je intimnosti, uglavnom u ozračju noći u kojoj caruje ego u dodiru sa Svetom, izvan svih granica i meridijana. Te su Deurove pjesme najintelektualnije i pjesnički najmističnije i upravo u toj grupi naići ćemo na njegova najbolja pjesnička ostvarenja. U pjesmi 'Kr-

Na Medunarodnom sajmu knjiga Interliber (Zagreb, 8. -12. 11. 2005.), među ostalim, predstavljene su čak tri nove knjige hrvatsko-američkoga književnika Janka Deura, i to dvije knjige kratkih priča *Susretnici i Refleksije u znatiželjnном oku*, te zbirka pjesama *Iza zavjese sunca*

letka' pjesnik će ukratko, ali efektno opisati čovjeka u krletci, kao metaforu ljudske težnje ka teoretski postojićeoj, a praktički neostvarivoj slobodi; u pjesmi 'Prozori' tražit će obrise čovjeka zarobljena u prozoru, odnosno u prostoru; u pjesmi 'Stranputice' kozmički će pojmiti ljudsku sudbinu, miješajući u toj širini i poeziju i dramu, u pjesmi 'Noćne sumnje' vizionarski će doživjeti sumnje i sjene kao noćne demone kojima je nemoguće ući u trag. Najčešće u tim intimnim pjesmama Deur filozofski luta između mogućnosti i zbilje, između spoznajne slobode i životnih ograničenja, a iz toga sudara uzletnih htijenja i stvarnosti osloboda se uvijek prostor za tzv. refleksivnu poeziju. Kada u pjesmi 'Čovjek na rubu' čovjeka opiše kao sjenu u kutu, sjenu koja blijedo gleda u život koji 'varljivi nektar toči', onda autor opisuje najbolje baš suvremenoga čovjeka - što je život izvana bogatiji, izazovniji, on postaje nedostižniji, a čovjek inertniji. Najmističniji je Deur kada opisuje noćne zvukove i sjene (u pjesmama 'Posjet zvuka' 'Sjena', 'Noćne strasti', 'Noćni sat', 'Noćni smijeh', 'Radna noc' ...) - tada se zapliće u vizije koje oslobadaju misli i riječi, tada pušta na volju maglovitim slutnjama, a u slutnjama je najveće poetsko carstvo, jer slutnja je samoiskazivanje duše koja želi otploviti nekuda, neusmjerenata na cilj, slobodna stoga da se preusmjeri uvijek na nešto drugo. U tim 'noćnim pjesmama' Deur doista pokazuje raskoš prožetih, ukrštenih, sudarenih misli i njihovih sjena, pokazuje duhovnu križaljku koja obuzima, bez jasna metafizičkog obećanja. Iako će u mnogim pjesmama Deur pokazati kršćanski svjetonazor, u misaono rastrganim stilovima iskazat će se radije kao filozof koji traži, a ne nalazi, ili barem ne imenuje konačni smisao i svrhu Svijeta. Pjesme posvećene noći, u kojoj ne caruje prazna osama nego sveobuhvatna i pohlepna Samoća, najbolje pokazuju Deurovo pjesničko umijeće - u tim pjesmama on je uspio, bez kićenih riječi, ispuniti prazninu zagonetkama postojanja, pružajući hipnotičke užitke u samim zagonetanjima, bez jasna odgona-taja. Odgonetanje, uostalom, i urušava smisao filozofske pjesme.

Pokazao je autor u ovoj zbirci i svoj široki vidokrug - od klasičnih pejzaža, koje Duša oblijeće poput leptira, preko melankoličnih slika koje usporeno niže Nostalgija, do dubokih, sjenovitih apstrakcija, u kojima vlada neuhvatljiva Misao. A kada autor ima Dušu, Nostalgiju i Misao, onda ima doista sav materijal da se nastavi unedogled širiti kao Pjesnik.

Summary

THREE NEW BOOKS BY CROATIAN-AMERICAN WRITER DEUR

Judging by the Interliber International Book Fair (Zagreb, November 8 to 12, 2005) there is plenty of news in the publishing activity of Croatians and people of Croatian

extraction outside the Homeland. Three new books by Croatian-American author Janko Deur were presented at the fair as were two books of short stories: Susretnici and Refleksije u znatijeljnou oku (Reflections in the Curious Eye), and a collection of poems called Iza zavjese sunca (Sun Behind the Curtains). Janko Deur, born 1946 in Stankovci, departed for America in 1968. He completed his study of marketing and journalism at Baruch College with creative writing. He has published both prose and poetry in Croatian and English. He writes for the Bay News (a Brooklyn weekly) and for News Day where he writes journalistic essays on immigrants and their search for a place of their own in a foreign world. Deur does not want to fall into a typical comparing of emigration and repatriation, the modernity (of the big world) and tradition, but weaves his stories rather around intimate memories that lead him to literary and intellectual digression, never enough, though, to undermine the narrative elasticity of his prose.

Resumen

TRES NUEVOS LIBROS DEL ESCRITOR CROATA-NORTEAMERICANO DEUR

La actividad editorial de los croatas y ciudadanos de origen croata fuera de la patria está llena de novedades según la Feria internacional de libros Interliber (Zagreb, 8-12 de noviembre de 2005) en la cual entre otros estuvieron presentados hasta tres nuevos libros del escritor croata-norteamericano Janko Deur. Son dos libros de cuentos cortos **Los que se encuentran** y **Reflexiones en el ojo curioso** como también la colección de poemas **Tras la cortina del sol**. Janko Deur nació en 1946 en Stankovci. Parte a América del Norte en 1968. En Nueva York termina la carrera de administración y estudia periodismo y escritura creativa en Baruch College. Publica prosa y poesía tanto en croata, como en inglés. Escribe para Bay News (semanario de Brooklin) y para News Day donde publica ensayos periodísticos sobre los inmigrantes y su búsqueda de un lugar propio en el mundo extranjero. Él no quiere caer en patrones comparativos - emigración y regreso, del modernismo (del gran mundo) y de la tradición. Todos sus cuentos son tejidos alrededor de recuerdos íntimos que lo llevan a digresiones literarias e intelectuales, pero nunca tanto que dañen la elasticidad narrativa de su prosa.

Nevenka Nekić

ŽIVOT PREDAKA U KNJIŽEVNIM DJELIMA ČILEANSKIH HRVATA

Knjigu u kojoj su novele Ludi Keko Nicolása Mihovilovića Rajčevića i drama Luka Milić kirurg Dominga Mihovilovića Tessiera objelodanila je splitska Naklada Bošković, koja se ističe dobrim prijevodima književnih djela istaknutih čileanskih pisaca hrvatskoga podrijetla iz pera profesora Ljubetića. Prevoditelj Jerko Ljubetić obavio je izvrstan posao za što je primio, i to iz ruku predsjednika Čilea, Počasnu medalju zbog povezivanja dviju kultura - medalju koja se dodjeljivala povodom stogodišnjice rođenja Pabla Nerude

Thomas Mann primijetio je 1930.: *Dajemo ono svoje najosobnije, a iznenadeni smo kako smo pogodili nacionalno. Dajemo ono najnacionalnije – i gle, pogodili smo opće i ljudsko, i pogodili ga mnogo sigurnije nego da smo se programatski posvetili internacionalizmu.* Upravo taj spoj individualnoga, nacionalnoga i općeljudskoga ostvaren je u ovoj knjizi dvojice autora, podrijetlom Hrvata, a iseljenika u dalekom Čileu, zemlji toli različitoj i klimatski neugodnijoj od njihova zavičaja na otoku Braču. Tragična je činjenica da se o djelima čileanskih književnika hrvatskoga podrijetla nije znalo donedavna kod nas u domovini Hrvatskoj. Nisu se izučavala ni na jednom školskom stupnju , rijetki su ih poznavali, kao da nisu ni postojala. Hrvatski iseljenici u Čileu, ponajviše s otoka Brača i Hvara, stigli su koncem 19. i početkom 20. stoljeća u tu daleku zemlju i to u II. čileansku regiju čiji je glavni grad Antofagasta, te u XII. regiju, koja se onda zvala Teritorij, a kasnije Pokrajina Magallanes s glavnim gradom Punta Arenasom. Tako je stvoren jedan centar na sjeveru, a drugi na krajnjem jugu zemlje. Ta prva generacija radišnih i snažnih ljudi, visokih ljudskih vrlina, ali bez nekoga obrazovanja, prihvaćala se teških fizičkih poslova: kopali su zlato, radili u rudnicima, bavili se stočarstvom, ribarstvom i ponekad trgovinom. To je donosilo mogućnosti za pristojan život, ali ne i bogatstvo, no našijenci su se ubrzo uklopili u postojeće zajednice i u nekima izvršili presudan utjecaj te postali i vodeći sloj. Na to je utjecala njihova kršćanska poslovnačna dobrodošnost, stvaralačke snage i dobar odnos prema Čileancima. U Magellanesu se

slavi stota obljetnica nazočnosti Hrvata jer se u popisu stanovništva iz 1878. prvi put spominje Dalmatinac M. Zambelić. U literaturi su Hrvati ostvarili zavidne rezultate, a među te pisce spadaju i dvojica Mihovilovića, potomci davnih doseljenika.

Nicolas Mihovilović (1916.) pisac, novinar, guverner Ognjene zemlje, objavio je tri romana s temom iz Magellanesa u kojima se javljaju njegovi preci: *Iz daleka zauvijek*, *Između neba i tišine*, *Po moru na kraju svijeta*. Veza s precima očita je na posve jasan izričajni način, što je razvidno iz samo jednoga odlomka posljednjega romana: "Slažem se, dakle, ustanovi Juan – da je čileanska zastava zaista lijepa. Osim toga njezine boje su boje naše hrvatske trobojnica – promrmlja Julio, a u plavim očima pojavi mu se vlažan oblaćić."

Jezik je svakako najjače ucijepljeno vanjsko znamenje članstva u zajednici, on spaja intelektualni i afektivni moment, a semiotičar Umberto Ecco ističe da je osnovna zadaća znaka unutar jezika da budi čuvstvo, osjećaj, afekt. No on je danas u četvrtoj i petoj generaciji iseljenika polako ustuknuo pred španjolskim jezikom. U dalekom Punta Arenasu djeca naših iseljenika vjerojatno danas ne znaju što je *špaher* koji se spominje u prijevodu ove knjige *Ludi Keko*. Toga predmeta više nema, a ni u dopunskim školama ne uče ovakve arhaizme i lokalizme koji su postojali u staroj domovini predaka. Afektivna vrijednost ovoga pojma je bogata sadržajem: to je ugodaj zimskih večeri kad u *špaheru* pucketa vatra, kad crvenilo njena plamena paluca i stvara ugodu, majka peće *pršurate* (još jedan nestali pojam) dok u dimnjaku tutnji bura. Sve to nestalo je naletom novoga doba, ugasilo se i da nije zabilježeno u literaturi, ne bi nitko u budućnosti ni znao za takva jezična zrnca. Svakodnevni trenuci tema su deset noveleta pod nazivom *Ludi Keko* Nicolasa Mihovilovića Rajčevića. Mogli bismo ih nazvati i novelama iznenadenja, felinijevski složenim poput sličica koje u prvi mah kao da su nepovezane, a ipak čine sliku jednoga mjesta i vremena s portretima ljudi. To je mješavina istine i fikcije, povijesti i mašte, koje počivaju na sjajnom korištenju nenadanoga kraja svake novele. U isti mah stvaraju neki avanturistički, pikarski ugodaj koji prati sudsbine junaka u tim minijaturama. Prevoditelj Jerko Ljubetić obavio je izvrstan posao (inače je dobio Počasnu medalju zbog povezivanja dviju kultura i to iz ruku predsjednika Republike Čilea - medalju koja se dodjeljivala povodom stogodišnjice rođenja Pabla Nerude!), dajući jezičnom koloritu dijalekta važno mjesto, a koristeći ga umjereni i uvijek s naglaskom na brački. Sposobnost pisca Nicolasa Mihovilovića da skicozno iznese mnoštvo okolnosti sadrži i dobru dozu humora i satire, tako svojstvene našim južnjacima: "Kako bilo da bilo, gospodin Viviano, pored toga što je imao pogrebnu tvrtku, unosan posao, imaše i nekoliko kćeri, vrlo lijepih cura i, recimo, ne baš tugaljivih. Oko njih je oblijetalо nekoliko napirlitanih nametljivaca u svijetlim odijelima i kravatama žarkih boja..." (*Gospodin Viviano*).

Pisac se postavlja kao vanjski promatrač ljudskih karaktera pa poput Molierea anatomske raščeprke čovjeka od realističkoga fizičkoga opisa do dubine naslutiva karaktera, dogadaja i ambijenta. U tu amarkordovsku svakodnevnicu unosi sjajne opise gozbi, go-

tovo rableovski: “ ...kuhar je dovršavao nedjeljni doručak, dobro pečenu janjetinu, katkada mariniranog kunića, uvjiek obilato valjušaka s umakom od rajčica zaslđenim suhim šljivama i grožđicama...”.(*Dvije kese zlata*).

Knjiga je u punini jer posjeduje i onaj potrebni pustolovni i tragalački duh. On se doima neizravno kao argonautski pohod na zlatno runo, kao osama jahača u beskrajnoj pampi i sugerira ljudsku usamljenost. Upravo ta usamljenost izvor je mnogih poteza u životu, možda najbolje oslikano u noveleti *Otac Hesse*, koji je “..u nekoj kukavnoj bolnici punoj krvi, našao Vjeru... i nikada nije iznevjerio svoje poslanje...”.

Od toplog i dosanjanog romana *Iz daleka zauvijek*, punog nostalgije za precima, kojima je molitva za život i ona za dobru smrt imala jednaku vrijednost, do ovih noveleta u *Ludome Keku* nije veliki duhovni razmak. Vrijeme se, doduše, istočilo i donijelo novosti, autoru i visoke časti u Čileu, ali ishodište ostaje antejski čvrsto - život predaka. Autor je pri tom izbjegao sve banalnosti i patetiku i postigao moderni izraz, prepoznatljiv stil i jezik, u originalu, dakako, španjolski. Iz života koji je projurio u prošlom stoljeću on bira radije burleskno i laganje, donekle olakšava težak život prvih doseljenika. Djelo usidreno u suvremenim literarnim artizam čitatelju je blisko i privlačno.

U istoj knjizi nalazi se i drama dvije godine mладega Mihovilovića, Dominga (1918.) koji se od mladenačkih literarnih pustolovina prepustao najviše onoj Talijinoj.

Knjigu Ludi Keko N. Mihovilovića Rajčevića i Luka Milić kirurg D. Mihovilovića Tessiera objelodanila je splitska Naklada Bošković, a predstavljena je u Zagrebu 2005. Knjigu su predstavili, uz prevoditelja Ljubetića, ravnatelj HMI N. Jelinčić, dr. M. Polić Bobić, N. Nekić i mr. Ž. Lovrenčić

Ovdje se predstavlja dramom *Luka Milić, kirurg* koju je napisao 1975. i koja je postavljena na scenu u Punta Arenasu iste godine. Toj predstavi pribivalo je tada više gledatelja negoli i jednoj u povijesti Magellanesa. Domingo uzima za temu drame jedan dio romana svoga brata *Iz daleka zauvijek*. Sinopsis je vrlo jednostavan: siromašni doseđenik Hrvat Marko po zanimanju je postolar. Cijeli život štedi da bi poslao sina na studij medicine kako bi se ovaj vratio i postao kirurg. U to je doba Punta Arenas bio u početnom razvoju i san sirotoga postolara imao je iskupiti sve nedaće i ispuniti sve nade neostvarene u vlastitu životu. Udovac Marko ženi se domaćom vjernom suputnicom, ali Čilotkinjom čime izaziva prijezir nekih ljudi, pa i svoga sina koji se vraća sa studija, da bi odmah, bez oproštaja otišao u daleki svijet koji obećava blistavu karijeru.

I kao da je izrekao pjesnik Saint-John Perse : "I da su mu sve stvari na svijetu isprazne, to nam jedne večeri na rubu svijeta ispričaše vojske vjetra u pijesku progonstva." Ova je metafora točna aplikacija scene u raspletu radnje kad se pojavljuje razočarani otac dok vjetar odnosi lađu s njegovim sinom.

Iako je jezik ove drame u tri čina posve nemetaforičan, već se, naprotiv, odlikuje jednostavnim, mimetičkim fabuliranjem i rabi svakodnevni kolokvijalni govor, kao i svako životu okrenuto djelo identificira se s onim što je rekao Thomas Mann kojeg sam citirala na početku eseja. U općoj krizi suvremena teatra kad publika čezne za istinskim djelima, ovo bi djelo zavrijedilo dramsko uprizorenje u Hrvatskoj i možda bi napunilo dvorane kao davne 1975. u Punta Arenasu. Mi smo uklonili iz drama klasične forme, srce i um, a uveli abnormalna stanja svijesti, perverziju, banalnost i laž. Ova drama ne boluje ni od jedne deformacije i zasniva se na iskonskim istinama grčke drame, na bljesku duhovnog koji uvijek nadmašuje na prvi pogled mali ovozemaljski život. Ali to je već nova tema, tema vezana uz duhovni zalaz Zapada i raka umjetničkog izraza.

Nakladnička kuća Bošković iz Splita upustila se ponovno u objavljivanje ovakve knjige koja vezuje iseljeničku i domovinsku književnost (do sada je objavila dva romana – spomenuti *Iz daleka zauvijek*, 2003. te roman Juana Mihovilovicha Hernandeza *Njezine bose noge po snijegu*, 2004.) a Ministarstvo kulture je njenu molbu za pomoć pri objavi odbilo.

Summary

THE LIVES OF ANCESTORS IN THE LITERARY WORKS OF CHILEAN CROATIANS

The Bošković publishing house released in Split in 2005 a book containing the novel Ludi Keko (Crazy Keko) by author Nicolás Mihovilović Rajčević and the play Luka Milić kirurg (Surgeon Luka Milić) by Domingo Mihovilović Tessier. The Bošković publishing house has made a name for itself with Professor Jerko Ljubetić's excellent translations of the literary works of prominent Chilean writers of Croatian extraction. Ljubetić's brilliant translations earned him an honorary Chilean medal for his work on creating ties between the two cultures, a decoration he received from the President of Chile in person. The medal was granted on the occasion of the centennial of the birth of Pablo Neruda.

Writers of Croatian origin have achieved enviable results in Chilean literature. Among these excellent writers is the Mihovilović duo: Nicolas Mihovilović (born 1916) and his two years younger brother Domingo Mihovilović (born 1918).

Resumen

LA VIDA DE LOS ANTECESORES EN LAS OBRAS LITERARIAS DE LOS CROATAS CHILENOS

El libro en el cual se encuentran las novelas Keko Loco de Nicolás Mihovilović Rajčević y el drama Luka Milić, el cirujano de Domingo Mihovilović Tessier fue publicado en 2005 en Split por la Editorial Bošković. La Editorial Bošković se destaca por las buenas traducciones de obras literarias de destacados escritores chilenos de origen croata hechas por el profesor Ljubetić. El traductor Jerko Ljubetić realizó un gran trabajo por el cual recibió, y esto de las manos del presidente de Chile, la Medalla de honor por relacionar dos culturas – medalla entregada con motivo de los cien años del nacimiento de Pablo Neruda.

En la literatura chilena los escritores de origen croata lograron resultados envidiables y entre estos excelentes escritores se encuentran también y dos Mihovilović: Nicolás Mihovilović (1916) y su dos años menor hermano Domingo Mihovilović (1918).

Sanja Vulić

BUNJEVAČKOHRVATSKI KNJIŽEVNIK LAZAR FRANIŠKOVIĆ

Bunjevačkohrvatski književnik Lazar Francišković rodom je iz Subotice u Bačkoj, u današnjoj državi SiCG. Do sada je objavio četiri pjesničke zbirke i jednu knjigu refleksivnih putopisnih proza. Svoja djela piše isključivo na suvremenome hrvatskome standardnome jeziku. Među bunjevačkohrvatskim piscima ističe se kao vrsni stilist

Bunjevačkohrvatski književnik Lazar Francišković rođen je 1948. u Subotici. Svoju prvu samostalnu knjigu, pjesničku zbirku *Utva bez krila*, objavljuje 1980. u svom rodnom gradu. Francišković je pjesnik u pravom značenju te riječi. Zato glavninu njegova opusa i sačinjavaju stihovi, a i njegovo prozno djelo *Hodočasnik*, koje je završeno u svibnju 1998., a tiskano tek 2004., književna je kritika nazvala poetskim romanom. Takav opis ne začuduje jer je *Hodočasnik*, koji se sastoji od 18 kraćih proznih cjelina, i tematski i stilski snažno povezan s Franciškovićevim pjesničkim opusom, posebice s pjesmama u zbirci *Skaska o vatri*, objavljenoj iste, 2004. godine. Iako su sva Franciškovićeva djela tiskana u Subotici, tj. na teritoriju na kojem hrvatski standardni jezik nije službeni jezik, napisana su i objavljena upravo na tom jeziku. Ta činjenica svrstava Franciškovića jasno i neporecivo među hrvatske književnike koji žive i svoja djela stvaraju izvan hrvatskih državnih granica, pa njegova djela jesu i bit će sastavnim dijelom hrvatske književnosti. Osim po jeziku kojim piše, Franciškovićeva se pripadnost zajedničkoj općehrvatskoj baštini iščitava i iz različitih vrlo diskretnih detalja. Tako npr. u *Hodočasniku*, u tekstu *Putevima proroka, hodočasnika i putnika*, spominje kako su redovnici ivanovci ♀ hospitalci, nakon što su početkom 14. stoljeća preuzeli templarske samostane, imali sjedište “kod nas u Vranu”. Tu autor misli na Vranu u Dalmaciji, u Ravnim kotarima, sjeverozapadno od Vranskoga jezera. Budući je *Hodočasnik* završen u svibnju 1997., to *kod nas u Vranu* zapravo znači ‘u matičnoj domovini Hrvatskoj’. Premda ne piše na dijalektu nego na standardnom jeziku, djela su mu neobično snažno prožeta povezanošću s bunjevačkim korijenima i bačkom ravnicom. Tko uzme u ruke

zbirku pjesama *Utva bez krila* bit će zapljenjena slikama iz života na salasima oko krasnoga grada (naravno, Subotice), snatrenjima o nekadašnjem načinu života kojega više nema, o napuštenoj zemlji. S tim je u skladu i simbolični naslov pjesničke zbirke jer je napuštena zemlja žalosna kao utva bez krila. U tom kontekstu zlokobno zvuče stihovi iz pjesme *Iščekivanje*:

*Ništa
Dolazi sve bliže,
ili pak iz pjesme Otkrovenje:
Postoji zemlja
A nigdje je
Nema.*

S tako malo riječi izrečena je golema tjeskoba jer puno toga vezanoga za Bunjevce i salaše postoji još samo u sjećanju, ali ne više i u zbilji.

U predratnim i ratnim vremenima koja su potom slijedila, Francišković je, poput ostalih hrvatskih književnika na tim prostorima, bio osuđen na dugu šutnju. Upravo zato što piše na hrvatskom standardnom jeziku, njegova je druga po redu knjiga tiskana tek 1998. Bila je to pjesnička trilogija *Biblioteka / Gradska kuća / Fontana*. Ta je trilogija, kako joj sam naslov kazuje, posvećena pjesnikovu rodnomu gradu Subotici. Tri poeme unutar trilogije nazvane su prema trima arhitektonskim simbolima Subotice. Posljednjem od njih, fontani na Trgu slobode, Francišković će se vraćati i kasnije, pa će to biti čest motiv u njegovoj pjesničkoj zbirci *Skaska o vatri*, a susreće ga se i u *Hodočasniku*, u prozi *Na fontani*. Preljepe subotičke građevine, bez kojih je taj srednjoeuropski grad nezamisliv, i inače zaokupljaju pjesnikovu pozornost. Tako je spjev *Stara crkva* (iz g. 2000.) posvećen franjevačkoj crkvi u Subotici. Ta je knjiga tiskana u povodu dvadesetogodišnjega jubileja kršćanstva i 100. obljetnice Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, sa sjedištem u Zagrebu, kojoj pripada i subotička franjevačka crkva. I inače je u Franciškovića izražena snažna povezanost s katoličkom tradicijom koja je upijena u djelinjstvu. Zato u *Hodočasniku*, pri kraju hodočasničkoga puta, u prozi *Cestoslov* "spuštene glave prid oltarom, na trećoj stepenici i tepihu, kleći čovjek" (str. 146.). Taj se čovjek prisjeća katoličkoga odgoja kojega je dobio od svoje majke. On zna na kojem je zidu crkve slika Gospe od Brze Pomoći. Sjeća se kako mu je i pokojna majka "puna srca išla na hodočašća" (str. 148.). Svojim poetskim jezikom Francišković nam u *Hodočasniku* predstavlja i bunjevačke običaje vezane uz različite katoličke blagdane: "Za vrijeme adventa, čovjek pustoline u rane je sate pohadao 'mise zornice' uzdržavajući se od javnih zabava, svadbi i boljeg jela, štaviše, ni u crkvi se nisu obavljala vjenčanja. 'Betlemari' su obilazili domaćinstva, obučeni u opaklige i šubare, djeca sa pastirskim štapovima i betlehemom, pjevajući božićne pjesme ... Gdje god da su se našli, ljudi iz ravnicice bi žurili kući provesti 'Badnje veče' sa svojima. ... Svjećica se palila o 'bad-

njaču', komad unesenog ugarka..." (str. 10. i 11.). Dalje spominje i običaje vezane uz blagdan sv. Lucije. Takoder se prisjeća koliko je bunjevačkom puku bio važan i blagoslov vode uoči blagdana svetih Triju kraljeva: "Po dolasku sa blagoslova vode dan prid sv. Tri kralja, nana škropi iznutra i spolja zgrade i avliju svetom vodom" (str. 27.). Ta se blagoslovljena voda koristila gotovo svakodnevno: "U zapadnoj sobi kraj vrata na zidu je krunica, 'svetnjača' sa sv. vodom (čeljad započinjući dan, posao ili noć njome se krstila) i marinska svijeća, blagoslovljena u crkvi na Marin, koju pale na samrti i stavljuje u ruke odlazećem" (str. 27.). To je svijeća koja je blagoslovljena 2. veljače, na blagdan Svijećnice, za koji se u govorima Hrvata u Bačkoj rabi ime *Marin*. *Marinska* se svića kao motiv susreće i u ostalih bunjevačkih pisaca, npr. u *Avaškim godinama* Milovanija Mikovića, u poetskoj cjelini *Kako j bilo kadgod*, koja je dio poetskoga odlomka "Prodavanje žita na nogama". Taj je motiv i inače nazočan u hrvatskoj književnosti, npr. u *Brezi* Slavka Kolara, a odraz je poimanja života i smrti hrvatskoga puka, uvijek s vjerom i kršćanskim tradicijom povezana. Poznato je i da je blaženi kardinal Alojzije Stepinac petnaest minuta prije smrti zatražio svijeću koja je za njega blagoslovljena tјedan dana prije, na Svijećnicu, i držao je u lijevoj ruci sve do smrti.

Osim marinske, važnu je ulogu u životu puka bunjevačkoga imala i "uskrsla svijeća", svjetlo Kristovo, simbol nade i vjere u ono bolje što čeka čovjeka. S uskrslim se svjetлом, kaže Francišković, vjernik susreće "nakon očajnih korizmenih vjetrova". Zanimljivo je da se motiv korizmenih vjetrova, kao simbol nedaća i kušnji s kojima se svatko mora suočiti, susreće i u suvremenoj gradiščansko-hrvatskoj književnosti u Austriji, u vrsnoga pjesnika benediktinca Augustina Blazovića, u njegovoj pjesmi *Stara vrba* iz ciklusa *Jesenske elegije*.

Književnik Lazar Francišković

O vezanosti uz vjeru govori i sljedeći Franciškovićev navod iz proze *Visoko sljeme ljeta*: "U svakome salašu iz onih vremena, nailazimo na skromnu knjižnicu, ako drugo ne, a ono na Bibliju i Molitvenik, pa i na pučki kalendar" (str. 10.).

Kao i drugi Hrvati, i Bunjevci njeguju lijep običaj podizanja i kićenja križeva uz putove i ceste, uz koje se pobožni prolaznik može pomoliti i duhovno okrijepiti. Zato Francišković, u prozi *Putohod snova* piše: "Na raskršću drveni križ, izbrazdan brazdama postojanja. Ispod njega, buket majčine dušice". To cvijeće ubrano u polju svjedoči kako je dovoljno samo malo dobre volje da se na lijepi način izrazi odanost Bogu. Upravo na temelju takvih religioznih iskustava koja je baštinio u vlastitoj obitelji i u sredini iz koje je potekao, a koja podrazumijevaju jasno razlikovanje dobra i temeljnih ljudskih vrijednota nasuprot zlu i kaosu besmisla koji te vrjednote svjesno obezvrjeđuje, Francišković u prozi *Putnik* zaključuje: "kada liječnik, svećenik i učitelj izgube ugled u društvu, ono se ruši ... cvjeta korov mraka."

Život na salašu naučio je ljudе da se jedan prema drugomu bolje odnose, s više povjerenja i topline. Zato naš autor piše: "Sve do naših dana, možda zbog usamljenosti, stoji lijepi običaj da ljudi, kada se susretnu, jedno drugo pozdravljaju u bespuću ravnice". Taj je običaj i inače sačuvan među hrvatskim pukom u manjim sredinama, posebice u zapadnim i sjeverozapadnim dijelovima Hrvatske, a također i u dijaspori.

No Franciškovićev se doživljava svijeta, pa ni vlastitoga zavičaja, nipošto ne bi mogao narisati oštrim crno-bijelim tonovima. Da nije u međuljudskim odnosima na salašima uvijek sve bilo idilično, pokazuje i odlomak iz *Hodočasnikove* proze *Sljeme ljeta čili...*, u kojem je opisan odnos prema mlađim ženama i ženskoj djeci: "Nove su snaje prale svekru večerom noge i posluživale čeljad za stolom, poneki ostatak hrane namijenjen keru bio im je jedini obrok. Djekočice, ne dosežući stol, u načvama su zakuvavale kruh ... i radile ostale poslove kao reduše po kući, i čuvale buljuk djece ostalih snaja na salašu." Nasuprot toj podređenosti i teškom položaju žena, o kojima se vodilo manje računa nego o psu, još se jače ocrtava apsolutna vlast najuglednijega muškoga člana: "Gazda zadruge je znao prokartati ono što su svi mukotrpno privredivali" (str. 30.).

No Bačka nije jedina tema *Hodočasnika*, što je i logično jer onaj tko je na vječnom putu nije prostorno ograničen ni tijelom, a pogotovo ne duhom. Zato *Putnik* ♀ *Hodočasnik* upoznaje i druge krajeve, pa ova knjiga proza, među inim, sadrži i tekst o Svetoj Zemlji. Osim što čezne za daljinama zemaljskim, *Putnik* snatri i o svemiru. Tako je prvi dio proze *Daleki gradovi u noći* putopisnoga tipa, a odnosi se na Italiju. No uskoro autor napušta Italiju i u mislima odlazi u svemirska prostranstva, pa se tekst postupno pretvara u astronomijski esej, pomalo čak i traktat, a svi opisi i kontemplacije dio su dijaloga između priopovjedača i njegova sugovornika. Upravo je taj dijalog čvrst okvir koji održava kompaktnost teksta, unatoč preplitanju različitih tema.

Već je spomenuto da je pjesnička zbirka *Skaska o vatri* tematski povezana s prozom *Hodočasnik*. Ono što je u *Hodočasniku* nagoviješteno, u *Skaski o vatri* je dorečeno, a to je nepomirljivost dviju posve protivnih težnji i čežnji – čežnje prema ženi i ljubavi što

podrazumijeva smirivanje na jednom mjestu i osnutak doma, nasuprot trajnom nemiru i želji za vječnim putovanjima i lutanjima. Ta je dvojnost jasno prepoznatljiva u odnosu prema salašu - salaš je s jedne strane simbol stalne težnje za domom i obitelji, ali istodobno i ono od čega Putnik uporno bježi, pa u *Skaski o vatri* pjeva:

*Sva naša lutanja, princezo,
U ognjištu su salaša
kojeg sagradili nismo.*

Podemo li od definicije književnosti kao umjetnosti riječi, možemo sa zadovoljstvom zaključiti da nam se Francišković svojim djelom predstavlja kao pravi umjetnik graditelj riječi i izvanredan stilist. Posebice su izražajne pišćeve tvorenice, npr. u zbirci *Biblioteka / Gradska kuća / Fontana* tvorenice *hodoputnik* i *hodoljub* ‘onaj koji na daleki put kreće pješice’, *lutopjesnik* i *putopjesnik* ‘pjesnik latalica’. Te su tvorenice zapravo Franciškovićev lajtmotiv Pjesnika i Putnika, koji je na vrlo osebujan način odjeven u riječi. Tvorenica *putopjesnik* susreće se i u *Skaski o vatri*, a uz nju i *putotražitelj* kao tvorbeni stilom koji pripada istomu tematskomu krugu. U *Hodočasniku* je onaj koji voli putovati *cestoljub* koji piše svoj *cestoslov*. Tu je i sintagma *hodoljubna slutnja*, kao izraz traganja i čežnje za nečim lijepim, te *neprohod trajanja* kao oznaka nečega što nam se trajno usjeklo u pamćenje, itd.

Franciškovićevi opisi ravničarskoga pejzaža također su vrlo upečatljivi, npr. “Mirno modrilo rita svjetluca poput nevinih medaljona u očima djevojke. Skoro izbrisani, nogom nepohoden, prema dolnjaku odlazi kolski put i poneki otok. U vlazi pohodnice uz prasak, kao kada oluja uznemiri savršenu ljepotu žetve, zaleće ozlaćeno klupko, fazan se kotrlja u nepomična jedra mladih topola... S crvenim lahorom pupa odmiče pozna žega puta i otkriva tko zna kada pometene, šipražjem kiše nabijene razvaline rascvalje zemlje.”

Dvadesetak bunjevačkih riječi koje je smatrao osebujnijima, Francišković je objasnio u malom popratnom tumaču riječi na kraju *Hodočasnika*. Među njima su nazivi *dolnjak* (u značenjima južni vjetar i jugo kao strana svijeta) te *gornjak* (u značenju sjeverni vjetar i sjever kao strana svijeta). Takva sukladnost naziva vjetrova i strana svijeta inače je vrlo česta u različitim južnohrvatskim mjesnim govorima. Osim pojedinih riječi i izraza, iznimno i cijele odlomke piše u dijalektu, i to kada posebice želi istaći intimnost trenutka, npr. kada se u mislima obraća majci: “Zakasnio sam ... nenamerno ... tribao sam ranije doći ...” I inače su u hrvatski standardnojezični izraz, sukladno tematici, utkane bunjevačke dijalektalne riječi i izrazi. U tu skupinu ide i ime u obliku srednjega roda *Badnje veče*, nasuprot standardnojezičnomu *Badnja večer*, te množinski oblik *fratrov* dvosložne imenice *fratar* s umetkom -ov-, što je prepoznatljiva značajka bunjevačkih govorova. Dijalektalno je obilježje i nastavak -u u 3. licu množine u glagola IV. vrste, npr. *broju*, ili pak madarizam *hetija* u značenju ‘tjedni sajmeni dan’. Inače, Francišković

nastoji rabiti hrvatski standardnojezični leksik, npr. *kruh*, *tjedan*, *raskrižje*. Iako u znatno manjoj mjeri, rabi i riječi tipa *čaršav* ‘plahta i stolnjak’, *odbrana* ‘obrana’, *mermer* ‘mrarmor’, uključujući i poneki onim, kao npr. kozmonim *Kumova slama* ‘Mliječna staza’ i topnim *Vavilon* ‘Babilon’. Utjecaj srpskoga jezika prepoznatljiv je i u pojedinim pravopisnim rješenjima, posebice pri pisanju futura I. tipa *jećemo* ‘jest ćemo’, *osjećaće* ‘osjećat će’. U težnji za dosljednim provodenjem (i)jekavskoga refleksa jata, autoru se potkrao i pojedini hiperjekavizam tipa *dobar tijek* umjesto *dobar tek*.

No jezik i stil pisca ne procjenjuje se po izoliranim riječima ili pojedinačnim pravopisnim rješenjima nego po cjelini pjesnikova izričaja. A Francišković istinskim ljubiteljima umjetnosti riječi ima što ponuditi. Riječ je o suvremenom piscu koji nedvojbeno nadrasta okvire uske manjinske tematike, ali koji istodobno duboko poštuje tradicionalne vrijednosti i baštinu iz koje je ponikao i kojoj se, i s najvećih udaljenosti, uvijek iznova vraća.

Literatura i izvori:

- Augustin Blazović, Jesenske elegije, u: *Panonska lirika*, ur. Robert Hajszan, Literas ‡ Verlag, Güttenbach / Pinkovac, 1995., str. 8.-12.
- Lazar Francišković, *Utva bez krila*, Osvit, Subotica, 1980.
- Lazar Francišković, *Biblioteka / Gradska kuća / Fontana*, Subotica, 1998.
- Lazar Francišković, *Stara crkva*, Subotica, 2000.
- Lazar Francišković, *Hodočasnik*, Subotica, 2004.
- Lazar Francišković, *Skaska o vatri*, Studio Bravo, Subotica, 2004.
- Ivan Kukuljević Sakcinski, Priorat vranski sa vitezi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj, *RAD JAZU*, knj. LXXXI., Zagreb, 1886., str. 1.-80.
- M. Landercy, *Kardinal Alojzije Stepinac*, Đakovački Selci, 1989.
- Milovan Miković, *Avaške godine*, Dora Krupićeva, Zagreb, 2005.
- Ante Sekulić, *Bački Hrvati*, JAZU, Zagreb, 1991.
- Alojzije Stantić, *Kruv naš svagdanji*, Hrvatski kulturni centar “Bunjevačko kolo”, Subotica, 2001.

Summary

BUNJEVAC CROATIAN WRITER LAZAR FRANIŠKOVIĆ

Bunjevac Croatian writer Lazar Francišković (born 1948) is a native of Subotica in Bačka in present day Serbia & Montenegro. He has to date published four collections of poetry and one book of reflective travelogues. He writes exclusively in the contemporary Croatian Standard Language. Among Bunjevac Croatian writers he stands out as a brilliant stylist. Francišković is a poet in the true meaning of the word which is why the lion's share of his opus is made up of verse and why *Hodočasnik* (Pilgrim), his work in prose, completed in May of 1998 and published in 2004, has been dubbed by literary critics as a poetic novel.

Resúmen

EL ESCRITOR CROATA - BUNJEVAC LAZAR FRANIŠKOVIĆ

El escritor croata - Bunjevac Lazar Francišković (1948) nació en Subotica en Bačka, hoy en el estado de Serbia y Montenegro. Hasta ahora ha publicado cuatro antologías poéticas y un libro de relatos de viajes y sus reflexiones. Entre los escritores croatas de Podunavlje se destaca como estilista. Francišković es poeta en el verdadero sentido de la palabra. Justo por esto, lo principal de su obra son los versos y su obra en prosa *El Peregrino*, terminada en mayo de 1998 y publicada en 2004. La crítica la llamó una novela poética.

Tomislav Žigmanov

BIBLIOGRAFIJE PODUNAVSKIH HRVATA

Na bibliografskome planu valja marljivo raditi i u podunavskih Hrvata jer do danas nije načinjena jedna cjelovita, obuhvatna i kritički obradena bibliografija koja bi za predmet imala tiskovine podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca, iako su do danas napisane vrlo vrijedne bibliografske knjige

Dosadašnja bibliografska praksa kazuje kako postoje vrlo različite bibliografije, a najčešće se dijele kako obzirom na predmet, tako i po pitanju obuhvata grade i načina obradbe. S obzirom na sadržaj obuhvaćene grade, razlikuju se opće bibliografije, koje onda uključuju svu gradu, bez obzira na njezin sadržaj, vrstu, mjesto i vrijeme nastanka, i specijalne bibliografije, gdje je grada ograničena određenom temom, jezikom i sl. Prema, pak, kriteriju mjesta nastanka grade, bibliografije se dijele na međunarodne, nacionalne, regionalne i mjesne, to jest zavičajne. S obzirom na način na koji navode gradu, bibliografije mogu biti popisne – ovdje se o gradi navode samo osnovni podaci, zatim opisne – ovdje se grada podrobnije opisuje, analitičke – opis prati i kratka analiza sadržaja, te kritičke, gdje opis grade prati i vrijednosna ocjena o sadržaju koji se obrađuje. Također, tijekom povijesti ustalila se i praksa izradbe tzv. osobnih bibliografija, koje onda sadržavaju popis radova neke osobe i/ili radova o pojedinoj osobi.

Za razliku od Hrvata u drugim krajevima, ali i Srba i Mađara s kojima su živjeli na istom zemljopisnom prostoru, bunjevački i šokački Hrvati u ugarskom Podunavlju, kao istočni rubni dijelovi hrvatskoga naroda, a na temelju brojnih negativnih čimbenika, znatno kasnije pristupaju radu na bibliografskoj obradbi vlastitoga književnog i uopće kulturnog naslijeda. I dok je to počelo u Hrvatskoj još sredinom XIX. stoljeća – Ivan Kukuljević Sakcinski 1860. u Zagrebu izdaje svoju *Bibliografiju hrvatsku*, ovdje se takva praksa počinje zasnivati tek sredinom prve polovice XX. stoljeća.

Razlog je tomu što je tek u to vrijeme ovdje došlo do snažnijega i svestranijega, sistemskog i znanstveno utemeljenog pristupa u istraživanjima povijesti regionalne književnosti, kulturne baštine i povijesti podunavskih Hrvata. Nije nevažna ni činjenica što su se taj pionirska nastojanja odvijala izvan prikladnih znanstvenih, prosvjetnih ili biblio-

tečnih ustanova, u često nepovoljnim društvenim i političkim prilikama, a bila su djelo nekoliko učenih pojedinaca (M. Evetović, J. Andrić, P. Pekić, A. Šokčić, I. Prčić...). Kako, međutim, sve do danas nisu izgrađeni sukladni institucionalni okviri u sferi znanosti i visokoškolske prosvjete, niti postoji ustrojena profesionalna naklada i skrb glede knjiga, biva razumljivim zašto su, osim činjenice zakašnjelosti, i malobrojne bibliografije kod podunavskih Hrvata djelo samoprijegorna rada pojedinaca. Osnovna, pak, značajka nakon sedamdesetak godina takva, pa još i nekontinuirana nastojanja na bibliografskome planu, kazuju da do danas nije sačinjena jedna cijelovita, obuhvatna i kritički obrađena bibliografija koja bi za predmet imala tiskovine podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca.

Prvi ozbiljniji bibliografski rad kod ovdašnjih Hrvata zatičemo na izradi bibliografije pojedinca – riječ je o cijelovitoj bibliografiji biskupa i narodnoga preporoditelja Ivana Antunovića (1815.-1888.), koja je djelo književnoga i kulturnog povjesničara dr. Matije Evetovića, a objavljena je u njegovoj knjizi *Život i rad biskupa Ivana Antunovića narodnog preporoditelja* (Subotica, 1935.). Povjesno promatrano, uslijedila su zatim bibliografska nastojanja katoličkoga svećenika i kulturnog djetalnika Ivana Kujundžića (1912.-1969.), koja su imala za cilj izradbu jedne predmetno daleko obuhvatnije bibliografije: smjerala je na popis ukupne kulturne baštine podunavskih Hrvata. Prvi su njegovi rezultati objavljeni u prvom našem samostalnom bibliografskom djelu s nazivom *Prilog kulturnoj povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata* (Subotica, 1946.), koje je on objavio pod pseudonimom Krešimir Bunić.

Ta je građa, sadržajno gotovo u cijelosti, kasnije inkorporirana u Kujundžićevu drugu, gradom puno bogatiju i opsežniju bibliografiju, objavljenu dvadesetak godina poslije: *Bunjevačko-šokačka bibliografija – Prilog kulturnoj povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata* (Zagreb, 1969.). Ona bilježi, istina ne uvijek dosljedno i cijelovito, tiskovine koje su Hrvati u srednjem dijelu ugarskoga Podunavlja objavili od druge polovice XVII. stoljeća, točnije 1683., pa do 1968. Kujundžić je u njoj zabilježio 624 bibliografske jedinice, putem kojih su obradene knjige, godišnjaci, periodika, glasila te glazbena djela, što su neposredno povezana s bunjevačkim i šokačkim Hrvatima, premda ima obradenih djela koji se tek posredno mogu ubrojiti u tako određen predmet. Pa ipak, bez obzira na moguće slabosti, koje su isticane, ona je do danas svojim vremenskim i količinskim obuhvatom ostala nezaobilaznim vrelom za istraživanje kulturne povijesti. Napominjemo još kako je Matica hrvatska Ivanu Kujundžiću objavila i selektivnu bibliografiju članaka i knjiga o Bunjevcima i Šokcima pod naslovom *Izvori za povijest bunjevačko-šokačkih Hrvata* (Zagreb, 1968.).

Akademik Ante Sekulić, u svojoj radnji *Bibliografija 1945.-1968.* (Zagreb, 1996.), kritički nadopunio Kujundžićevu bibliografsku građu, i to za razdoblje nakon II. svjetskoga rata. Njegov je bibliografski rad za ovdašnje Hrvate značajan još i po tome što je sačinio i popis radova o preporoditelju Antunoviću, te objavio u radnji *Bibliografija o Ivanu Antunoviću* (Subotica, 1990.).

Koncem dvadesetoga stoljeća, pak, bibliografska nastojanja smjeraju k obradbi periodike ili se objavljuju bibliografije istaknutih kulturnih, znanstvenih i književnih djelatnika. Od periodike, najprije se pojavila bibliografija koju je načinio književnik i prevoditelj Lazar Merković o subotičkom časopisu za književnost, umjetnost i društvena pitanja *Rukovet* (Subotica, 1990.), koji je u nekim razdobljima druge polovice XX. stoljeća bio od iznimne važnosti za književnost, prije svega, subotičkih Hrvata. U njoj je registrirano više od 5800 bibliografskih jedinica, koje su bile objavljene u prvih 35 godišta časopisa. Drugu, pak, bibliografiju jedne periodike zajednički potpisuju Ive Prćić mlađi i Bela Gabrić, a za predmet ima obradbu svih priloga u 12 godišta obnovljenog crkvenog narodnog kalendara *Subotička Danica* (Subotica, 1994.).

Glede, pak, bibliografije pojedinaca, cjelovitu i kritičku bibliografiju publicista, urednika "Nevena" i društvenog djelatnika Mije Mandića (1857.-1945.) načinili su djelatnici subotičke Gradske knjižnice István Szentgyörgyi, Nevenka Bašić Palković i Eva Bažant (Subotica, 1987.), a Lazar Merković potpisuje bibliografije glavnih djela pripovjedača i skupljača narodnih pripovjedaka Balinta Vujova (Subotica, 1992.) te dramskoga pisca Matije Poljakovića (Subotica, 1995.). Također, objavljena je i bibliografija jezikoslovca Josipa Buljovčića u njegovoj knjizi *Filološki ogledi* (Subotica, 1996.), Katica Branka Katalinić priredila je bibliografiju Ante Sekulića (Subotica, 1998.), a Petar Marija Radelj bibliografiju filozofskoga i teološkoga pisca Tome Vereša (Zagreb, 2000.). Književnik Milovan Miković (Subotica, 1998.) vlastitu je bibliografiju načinio samostalno.

Ovdašnji su Hrvati davali svoj vidan prinos i u izradbi bibliografija drugih odličnika i pojava, koje nisu usko povezane sa zavičajnim temama već su od značaja za hrvatsku kulturu u cijelosti. Među njima se posebno ističe rad Tome Vereša, koji je načinio bibliografiju radova objavljenih na hrvatskom i srpskom jeziku o Tomi Akvinskom (Zagreb, 1981.), zatim o Jacquesu Maritainu (Zagreb, 1990.) te o Albertu Velikom (Zagreb, 1994.).

Druga osoba koju treba spomenuti u ovom kontekstu jest Jasna Ivančić (r. Kulešević), koja je bila suradnica u izradbi *Grade za bibliografiju Ivana Meštrovića* (Zagreb, 1993.), te nekoliko bibliografskih projekata Leksikografskoga zavoda "Miroslav Krleža".

Početkom 2005. godine, u nakladi Istarskoga ogranka Društva hrvatskih književnika u Puli, objavljeno je bibliografsko djelo autora ovih redaka *Bibliografiju Hrvata u Vojvodini 1990.-2002 (Prinosi)*. U njoj su obrađene knjige, periodika, glasila i autografska izdanja vojvodanskih Hrvata u razdoblju od 1990. do 2002. Na 62 stranice, zabilježeno je 148 jedinica, a osim osnovnih bibliografskih podataka uz svaku jedinicu donosi se i kratki opis sadržaja djela. Urednik knjige je mr. sc. Boris Biletić.

Summary

A BIBLIOGRAPHY OF THE DANUBE REGION CROATIANS

A complete, all-encompassing and critically assessed bibliography focusing on the their own publications has not to date been compiled the Croatians of the Danube river Region – both the Bunjevac and Šokac Croatians. The bibliographic work of Ivan Kujundžić (1912-1969), a Catholic priest and activist in the area of culture, has produced to date the finest result in compiling the overall cultural heritage of Danube Region Croatians, a work entitled *Prilog kulturnoj povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata* (The Contribution to Cultural History of the Bunjevac-Šokac Croatians) (Subotica, 1946). This work was, in almost all its content, later incorporated into Kujundžić's second, enlarged and more encompassing bibliography, published some twenty years later: *Bunjevačko-šokačka bibliografija – Prilog kulturnoj povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata* (A Bunjevac-Šokac Bibliography - The Contribution to Cultural History of the Bunjevac-Šokac Croatians) (Zagreb, 1969). Some significant compilations of books have been written in the 20th century and people today are making an effort to fill the gaps in the existing bibliographies.

Resumen

BIBLIOGRAFÍAS DE LOS CROATAS DE PODUNAVLJE

En relación a los croatas de Podunavlje hasta hoy no había sido hecha una bibliografía completa, elaborada de manera amplia y crítica y cuyo tema sería la imprenta / edición de los croatas de Podunavlje – los Bunjevci y Šokci. El trabajo bibliográfico del sacerdote católico y activo participante en los asuntos referentes a la cultura Ivan Kujundžić (1912 - 1969), hasta ahora ha dado los mayores aportes en el recuento de la totalidad de la herencia de los croatas de Podunavlje bajo el título *Suplemento de la historia cultural de los croatas Bunjevci y Šokci* (Subotica, 1946). Este material casi en su totalidad ha sido incorporado en otra bibliografía de Kujundžić, mucho más rica y amplia, publica-

da veinte años después: *Bibliografía de los Bunjevci y Šokci – Suplemento de la historia cultural de los croatas Bunjevci y Šokci* (Zagreb, 1969). Pues, en la historia se encuentra un notable registro de libros escritos en el siglo veinte y nuestros contemporáneos trabajan con prisa para llenar los vacíos encontrados en las bibliografías.

DIJASPORA

Frankfurt • Od svih europskih zemalja danas najviše hrvatskih ljudi živi u Njemačkoj u kojoj brojne udruge njeguju naš nacionalni i kulturni identitet • Frankfurt na Majni sjedište je Hrvatskoga dušobrižničkoga ureda, koji je ove godine organizirao stručni skup o budućnosti hrvatskih katoličkih misija u Europi • Kad je riječ o perspektivi hrvatskoga iseljavanja u europske zemlje, onda se može reći da će ona prije svega ovisiti o društveno-gospodarskoj situaciji u zemlji i budućim investicijskim ulaganjima koja će otvoriti nova radna mjesta

Bosiljka Perić Kempf

VELIKAN FRANCUSKE GLAZBENE AVANGARDE

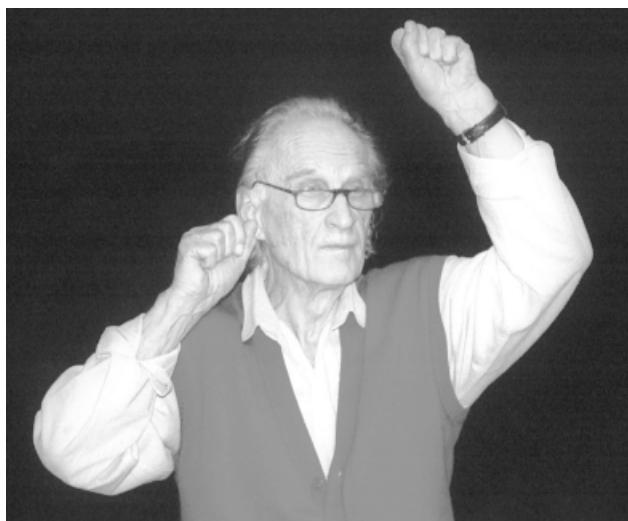
Zagrepčanin Ivo Malec uživa ugled jednog od najvažnijih predstavnika francuske elektroakustičke glazbe, nositelj je niza visokih francuskih državnih priznanja, o čijoj su zapaženoj glazbenoj karijeri u posljednje dvije godine u Parizu objavljene čak dvije knjige, dok je nedavno osvojio prestižnu francusku diskografsku nagradu Diapason d'Or

Stanovita ironija obilježava dvojnu poziciju skladatelja Ive Maleca u zagrebačkoj glazbeno-kulturnoj sredini. Preko četrdeset godina skladateljskog rada i gotovo dva desetljeća pedagoške djelatnosti u Parizu bilanca su njegove inozemne karijere i zabilježeno vrijeme odsutnosti iz glazbene kulture rodnoga grada. Postavši najprije hrvatskim skladateljem na privremenom radu u inozemstvu, Malec je danas, nakon gotovo pola stoljeća boravka u Parizu, postao skladateljem čvrste ukomponiranosti u francuski kulturni milje. Bivajući, dakle, kao i mnogi drugi, hrvatskim stvaraocem izvan Hrvatske, Ivo Malec svojom umjetničkom i intelektualnom profiliranošću nikada se nije niti mogao niti želio podvrgnuti kriterijima vrjednovanja hrvatske službene kulturne politike, izjavivši svojedobno da “zagrebačkom muzičkom mikrokozmosu ionako nikada nije priznavao legitimitet predstavljanja jedinih misaonih i umjetničkih potencijala Zagreba, a da je njegovim lokalnim fantazmima ... neskromno prepostavljao svoj pariški i internacionalni realitet.” Negiranje Malecove skladateljske vrijednosti i za posljednjih godina gotovo posvemašnja šutnja o evidentno europskom formatu njegove umjetničke ličnosti bila je i ostala u funkciji obrane sasvim pragmatičnih aspekata grupice odabralih, koja je, još od bivše Jugoslavije i pod tadašnjom partijskom zaštitom, do danas ostala bespogovornim odredivaćem kriterija ne samo umjetničke valorizacije, već, što je daleko važnije, podobnosti za dobivanje društvenog novca namijenjenog glazbenim stvaraocima. Oni koji su još početkom sedamdesetih godina prošloga stoljeća po direktivi dovodili u pitanje Malecove skladateljske vrijednosti danas su visokopozicionirani funkcionari raznoraznih političkih i kulturnih strukovnih tijela, čime je moguće obja-

sniti činjenicu da se za svih ovih decenija službeni stav institucionalne hrvatske kulturne politike naspram Maleca praktički nije mijenjaо.

Ivo Malec 30. je ožujka 2005. navršio osamdeset godina. Uživa ugled jednog od najvažnijih predstavnika francuske elektroakustičke glazbe, članova poznate pariške Grupe za elektroakustička istraživanja (GRM) Pierrea Schaeffera. Susret sa Schaefferom i njegovim istraživanjima na području konkretnе i elektroakustičke glazbe za Maleca je bio sudbonosan. U svim dosadašnjim iskazima, Malec će Schaeffera apostrofirati kao svog "jedinog i pravog učitelja". Da bi se razumjela važnost tog utjecaja potrebno je objasniti uzroke Malecova odlaska u Pariz.

Rođeni Zagrepčanin, Ivo Malec svoje je visokoškolsko glazbeno obrazovanje stekao na zagrebačkoj Muzičkoj akademiji, gdje je kompoziciju studirao kod Mila Cipre. Nakon kraće suradnje s Riječkom operom (gdje je godinu dana bio na funkciji vršitelja dužnosti direktora) i Dramskim kazalištem Gavella, za koje piše više scenskih muzika, godine 1955. po prvi put odlazi u Pariz. Tamo će se definitivno preseliti četiri godine kasnije. Malecova kreativna znatiželja u Parizu nalazi nove prostore istraživanja. Zagreb, tada jako udaljen od središta europske glazbene avangarde, za Maleca postaje definitivno suviše skučenom sredinom. Elektroakustička glazba i rad u elektronskom studiju postat će kroz duže razdoblje glavnim objektom Malecova stvaralačkog interesa. Jednom kasnije on će zapisati "... područje elektroakustičke glazbe kao i područje istraživanja koje ju je okruživalo bila su jedina u kojima sam mogao napredovati, a da ne budem zakočen baštinom glazbe prošlosti ni kakvim god avangardnim sistematizmima, koji mi, uostalom, nisu bili ništa bliži".

Za dugih godina svog istraživačko - skladateljskoga rada Zagrepčanin Ivo Malec izrastao je u veliku figuru francuske glazbene avangarde, osvojivši i niz visokih francuskih državnih priznanja

Za dugih godina svog istraživačko - skladateljskog rada, Ivo Malec izrastao je u veliku figuru francuske glazbene avangarde, stekavši epitet "grandseigneur europske glazbe" zadobivši i niz visokih francuskih državnih priznanja (među ostalima i odlikovanje Chevalier de l'Ordre national de Mérite 2000. godine.) Malecovoj umjetničkoj biografiji valja dodati i rezultate njegova pedagoškog rada između 1972. i 1990. kada je djelovao kao profesor kompozicije na Pariškom Konzervatoriju. Većina današnjih francuskih skladatelja srednje generacije izašla je iz njegove klase. Temeljna ideja Malecova pristupa pedagoškoj problematici bila je u tretiranju studenata, ne kao učenika, već kao skladateljskih individualnosti. Više od obrazovnog procesa bio je to odgojni proces oslobadanja njihovih ličnosti i pokazatelj Malecove stvarne otvorenosti prema svakoj problematici, uključujući i onu pedagošku. Žalosno je, međutim, konstatirati činjenicu da su iskustva mlađih francuskih skladatelja koji su prošli kroz Malecovu klasu u Parizu ostala zatvorena za hrvatske studente kompozicije. Zvući nevjerojatno da je Malec, koji je osim svoje pariške profesure i tečajeva kompozicije u drugim francuskih gradovima, držao majstorske radionice od Buenos Airesa do Tokija i Pekinga, nikada nije pozvan da na zagrebačkoj Muzičkoj akademiji održi tečaj iz kompozicije, niti je ijedan zagrebački student bio kod njega u Parizu na usavršavanju. U svojoj institucionalnoj gluhoći koja traje već desetljećima, Zagreb je, eto, propustio čuti i Ivu Maleca. Potpuna nebriga za hrvatsku glazbenu kulturu i njezine najreprezentativnije predstavnike, koja se još do 1990., u okruženju bivše Jugoslavije mogla tumačiti kao rezultat hrvatskim interesima strane politike, od uspostave hrvatske države više se ne može skrivati pod maskom tuđe odgovornosti. Ivo Malec nije osamljeni slučaj, ali je možda najvidljiviji, upravo zbog međunarodnog ugleda koji uživa¹.

Za posljednje dvije godine u Francuskoj su objavljene dvije knjige posvećene Ivi Malecu. Prva, *Polikromni portret „Ivo Malec“* monografsko je djelo iz pera više autora, koje pruža uvid u Malecovo stvaralaštvo na više razina: faktografskoj, analitičkoj i osobnoj autorovoj (posebno zanimljivi dio knjige razgovor je Ive Maleca sa skladateljem Bruncem Ginerom). Opsežni tekst razgovora osobito je važan zbog Malecovih vlastitih analiza poticaja, stanja i iz toga proizašlih njegovih skladbi. Najpresudnijim činom za Malecovu skladateljsku sudbinu otkriva se tako njegova odluka preseljenja iz Zagreba u Pariz, u sredinu koja je odgovarala njegovim intelektualnim i stvaralačkim potrebama. Sredinom pedesetih Malec se nije mogao zadovoljiti suženim okvirima mogućnosti koje mu je pružao zagrebački milje, ne zato što bi taj milje bio snažno okrenut tradiciji zapadnoeuropske glazbe, već ponajprije zato što je bio konformistički i oslonjen na ideoološku isključivost. Prodor avangardnih europskih glazbenih kretanja u zagrebačku sredinu osnutkom zagrebačkog muzičkog Biennala 1961. nije, pogotovo sedamdesetih i osamdesetih godina, bitnije utjecao na odnose između Maleca i ondašnjeg zagrebačkog

¹ Vrlo malo sluha hrvatska je kulturna politika za proteklih petnaestak godina pokazivala i prema glazbenoj tradiciji, pa tako do danas (uz ostale propuste) još nije objavljen tiskani notni materijal, niti realiziran nosač zvuka prve hrvatske opere ("Ljubav i zloba" iz 1856. godine) iz pera najvažnijeg skladatelja ilirskog preporoda, Vatroslava Lisinskog.

glazbenog establishmenta. Biennale, neosporno važna pojava u prvih dvadesetak godina svog postojanja, malo po malo transformirao se u državnu glazbenu manifestaciju vrlo uvjetovane slobode. To je konačno dovelo do apsurdnog stanja de facto "institucionalizirane avangarde" (a onda i do institucionaliziranja avangardista), stanja koje traje do danas. U takvoj realnosti prisutnost Ive Maleca i njegove glazbe u Zagrebu imala je sve prigušeniji odjek. Situacija se nije promijenila ni poslije 1991. godine, pa Malecova povremena dolaženja u Zagreb (kao što je to bio slučaj u veljači 2005.), kada je zagrebačkoj kulturnoj javnosti predstavljen hrvatski prijevod spomenute knjige, što ga je objavila izdavačka kuća *Antibarbarus*) prije treba shvatiti kao rezultat pojedinačnih prijateljskih akcija, nego pomak u ponašanju i službenom stavu spram Maleca osobno i njegova stvaralaštva. *Polikromni portreti „Ivo Malec“* istovremeno je dokumentarna i kritičko „analitička knjiga, pa će svatko tko se želi bolje upoznati s Malecovim životom i stvaralaštvom u njoj naći mnogo relevantnih podataka. Nedugo poslije u Parizu je objavljena knjiga *Ivo Malec i njegova instrumentalna radionica* iz pera nekadašnjeg Malecovog daka, glazbenog analitičara i skladatelja Martiala Roberta. Povjesno muzikološka važnost Robertove knjige veliki je doprinos razumijevanju Malecova stvaralaštva i njegove skladateljske estetike. Iz nje uzeta misao muzikologa Harryja Halbreicha da je Malec "esencijalno slobodan stvaralac čije se elektroakustičko iskušto, vokalna i instrumentalna misao uzajamno obogaćuju" precizna je definicija Malecovih skladateljskih postupaka, pa i specifičnosti njegova glazbenog stila. U kontekstu europske glazbe druge polovine prošloga stoljeća Ivo Malec neobično je važan kao istaknuti pripadnik generacije koja je, na temeljima iskustva konkretnе glazbe i mogućnostima što ih je pružao rad u elektronskom studiju razračunala s jednim, „po Malecovim vlastitim riječima“ "definitivno mrtvim glazbenim sustavom". Malecu osobno upravo je iskustvo s elektroakustičkom glazbom otvorilo put novim mogućnostima oblikovanja vokalnog i instrumentalnog zvuka. Na toj sintezi Malec je izgradio jedan od najkonzistentnijih skladateljskih opusa druge polovine dvadesetoga stoljeća. Neka njegova djela antologijske su važnosti u kontekstu razvoja europske glazbe toga razdoblja: primjerice, orkestralna skladba *Sigma* (1963.), svojevrsni primjer interakcije tradicionalnog orkestra i eksperimentalnih skladateljskih tehnika, *Cantate pour elle* (1966.) i *Vox, vocis, f.* (1979.) primjeri Malecova eksperimentiranja s ljudskim, posebice njemu tako dragim ženskim glasom, *Oral* (1967), skladba važna zbog načina tretiranja tona i riječi, te "glazbeni plakat" *Victor Hugo - sam protiv svih*, vrlo specifični uzorak suvremenog glazbenog kazališta, svojevrsni glazbeno teatarski spektakl raden na tekstove političkih govorova Victora Hugoa.

Važnost Malecove istraživačke, eksperimentalne uloge u kontekstu europske glazbe dvadesetoga stoljeća odavno je prepoznata i posebice priznata u njegovoј drugoj domovini Francuskoj.

Ove godine Ivo Malec osvojio je prestižnu francusku diskografsku nagradu *Diapason d'Or*, koju pariški glazbeni časopis *Diapason* dodjeljuje svakog mjeseca za najbolji

CD, a od njih dvanaest bira se *Diapason d'Or* godine. Malecov nagrađeni nosač zvuka objavila je lani pariška izdavačka kuća *Timpani*, a sadrži snimke triju Malecovih reprezentativnih orkestralnih skladbi: *Sonoris causa*, *Ottava alta* i *Exempla*, u izvedbi Luxembourškog filharmonijskog orkestra.

Nagrađeni nosač zvuka

I premda Malec sam sebe smatra podjednako francuskim i hrvatskim skladateljem, u institucionalnom hrvatskom kulturnom prostoru, i dalje se, neodgovorno po kulturu vlastite zemlje, prešuće važnost njegova stvaralaštva, kao i činjenica da predstavlja skladatelja europskog renomea i danas neosporno najveću figuru hrvatske glazbe u međunarodnim razmjerima. Ovaj tekst skromni je pokušaj da se na to podsjeti u godini Malecova osamdesetog rođendana.

Summary

A GIANT OF THE FRENCH MUSICAL AVANT-GARDE

Composer Ivo Malec enjoys the reputation of one of the central figures of French electro-acoustic music. He is the bearer of several of France's top national decorations. Two books have been published in Paris in the past two years covering Ivo Malec's noted career in music. Ivo Malec on March 30th of 2005 celebrated his eightieth birthday. Pierre Schaeffer's Paris Musical Research Group (Groupe de Recherches Musicales - GRM) is richer for Malec's research in the area of concrete and electro-acoustic music, while Malec himself, in all his assertions to date, points to Schaeffer as his "only and

true teacher.” This year Ivo Malec won the prestigious *Diapason d’Or* recording award granted by the Paris music magazine *Diapason*. The magazine confers this “Best CD” award monthly. An annual *Diapason d’Or* is chosen from among the dozen yearly recipients. Malec’s award-winning CD was last year released by the Paris *Timpani* label and features recordings of three characteristic Malec compositions for orchestra: *Sonoris causa*, *Ottava alta* and *Exempla* performed by the Luxemburg Symphonic Orchestra.

Resumen

GRAN HOMBRE DE LA VANGAURDIA MUSICAL FRANCESAS

El compositor Ivo Malec tiene la reputación de ser uno de los más importantes representantes en la música electro-acústica francesa. Es portador de varios premios estatales franceses. Sobre la destacada carrera musical de Ivo Malec en los últimos dos años en París fueron publicados dos libros. Él cumplió el 30 de marzo de 2005 sus ochenta años. El Grupo parisino para las investigaciones electro-acústicas (GRM) de Pierre Schaeffer ha sido enriquecido también con las investigaciones de Malec en el campo de la música concreta y electro-acústica; el mismo Malec en todos sus discursos hasta hoy destaca a Schaeffer como su „único y verdadero maestro“. Este año Ivo Malec ganó el prestigioso premio discográfico francés *Diapason d’Or* que la revista parisina de música *Diapason* otorga mensualmente al mejor CD y entre estos doce se elige el *Diapason d’Or* del año. El portador de sonido de Malec el año pasado fue publicado por la casa editorial parisina *Tímpani*, éste contiene grabaciones de las tres composiciones exponentes de la orquesta de Malec: *Sonoris causa*, *Ottava alta* y *Exempla* interpretadas por la Orquesta filarmónica de Luxemburgo.

Jagoda Zamoda

VIOLINOM OD ZAGREBA DO BUENOS AIRESA

Violinist Ljerko Spiller, nekadašnji zagrebački dak slavnoga Vaclava Humla i važan nastavljač njegove pedagogije, ostvario je uspješnu glazbenu karijeru u Argentini. Godine mu nisu zapreka da svaka dva tjedna iz Buenos Airesa putuje u 1200 kilometara udaljeno sveučilište u provinciji General Roca u Patagoniji, gdje vodi duhački i gudački kvintet te podučava studente, u kolovozu održava tečajeve u Schwarzwaldu u Njemačkoj, a tijekom ljeta skokne i do svojih daka u Meksiku

Violinist Ljerko Spiller, kojemu je 97 godina, vjerojatno je najstariji aktivni profesor glazbe na svijetu. Ali poodmakle godine ni u čemu ga ne sputavaju, a naviknut je i na česta putovanja: ona ga nimalo ne umaraju, uvjek je pripravan na moguća iznenadenja i nikad se ne živcira. Njegovo putovanje iz Buenos Airesa, u kojem živi već sedam desetljeća, u veljači 2005. u Zagreb, kako bi predsjedao žirijem na VIII. međunarodnom violinističkom natjecanju “Vaclav Huml”, pretvorilo se u malu avanturu. Nakon četrnaest sati leta do Milana, ondje je doznao da je njegov let za Zagreb, iz neznanih razloga - odgoden. Sa suprugom Carolom ukreao se, stoga, najprije u avion za Beč, a odatle je sljedećim zrakoplovom napokon stigao do cilja. Nije ga iznenadila ni zagrebačka sibirska hladnoća iako je glavni grad Argentine prije njegova odlaska grijalo 35 stupnjeva Celzijevih.

Ne osjećam umor, sve radim s velikom voljom i zato mi ništa nije teško - veli Ljerko Spiller, nekadašnji zagrebački dak slavnog Vaclava Humla i važan nastavljač njegove pedagogije. Godine mu nisu zapreka da svaka dva tjedna iz Buenos Airesa putuje u 1200 kilometara udaljeno sveučilište u provinciji General Roca u Patagoniji, gdje vodi duhački i gudački kvintet te podučava studente, u kolovozu održava tečajeve u Schwarzwaldu u Njemačkoj, a tijekom ljeta skokne i do svojih daka u Meksiku.

Ljerko Spiller je violinom očaran od ranog djetinjstva, otkako je kao četverogodišnjak u rodnoj Crikvenici u nekoj kavani prvi put začuo njezin zvuk. Njegovi roditelji, otac

Karlo, odvjetnik rođen u Osijeku, i majka Antonia, Mađarica, koja je klavir i pjevanje učila na konzervatoriju u Budimpešti, željeli su da Ljerko, kao i njegov stariji brat Miroslav, svira glasovir.

Kako su moji roditelji - priča Spiller - nakon prvog sina očekivali kćer, za koju su već i odabrali ime - Ljerka, a u srpnju 1908. ja se rodio, dobio sam ime Ljerko. No, da me dokraja zafirknu, dali su mi još jedno ime - Osvin, pa su djeca u školi za mnom vikala: "O svinče!"

Uoči Prvog svjetskog rata, 1914., kad je Ljerku bilo šest godina, obitelj se preselila u Zagreb. Otac je morao u rat, teško su živjeli, a Ljerko je sanjao o violini. Kad su ga roditelji napokon upisali u muzičku školu Hrvatskog glazbenog zavoda i odveli profesoru Vaclavu Humlu, Čehu koji je od 1903. bio nastavnik violine u Zagrebu, on je želio vidjeti Ljerkove ruke.

A ja sam, kao sva djeca, imao crno pod noktima i dok mi je Huml pokušavao otvoriti šaku, ja sam je, od srama, čvrsto stiskao. No, kad me napokon čuo kako sviram, pohvalio me: "Imaš vrlo dobar sluh i dobru ruku, od sljedeće godine, obećajem ti, možeš postati moj đak, ali sada još ne". Koliko me samo zaboljelo njegovo odbijanje. Nikad u životu nisam tako neutješno plakao kao tada kad mi je Huml rekao: "Sad ne!" Toliko sam bio oduševljen učenjem violine da su mi je roditelji morali, doslovce, otimati iz ruku i tjerati me na počinak. Jednom mi je nasred Jelačićeva trga ispala iz kovčega, koji nisam dobro zatvorio, i razbila se. Utješio sam se tek kad su mi roditelji kupili novu violinu. Brzo sam napredovao i nakon kratkog vremena već sam izvodio teške skladbe. Huml me volio, bio sam spretan i brz, kod njega sam, nakon škole, pohađao i privatne satove, a iako nije volio da ga se, kad je nešto objašnjavao, dodatno zapitkuje, jedino je meni, od svih đaka, to dopuštao.

Nakon studija kod Vlačava Humla, Spiller je dobio stipendiju francuske vlade za usavršavanje na čuvenoj Ecole normale de musique u Parizu, koju je utemeljio pijanist i dirigent Alfred Cortot. Ubrzo je, 1930., Spiller postao najmladi profesor na toj školi, a četiri godine kasnije, na iznenadenje Francuza, kao stranac dobio je mjesto koncertnog majstora Cortotova komornog orkestra. Za ljetnih praznika 1935. Spillera je u Buenos Aires pozvao jedan njegov pariški đak, inače Argentinac, koji mu je dogovorio i četiri koncerta u nekom starom kazalištu.

No, kad se, nakon 17 dana plovidbe, iskrcao u glavnom gradu Argentine, dočekala ga je nimalo ugodna vijest: kazalište je, u međuvremenu, srušeno kako bi se na tom mjestu sagradila moderna zgrada.

Što sad? Da se prvim brodom vratim u Europu? Da barem donekle spasi stvar, moj me dak odveo u neko bogato kulturno društvo. Budući su znali da sam te godine na međunarodnom violinističkom natjecanju u Varšavi osvojio četvrto mjesto, dok je virtuoz David Ojstrah bio drugi, ponudili su mi da održim koncert. Ali, kazala mi je predsjednica tog društva: "Vi svirate badava, ali pijanista koji će vas pratiti morate sami platiti!" Pomislio sam da je ta žena luda. Htio sam ustati i otići. No, ipak sam razmislio

- umjesto da sviram hotelskim zidovima, barem ču muzicirati za ljude. Kad sam već toliko novca potrošio za put, platit ču i tog pijanista.

Nakon nastupa, prišao mu je šef Teatra Colon, koji je i sam nekoć svirao violinu. A imali su i pijanista kojeg nije morao plaćati iz vlastitog džepa. Bio je u odličnoj formi, napamet je odsvirao sve što su odabrali, čak i, za ono doba, modernu glazbu, poput Ravelova "Bolera", koji je Spiller u Parizu izvodio i pred samim skladateljem. Kako se u to vrijeme gradila moderna radiostanica u Buenos Airesu, ponudili su mu odličan ugovor sa simfonijskim orkestrom od 80 glazbenika.

Trebalo je odvagnuti i odlučiti se: s jedne strane, rat u Europi postao je neizbjježan, a s druge, ponuda je bila vrlo važna i u umjetničkom i ekonomskom smislu. Odlučio sam stoga: ostajem u Argentini! - govori Spiller koji tada nije niti slutio da više nikada neće vidjeti svoje roditelje, koji su se razveli baš uoči njegova putovanja u Južnu Ameriku.

Violinist Ljerko Spiller

Teško je to prihvatio. Zvao ih je k sebi u Buenos Aires. I brata Miroslava, dirigenta i skladatelja, negdašnjeg daka Arnolda Schšnberga u Berlinu, koji je do 1931. bio Ljerkov koncertni pratilac. No, nisu mu vjerovali da se Europsi približava ratno zlo.

Gоворили су ми - каže - да сам луд,jer тко би, здраве памети, оставио одлично професорско место у Паризу и све оног што је ондје стекао. На жалост, нисам био луд. Што се точно додатило с мојим родитељима, и где су скончали, никад нисам дознао. Према неким казивањима, мог болесног оца одвели су из болнице у Самостанској улици у Загребу, а по мајку су такoder дошли једне ноћи... Мој брат, који је отпушен из службе на Радио Загребу, накратко је нашао уточиште у цркви Светог Марка, а спасио се оdlaskom u partizane.

Prije 60 godina, kad se rat u Europi bližio kraju, Ljerk Spiller vjenčao se s Njemicom Carolom, rođenom u Dresdenu, кћери некadašnjeg шefa opere u tamošnjem kazalištu. Kad je Carolin otac s 200 njemačkih intelektualaca podigao glas protiv agresivne njemačke politike, od smrтne presude najprije га је спасио poziv u Burgtheater u Beču, no ubrzo с obitelji odlazi u Argentinu. Ljerk i Carola upoznali су се на glazbenim domnjencima, на које су оба svraćali u kuću uglednog bečkog arhitekta u Buenos Airesu.

Moja je supruga nekoć pjevala, vrlo je skromna i diskretna, posljednjih godina, otkad mi je vid oslabio, прати ме на мојим путovanjima - каže Spiller, који је ljubav према glazbi prenio и на своје sinove Andreasa i Antonija. Obojica су glazbu студирали у Нjemačkoj, а млађи Antonio данас је концертни мајстор Simfonijskog orkestra Bavarskog radija u Münchenu, иако је најприје студирао електронику и тек се потом посветио violinini. Jedan njegov sin tj. Ljerkov unuk, Gregorio, takoder је violinist, а други, Sebastian, који је svirao violinu i violu, и за којег njegov djed Ljerk tvrdi да је највећи talent u cijeloj obitelji Spiller, ne želi se baviti glazbom, nego prevodenjem s japanskog jezika.

Stariji sin Andreas, који има троје деце, је oboist i dirigent u Buenos Airesu, a njegova supruga Marcela, прва viola u Filharmoniji, бивша је ученица njegova oca.

Ljerk Spiller први је put posjetio domovinu nakon Drugog svjetskog rata kad je koncertirao u zagrebačkoj dvorani Istra, u istoj ulici u kojoj је nekoć живјела njegova obitelj. Sredinom sedamdesetih godina прошлог stoljeća bio је gost-profesor na Muzičkoj akademiji, a njegovi pokušaji да се vrati u Zagreb - neslavno су propali.

Kad sam - каže - видio kako se ovdje "manevrira", bio sam odlučan: "Ne, nisam zato отишао u Ameriku i тамо stvorio karijeru da me se ovdje tako tretira". Pojedinci су отворено били против мене. I nisam se vratio.

Očito, u domovini је bio nepoželjan, а у Argentini, где живи већ 70 godina, прешуćuju ga njegovi sunarodnjaci.

Hrvati u Argentini zapravo су ме uvijek ignorirali. Za njih ne postojim. Ne znam зашто. Početkom 2005. отишао sam na promociju knjige o hrvatskim iseljenicima, којих само у Buenos Airesu има око 150.000. Napisala ју је suradnica tamošnjih vrlo uglednih novi-

na. Kupio sam knjigu i, niti je ne prelistavši, predstavio se autorici. Ona me zbrunjeno pogledala i odmah se počela ispričavati: "Ja sam vas htjela uvrstiti u knjigu..." Zašto sam izostavljen? Ne znam. Po svijetu putujem s argentinskim pasošem, i svugdje se predstavljam kao Hrvat iz Argentine. Kad sam došao u Argentinu, imao sam problema zato što sam kao glazbenik znao mnogo više od drugih. Normalni ljudski jal! Mojih daka ima posvuda - kaže Ljerko Spiller koji je odgojio generacije glazbenika. A sam je violinu svirao do lanske nezgode, kad u vrtu sinove kuće nije stigao na vrijeme uteći pred olujnim vjetrom koji ga je bacio na tlo. I otad ne može, bez pridržavanja, visoko podignuti lijevu ruku.

Nakon brojnih iskustava s liječnicima - kaže veselo - mogao bih napisati knjigu "Liječnici i ja". Nevjerojatno, dovoljno je da me liječnik vidi, i već je pogriješio. U mladosti su mi dijagnosticirali tuberkulozu, liječili me u Beču i gotovo dvije godine nisam smio vježbati violinu. Tek u čuvenom sanatoriju u Davosu u Švicarskoj napokon su otkrili da nikada nisam ni imao tuberkulozu! Kasnije su mi htjeli operirati desni bubreg koji niti nemam: rođen sam, naime, s jednim i to dvostrukim bubregom, na lijevoj strani, koji odlično radi već 97 godina. Očito imam svog anđela čuvara, jer usprkos liječnicima i njihovim pogreškama, još sam živ!

Summary

BY VIOLIN FROM ZAGREB TO BUENOS AIRES

Violinist Ljerko Spiller, a former Zagreb pupil of the renowned Vaclav Huml and a key progeny of his teaching, has made a successful career in music in Argentina. Years are no barrier in travelling 1200 kilometres every second week from Buenos Aires to a University in the General Roca province of Patagonia where he teaches and leads a wind and strings quintet. Violinist Ljerko Spiller, aged 97, is possibly the oldest active music professor in the world. His journey in February of 2005 from Buenos Aires, where he has lived now for seven decades, to Zagreb to chair a panel of judges at the 8th International "Vaclav Huml" Violinists Competition, was an opportunity to, with his wife Carolo, enjoy the beauties of his Croatian Homeland. Ljerko Spiller (born 1908) was enchanted by the violin from earliest childhood in his native Crikvenica. On the eve of the First World War, in 1914 when Ljerko was six years old, the family moved to Zagreb. His parents enrolled him into the Croatian Music Institute's Music School in the class of Professor Vaclav Huml, a Czech national teaching violin in Zagreb since 1903. After completing his studies with

Vaclav Huml, Spiller won a French Government scholarship to hone his skills at the renowned Ecole normale de musique in Paris established by pianist and conductor Alfred Cortot. Spiller quickly went on to become, in 1930, the school's youngest professor. Four years later, to the surprise of the French, he, as a foreigner, was given the position of Concert Master with Cortot's Chamber Orchestra. During the 1935 summer holidays Spiller was invited to Buenos Aires by one of his Paris pupils, an Argentinean, who arranged his first concert in that country. The chance visit turned into a permanent stay and the violinist Spiller went on to achieve his distinguished career in music.

Resumen

CON EL VIOLÍN DESDE ZAGREB HASTA BUENOS AIRES

El violinista Ljerk Spiller, ex alumno de Zagreb del famoso Vaclav Huml, y quien sigue su sistema pedagógico, realizó una exitosa carrera musical en Argentina. Sus años no le son obstáculo para que cada dos semanas viaje de Buenos Aires a la universidad de la provincia General Roca en Patagonia alejada 1200 kilómetros, donde dirige un quinteto de música de cuerda y de viento, y enseña a los estudiantes. El violinista Ljerk Spiller de 97 años de edad, probablemente es el profesor activo de música más viejo en el mundo. Su viaje desde Buenos Aires en donde vive ya siete decenios a Zagreb, en febrero de 2005 para presidir el jurado en el Octavo concurso internacional de violín „Vaclav Huml“ fue la ocasión para que con su esposa Carla disfrutara de las bellezas de su patria, Croacia. Ljerk Spiller (1908) fue encantado por el violín desde su temprana infancia en su ciudad natal Crikvenica. A las vísperas de la Primera Guerra Mundial en 1914 cuando Ljerk tenía seis años, la familia se trasladó a Zagreb. Sus padres lo inscribieron en la escuela de música del Instituto Musical Croata con el profesor Vaclav Humo, checo que desde el año 1903 era maestro de violín en Zagreb. Luego del aprendizaje con Vaclav Huml, Spiller obtuvo una beca del Gobierno francés para perfeccionarse en la famosa Escuela normal de musique en París, fundada por el pianista y dirigente Alfred Cortot. Pronto, en el 1930, Spiller llegó a ser el profesor más joven en esta escuela y cuatro años después, sorprendiendo a los franceses, como extranjero obtuvo el puesto del maestro de conciertos de la orquesta de cámara de Cortot. Durante las vacaciones de verano del año 1935, un alumno parisino suyo, argentino, lo invitó a Buenos Aires y le acordó también su primer concierto allá. La partida ocasional se transformó en permanente y el violinista Spiller realizó en Argentina una carrera musical cumbre.

Maja Đurinović

VIZIONAR PLESNE UMJETNOSTI IZ LAS VEGASA

Plesač, koreograf, pedagog i pisac Veseljko Sulić tijekom zapažene karijere osvojio je, uz srca publike, brojne nagrade i primio velika priznanja pa je njegovo djelo s pravom uvršteno u Muzej slavnih, a njegovo ime upisano u Arhiv američkoga Kongresa kao umjetnika zaslužnoga za dovodenje klasične umjetnosti u Nevadu

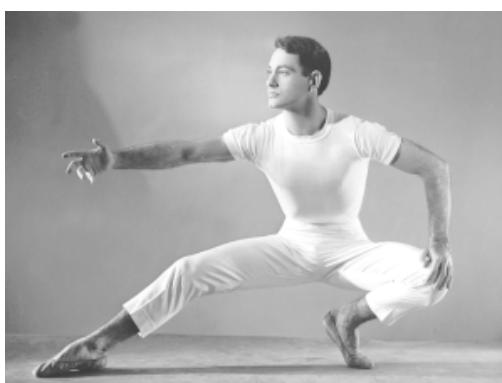
Neki ljudi misle da je sreća urođena, neki da ona uopće ne postoji, a neki da je sreća nešto za što se treba potruditi. Ja dijelim mišljenje ovih posljednjih... Riječi su to Veseljka Sulića, hrvatskog plesnog umjetnika, jednog od onih koji su uspjeli uhvatiti brzog Kairosa za izmičući čuperak. Vedre, otvorene naravi (kako je Milko Šparemblek primijetio da za Veseljka uistinu vrijedi: *Nomen est omen!*). Sulić spada u rijetke umjetnike koji se nakon bogate karijere nije razočarano i u gorčini sakrio, povrijeden neznanjem novih naraštaja koji se bave svojim svjetovima, nego je poslušao savjet brojnih prijatelja, sjeo, ponovno proživio tolike lijepe i tužne trenutke, i napisao dirljivu i nadavse zanimljivu autobiografiju: *Vision in the Desert, a dancer's life* (Robert D. Reed Publishers, San Francisco, 2001.), koja je, u nešto izmijenjenoj inačici, doživjela i hrvatsko izdanje. Bez mistificiranja i patetike, bez glamura kojim je nesumnjivo bio okružen u Las Vegasu, Sulić nam je podario jedno inspirativno iskustvo života, a usput informativno štivo, prožeto duhovitim biografskim detaljima kao i anegdotama iz baletne povijesti, koje i najveće autoritete čine ljudima.

Veseljko Sulić rođio se u Pučišćima na Braču 29. prosinca 1929., zime koju su stari pamtili po dugoj i nesmiljenoj buri. Bio je šesto i posljednje dijete u skromnoj, radničkoj obitelji, i u to vrijeme jedini Veseljko na otoku. (Kad je kasnije, u Las Vegasu, prijatelju Normanu prevodio svoje i imena braće i sestara: Milan *Tender*, Draga *Dear*, Živanka *Vivacious*, Zdravko *Healthy* i Veseljko *Joyful*, ovaj ga je upitao je li njihova majka bila *Snjeguljica*?!)

Otat je radio kao kamenorezač u kamenolomu, a majka je brinula oko kuće i djece, i djelatnost je teklo u igramama, maštarijama i nestaslućima. Već tada je bio zatravljen svjetlima pozornice, koja je otkrio i naslućivao u nastupima gostujućih cirkuskih družina. Plesao je i pjevao po kućama, oponašajući madarski čardaš djevojke iz cirkusa, a pokušao je i hodati na žici, naravno s neugodnim posljedicama... S prijateljicom Irmom uprizorio je igrokaz iz časopisa Andeo čuvar, s ulaznicama, zastorom i "scenografijom": kartonima na kojima je pisalo mjesto radnje, poput "kraljevska palača" ili "raj".

Plesač i koreograf Veseljko Sulić tijekom zapožene karijere osvojio je, uz srca publike, brojne nagrade i primio velika priznanja

Životno djelo plesnoga umjetnika Veseljka Sulića s pravom je uvršteno u Muzej slavnih

Sulić spada u generaciju u čije je djelatnost okrutno upao II. svjetski rat, i onu poveliku izbjegličku grupu koja je 2. veljače 1944. izašla iz vlaka u egipatskoj pustinji El Shatt i tu, u "šatorskom gradu", dočekala kraj rata. U El Shattu su djeca imala organiziranu školu i razne aktivnosti, između ostalog i dječje kazalište. Veseljko se prijavio za ples, ali ga je učitelj odbio s riječima da je previsok za *kazačok* koji je grupa upravo uvježba-

vala. Ne predajući se, ni tada kao ni petnaestak godina kasnije u Parizu, kad je uvjeroj Ludmillu Tcherinu da može preuzeti glavnu ulogu u baletu Les Amants de Teruel, on je uporno i strpljivo vježbao sam sa strane i iskoristio priliku kada jedan dječak nije došao na probu: uskočio je na njegovo mjesto i otplesao tako da je učitelj morao promijeniti svoje mišljenje.

Dječje kazalište je davalo puno predstava u sva tri velika izbjeglička logora, a često su išli i na gostovanja. U svojoj autobiografiji Veseljko se sjeća: Majke su šivale kostime od vreća za krumpire, jastučnica i bijelih ručnika ukrašavajući ih šarenim nitima vune koje su parale iz čarapa ili pulovera dobivenih od UNRA-e. Postali smo poznati i popularni. Svi su voljeli djecu, a mi smo plesali s poletom i puna srca... Kad sam mnogo godina poslije postavljao svoje predstave, često sam angažirao djecu, i mislim da to potječe od lijepih uspomena na pionirsko kazalište iz El Shatta... Po povratku u domovinu, grupa je nastupila u Narodnom kazalištu u Splitu, a onda u Zagrebu, da bi odmah potom oputovala u Čehoslovačku kako bi se mladi izvođači osobno zahvalili predsjedniku Benešu za šećer poslan djeci Jugoslavije.

Umjetnička strast tražila je nešto više i on se vraća prvoj ljubavi - baletu

Povratak na rodni otok nije dugo trajao. Mladiću su nedostajali nastupi, prijatelji, svjetla pozornice. Preselio se u Zagreb, kod bratove obitelji. Počeo je u školi plesati folklor, i na jednom natjecanju amaterskih plesnih skupina uočili su ga Oskar Harmoš i Ana Roje, koji su bili članovi žirija. Pozvan je u Hrvatsko narodno kazalište na poseban tečaj za muške plesače, i odonda su dvorana za vježbanje i kazalište postali njegov pravi dom. Od 1949. Sulić je stalni član zagrebačkog Baleta, a 1950. kritici Trnoružice čitamo da su "Tri Ivana": Ivica i Vlado Sertić i Veseljko Sulić, iako još početnici "igrali virtuoznošću rutiniranih plesača". Uistinu, tih godina je zagrebački balet, utemeljen na čvrstoj školi ruskog carskog baleta Margarite Froman, a pod vodstvom Ane Roje i Oskara Harmoša iznjedrio veliki broj odličnih plesača, od kojih je njih preko dvadeset otišlo u

svijet, ostvarilo više nego uspješne umjetničke karijere i dugo se susretalo na poznatim pozornicama.

Vrata u svijet Suliću je otvorila Juana, engleska plesačica etničkih plesova koja je, kao prva "lasta" sa Zapada gостovala u Zagrebu. Veseljko je bio fasciniran njezinim nastupom, i svake večeri ju je posjećivao u garderobi, a i u kazališnoj dvorani, gdje je dolazi la vježbati, znala mu je pokazati neke korake. Kako su se sporazumijevali Suliću nije do danas jasno, no ona je shvatila da on želi učiti i ići dalje, i isposlovala mu je boravak i šestomjesečnu stipendiju u baletnoj školi Audrey de Voss u Londonu. Tako od 1952. slijedi novi, europski period učenja i nastupa kod Johna Cranka, Kennetha MacMillana i drugih. Sulić je svjedok i sudionik nastajanja poznate plesne tehnike la barre par terre (*štange na podu*). Naime, slavni baletni pedagog Boris Knjazev je u Ženevi dobio za rad veliku baroknu salu u kazalištu Casino. Sve je bilo krasno osim što nije smio dirati u zid, odnosno pričvrstiti štange, koje su najvažniji element baletnog vježbanja, pa je Knjazev plesače polegao na pod i počeo razradivati nov način baletne tehnike, i danas vrlo zanimljive i primjerene i plesačima suvremenog plesa! Sulić odlazi i na satove legendarne Preobraženske, sluša predavanje Karsavine o vremenima kad je Djagiljevljeva trupa osvojila Pariz. (Gdje je saznao da je Nižinski bio izvrstan plesač, ali loš partner, i da je jednom jednostavno, zadubljen u vlastite snove, zaboravio prihvatiti Karsavinu pa je ona pala i sva se izranjavala i raskrvarila jer su kostimi bili ukrašeni pravim dragim kamenjem...)

Plesni umjetnik Veseljko Sulić rodio se u Pučišćima na Braču 29. prosinca 1929. Rodno je mjesto trajno nadahnuće umjetnika

Visok i naočit, Veseljko je već likom plijenio pozornost, a s druge strane otvoren, radoznao i marljiv volio je slušati i učiti, i vrata su mu se i dalje otvarala: trupa Janine Charrat i turneje po Europi i Južnoj Americi, Ballet de Etoiles de Paris, Ballet Ludmilla Tcherina, Ballet de Paris Rolanda Petita. Sulić postaje solist i partner najpoznatijih europskih balerina, snima za Francusku televiziju, nastupa u filmovima francuske i njemačke produkcije. Prihvata i angažman u Lido de Paris, najluksuznijem pariškom noćnom klubu poznatom po ljepoti i kvaliteti plesača i bogatoj opremi, gdje je od 1960.

glavni plesač. Cijelo to vrijeme Sulić i sam kombinira korake, traži novo rješenje pokreta i sekvence, slaže koreografije. Nakon baleta Suite Lyrique u Parizu, u Lyonu u amfiteatru koreografira Kralja Edipa. Oratorij je skladao Maurice Thiriet, tekst je napisao Jean Cocteau, a glumili su Jean Marais i glumci iz La Comedie Francaise. Koreografija, baletni prolog ovog kompleksnog glazbenosenskog djela, je dobila lijepе kritike, a Sulić nove ponude i pozive. Slijedio je Faust u Genevi, Samson i Dalila u Buenos Airesu i Ženevi. Ponudu za Mozartovu opere Idomeneo Sulić prihvaća s velikim veseljem, ali i strepnjom jer ima dojam da bi morao još učiti da bi dorastao zadatku. Sanja o studiju kod Marthe Graham, poznate po plesnim obradama grčke mitologije, no finansijski si to ne može priuštiti. I opet nova prilika, slučajnost, sreća: nastup za Folies Bergere u Broadway Theatreu u New Yorku omogućuje mu istovremeno pohađanje škole Graham, gdje uči i stvara koreografiju za Idomeneo. No dogodilo se da su Mozart i Martha Graham "skrivili" veliku prekretnicu u životnoj i umjetničkoj karijeri Veseljka Sulića. Producent Folies Bergere iz Las Vegasa pogledao je predstavu na Broadwayu i ponudio mu povoljni tromjesečni ugovor za nastup u Tropicani. U listopadu 1964. Sulić postavlja u Ženevi Idomeneo, u kojem tada pjevaju prvi europski pjevači i - mladi Pavarotti, i potom odlazi u Las Vegas.

Veseljku Suliću Sveučilište u Las Vegasu, na kojemu je osnovao Odjel za ples i na kojemu je klasični balet podučavao više od dva desetljeća, 1987. godine dodijelilo nagradu "Distinguished Nevadan Award"

Mila majko, daj mi sto dinara / u Ameriku, Ameriku ja ču poć stara je otočka pjesmica koja je odzvanjala u Veseljku dok je s velikim uzbudnjem letio preko oceana. Tromjesečni ugovor se protegnuo na devet godina, a Amerika postaje njegova nova domovina. Nakon boemskog, poletnog ali više gladnog nego sitog života u europskim prijestolnicama, bez obzira na sjaj i svilu u kojoj je nastupao, i ne više tako mladi umjetnik konačno je imao osiguranu egzistenciju, redovita primanja, i to u kraju gdje su nebo i klima podsjećali na Dalmaciju. Sulić u Hollywoodu 1971. snima film Mrs. Pollyfax & Spy, s Rosalind Rusell, i nastupa u televizijskom showu Merva Griffina te u Hollywood Palaeuu. Mir i sigurnost bezbrojnih nastupa u Tropicani, bez obzira na druženje s najvećim svjetskim umjetnicima, nosili su određeni zamor i monotoniju. Umjetnička strast tražila je nešto više i on se vraća prvoj ljubavi, baletu. Daje satove za plesače: istomišljenike i srodne duše, koji će tako, u pauzama između svojih *showova* vježbati klasični program. Već njihov prvi nastup budi silan interes i dobiva sjajne kritike, što potvrđuje Sulićevu teoriju o postojanju jednog novog, kulturnog Las Vegasa. Godine 1972. Sulić osniva Nevada Dance Theatre, pri University of Nevada u Las Vegasu, koja uskoro postaje profesionalna trupa nacionalne važnosti. Za svoju grupu je postavio pedeset i jednu koreografiju, od kojih smo jedan mali, ali vrlo zanimljiv i raznolik izbor mogli vidjeti premijerno na 51. Splitskom ljetu.

(Pod naslovom Best of Veseljko Sulić Balet HNK Split je izveo pet koreografija, između ostalog i duet Mantodea koji je imao internacionalan uspjeh i bio izvođen u Kanadi, New Zealandu, Singapuru, Hong Kongu, Madarskoj, te na brojnim mjestima u SAD.) Također Sulić i dalje postavlja koreografije u operama. Pikovu damu, La Giocondu, Borisa Godunova, Evgenija Onjeginu i Adrianu Lecouvreur u San Francisku, a 1992. u Seattleu, u američko-ruskoj koprodukciji, Rat i Mir, po ocjeni New York Timesa, najveće umjetničko dostignuće te godine. Sve priznatiji i kao pedagog Sulić, osim što vodi klasični balet na University of Nevada u Las Vegasu, također drži i seminare za Professional Dance Teachers Association, Dance Masters of America i Dance Caravan diljem Amerike. Prigodom 15. godišnjice postojanja Nevada Dance Theatrea postavlja dva nova baleta: angažiranu, antiratnu Walls in the Horizon, te Pepeljugu.

Od 1997. surađuje i s Teatrom Municipal u Rio de Janeiru gdje je postavio balete Mantodea i Paradise garden, a za trupu Jovem Grčke pjesme. Otada i Nacionalna baletna škola redovito izvodi La Barre u sklopu završne produkcije. (Riječ je o djelima koja smo redom imali prilike vidjeti i u Splitu.)

Nakon dvadeset i pet godina umjetničkog vodstva Nevada Dance Theatrea, nesuglasice koje su tijekom rada javljale u radu kompanije došle su do točke kad je bilo najbolje povući se. Ujedno, bila je to i prilika za povratak u domovinu gdje prizori puni topline hrane dušu... Bilo je to savršeno mjesto za zaboraviti Las Vegas i uspomene koje bole, vrhunske hotele, promet i smog.

U Dubrovniku 1998. Sulić postavlja svog *Kralja Edipa*, priču o snazi čovjeka koji može pobijediti Sfingu, ali ne i sudbinu. Predstava je igrana u parku Gradec, na mjesto gdje je

mladi plesač pred kojim je još bio cijeli svijet, na prvim Dubrovačkim ljetnim igrama (1949.) nastupao u Skupu u režiji Branka Gavelle.

Veseljku Suliću dodijeljena je 1981. godine Nevada Governor's Arts Award, nagrada za "Istaknutog umjetnika". Sveučilište u Las Vegasu na kojem je osnovao Odjel za ples i na kojem je klasični balet podučavao više od dva desetljeća 1987. godine dodjeljuje mu nagradu "Distinguished Nevadan Award"; 1997. godine dobiva "Community Art Award", a 1999. ulazi i u "Legends Hall of Fame" kao vizionar koji je osnutkom Nevada Dance Theatre doveo plesnu umjetnost u kulturnu pustinju. Voda demokrata u Senatu Sjedinjenih Država, Harry Reid, dodjeljuje Suliću senatorsku nagradu i upisuje ga u Arhivu američkog Kongresa kao zasluznog umjetnika koji je doveo klasičnu umjetnost u Las Vegas, Nevada.

Veseljko Sulić

Viziјe u pustinjaјi

Veseljko Sulić napisao je zanimljivu autobiografiju: *Vision in the Desert, a dancer's life* (Robert D. Reed Publishers, San Francisco, 2001.), koja je, u nešto izmijenjenoj inačici, doživjela i hrvatsko izdanje

I na kraju, ne Sulićeve priče, nego ovog prikaza, plesač, koreograf, pedagog, pisac i pjesnik zabilježio je i "život jednog plesača". Sulić je iznenadujuće dobar pripovjedač svoje životne priče. Njegov je stil jedinstven i gotovo pjesma u prozi... ovo bi djelo moglo postati bestseler. Mogao bi na tom predlošku uslijediti i film?, primijetio je jedan američki kritičar, a Jakov Sedlar je i ostvario tu misao izuzetnim, dirljivim dokumentarnim filmom, koji je, premijerno projiciran u velikoj dvorani HNK Split 4. i 5. studenoga 2005., izazvao, kao i prisutnost samog umjetnika, dug i topao pljesak. Predstava obogaćena filmom i hrvatskim izdanjem knjige **Vizije u pustinji** (Zagreb, Čvorak, 2005.) bila je, konačno, pravi i dolični dar jednom hrvatskom umjetniku. Tek šteta što su takva događanja i više nego prava rijetkost!

Summary

A VISIONARY OF THE ART OF DANCE FROM LAS VEGAS

During his noted career dancer, choreographer, pedagogue and writer Veseljko Sulić won, besides the hearts of his audiences, numerous awards and considerable recognition and has justly been entered into the Hall of Fame. Veseljko Sulić was born December 29th, 1929 in Pučišće on the island of Brač. From 1949 on Sulić is a permanent member of the Zagreb ballet. A window to the world was opened for Sulić by Juana, an English ethnic dance performer who appeared in Zagreb as the first "harbinger" from the west. Sulić then left the prestigious stages of Europe for the US dance scene. He dreamt of studying with Martha Graham, known for her dance renditions of Greek mythology. The producer of the Folies Bergere out of Las Vegas saw his show on Broadway and offered him a favourable three-month contract to appear at the Tropicana. The three-month deal soon grew to a nine year engagement and America became Sulić's new homeland. In 1972 Sulić launched the Nevada Dance Theatre at the University of Nevada in Las Vegas. He penned the scores of fifty-one choreographies for his group. Increasingly recognised as a pedagogue Sulić, besides leading classical ballet at the University of Nevada in Las Vegas, also holds seminars across America for the Professional Dance Teachers Association, the Dance Masters of America and the Dance Caravan. Veseljko Sulić was in 1981 the recipient of the Nevada Governor's Arts Award for "prominent artist". The University in Las Vegas at which he founded a Dance Department and at which he taught classical ballet for over two decades in 1987 granted him the "Distinguished Nevadan Award"; in 1997 he won the "Community Art Award", and

in 1999 is entered into the “Legends Hall of Fame” as a visionary who, in founding the Nevada Dance Theatre, brought the art of dance to a cultural wilderness. Democrat party leader in the United States Senate, Harry Reid, conferred upon Sulić the senatorial award and entered his name into the US Congress Archives as a deserving artist who brought classical art to Las Vegas, Nevada.

Resumen

VISIONARIO DEL ARTE DE LA DANZA DE LAS VEGAS

El bailarín, coreógrafo, pedagogo y escritor Veseljko Sulić durante su destacada carrera conquistó además del corazón del público, numerosos premios y recibió grandes reconocimientos así que su obra con razón fue catalogada en el Museo de los famosos. Veselko Sulić nació en Pučišća en Brać el 29 de diciembre de 1929. Desde el 1949 Sulić es miembro permanente del Ballet de Zagreb. Las puertas del mundo para Sulić las abrió Juana, bailarina inglesa de danzas étnicas quien, como la primera „golondrina“ del Occidente visitó Zagreb. Desde los prestigiosos escenarios europeos parte al escenario americano de baile. Sueña con estudiar con Martha Graham, conocida por sus adaptaciones de la mitología griega a la danza. El productor Folies Bergere de Las Vegas vio el espectáculo en Broadway y le ofreció un contrato favorable por su actuación en Tropicana. El contrato de tres meses se prolonga a nueve años y América llega a ser su nueva patria. El año de 1972 Sulić forma Nevada Dance Theatre en la University of Nevada en Las Vegas. Para su grupo hizo cincuenta y una coreografía. Cada vez más reconocido y como pedagogo Sulić, aparte de dirigir el ballet en University of Nevada en Las Vegas, también tiene seminarios para Professional Dance Teachers Association, Dance Masters of America y Dance Caravan en toda la América.

A Veseljko Sulić en 1981 le fue entregado el premio para el „Destacado artista“ Nevada Governor's Arts Award. En la universidad en Las Vegas en la cual fundó el Departamento para danza y en la cual enseñó ballet clásico más de dos decenios, en 1987 gana el premio „Distinguished Nevaden Award“; en 1997 recibe el „Community Art Award“ y en 1999 entra en „Legends Hall of Fame“ como visionario quien, fundando Nevada Dance Theatre, trajo el arte de la danza a un desierto cultural. El dirigente de los demócratas en el Senado de los Estados Unidos Harry Reid le otorga a Sulić el premio de senadores y le inscribe en el Archivo del Congreso Americano como artista de mérito quien trajo el arte clásico a Las Vegas, Nevada.

Maja Đurinović

NAJVEĆA HRVATSKA BALERINA SVIH VREMENA

Na zagrebačkome je Mirogoju 18. travnja 2005. uz počasti položena urna Mije Čorak Slavenske (Brod na Savi, 20. veljače 1916. – Los Angeles, 5. listopada 2002.). Konačni povratak u domovinu bila je posljednja želja prve, i uopće najveće, hrvatske balerine svih vremena, koju je predano i ozbiljno ispunila njena kći Maria Ramas

Mia Čorak rođena je 20. veljače 1916. u Brodu na Savi, današnjem Slavonskom Brodu, u kući u Starčevićevoj 3, koja i danas postoji na istoj adresi, (s postavljenom, hvala Gradskom poglavarstvu i Ogranku Matice hrvatske Slavonski Brod, spomen - pločom). Otac, mr. Milan Čorak bio je ljekarnik, a majka Hedviga, rođena Palme zapamćena je kao izrazito dominantna osoba: i u obitelji Palme i kasnije, kao gospoda Čorak, koja je, ubrzo nakon rođenja kćeri insistirala na preseljenju u Zagreb. Maloj Miji je vrlo rano bilo jasno da se želi baviti plesom, a njezina majka, naslućujući izuzetan talent, odlučuje obitelj posvetiti tom zadatku. Ona preuzima brigu oko kvalitetnog glazbenog i plesnog obrazovanja kao i održavanja stroge discipline života i rada. Mia balet počinje učiti u Kazalištu kod Jozefine Weiss, i već 1919. nastupa u operi *Madame Butterfly*, a dvije godine kasnije briljira solo točkom na proslavi Dječjeg dana. Te, 1921. godine u Zagreb dolazi ruski balet pod vodstvom Margarite i Maksa Froman. Margarita preuzima zagrebački balet i kazališnu baletnu školu, pa tako Mia nastavlja plesno obrazovanje u jakoj ruskoj školi. Pleše u *La Sylphide*, na praizvedbi *Licitarskog srca* (Baranović – Froman) je "malo srce", a za devetogodišnju Miju Fromanova postavlja ulogu u baletu *Figurine*. S dvanaest godina Mia Čorak je solistica zagrebačkog baleta, i već radi samostalne programe, pa tako 2. ožujka 1928. održava samostalnu baletnu večer u Splitskom kazalištu! U Zagrebu prvu baletnu večer priređuje 9. studenog iste godine u Glazbenom zavodu, koja završava ovacijama publike i uzvikom poznatog glumca Ive Rajića: "Zvijezda nam je rođena!" Kritika je prihvata hvalospjevima i prati njezino usavršavanje u europskim centrima s oduševljenjem i ponosom. O njoj se piše u novinama i časopisima.

Naime, Mia je bila i prva "domaća nada" hrvatskog baleta. A ona neumorno radi na sebi i svom plesnom izrazu. U Beču kod Gertrude Kraus studira modernu plesnu umjetnost, osvještavajući svoje kreativne ne samo plesačke nego i koreografske mogućnosti. Klasični balet izraduje u Parizu kod Preobraženske, Kšesinske i Jegorove. Takoder, zajedno s dugogodišnjim partnerom Antonom Vujanićem, prolazi na audiciji Ruskih baleta Bro-nislave Nižinske i tamo, u Théatre des Champs Élysées nastupa tijekom sezone 1933/34. U Zagrebu, Mia s Vujanićem održava niz samostalnih Komornih večeri klasičnog i modernog plesa, za koje postavlja koreografije i nacrte kostima, otvara svoju školu, a u Narodnom kazalištu potpisuje ugovor kao primabalerina za sezonu 1934/35., što znači da s 18 godina postaje prva hrvatska plesačica koja nosi taj naslov.

Preljepa i karizmatska Slavenska bila je ljubimica publike i nadahnuće kritike

Ono što i danas zadivljuje i iznenaduje je rijetka zrelost njezinih promišljanja o plesu, svijest o raznolikosti i složenosti plesnog studija, zalaganje za umjetničko proživljavanje naspram produciranja umijeća.

Mogu samo reći da osjećam svuda traženje novih putova, no držim da pravi put još nije naden. Priklanjam se smjeru koji spaja klasičnu baletnu umjetnost s modernom, bilo da gradi moderne ples na temelju tehnike klasičnog baleta, bilo da oslobođi klasični ples

njegove same dekorativne i pomalo šablonske vanjske forme u želji, da ga produhovi na način modernog plesa. (iz razgovora objavljenog u časopisu *15 dana*, 4/1931)

Očito je da Mia pripada suvremenoj baletnoj europskoj, odnosno svjetskoj sceni, i da se sve više udaljava od sitnih domaćih, klanovskih i političkih shema, koje imaju potrebu sve, pa tako i umjetnost, držati pod kontrolom. Izuzetna i beskompromisna po pitanju umjetnosti, i uz to još vrlo mlada, Mia piše tekst o krizi baleta i nepoštivanju plesne umjetnosti u kulturnoj politici Jugoslavije, koji je objavljen u Jutarnjem listu 22. kolovoza 1935. Bio je to “početak kraja”: na jesen joj nije produžen ugovor, a kad je sama priredila plesnu večer posvećenu Pavlovoj, 23. siječnja 1936., pljesak publike je preraštao u žestoki protest protiv uprave koja ovakvom politikom tjeranju *našu djecu* van, što je opet imalo za posljedicu zabranu dalnjih Mijinih nastupa! (Također je u posljednji trenutak, brzjavom iz Beograda, zabranjen njezin nastup na službenoj jugoslavenskoj priredbi za vrijeme svjetske izložbe u Parizu, s obrazloženjem da je premlada da predstavlja državu...)

Slavenska postaje jedna od vodećih balerina svojega vremena

Preljepa i karizmatska Slavenska bila je ljubimica publike i nadahnuće kritike, no to nije bilo dovoljno, ili je baš to razlog zašto je mnogima odgovaralo da bude prvo udaljena, a onda zaboravljena, a svi njezini uspjesi su “velikodušno” prepusteni Europi i svijetu... Za nastup na Plesnoj olimpijadi u Berlinu, u srpnju 1936. Mia Čorak uzima ime Slavenska, i u svjetskoj konkurenciji ravnopravno dijeli prvu nagradu s Wigmanovom i Kreuzbergom – prvim plesačima njemačkog *Ausdrucktanza*. “Konačno jedna plesačica, koja

pleše istinsku muziku!” primijetio je dirigent koji ju je pratio, kritika je uspoređuje s Pavlovom, a berlinska publika je petnaest puta poziva pred zastor. Berlinski nastup otvorio je mladoj Slavenskoj vrata Europe. Serge Lifar, tadašnji šef baleta, prvi plesač i koreograf baleta pariške Opere poziva Slavensku za partnericu u svom novom baletu *Trijumfalni David* (prosinac 1936.) i odmah sljedeće godine ponovno je angažira za, kažu, jedan od najboljih plesnih filmova uopće, *Smrt labuda*, (*La Mort du Cygne*), u režiji Jeana Benoita-Lévya, u SAD prevedenog kao *Balerina*. (U Zagrebu je film prikazan 1938. godine.)

Dojmljivo izvedena uloga u filmu Smrt labuda učinila je Slavensku svjetskom divom

Slavenska postaje jedna od vodećih balerina svojega vremena. Francuski tisak je prepun komplimenata, poput “mlada žena neusporedive ljepote i čudesne plastike... nadahnuti virtuoz” ili “Ona ne ostvara ljepotu – jer ljepota je, kao Mia Slavenska, nematerijalna – nego je dionizira, stvara ili bolje rečeno, oživljava.” ili “Mia Slavenska posjeduje graciju i snagu, gipkost i čvrstinu, najsolidniju tehniku i najšarmantniju fantaziju. Ona je nepogrešiva tehničarka klasičnog baleta. Sve najteže akrobacije rječnika Vestrisa i Petipa su igrarija za nju. Vješta svim profesionalnim vježbama visoke škole francuskog plesa, ta virtuozna Hrvatica poznaje sve najrafiniranije tajne zvanja...” No, iako se očekiva-

lo da će Slavenska postati zvijezda pariške Opere, Lifar odbija inicijativu njezina impresarija Meckela. Hrvatska nije trebala europsku zvijezdu, Francuska nije htjela strankinju kao prvakinja. Ta priča završava, prema Lifarovim memoarima posve tragično, jer povrijedena Slavenska odbija zaljubljenog Meckela, koji se ubija.

Glavna, izuzetno dojmljivo izvedena uloga u filmu *Smrt labuda* učinila je Slavensku svjetskom *divom*, i kad je Massineova trupa Ruskog baleta Monte Carlo, u kojem su plesale i Danilova i Markova, otišla na turneju u Ameriku, reklama je bila sljedeća: *It was the Ballet Russe de Monte Carlo that first introduced Mia Slavenska to the United States!* Kako se u Europi širio rat, trogodišnju svjetsku turneju trupa završava 1941. u Americi gdje plesači uglavnom i ostaju, nastavljujući svaku svoju karijeru.

Mia se 1946. udala za Kurta Neumanna, doktora filozofije, ekonomije i političkih znanosti, te dugogodišnjeg menadžera za različite Hurokove znamenite umjetnike, a godinu dana kasnije je prihvatile državljanstvo SAD-a, i rodila kćer Mariju. Tijekom desetak godina Slavenska, kao plesačica i "jedna od najljepših balerina sviju vremena" i kao koreograf, "jedna od rijetkih ženskih baletnih zvijezda koje sjedinjuju u isto vrijeme obje umjetnosti", vodi vlastite trupe: Slavenska Tihmar, Slavenska Variante Ballet i Slavenska Franklin Ballet s kojima pravi velike turneje po obje Amerike, Kanadi, i Japanu.

Mija Čorak Slavenska (Brod na Savi, 20. veljače 1916. - Los Angeles, 5. listopada 2002.) - prva i najveća hrvatska balerina svih vremena

Uz mnoga priznanja vjerojatno je najveći uspjeh postigla ulogom Blanche DuBois u baletnoj inačici Williamsove drame *Tramvaj zvan čežnja*, baletom koji se drži jednom od prekretnica u povijesti američkog baleta. Nakon premijere u New Yorku, Williams je došao u garderobu priznajući da je Slavenska “njegova najbolja Blanche”. Njezina gluma odavala je poetičnu gracioznost prekrasne plesačice, a plesanje dramatičnu snagu profinjene glumice.

(Slavensku je silno privlačila drama Blanche DuBois, možda i zbog osobne traume iz Pariza, kada je hir mlade ljepotice i neiskusne baletne zvijezde, Meckelovim samoubojstvom, dobio nepopravljivo tragične posljedice? Možda je interpretiranje lika bila i neka vrsta pročišćenja sada zrele žene i umjetnice koja je preuzeila život i karijeru u vlastite ruke?)

Mia se još jednom vraća u Europu, gostuje u Londonu s Festival baletom; jednu sezonu (1955/56) je primabalerina Metropolitan Opere; nastupa kao *star* na televiziji; vrlo je cijenjena i koreografski i pedagoški aktivna je do 1991., a priznanja, poput medalje Nižinski dobiva još i 2000.

U međuvremenu Slavenska je napisala memoare ali ih ne objavljuje jer je izdavač zahtijevao previše promjena, da bi bilo zanimljivije! *Uvijek i svuda Njegovo Veličanstvo Dolar!* napisala mi je u pismu. Jedina osoba iz Hrvatske s kojom je posljednjih desetak godina održavala toplu prijateljsku vezu bio je Zvonimir Podkovac, plesač koji je dugo vremena nastupao, i sad živi, u Francuskoj, gdje je slijedio Mijine “tragove” i fasciniran svojim otkrićima, nakon više pokušaja uspio uspostaviti kontakt s njom. On je godina sakupljao podatke i izvatke iz kritika, što je bio temelj naše zajedničke monografije i akcije vraćanja Mije Čorak Slavenske u domovinu. Pridružio nam se i Mijin rodni Slavonski Brod i Udrženje baletnih umjetnika, a Jakov Sedlar ju je uspio posjetiti u staračkom domu i snimiti razgovor čiji su dijelovi prikazani u njegovom dokumentarnom filmu *Slavenska nostra*. Na žalost, nije uspjela ideja da je dovedemo natrag u njoj tako draga kazalište, na promociju knjige i filma, da prisustvuje skidanju zabrane njezina nastupa na sceni HNK, koje je nakon 68 godina proglašio intendant Mladen Tarbuk; preminula je 5. listopada 2002., što su HINA i domaći tisak vrlo diskretno ili nikako popratili, posve nesvesni činjenice da nas je to, tada, napustila najveća hrvatska balerina svih vremena.

Summary

THE GREATEST CROATIAN BALLERINA OF ALL TIMES

At twelve years of age Mia Čorak Slavenska was a soloist with the Zagreb Ballet. She was hailed by critics and followed through her further training at various European centres with delight and pride. She honed her skills in classical ballet in Paris with Preobraženska, Kschessinska and Jegorova. Slavenska was the audiences' favourite and the critics' inspiration, but that was not enough, or perhaps this was precisely the reason that many were happy to see her first distanced, and then forgotten, and all her success left to Europe and the world... For her appearance at the July 1936 Dance Olympiad in Berlin Mia Čorak takes on the name of Slavenska and in a global field of competitors shares first place with Wigman and Kreuzberg. The Berlin appearance opened the doors of Europe to the young Slavenska. She went on to become one of the leading ballerinas of her time. With war spreading across Europe, a three-year world tour by the troupe in which Slavenska was successfully appearing finished in the United States of America in 1941. Many dancers remained in the USA, carrying on in their respective careers. Mia in 1946 married Kurt Neumann, holder of a PhD in philosophy, economics and political science and a long-time manager of many of impresario Sol Hurok's renowned artists. Over a ten year period Slavenska went on to lead, as a dancer and choreographer, her own troupes: Slavenska Tihmar, Slavenska Variante Ballet and Slavenska Franklin Ballet with whom she embarked upon large-scale tours of both the Americas, Canada and Japan. Besides the many recognitions she had received possibly her greatest success was playing the role of Blanche DuBois in the ballet staging of William's *A Streetcar Named Desire*, a work that is to this day considered a watershed in the history of American ballet.

An urn containing the earthly remains of Mia Corak Slavenska (Brod na Savi, February 20, 1916 - Los Angeles, October 5, 2002) was laid to rest at Zagreb's Mirogoj cemetery on April 18th, 2005. A return to the Homeland was the final wish of the first and greatest ever Croatian ballerina, faithfully and solemnly fulfilled by her daughter Maria Ramas.

Resumen

LA BAILARINA CROATA MÁS GRANDE DE TODOS LOS TIEMPOS

A los doce años Mia Čorka ya era solista en el ballet croata. La crítica la acepta con elogios y la sigue en su perfeccionamiento en los centros europeos con entusiasmo y orgullo. En París perfecciona el ballet clásico con Preobražanska, Kšesinska y Jegorova. Slavenska fue predilecta del público e inspiración de la crítica, pero esto no fue suficiente, o justamente esto convenía a muchas personas - de que fuera primero alejada y después olvidada y así todos sus éxitos se entregaron a Europa y al mundo...

En su actuación en la Olimpiada de baile en Berlín en julio de 1936, Mia Čorak toma el nombre de Slavenska (Eslava) y en una competición mundial comparte el primer premio con Wigman y Kreuzberg. Su actuación de Berlín abrió a la joven Slavenska las puertas de Europa. Slavenska llega a ser una de las primeras bailarinas de su tiempo. Como en Europa se extendía la guerra, la gira de tres años del conjunto en el cual exitosamente actuaba Slavenska termina en 1941 en América donde los bailarines en su mayoría se quedan y cada uno continúa su carrera. Mia se casó en 1946 con Kurt Neumann, doctor en filosofía, economía y ciencias políticas, y por muchos años empresario de diferentes y destacados artistas de Hurok. Durante unos diez años Slavenska dirige como bailarina y coreógrafo compañías propias Slavenska Tihmar, Slavenska Variante Ballet y Slavenska Franklin Ballet con las cuales hace grandes giras por las dos Américas, el Canadá y Japón. Entre los muchos premios recibidos probablemente consiguió su mayor éxito con el papel de Blanche DuBois en la variación del ballet del drama de Williams „El tranvía llamado deseo“, ballet que se considera como punto de viraje en la historia del ballet norteamericano.

En el cementerio de Zagreb, Mirogoj, el 18 de abril de 2005 fue colocada solemnemente la urna de Mija Čorak Slavenka (Brod en Sava 20 de febrero de 1916 - Los Ángeles 5 de octubre de 2002). El regreso final a la patria fue el último deseo de la primera y la mejor bailarina croata de todos los tiempos el que fiel y seriamente cumplió su hija Maria Ramas.

Drago Šaravanja

MEĐUNARODNA REVIJA FILMOVA O HRVATSKOJ DIJASPORI

U Zagrebu je zanimanje publike pobudila Medunarodna filmska revija koja je, prikazavši sedam dokumentarnih i dvaigrana filma, povezala hrvatsko iseljeništvo s tri kontinenta. Filmska se umjetnost pokazala iznimno zahvalnom za propitivanje naših osobnih i društvenih iseljeničkih prijepora redateljskim imenima poput Gloriane Ševerdije, Edija Mudronje, Zorana Budaka i Matka Brljevića, Miroslava Mikuljana, Tomislava Perice, Brende Brkušić, Damira Lukačevića te Krste Papića

Indikatori činjeničnih stanja ukazuju kako naši povijesni vlakovi kasne, ali i da stižu na prava odredišta. Ovih je dana (od 11. do 13. studenoga 2005.) *Udruga Hrvatska dijaspora*, u suradnji s Gral filmom i zagrebačkim Kinematografima, pripremila Međunarodnu reviju filmova o hrvatskoj dijaspori u kinu Europa u Zagrebu. Iako su svi režiseri Hrvati ili su hrvatskog podrijetla “Međunarodna revija filmova” je dobar izbor za naslov jer povezuje tri kontinenta i nekoliko zemalja u kojima žive Hrvati. Sveukupno prikazano je sedam dokumentarnih i dvaigrana filma, i to: **Život gastarbajtera**, redateljice Gloriane Ševerdija; **Zavičajni memento**, redatelja Edija Mudronje; **Hollywoodski kuhar**, redatelja Zorana Budaka i Matka Brljevića; **Čuvari mrtvih sela**, redatelja Miroslava Mikuljana; **Susret u Santiagu**, redatelja Tomislava Perice; **Sloboda iz očaja**, redateljice Brende Brkušić; **Oproštaj**, redatelja Damira Lukačevića; **Specijalni vlakovi**, redatelja Krste Papića i **Kad mrtvi zapjevaju**, redatelja Krste Papića.

Riječ – dvije o temama! Krivnjom političkih prilika dugo su Hrvati u Hrvatskoj i oni razasuti diljem svijeta živjeli svakim životom, neovisno jedni od drugih. Kako je čovjek “tvrdava koja se ne predaje” obostrano se ustrajalo do kraja. S uspostavom neovisne države Hrvatske dokinut je proces prisilne razdvojenosti, došlo vrijeme podnošenja računa za sintezu.

U Hrvatskoj se sanjalo o Eldoradu zapadnog svijeta, u hrvatskoj dijaspori o hrvatskoj slobodi i povratku na pradjedovska ognjišta. U **Životu gastarbajtera** na potresan je

način dotaknuta i jedna i druga komponenta, i ne samo to... Na nagovor njemačkog turista, uvaženi klesar s otoka Brača odlazi sa suprugom i sinom u Stuttgart kako bi zaradio nešto novaca i nakon dvije se godine vratio kući. Iza sebe ostavljaju šestomjesečnu djevojčicu kod ženina oca i majke. Nakon dvije godine, umjesto povratka kući, sa sobom odvode i djevojčicu koja ih više ne poznaje - ni oni nju. Kad je djevojčica navršila sedmu godinu života, vraćaju je opet u Hrvatsku djedu i baki kako bi se upisala u školu. Prošlo je petnaest godina, a klesarova se obitelj ne vraća kući. Njihova je kćer izrasla u djevojku kojoj su otac i majka stranci, djed i baka roditelji. Čežnja za zavičajem i kćerkom razara tkiva klesarove obitelji, a nešto jako i uporno drži ih na njemačkom tlu. A onda slijedi tragični gubitak jedinoga sina. Pokapaju ga na mjesnom groblju na Braču i opet se vraćaju u Njemačku. Osamljeni, tragedijama i nostalgijom zaskočeni, odlučuju se na povratak kući.

Vrijeme teče, crv dvojbe rovari u njima. Kući se vraćaju tek nakon trideset i pet godina. *Kao da je netko skinuo s moje duše težak kameni teret*, kaže klesarova supruga. I kao da načas zaboravlja na sve tragedije koje joj je život darovao na pladnju nesklova vremena. U **Zavičajnom mementu** nekoliko baka u Punta Arenasu na krajnjem jugu Čilea upisuje se u školu hrvatskoga jezika. Iako nijedna nije nikada posjetila Hrvatsku i zavičajni Brač, nešto snažno i nostalgično zove iz njih i ukazuje na genetsku pripadnost koju je nemoguće odstraniti skalpelom i daljinama.

Hollywoodski kuhar. Toni Kerum bijegom napušta domovinu Hrvatsku. Iselio je u Ameriku u kojoj mu se pridružuje i supruga Mara. Bave se kulinarstvom. Vodenim dobroim glasom, ali i dobrom srećom, postaju kuhari hollywoodskim zvijezdama koji snimaju filmove daleko od kuće. Clint Eastwood, John Travolta i drugi glumci odbijaju potpisati ugovore ukoliko Toni i Mara neće kuhati za njih. Naravno, Toni i Mara se ne srame svojega podrijetla. Svi ih poznaju kao emigrante iz Hrvatske, s njima se druže kao sa svojima. Toni i Mara se vladaju kao pravi Amerikanci. I odijevaju se kao da su rođeni usred prerije. Ali to ne znači da ne pate za rodnim Mućom i domovinom Hrvatskom. Rado bi se oni vratili u Hrvatsku kad bi u njoj postojali uvjeti za normalan rad. Uvjete stvaraju oni na vrhu političke piramide, rad i radna mjesta sposobni i uvjetima osnaženi.

Čuvari mrtvih sela. Žumberačka su sela opustjela. Žumberčana je puna Amerika, Kanada, Njemačka, Australija... Oni koji su otišli pišu onima koji su ostali, a njih nema kod kuće. Uzalud ih poštar traži. I oni su otišli, pobegli preko granice, završili na bespućima vremena i sudbina. Prispjelom poštom puni se jedna velika škrinja. A glas putuje: o napuštenim selima, o ljudima koji su otišli i o pošti koja puni škrinju. Na koncu snimatelj odlazi u potragu za pošiljaljima pisama. Sama je priča više nego potresna, tim više što su se baš Žumberčani uvelike proslavili borborom za režim koji ih je umjesto priznanja i zahvalnosti iselio i zameo im trag. Primjer opustjelih žumberačkih sela lekcija je koju ne smijemo zaboraviti.

Sloboda iz očaja, redateljice Brende Brkušić, kćeri hrvatskih roditelja, političkih emigranata, koji su našli utoчиšte u dalekoj Americi. Film obrađuje životni put autoričina oca i mnogih Hrvata u Americi koji su bijegom napustili Titov raj. Brendin je otac Hvaranin koji je na Hvaru preživljavao kupujući i preprodavajući ulaznice za kino. U Americi je hrvatski aktivist, osobito za vrijeme Domovinskog rata, što snažno djeluje i na njegovu kćer, koja kasnije postaje i uvažena redateljica na američkoj filmskoj sceni. Na svoj način, ona je jedna od najvećih zagovarateljica Hrvatske, hrvatske kulture i hrvatskoga čovjeka u Sjedinjenim Državama.

Oproštaj. Peteročlana obitelj živi u Njemačkoj. Otac je musliman, ali gorljivi Hrvat, majka je katolkinja. Jedan im je sin glazbenik. Drugi je sudionik Domovinskoga rata. Nakon rata se vraća u Stuttgart gdje sam sebi oduzima život. Bio je homoseksualac, kaže priča. Progonjen svakodnevnim neugodnostima, traćevinama i sumnjivim pogledima, odlučio se na najdrastičniji čin.

Najmlađi sin Nikola u lošim je odnosima s roditeljima. Njemačka je napravila raskorak između njegovih i roditeljskih osjećaja i shvaćanja. Nikola se zaljubio u Tibetanku, bolničarku po zanimanju, želi je oženiti i ostati u Njemačkoj za što, nakon duge protimbe, dobiva i roditeljski blagoslov. I sin glazbenik želi ostati u Njemačkoj, i njegovi su odnosi s roditeljima napeti. Gonjeni nostalgijom i osjećajima pripadnosti, starci se žele vratiti u Vodice u kojima će se baviti turizmom. A onda se ispostavilo da otac boluje od raka. Ta vijest zbližava oca i sina glazbenika, koji se sad našao na raskršću velike kušnje: Njemačka ili Hrvatska, roditelji ili svijet bez njih? Majka se s ocem vraća u Hrvatsku. Godinu dana kasnije pridružuje im se i sin glazbenik. Sukob generacija i različite poglede na život dokinula je tragediju na pomolu, osjećaj obiteljske i nacionalne pripadnosti.

Specijalni vlakovi. Početkom sedamdesetih godina hrvatski gastarbjateri masovno putuju u Njemačku. Prijevozno sredstvo je vlak. S njima putuju i unajmljeni špijuni, te filmske kamere kojima je namjera zabilježiti trenutke "sretnog događanja". Stvarna im je svrha hrvatsku tragediju pretvoriti u trijumf Titova režima. Svi su putnici snuždeni i zatečeni. Što dalje od kuće, sve to više. Teret neizvjesnosti ispred i onaj što je ostao kod kuće tiše udruženim snagama. Svi bi oni radije bili kod kuće nego na putu u Njemačku. To ne iskazuju riječima nego slikama koje se pretaču kroz objektive kamara. Strah je kriv za takav stav. Svjesni kako svake godine trebaju obnavljati putovnice prisiljava ih na šutnju. Jedan se ipak diže spremjan dati svoj iskaz. Obliven suzama za suprugom i djecom, zahvaljuje drugu Titu koji ga je pustio da ide u Njemačku za zaradom. Ova je scena potresna, budi u gledatelju i ona davno zamrla čuvstva, prinosi srcu slike tužne stvarnosti, postavlja pitanja i traži odgovore.

Kad mrtvi zapjevaju. Dvojica se vraćaju iz Njemačke. Jedan je ekonomski, drugi je politički emigrant. Onaj politički putuje živ u mrtvačkim kolima i u mrtvačkom sanduku. On je na Udbinoj listi nepočudnih. Ekonomski mu pomaže na putu kući gdje će se obaviti pogreb i nakon kojeg će udovica zatražiti mirovinu od njemačkih vlasti. Negdje na putu staju na benzinskoj crpki. Slučajem igre staju i jedna turska mrtvačka kola s

jednim mrtvim Turčinom u njima. Ekonomskom emigrantu polazi za rukom oslobođiti prijatelja i u njegov sanduk ubaciti tijelo mrtvog Turčina. Žena političkog emigranta, svjesna da u sanduku nije tijelo njezinoga muža, očajava. Uto je telefonira muž i nagonjava je da obavi pogreb, da je sve u redu, da u njihovom životu dolazi do preokreta nabolje.

U završnici, potrebno je istaknuti kako je ova smotra filmova bila jedna od prvih te vrste u Hrvatskoj, kako je nakon dugog putovanja stigla na pravu postaju. U prilog tome govori i neočekivano dobar posjet U zagrebačkim kinima obično zjape prazni stolci. Za vrijeme ove smotre, naročito u subotu, kino Europa je bilo dupkom puno, iako je izostalo najavljivanje putem sredstava javnog priopćavanja. Šteta, jer filmovi ove vrste približavaju hrvatskoj publici iseljeničku stvarnost iz prvih izvora, koja je puna ljubavi i nostalgijske za domovinom, puna godinama zatajivane poruke, tragedije, neodsanjanih snova, boli i nedozivljenoga života... Svega dakle, više od onoga što joj je nekada servirala režimska mašinerija na pladnju straha i mržnje. Vrijeme neumoljivo melje svojim žrvnjevima. Daljina, kulturni raskoraci i obrazovni pomaci u stanju su rastrgati i najčvršće obitelji - jedne otuditi, druge još više približiti genetskim izvoristima. To se potvrđuje u svakom filmu, dušom i riječju svakog aktera napose. Više od svega, potvrđuje se sposobnost našega čovjeka da se i u najtežim društvenim uvjetima brzo prilagodi, da svoje znanje, umijeće i radinost okrene sebi i društvu u korist.

U Hrvatskoj političari i znanstvenici često puta govore o mostovima suradnje između domovine i dijaspore. Svedeno na običan jezik, šalju poruku da se zadrži status quo, da se dijaspora ne treba vraćati, da je prihvatljivija tamo gdje jest nego na tlu koje joj po prirodi rođenja pripada. Govore i o sposobnostima naših ljudi, "najškolovanijih ljudi na svijetu", koji se dokazuju na svjetskim poprištima znanja. Pitate li ih zašto se ti ljudi ne dokazuju na vlastitom terenu stavit ćete ih u težak položaj. Naravno, lako je voziti tude zrakoplove, ali treba napraviti svoje i voziti ih svojim nebom. Tu leži zec!

I ljudi na ulici su zbumjeni. I oni misle kako bi povratak osposobljene i radnim navikama opterećene diaspore poremetio nekoliko trenutnih stanja u domovini.

Zaboga, nema dosta posla ni za nas, najčešća je primjedba sugerirati li kako Hrvatskoj nedostaje ljudstvo, radne navike, talentiranost koja ne traži privilegije nego samo i jedino uvjete. Čovjeku na ulici ne treba zamjeriti. On se još uvijek nije rasteretio jednofaznog komunističkog razmišljanja, shvaćanja i uvjerenja kako sve dolazi iz ruku onih na vlasti: pamet i znanje, posao i sudbina ... svih... Čovjeka na ulici treba preusmjeriti. To mogu jedino oni na vlasti, ali to bi mogao biti i poguban posao. Sposoban čovjek traži teren na kojemu će isprobati svoje sposobnosti. A to za one na vrhu nije uvijek prihvatljivo. Bit će da i hrvatske znanstvene ustanove iz istog razloga primjenjuju najdrastičniji režim nostrifikacije superiornijih kvalifikacija stečenih na najuglednijim svjetskim sveučilištima i višim školama. Pitate li ih zašto to rade, dobit ćete odgovor sličan onome čovjeku na ulici: *Zaboga, i naše provjeravaju kad dodu van*. Fantastično. Naši smo, dakle, kad idemo van, nečiji drugi vraćamo li se kući. Vrijeme je za mijenjanje navika

i primjena. Čim prije, tim bolje. Hrvatska nije mala i siromašna zemlja kako to kažu naši političari i sveznadari. Hrvatska je velika i svestrano bogata zemlja - njoj treba velikih ljudi. Hrvatske potencijale treba iskoristiti i ponuditi ih svijetu, ne da ih svijet nudi nama. Kad se to dogodi, dogodit će se i kraj lažnim agentima za iseljenje, koji su u stanju najjeftinijim *obmanama* pokrenuti pola Splita, uvjeriti ga kako je djatelina bolja *na tudim* pašnjacima.

Iz ovih se filmova još jasno razabire kako ljudsko biće u jugoslavenskoj komunističkoj zajednici nije predstavljalo ništa. Razlika između onih koji su bijegom završili u tudini i onih koji su u nju stigli kao takozvani radnici gosti, zapravo nema. I jedni i drugi su bili osuđeni na politički odstrel trajnog izgona. Činjenično stanje potvrđuje se samo od sebe, što će reći da oni koji govore o ekonomskoj emigraciji mlate praznu slamu, da brane mrtvaca kojemu su vjerno služili – kako su se oni, koji su se navodno borili protiv svih zala i za narodnu slobodu, ustvari borili protiv vlastitoga naroda i njegovih sloboda. Svijet je pun apsurda. Naši vlakovi kasne, ali pune perone naših postaja. Ponadat ćemo se da je ovo samo početak, da će budućnost punim lukom razvući lepezu ovakvih i sličnih, hvale vrijednih aktivnosti, koje su u stanju pokrenuti zamašnjake hrvatskog nacionalnog, znanstvenog, gospodarskog i uljudbenog stroja. Čestitke organizatoru i suradnicima.

Summary

AN INTERNATIONAL REVIEW OF FILMS ABOUT THE CROATIAN DIASPORA

Public interest was high in Zagreb for an International film review screening seven documentary and two feature films that brought to one stage the Croatian emigrant communities on three continents. The art of film proved itself as an exceptionally suitable media through which to delve into personal and social emigrant issues with directors such as Gloriana Ševerđija, Edi Mudronja, Zoran Budak and Matko Brljević, Miroslav Mikuljan, Tomislav Perica, Brenda Brkušić, Damir Lukačević and Krsto Pačić. The review, held from November 11 to 13, 2005, was organised by the Croatian Diaspora Association in cooperation with Gral Film and the Zagreb Cinematographers company at the Europa movie theatre. We can only hope that this is only the beginning and that the future will offer still more authors and films of all genres.

Resumen

MUESTRA INTERNACIONAL DE PELÍCULAS SOBRE LA DIÁSPORA CROATA

La Muestra internacional de cine en Zagreb que presentó siete películas documentales y dos películas de cine, provocó gran interés y relacionó la emigración croata de tres continentes. El arte del cine se mostró como instrumento muy adecuado para investigar nuestros esfuerzos personales y sociales de emigrantes a los directores de películas como son Glorian Ševerdija, Edi Mudronja, Zoran Budak y Matko Brljević, Miroslav Mikuljan, Tomislav Perica, Brenda Brkušić, Damir Lukačević y Krsto Papić. La muestra fue organizada por la Asociación de la Diáspora Croata en colaboración con Gral Película y los Cinematógrafos de Zagreb en cine Europa desde el 11 hasta el 13 de noviembre del 2005. Esperamos que éste sea sólo el comienzo, y que en el futuro habrá más autores y películas de todos los géneros.

STOLJETNICA HRVATSKE ZAJEDNICE ILLINOISA

Povijest Hrvatske zajednice u Chicagu pokazuje kako je Chicago, uz Pittsburgh, najveće i najvažnije hrvatsko naselje u SAD-u. Chicago je bio središte mnogobrojnih naših organizacija i novinskih redakcija. Dok je Pittsburgh izrastao u središte hrvatskog fraternalizma, Chicago je postao naš kulturni, politički i socijalni centar sve do danas

Počeci osnivanja Hrvatske zajednice u Chicagu datiraju još iz druge polovice 19. stoljeća. O dolasku prvih hrvatskih pionira u Chicago pisao je Juraj Mamek, iseljenik iz Karlovca. On je u listu "Novi rad" 1920. godine zapisao sljedeće: "Utvrđena je istina da je još prije pedeset godina bilo nekoliko naših ljudi u Chicagu. Ali oni su živjeli svaki za sebe. Živjeli su osamljeni i osamljeni su umrli. Početkom osamdesetih godina prošlog stoljeća bilo je u Chicagu nekoliko stotina naših ljudi, većinom iz Hrvatskog primorja (...) zajednički su ustrojili potporno društvo 'Slavenska sloga', koje je ostalo na životu i dan danas postoji. Kada su se u Chicagu gradile tračnice za ulične kare i u isto vrijeme kopao se drainage canal, na tim dvim gradnjama radili su skoro svi naši hrvatski Primorci."

Kada se u Chicagu našao veći broj Hrvata, počeli su se društveno okupljati. Tako je u Chicagu osnovano i jedno od prvih hrvatskih društava u Americi, društvo "Strossmayer". Ovo su društvo utemeljili 29. siječnja 1892. Janko Kovačević i Nikola Polić. Godine 1908. ustrojeno je društvo "Hrvatski sokol". U Chicagu su još osnovane "Hrvatske pomoćnice", poslovna udruženja kojima je bila glavna svrha pomagati našim ljudima pri kupnji kuća. U društvenom okupljanju Hrvata u Chicagu najveću ulogu igrala su pjevačka društva "Zora", "Jadran" i "Velebit". Njihove su priredbe bile vrlo dobro posjećivane.

Po tolikom broju naših ljudi i njihovoј aktivnosti, Chicago je bio određen da postane u neku ruku središte kulturnog života. Tu su došli prvi pioniri takozvanog američkog "ilirs-kog doba". Pod uredništvom Janka Kovačevića izlazi ovdje prvi hrvatski list "Zora", Nikola Polić izdaje list "Chicago-Sloboda", Juraj Mamek ureduje "Branik" a dr. Ante Biankini pokreće "Hrvatsku zastavu". Ovdje niče najviše hrvatskih listova.

Uspom Hrvatske zajednice u Chicagu

Zahvaljujući spomenutim, kao i mnogim drugim pionirima našeg društvenog, kulturnog i političkog života u Chicagu naša se naseobina stalno razvijala, a dolaskom novih doseljenika, ona je i brojčano rasla.

Jedan osvrt o našoj naseobini, u razdoblju neposredno pred Drugi svjetski rat, nalazi se u "Radničkom kalendaru" iz 1941. godine, iz kojeg ćemo citirati najkarakterističnije odlomke: "Chicaška kolonija je podijeljena na šest naselja. Prvo i glavno je 'West Side' oko 18. ulice. Ovo se naselje najprije razvilo i u njemu je bio usredotočen čitavi naš narodni i kulturni život. Drugo je naselje naših Dalmatinaca na Wentworth Ave., koje se proteže od 22. do 50. ulice. Nekoć živo i bučno poput plavog Jadrana (...) Treće se nalazi na Marshfield Ave., na južnoj strani oko 60. ulice. Ovo je naselje naših primorača, koji izgleda da žive uvijek jednakim životom. Jedno manje naselje nalazi se na Central Park Ave., na jugu od slovenskog naselja na Lawndale Ave. Ovdje su se skupili svi naši Žumberčani (...) Najjače i najveće naselje je u So. Chicago, gdje žive tvornički radnici skoro iz svih naših krajeva. Jedno od najljepših i najznačajnijih naših naselja je ono na Acher Ave. Sva ova naselja imaju svoju crkvu, crkvenu školu i dvoranu, izuzev onog na Acher Ave., koje umjesto toga ima svoj narodni dom."

Molbenica za pristup u Hrvatsku zajednici Illinois

Chicago je uz Pittsburgh najveće i najvažnije hrvatsko naselje u SAD. Između dva rata hrvatska naseobina u Chicagu napredovala je u svakom pogledu. Chicago je postao centar naših kulturnih i političkih aktivnosti. U njemu su se održavale mnoge konvencije, kongresi i sastanci. On je bio središte mnogobrojnih naših organizacija i novinskih redakcija. Dok je Pittsburgh ostao središte hrvatskog fraternalizma, Chicago je ostao naš kulturni, politički i socijalni centar sve do naših dana. Kako su se Hrvati sve više uspinjali na društvenoj ljestvici tako su mnogi od njih uspijevali postići i bolja zvana: liječnika, arhitekta, profesora, novinara, farmaceuta, slikara. Mnogi su postali vlasnici hotela i restorana, a mnogi su se također ogledali kao poslovni ljudi. U razdoblju poslijе Drugog svjetskog rata, u Chicagu je djelovalo oko 150 hrvatskih društava, organizacija i klubova, te raznih političkih udruženja. Danas u Chicagu živi oko 50.000 Hrvata, dok u ostala pedeset i četiri hrvatska naselja u državi Illinois živi oko 100.000 Hrvata.

Osnivanje Hrvatske zajednice Illinoisa

U bogatom društveno-kulturnom životu Hrvata u Chicagu važnu ulogu kroz duge godine imala je hrvatska zajednica Illinoisa. Ova fraternalistička organizacija osnovana je kao rezultat teških neslaganja u Narodnoj hrvatskoj zajednici u prvim godinama 20. stoljeća kada je njezin predsjednik bio Franjo Zotti. Poteškoće kroz koje je prolazila Narodna hrvatska zajednica nepovoljno su se odrazile na njezin razvoj i potaknule su proces dezintegracije. Od samog početka 1905. Hrvatsko dobrovorno društvo Hrvatski Primorac iz Chicaga zagovaralo je stvaranje nove zajednice. U tome je imalo uspjeha pa su se 5. ožujka 1905. predstavnici spomenutog društva našli s predstavnicima društva "Strossmayer" te "Sv. Juraj" i utemeljili Hrvatsku zajednicu Illinois. Zajednica je dobila dozvolu djelovanja u svibnju 1905., nakon čega se uspješno razvijala i u prosincu 1908. imala 25 odsjeka i 2036 članova. Dana 1. svibnja 1908. list "Hrvatska zastava" postao je službeno glasilo organizacije.

Tri društva koja su osnovala Hrvatsku zajednicu Illinois odvojila su se od Narodne hrvatske zajednice. Kasnije su im se priključili neki odsjeci, a osnovan je i određen broj novih. Od 40 odsjeka koji su dulje ili kraće bili aktivni u Zajednici Illinois 16 ih je djelovalo na području Chicaga, a 27 u državi Illinois. Dio njih djelovao je u susjednim državama, a samo su poneki osnovani u udaljenijim krajevima. Najveći dio članstva u odsjecima bili su doseljenici s područja Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara. To jasno upućuje na lokalnu narav Hrvatske zajednice Illinoisa, što, uostalom, potvrđuje njezin naziv.

Hrvatska zajednica Illinois uspješno se razvijala. Na petoj konvenciji, 3. svibnja 1915., delegati su ustanovili kako Zajednica okuplja 7000 članova organiziranih u 99 odsjeka. Od početka djelovanja, tj. od 1905., pa do 1. siječnja 1915. ta je zajednica za ozljede na poslu svojim članovima i rodbini umrlih članova isplatila 183 879 dolara i 50 centi.

Ujedinjenje hrvatskih bratskih organizacija

Nakon velike krize u Narodnoj hrvatskoj zajednici i odcjepljenja nekih odsjeka u zasebne organizacije, brzo se počelo razmišljati o negativnim posljedicama tog čina i potrebi ponovnog ujedinjenja. List "Zajedničar" povremeno je u svojim člancima počeo zagovarati ideju jedinstva i u tome nailazio na sve veću podršku drugih hrvatskih listova. Tako je 1911. "Slobodna štampa", list i glasilo kalifornijskih Hrvata, prihvatala prijedlog "Zajedničara" da glavni odbor svake od tih zajednica imenuje po tri člana koji će napraviti zajednički prijedlog, oblikovati zajednička pravila i podastrijeti ih konvencijama zajednica, a nakon njihova prihvaćanja, zajednice bi se ujedinile. Stara netrpeljivost članova Hrvatske zajednice Illinoisa prema Narodnoj hrvatskoj zajednici postupno je nestajala, a dvije su zajednice, napose u godinama Prvog svjetskog rata, suradivale u mnogim političkim i humanitarnim programima. Stoga je Niko Gršković u "Hrvatskom svijetu" s pravom napisao: "Koliko je nama poznato, veliki dio članstva Hrvatske zajednice od Illinoisa jest u isto doba i članom NH zajednice, što je najboljim dokazom da su u posljednje doba izgladene one opreke što su dijelile ove naše dvije narodne organizacije i da se članovi istih osjećaju kao prava braća, koja shvaćaju da promičući interes jedne rade istodobno i za dobro članstva druge, jer smo svi sinovi jednog patničkog naroda, koji je najviše upućen na samoga sebe i svoje sile. Da je došlo do ovakvog razumijevanja u radu između jedne i druge naše narodne organizacije, naime Hrvatske zajednice od Ill. i NH zajednice, veliki dio zasluge jest u radu delegata zadnjih konvencija, koji je išao za tim da i u pravila unese temelje i duh zajedničkog rada, da iz njih odstrani sve ono što bi moglo dati povoda međusobnom trvenju i slabljenju." Pozitivno raspoloženje prema ujedinjenju i dalje se povećavalo među članovima Hrvatske zajednice Illinois, pa je zajednica na svojoj sedmoj konvenciji u lipnju 1921. u Milwaukeeju donijela i službenu odluku kako treba poraditi na ujedinjenju svih hrvatskih zajednica u Americi. Jednaku odluku u posebnoj rezoluciji donijela i Narodna hrvatska zajednica na četrnaestoj konvenciji, pa je put prema ujedinjenju hrvatskih zajednica bio otvoren. Sasvim je jasno da je briga za opstanak i razvoj potpornih organizacija bila najvažniji zadatak. Te su organizacije morale uvijek paziti da članstvo raste jer je o tome ovisio njihov napredak. Zato su vodstva mnogih potpornih organizacija tražila najbolja rješenja. Postojala su, zapravo, tri izvora povećanja članstva: prvo, članstvo se moglo povećati sjedinjenjem postojećih zajednica. Drugi je izvor bila stalna kampanja za učlanjivanje pojedinaca koji su u Americi živjeli već više godina, a nisu bili članovi ni jedne zajednice. Treći, i dosta važan izvor bio je pomladak bratskih organizacija. U hrvatskim se dobrotvornim organizacijama smatralo da prije svega treba sjediniti hrvatske bratske ustanove, koje su u prvim poslijeratnim godinama zajedno imale oko 50 000 članova. List "Zajedničar" bio je u pravu kad je pisao: "U interesu je sviju postojećih naših organizacija, sveg njihovog članstva i svega našeg naroda u ovoj zemlji da se sjedinjenje čim prije provede. Za to, neka se među našim članstvom ne nade ni jedan brat ili sestra koji bi ovu veliku stvar sprječavao, jer bi time samo škodio sebi osobno i narodnoj potrebi kao cjelini. Radimo svi složno, bratski i zajednički da se čim prije

nademo svi zajedno u ojačanoj, ujedinjenoj – hrvatskoj bratskoj zajednici.” Hrvatski se fraternalisti nisu kolebali u procesu ujedinjenja. Nastojeći provesti odluke svojih konvencija, zakazali su 20. veljače 1922. sastanak u Chicagu, u uredu Hrvatske zajednice Illinois. Sastanak je vodio predsjednik Anton Gazdić, a prisustvovale su mu delegacije gotovo svih bratskih organizacija, njihovi predsjednici i članovi glavnih odbora. Na sastanku su bili delegati Hrvatske zajednice Illinois, Narodne hrvatske zajednice, Hrvatskog potpornog društva “Sv. Josip” iz Kansas Cityja, Mlade hrvatske zajednice iz Whitinga, Indijana. Nije bilo predstavnika Hrvatske sveze na Pacifiku, Hrvatskog bratstva iz Montane i Hrvatsko-slovenske sveze iz Calumeta. Međutim, izjavili su da ideju ujedinjenja prihvaćaju, ali delegate nisu poslali zbog visokih troškova. U to vrijeme Hrvatska zajednica Illinois brojila je zajedno s podmlatkom 14 660 članova, okupljenih u 149 odsjeka i 100 gniazda. Imovina joj je iznosila 597 887 dolara. Iako je manji dio članstva prisustvovao skupštini odluka je bila puno važna, jer su mnogi prisutni zastupali i druge članove. Tom je odlukom Hrvatska zajednica Illinois zapravo prihvatala ugovor o ujedinjenju zajednica.

Antun Gazdić, predsjednik Hrvatske zajednice Illinois (1915.-1926.) i Hrvatske bratske zajednice (1926.-1932.)

Ujedinjenje svih hrvatskih bratskih organizacija u Hrvatsku bratsku zajednicu konačno je ostvareno na zajedničkoj konvenciji 1925. godine u Clevelandu. Iako je Hrvatska zajednica od Illinoisa nastala kao rezultat dezintegracije Narodne hrvatske zajednice, ona je ipak odrigala važnu ulogu u razvoju fraternalističkog pokreta među Hrvatima. S druge strane, članovi ove organizacije zdušno su prihvatali prijedloge za ujedinjavanjem hrvatskih bratskih organizacija u veliku i snažnu Hrvatsku bratsku zajednicu. To bi svakako trebala bit snažna poruka današnjim Hrvatima u Americi. Oni se danas okupljaju u brojnim društvima i djeluju u vrlo reprezentativnim hrvatskim domovima. Međutim, oni trebaju znati da će hrvatsko etničko naslijede moći sačuvati samo ako se okupe u jednoj snažnoj svehrvatskoj organizaciji.

Summary

CENTENNIAL OF THE CROATIAN COMMUNITY OF ILLINOIS

The Croatian Community of Illinois, founded on March 5th, 1905, played a vital role in the rich social and cultural life of Croatians in Chicago. The history of the Croatian community in Chicago demonstrates that Chicago is, along with Pittsburgh, the largest and most important Croatian settlement in the USA, especially during the 20th century. Chicago became the centre of Croatian cultural and political activity. It was host to numerous conventions, congresses and meetings. And while Pittsburgh has remained the centre of Croatian fraternalism, Chicago continues to this day to be the centre of culture, politics and social life. About 150 Croatian societies, organisations, clubs and various political associations have operated in Chicago since the Second World War. There are about 50,000 Croatians living in Chicago today.

Resumen

CENTENARIO DE LA COMUNIDAD CROATA DE ILLINOIS

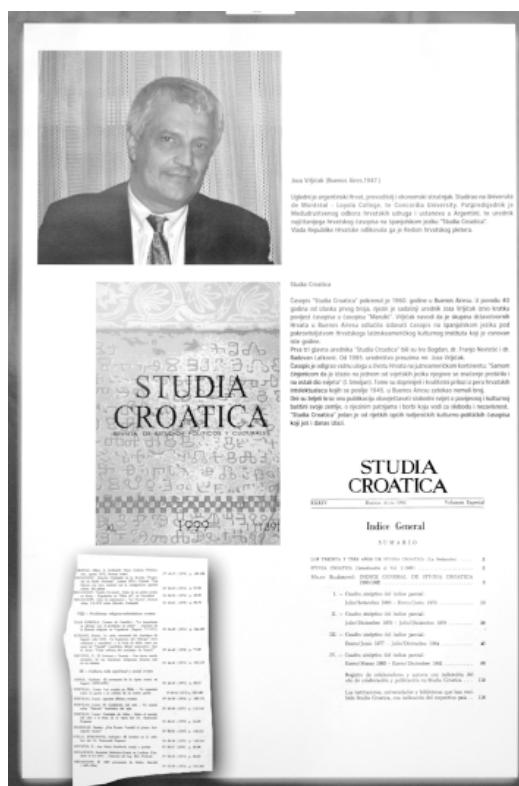
En la rica vida socio-cultural de los croatas en Chicago tuvo papel importante la Comunidad Croata de Illinois, fundada el 5 de marzo de 1905. La historia de la Comunidad Croata indica como fueron Chicago junto con Pittsburgh, los asentamientos más grandes y de más importancia de población croata en los E.E.U.U., especialmente durante el siglo 20. Chicago llegó a ser el centro de nuestras actividades culturales y políticas. En ella tuvieron lugar muchas convenciones, congresos y reuniones. Mientras Pittsburgh quedó como centro de la hermandad croata, Chicago queda como nuestro centro cultural, político y social hasta hoy en día. En el período después de la Segunda Guerra Mundial en Chicago actuaron alrededor de 150 sociedades, organizaciones y clubes croatas y diferentes asociaciones políticas. Hoy en Chicago viven alrededor de 50.000 croatas.

STUDIA CROATICA I KROATISCHE BERICHTE

Tromjesečnik Studia Croatica s velikim brojem vrijednih članaka iz područja hrvatske kulture i povijesti na španjolskome jeziku, od 1960. do 1992. godine, upućivan je besplatno na 134 ustanove (sveučilišta, knjižnice) u 34 države svijeta, a taj je krug znatno proširen devedesetih godina on-line izdanjem (<http://www.studiacroatica.com>) što je na internetu ostvario aktualni glavni urednik Jozu Vrljičak • Časopis Kroatische Berichte koji je izlazio na njemačkome jeziku (1976.-1990.) izdavala je Zajednica za proučavanje hrvatskih pitanja u Mainzu, a uređivali su ga Ivona Dončević i Stjepan Šulek

U samoj je naravi stvari da se kod razmišljanja, analiziranja ili pisanja o djelovanju i dostignućima hrvatske dijaspore mora uzeti u obzir vrijeme, u kojem se to odigravalo. Nakon svršetka Drugog svjetskog rata i gubitka hrvatske države veliki broj Hrvata, od onih koji su uspjeli izbjegći engleska izručivanja i jugokomunistička klanja, našao je utočište u Argentini, u manjem broju i u ostalim južnoameričkim državama. U emigrant-skom smislu to je bio prvi val političkih emigranata, među njima znatan broj intelektualaca i studenata, koji su još živeći u izbjegličkim logorima u Italiji i Njemačkoj nastojali završiti studije. Ti se ljudi uz svu borbu za svakodnevni život nisu mogli pomiriti s mišljem da bi njihova borba za stvaranje i očuvanje hrvatske države bila uzaludna. Ova je generacija u sebi nosila ideju slobode i nezavisnosti za svoj hrvatski narod, viziju ostvarenja, ali znajući pri tome da nije dovoljno boriti se protiv, već da treba ostati dosljedan i nepokolebljiv na temelju onih vrjednota u čiju se obranu vodi borba. Već koncem pedesetih godina prošloga stoljeća, u doba najveće represije u domovini, izopačavanje hrvatske povijesti i širenja lažnih vijesti u domovinskom i inozemnom tisku, jedan se uski krug intelektualaca u Buenos Airesu odlučio tome suprostaviti izdavanjem časopisa na španjolskom jeziku pod imenom *Studia Croatica*. Ujedno su osnovali i **Hrvatsko-latinoamerički kulturni institut** kao izdavača časopisa. Prvi predsjednik Instituta bio je dr. Božidar Latković, prvi glavni urednik *Studije* Ivo Bogdan, u ono doba vjerojatno

najvrsniji hrvatski novinar. Osnivači su ujedno tvorili i prvi uredivački odbor. To su bili: dr. Andelko Belić, dr. Milan Blažeković, Ivo Bogdan, dr. Ivo Hühn, Branko Kadić, Srećko Karaman, dr. Božidar i dr. Radovan Latković, dr. Mate Luketa, dr. Franjo Nevišić, prof. Vinko Nikolić, Ivo Rojnika, dr. Pero Vukota i naknadno prof. Danijel Crljen, Ljeposlav Perinić i Milan Rakovac. Financiranje časopisa, to jest štampanje i otpremu preuzeli su Ivo Rojnika i djelomično dr. Mate Luketa, uz povremene prinose Kazimira Kovačića i Radovana Latkovića. Ivo Rojnika je unajmio također za uredništvo i Institut uredske prostorije, koje je mnogo godina kasnije posjetio prvi predsjednik Hrvatskog sabora, dr. Žarko Domljan. *Studia Croatica* bila je zamišljena kao tromjesečnik, a prvi broj je izšao 1960. - u godini smrti kardinala Stepinca, kojem je bio posvećen. Urednik Ivo Bogdan predstavio je časopis kratkim povijesnim pregledom, uz slijedeće riječi budućim čitateljima: Ovaj časopis upućen je javnosti ibero-američkih država, posebno onima koji se po svom zvanju ili dužnosti zanimaju za proučavanje prilika u srednjoj i južnoj Europi, zonama koje su podvrgnute komunističkom pritisku. Časopis je autentični izražaj hrvatskih izbjeglica, među kojima se nalazi veliki broj intelektualaca, žrtava komunističkih progona."

Studia Croatica

Već 1963. godine uredništvo se odlučilo na veliki podvig i sva četiri godišnja izdanja izdalo je u knjizi pod naslovom "La tragedia de Bleiburg" (Bleiburška tragedija). Knjiga, osim dokumenata koje je dobrim dijelom sakupio prof. Krunoslav Draganović, o partizanskim zločinima počinjenim nakon engleskog izručenja hrvatske vojske i civila na Bleiburškom polju i na "putovima smrti", koje je narod kasnije nazvao Križnim putem, sadrži također povijesno-političke analize, te sažetke na španjolskom, engleskom, njemačkom, francuskom i hrvatskom jeziku, u svemu 390 stranica. Bila je to prva knjiga na jednom svjetskom jeziku o masovnim umorstvima koja su jugoslavenski komunisti izvršili nad Hrvatima 1945. i to, što uvijek treba istaknuti, nakon svršetka rata. Cijela hrvatska dijaspora diljem kontinenata pozdravila je izlazak ove knjige, koja je kroz godine tvorila osnovicu za proučavanje ove najveće tragedije u hrvatskoj povijesti. Tadašnje jugoslavenske vlasti osobito je uzbunila činjenica da je već 1970. u Philadelphiji – SAD, izala sadržajno vrlo slična knjiga o bleiburškoj tragediji pod naslovom "Operation slaughter-house" (Pothvat klaonica) pod uredništvom prof. Ivana Prcele, uz suradnju prof. Stanka Gauldescua. Predgovor je napisao američki general Charles A. Willoughby koji, među ostalim, ističe da su "Tito i njegovi razvijani partizani postigli stvarne pobjede za vrijeme rata jedino na stranicama anglo-američke štampe" ili osvrćući se na Tita "da nije bilo Britanaca i Amerikanaca lako bi ga smlavile vojne snage Hrvatske". Konačno je 1976. na osnovu španjolskoga izdanja, s proširenom dokumentacijom i predgovorom dr. Franje Nevistića i prof. Vinka Nikolića, kao izdanje knjižnice *Hrvatske revije*, objavljena "Bleiburška tragedija hrvatskoga naroda" na hrvatskom jeziku. Zanimanje je bilo toliko da je 1988. slijedilo drugo, prošireno izdanje pod naslovom "Bleiburg, uzroci i posljedice". Danas se u državi Hrvatskoj nižu žalosni dokazi o zločinima nad obespravljenim hrvatskim narodom u drugoj Jugoslaviji, no zasluga je izdavača i uredništva *Studie Croatica* da su u stranom svijetu pokrenuli saznanje o povijesnoj istini onoga doba, opovrgli komunističke laži. Povodom 50. godišnjice Sarajevskog atentata *Studia Croatica* je 1965. izdala cijelo godište u obliku knjige pod naslovom: "Bosnia y Herzegovina-Aportes al esclarecimiento del origen de la Primera guerra mundial" (Bosna i Hercegovina – Prilozi za objašnjenja uzroka Prvoga svjetskoga rata). Knjiga sadrži tri studije: *Pitanje Bosne i Prvi svjetski rat* Ive Bogdana, *Bosna i Hercegovina – hrvatske pokrajine* povjesničara o. Dominika Mandića i *Povijest Bosne* dr. Pere Vukote, uz povijesno-političke priloge dr. Milana Blažekovića, dr. Franje Nevistića i suradnika iz domovine pod pseudonomom J. G. Fratija. Reakcija s jugoslavenske strane nije izostala. Godine 1971. ubijen je u Buenos Airesu glavni urednik Ivo Bogdan. Na njegovo mjesto izabran je dr. Franjo Nevistić, ujedno i predsjednik Instituta. On je obje dužnosti obnašao sve do svoje smrti 1984. Povodom likvidacije "Hrvatskog proljeća" Nevistić je 1972. u okviru *Studije* objavio posebnu brošuru pod naslovom "Croacia y la actual crisis de Yugoslavia" (Hrvatska i sadašnja kriza Jugoslavije). Kao posebno izdanje izdala je *Studia Croatica* 1977. zbornik "Croacia y su destino" (Hrvatska i njena sudbina) čiji je tekst napisao dr. Nevistić gotovo sam. Ta knjiga sadrži presjek hrvatske po-

vijesti od najstarijih vremena do svršetka Drugog svjetskog rata, zatim opširni prikaz hrvatskog kulturnog stvaranja. Obraduje i narodno gospodarstvo i geopolitički položaj Hrvatske. Knjiga je dobila vrlo pozitivne komentare uglednih argentinskih novinara, a bila je osobito dobro primljena kod nas, takozvane druge generacije u zemljama španjolskog govornog područja, kojima je služila kao priručnik. Godine 1988. – o sedamstotoj godišnjici Vinodolskog zakonika, prvog hrvatskog pravnog dokumenta na hrvatskom jeziku pisanog glagoljicom – *Studia Croatica* je u svom redovitom izdanju donijela prvi prijevod na španjolskom. Uz svoj prijevod, dr. Božidar Latković je objavio i prikaz političko-administrativnih prilika u kojima se prenosilo običajno prvo, kodificirano kasnije u zakoniku. Vinodolski zakonik poznavao je već i pravnu normu *in dubio pro reo* (u sumnji za okrivljenoga), a dr. Latković posebno ističe da u Vinodolskom zakoniku, kao dokaz pred sudom, nije vrijedio takozvani “božji sud”, niti tortura, koje u isto vrijeme nalazimo u zakonima raznih europskih naroda. Božidar Latković je također preveo i Poljički statut (Estatuto de Poljica), zakonik srednjovjekovne hrvatske Poljičke kneževine iz 1440. godine, uz opširan prikaz i znanstvenu analizu, koji je *Studia Croatica* objavila 1995. godine. Osim ovih prijevoda najstarijih zakonika na hrvatskom jeziku, dr. Božidar Latković preveo je iz latinskog na španjolski “Liber septimum” - sedmu knjigu Dubrovačkog statuta iz 1272., uz opširan prikaz Dubrovnika od srednjovjekovne općine do grada-države, koja se od XV. stoljeća u međunarodnim dokumentima spominje kao Dubrovačka Republika. Statut je podijeljen na osam knjiga, od kojih prevedena sedma obrađuje dubrovačko pomorsko pravo. Ovaj prijevod Božidara Latkovića, koji je *Studija* objavila kao posebno izdanje 2000. godine, prvi je prijevod uopće na jedan strani jezik, dok je Liber septimum iz latinskog preveden na hrvatski tek 1972., a cijeli Statut 1990. Nakon smrti glavnog urednika *Studije* Franje Nevistića 1984. izabran je predsjednikom Instituta i glavnim urednikom *Studije Croatica* dr. Radovan Latković, a tajnikom Ljeposlav Perinić. Obojica su te dužnosti obnašali do konca 1994., u presudnom razdoblju za Europu i Hrvatsku. Kao glavni urednik, Radovan Latković je redovito pisao uvodnike i političke komentare u kojima, citajući ih danas, nailazimo na raščlambe najvažnijih svjetskih i europskih problema, uvjek u potrazi za rješenjima, koja bi vodila do hrvatske nezavisnosti u slobodnom, demokratskom svijetu. Uspio je također *Studiju* čvrše povezati s domovinom, osiguravši suradnju nekolicine pisaca iz Hrvatske i sadržajno ju prilagoditi novonastalim političkim prilikama i potrebama druge generacije, koja je i preuzela *Studiju*. Kao posebno izdanje *Studia Croatica* je 1993. objavila djelo dr. Milana Blažekovića “Indice general de Studia Croatica” (*Studia Croatica*, vol. especial) – Buenos Aires (Generalni indeks), koji obuhvaća sva izdanja od 1960. do zaključno 1992. godine. Taj cijeli, opširni materijal dr. Blažeković je podijelio na 15 tematskih skupina, uz popis svih suradnika s godinom objavljenih radova. Dodao je nadalje popis raznih ustanova, sveučilišta i knjižnica, kojima se besplatno slalo i šalje *Studija*, njih 164 na broju u 34 razne države. Koncem 1994. dr. Radovan Latković preustrojio je svoju dužnost glavnom uredniku *Studije* magistru Jozi Vrljiću, rođenom nakon

rata u Argentini, koji sa skupinom Hrvatica i Hrvata iz njegove – dakle, druge generacije – uspješno i dalje izdaje *Studiu Croaticu* uz suradnju intelektualaca iz domovine i hvalevrijednu, ali skromnu finansijsku pomoć Hrvatske matice iseljenika. Od 1996. *Studija* se može čitati i na internetu, samo se, nažalost, ritam redovitog izlaženja radi pomanjkanja finansijskih sredstava ne može održati.

Zajednica za proučavanje hrvatskih pitanja

Pod sasvim drugim okolnostima osnovan je 1976. godine hrvatski časopis na njemačkom jeziku *Kroatische Berichte* (Hrvatski izvještaji). U Europi, podijeljenoj na dva bloka – NATO i Varšavski pakt – još je vladao takozvani hladni rat. Države s komunističkim sustavom su u ekonomskom razvitku stalno zaostajale za prilikama koje su vladale u slobodnim evropskim državama. Nesvrstana Jugoslavija nalazila se, unatoč finansijskoj pomoći zapadnih zemalja, koju je od njih dobivala u varljivoj nadi da se u slučaju oružanog sukoba ne bi svrstala na stranu sovjetskog bloka, u stalnom opadanju životnog standarda svoga stanovništva, rastu nezaposlenosti i buđenje otpora prema centralnoj vlasti. Sve je to dovelo do “Hrvatskog proljeća”. Jugoslavija je tu krizu, osim terorom, pokušala prebroditi otvaranjem granica za one koji su se mogli ili htjeli zaposliti u slobodnom svijetu. S radništvom i stručnjacima raznih zvanja stigla je i Udba, jer su se komunističke vlasti bojale više od svega dodira takozvanih gostujućih radnika s političkom emigracijom. Slijedila su dakle politička umorstva, otmice, telefonske i pismene prijetnje, pritisci u dopunskim školama i slično. Da su intelektualci svemu tome bili posebno izloženi ne treba isticati. Danas su to u Hrvatskoj sve poznate stvari, ali mislim da ih je trebalo spomenuti kao podsjetnik čitateljima. To je bilo ozračje u kojem se jedna mala skupina hrvatskih političkih emigranata odlučila početi izdavati *Kroatische Berichte*. U tu svrhu prvo je osnovana, prema njemačkim zakonima, **Zajednica za proučavanje hrvatskih pitanja** kako bi imali izdavača za časopis. Članovi uredništva bili su dr. Ernest Bauer, Gojko Borić do 1981. godine, Ivona Dončević i Stjepan Šulek. Povremeno su radili u uredništvu i gospoda Tomislav Mičić, Ivan Cerovac, Ivica Lozo, Ivica Vršćak i Vladimir Koretić. Radilo se timski i uz poteškoće, koje uopće nisu bile predvidene. Živjeli su u raznim gradovima, pa se tako uredništvo sastajalo jednom mjesечно, a drugo se obavljalo telefonski. Svi su bili zaposleni, pa se za *Berichte* moglo pisati i raditi samo u slobodno vrijeme. Nekoliko tiskara odbilo je tiskati časopis bojeći se represalija s jugoslavenske strane. Finansijsko pitanje isto nije bilo riješeno, a trebalo je plaćati tiskaru, otpremu i poštarinu. Uredništvo je naravno radilo besplatno, a isto tako i svi suradnici. Troškove za prvi broj preuzeo je gastronom iz Frankfurta Zvonko Baotić. Oduševivši se za pothvat, dalnjih 6 brojeva financirao je vojvodanski Hrvat Mato Perčić. Daljnje izlaženje časopisa omogućio je onda hrvatski industrijalac iz Argentine Kazimir Kovačić, bivši domobranski časnik i legionar s istočnog bojišta. Njegov opis Križnoga puta objavljen je u svim emigrantskim knjigama o Bleiburškoj tragediji.

Kovačić je podmirio troškove za nekoliko brojeva i dalje je, većim ili manjim prinosima pomagao *Kroatische Berichte* kroz sve godine izlaženja. Od 1979. uključilo se u finan-ciranje časopisa Hrvatsko narodno vijeće. Predsjednici HNV-a Janko Skrbin do 1982. i zatim dr. Mate Međtrović shvatili su, naravno, što za politički rad hrvatske emigracije može značiti časopis na jednom od vodećih europskih jezika. *Kroatische Berichte* je tiskan u 2.500 primjeraka. Časopis se besplatno slao raznim političarima, fundacijama, novinarima, svima onima koji su na njemačkom govornom području (Njemačka, Austrija, Švicarska, Luksemburg i Lihtenštajn) mogli utjecati na javno mišljenje i političke odluke. Časopis je bio zamišljen kao političko glasilo demokratskog smjera, koje čitatelje treba upoznati s težnjom hrvatskoga naroda za slobodom i državnom nezavisnošću. To je značilo ne samo rušenje komunističkog sustava, što se u Europi razumjelo, nego i svake Jugoslavije, što se trebalo tumačiti i argumentirati. Trebalo se osvrtati na jugoslavensku politiku, isticati sve negativnosti, reagirati na diskriminacije i povjesne neistine. Usporedno s političkim člancima i komentarima, posvetili su pozornost prikazivanju hrvatske povijesti, geopolitičkog položaja, književnosti, filozofije, umjetnosti i glazbe kao dijelu opće europske kulture, uvijek s naglaskom na vlastiti identitet. Redovito su objavljivali prikaze knjiga hrvatskih i stranih autora, osobito onih koji su služeći se jugo-promidžbom pisali negativno o Hrvatima i Hrvatskoj.

Imra Švorcović, rođ. Mihaljević (Zagreb, 1912).

Naravno i razumljivo, Sudija je takođe ustanovio upruditstvo na članog u javnom političkom okružju u Beču, ali godine 1914 je preuzeo vodstvo Komitea "Kroatische Freiheit", te suvremenih crnaških radikalaca.

Kritische Beurteilung
Friedrich Dürrenmatt: «Leviathan» ist ein sehr schönes und interessantes Werk. Ich kann es nur empfehlen. Es ist eine fiktive Geschichte, die auf der Basis einer wahren Geschichte geschrieben ist. Sie erzählt von einem kleinen Land, das von einem großen Land besetzt wird. Die Menschen dort sind sehr einfach und ehrlich. Sie leben nach den Regeln des alten Testaments. Sie haben keine Waffen, aber sie sind tapfer und heldisch. Sie kämpfen gegen die Besatzer und gewinnen schließlich die Freiheit. Das ist eine sehr感人的 story. Ich empfehle es allen, die sich für Geschichte und Kultur interessieren.»

Kreativität:
Kluger durch Erfahrenerde:

Als ich das Konzept für „Leviathan“ schrieb, war ich sehr gespannt, ob es funktionieren würde. Ich habe mich entschieden, die Geschichte in Form eines Romans zu erzählen, weil ich glaubte, dass es einfacher sei, die Botschaft zu vermitteln. Ich habe mich entschieden, die Geschichte in Form eines Romans zu erzählen, weil ich glaubte, dass es einfacher sei, die Botschaft zu vermitteln.

Kritik:
Die kritischen Auseinandersetzungen mit dem Roman sind sehr interessant. Sie zeigen, wie die Menschen in der Geschichte handeln und was sie lernen. Die Kritiken sind sehr informativ und hilfreich für die Lektüre. Sie helfen, die Geschichte besser zu verstehen und zu bewerten. Die Kritiken sind sehr informativ und hilfreich für die Lektüre. Sie helfen, die Geschichte besser zu verstehen und zu bewerten.

Kroatische Berichte

Čitateljima je također dan uvid u veliku kulturnu i političku djelatnost cijele hrvatske dijaspore. Njemački savez povjesničara dao je u svom stručnom glasilu "Povijest u znanosti i nastavi" sljedeću ocjenu: "Kroatische Berichte je izdanje jedne hrvatske organizacije u izbjeglištvu koje radi za samostalnost Hrvatske i traži razumijevanje za svoje ciljeve, među ostalim i time što današnju Jugoslaviju podvrgava oštrog kritici, ističe hrvatsku samobitnost i brani Hrvate od neosnovanih optužbi ... Time taj časopis predstavlja izvor za suvremenu povijest Jugoslavije".

S *Kroatische Berichte* otvorila se i druga linija promidžbe za Hrvatsku. Upisali su našu "Zajednicu za proučavanje hrvatskih pitanja" u Savez nakladnika njemačkog govornog područja. To je omogućilo izlaganje časopisa na godišnjim izložbama knjiga u Frankfurtu, na velikom izložbenom prostoru revija na njemačkom jeziku, ulazak u razne međunarodne kataloge, gdje se, uz ime časopisa i izdavača, moglo navesti, ukratko, i svrhu i smjer časopisa. *Kroatische Berichte* je uvijek s njemačkim revijama izlagan na međunarodnim izložbama i to 1979. u Kairu; 1982. u Brazilu; 1983. u New Yorku, Los Angelesu i Stockholmu; 1984. u Buenos Airesu i Santiago de Chile; 1985. u Hong Kongu i Madridu; 1986. u Indiji (New Delhi); 1988. u Turskoj u Ankari, Istanbulu i Izmiru, te iste godine u Grčkoj – Ateni i Solunu; 1989. u Parizu i 1990. u Barceloni. Naravno da je *Berichte* svake godine izlagan i na hrvatskom štandu na Međunarodnoj izložbi knjiga u Frankfurtu. Taj "hrvatski štand" bio je ogledalo hrvatske publicistike u stranome svijetu. Jugoslavenski predstavnici svake godine su ga uvijek ponovno pokušavali osujetiti, iznuditi zabranu kod njemačkih vlasti – uvijek uzalud. Zadnji broj *Kroatische Berichte* izašao je 1990. nakon pada komunističkog režima u Hrvatskoj, sa slikom prvog predsjednika Hrvatske na koricama lista. Tadašnje uredništvo nije moglo održati časopis. Dr. Bauer je u Njemačkoj objavio nekoliko zapaženih knjiga iz hrvatske povijesti na njemačkom, dok je svoje uspomene pod naslovom "Život je kratak san" objavio u knjižnici *Hrvatske revije*. On se odmah vratio u rodni Zagreb, gdje je umro 1995. u 85. godini. Stjepan Šulek bio je ustvari glavni urednik, a pisao je pod pseudonimom Krunoslav Sigetić, budući kao novinar kod *Deutsche Welle* nije smio suradivati u emigrantskim glasilima. On je otisao u diplomatsku službu obnovljene hrvatske države, a danas – kako znate – živi i piše u Zagrebu. Autorica teksta je sa svojom obitelji ostala u Njemačkoj, jer se nije imala kamo vratiti. Bilo joj je oduzeto ne samo državljanstvo, već i sve što su joj pokojni roditelji u Zagrebu ostavili, čak i grobnice. No osim što se uredništvo razišlo, *Berichte* je ostao i bez financijskih sredstava. Hrvatsko narodno vijeće ubrzo je prestalo s radom, prema svom političkom programu, a sva materijalna pomoć iz diaspore išla je u domovinu, kako je i trebalo biti. Ostaje pitanje je li se i koliko uspjelo pomoći *Berichte* utjecati na javno mišljenje i dozvati u svijest odgovornih da unutar Jugoslavije postoje neriješeni nacionalni problemi. Autorica bi na to pitanje mogla odgovoriti citatima iz brojnih pisama uredništvu, kao i pozivima na razne simpozije, seminare, novinske konferencije i predstavljanje knjiga koje su obradivale probleme iz jugoslavenske stvarnosti. No, ograničit će se samo na svoje iskustvo. Od 1985. do 1992. Ivona Dončević vodila je Informacijski ured Hrvatskog narodnog vijeća u Bonnu, onda glavnom gradu Njemačke. Prostorije za ured

stavila je besplatno na raspolaganje Panoeuropska unija Njemačke na osnovu ranijih veza pomoću *Kroatische Berichte*, uostalom uz oštре proteste jugoslavenske vlade. U tom vremenu, kod uspostavljanja početnih veza kod njemačke vlade i parlamenta, kod Europske komisije u Bruxellesu ili u Europskom parlamentu u Strassbourghu, često je kod političara i novinara nailazila na poznavanje *Berichte*.

Na kraju podsjećam čitatelje kako je za trajanja Jugoslavije, kad je politička borba hrvatskoga naroda za očuvanje identiteta i ostvarenje slobode i državne samostalnosti bila prenesena u hrvatsku dijasporu, svaki je pojedinac nastojao naći svoje mjesto, kako bi najviše mogao pridonjeti uspjehu te borbe. Nas nekolicina smatrali smo da to možemo učiniti u okviru *Kroatische Berichte*.

Summary

STUDIA CROATICA AND KROATISCHE BERICHTE

The Studia Croatica quarterly, featuring many indispensable Spanish-language articles in the fields of Croatian culture and history was delivered, free-of-charge from 1960 to 1992, to 134 institutions (universities, libraries) in 34 countries. This circle of Studia Croatica readers was significantly widened in the 1990's with an on-line version (<http://www.studiacroatica.com>) created for the Internet by the present Editor-in-Chief Joza Vrličak. The Kroatische Berichte magazine, published in the German language (1976-1990) by the Mainz-based Community for the Study of the Croatian Issues, was edited by Ivona Dončević and Stjepan Šulek. Both magazines are considered exceptionally important in spreading the truth about the Croatian nation and its culture in the 20th century, when many esteemed Croatian magazines, like Nova Hrvatska (New Croatia) and Hrvatska revija (The Croatian Review), were active in the emigration. Studia Croatica and Kroatische Berichte are magazines that immeasurably contributed to the struggle of the Croatian people for an independent Croatian state.

Resumen

STUDIA CROÁTICA Y KROATISCHE BERICHTE

La revista trimestral *Studia Croatica* con un gran número de valiosos artículos en el área de la cultura y la historia croata en español, desde el año 1960 hasta 1992 fue enviada gratis a 134 instituciones (universidades, bibliotecas) en 34 estados del mundo. Este círculo de lectores de *Studia Croática* se amplió de manera significante en los años noventa con la edición on-line (<http://www.studiacroatica.com>) que en el Internet realizó el actual redactor Jozza Vrličak. La revista *Kroatische Berichte* que salía en alemán (1976-1990) fue editada por la Comunidad para estudios croatas en Mainz y redactada por Ivona Dončević y Stjepan Šulek. Las dos revistas se consideran extraordinariamente importantes en la divulgación de la verdad sobre el pueblo croata y su cultura en el siglo 20, cuando en la emigración actuaban numerosas revistas prestigiosas como *Nova Hrvatska* (Nueva Croacia) o *Hrvatska revija* (Revista Croata) y muchas más. *Studia Croática* y *Kroatische Berichte* son revistas que contribuyeron de manera importante en la lucha del pueblo croata por la independencia del estado croata.

Vesna Kukavica

ISTAKNUTI ODGOJITELJ AMERIKE

Prvi predsjednik Izvršnoga odbora Hrvatskoga narodnoga vijeća u emigraciji i dugogodišnji predsjednik Hrvatske akademije Amerike Stanko Vujica bio je američki sveučilišni predavač filozofije i religijske kulture koji je za vrijeme svoga pedagoškoga rada stekao diplomu Istaknuti odgojitelj Amerike

Filozof Stanko Vujica, američki sveučilišni predavač filozofije i religijske kulture koji je osvojio diplomu *Istaknuti odgojitelj Amerike*, prvi predsjednik Izvršnog odbora Hrvatskog narodnog vijeća u emigraciji i dugogodišnji predsjednik Hrvatske akademije Amerike umro je od srčane kapi 5. rujna 1976. godine za vrijeme zasjedanja Hrvatskog narodnog vijeća u kanadskom gradu Londonu u saveznoj državi Ontario. Tijekom govora pred više od 5.000 ljudi predsjednik Izvršnog odbora Hrvatskog narodnog vijeća iznenada je, kao u antičkoj tragediji, završio buran životni put protkan borbotom za hrvatsku neovisnost.

Temeljni zadatok Hrvatskog narodnog vijeća, čiji je prvi predsjednik bio dr. Stanko Vujica, kao izvanstranačkoga državotvornog tijela bio je djelatno pomagati hrvatski narod u ondašnjoj komunističkoj Jugoslaviji svim prikladnim sredstvima borbe u njegovu nastojanju da ostvari pravo na svoj nacionalni i kulturni identitet, kao i svoju samostalnu državu Hrvatsku. Vijeće je osnovano 1974. u Torontu, a završilo svoje djelatnosti dosljedno njegovu političkom programu 1989. formiranjem višestranačkog sustava i uspostavom neovisne Hrvatske 1990. godine. Hrvatsko narodno vijeće je imalo povijesnu ulogu u procesu nacionalne pomirbe hrvatskih političkih organizacija i usmjeravanju njihovih zajedničkih snaga, kako u iseljeništvu tako i u domovini, u rad na stvaranje demokratske hrvatske države. Na taj je način Vijeće postalo najreprezentativnija politička organizacija iseljenih Hrvata poslije Drugoga svjetskog rata – među čijim je utemeljiteljima ključnu poziciju imao dr. Stanko Vujica.

Stanko Mirko Vujica rođen je u selu Hrasnom, općina Busovača, u Bosni i Hercegovini, 27. studenoga 1909. godine. Školovao se u Sarajevu gdje je započeo studij filozofije i teologije, nastavio u Zagrebu, te Beču i Innsbrucku, gdje je doktorirao filozofiju. Zaređen

je za svećenika 1. studenoga 1933. godine na Petrićevcu. Iako omiljen među svećenstvom, bogoslovima i pukom koji je u Sarajevu oduševljeno pratio njegove propovijedi, franjevački red neočekivano napušta, vjerojatno radi nesavladivih spoznajnih pustolovina. Nakon što je napustio franjevački red, Bogosloviju i provinciju Bosnu Srebrenu dr. Stanko Vujica se zaposlio kao činovnik u kulturnom odjelu Ministarstva vanjskih poslova NDH u Zagrebu, a potom u Münchenu gdje je radio posljednjih mjeseci rata. Bio je suradnik brojnih hrvatskih časopisa u domovini te hrvatskom tisku u iseljeništvu. Jedan od njegovih članaka, objavljen u Kalendaru sv. Ante za 1941. godinu, bio je oštra i smjela kritika rasističke teorije nacističkog ideologa Rosenberga i njegove knjige **Mit dvadesetog stoljeća**.

U jesen 1944. godine, dr. Stanko Vujica napušta Hrvatsku, u koju se nikad, unatoč žarkoj želji, nije uspio vratiti. U međuvremenu se oženio hrvatskom književnicom Nadom Kesterčanek, nećakinjom hrvatskog kipara Ivana Meštrovića. Početkom 1947. godine, dr. Stanko Vujica dolazi u Sjedinjene Američke Države, gdje nakon mnogih lutanja biva imenovan profesorom filozofije i komparativne religije na Wilkes Collegeu nedaleko od New Yorka, u državi Pennsylvania.

Zahvaljujući marljivom radu sa studentima, postaje dekan Odsjeka za filozofiju i komparativnu religiju na Wilkes Collegeu, gdje ostaje sve do svoje smrti. Za tih dvadeset godina rada na američkom visokom učilištu organizirao je i vodio razne znanstvene seminare i ostale stručne skupove. U znak priznanja za njegov rad, američko Ministarstvo vanjskih poslova daje mu Fulbrightovu stipendiju za istraživačku djelatnost. Tako profesor Stanko Vujica studijske godine 1960/61. provodi u Pakistanu i Indiji proučavajućiistočnjačke religije i filozofije, te drži predavanja o američkoj filozofiji na brojnim sveučilištima Pakistana i Indije.

HNV - sjednica u Torontu

Stanko Vujica sveučilišni je nastavnik koji 1973. godine dobiva posebnu američku diplomu *Istaknuti odgojitelj Amerike* koja bjelodano svjedoči o njegovom predavačkom umijeću i znanstvenom statusu. U plodnoj znanstvenoj i pedagoškoj karijeri dr. Vujica bio je članom mnogih stručnih vladinih i nevladinih udruženja i društava, kao što je Američko udruženje sveučilišnih profesora, Američko filozofsko udruženje i slično. Stanko Vujica sudjelovao je jednako predano i u radu Hrvatske akademije Amerike u kojoj je obnašao dužnost predsjednika u razdoblju od 1968. do 1971. godine.

Stanko Vujica objavio je veliki broj studija i članaka s područja filozofije i komparativne religije u američkoj periodici. Redovito je suradivao u dva najutjecajnija nacionalna časopisa u dijaspori i to *Journal of Croatian Studies* i *Hrvatskoj reviji*. Zapažena su mu djela **Croatia's Struggle for Independence** (New York, 1965.), **Razmatranja o sadašnjosti Hrvata** (Chicago, 1968.), **Kroz izbjegličku prizmu/ Političke polemike i pouke** u nakladi Hrvatske revije (Chicago 1972.).

Raznolikost političkih gledanja hrvatske emigracije na rješenje hrvatskog pitanja nije smetala Stanku Vujici. On je isticao kako je "Raznolikost zakon života, pa donekle i privlačivost života. Ljudi jednostavno ne misle jednak, ne osjećaju jednak i ne reagiraju jednak, pogotovo, u jednom osjetljivom i sklizavom području kao što je politika. Mi Hrvati nismo iznimka. Niti je to problem. Problem je u tome što smo mi kao narod - valjda zbog tog što smo stoljećima bili prisiljeni politički se iživljavati samo u kritiziranju i opozicionarstvu, razvili nekoje negativne i rušilačke navike. Jedna je stvar imati različito mišljenje, a sasvim je druga stvar ne poštivati mišljenje drugoga, ne biti spremna prihvatići odluke većine, dignuti ruke od svega, kad naše mišljenje ne prevlada, davati ostavke, unositi osobne elemente u svaku raspravu, pripisivati nepoštene pobude i nakane onima koji se s nama ne slažu, proglašavati ih lupežima, izdajicama, udbašima, itd., itd."

U radu Hrvatskog narodnog vijeća moramo biti stalno na oprezu da ne podlijezemo tim našim štetnim sklonostima. Ne smijemo biti sami sebi najveći neprijatelji. Ovako odgovoran posao, kakvom smo se predali, iziskuje mnogo samoprijegora, mnogo samostenge, mnogo strpljivosti i mnogo smirene prosudbe".

Predsjednik Sabora Hrvatskog narodnog vijeća Dinko Šuljak govoreći o Stanku Vujici pri oproštajnom govoru, koji je kasnije objavljen u Hrvatskoj reviji, prigodom njegove smrti 5. rujna 1976., istaknuo je: "Pred godinu dana, u gradu Torontu, Kanada, jednoglasno smo izabrali dr. Stanka Vujicu, kao najprikladniju osobu, da bude na čelu Hrvatskog narodnog vijeća. Izabrali smo za predsjednika Izvršnog odbora Hrvatskog narodnog vijeća čovjeka koji nije imao iza sebe nikakvu stranku, nije pripadao nikakvoj skupini i bloku, pa da bi kao takav mogao davati naloge, instrukcije ili pak, diktirati političkom linijom ovoga neideološkog pokreta. Izabrali smo čovjeka koji je u svom srcu, pošteno, neokaljano i čisto nosio ideju ostvarenja slobodne i samostalne države Hrvatske, zbumjena i preplašena kad bi netko od njega želio napraviti nekog vodu".

Na njegovu grobu glasoviti publicist u emigraciji Bogdan Radica, zamjenik Stanka Vujice u Hrvatskom narodnom vijeću, izjavio je: "Vrlo je mali broj hrvatske inteligencije u slobodnim zemljama, koji su sav svoj život stavili u službu Hrvatske, iako ih brojčano ima i više nego što bi trebalo. Tek poneki pojedinci pregorjeli su sebe i sve ugodnosti u velikom slobodnom svijetu. I zato takvima moramo biti zahvalni, moramo biti odani, i njihovu uspomenu čuvati, da posluže primjerom onim intelektualcima, koji u vanjskom svijetu zaboravljuju na Hrvatsku.

Stanku Vujici neka je vječna slava i neka mu je naša neizmjerna zahvalnost na velikoj žrtvi koju je dao svojoj i našoj potlačenoj domovini".

Summary

PROMINENT AMERICAN EDUCATOR

Stanko Vujica, the first president of the Executive Committee of the Croatian National Council in the emigration and the long-time president of the Croatian Academy of America, was an American university lecturer of philosophy and religious culture. During his time working as a pedagogue he earned the Prominent Educator of America diploma. Stanko Vujica the philosopher was born November 27th, 1909, in the village of Hrasno (Busovača) in Bosnia & Herzegovina. Stanko Vujica left Croatia in the fall of 1944 never to return despite his burning desire to do so. He arrives in the United States of America in early 1947 where, after much wandering, he is appointed Professor of Philosophy and Comparative Religion at Wilkes College not far from New York. He died of a heart attack on September 5th, 1976 during a session of the Croatian National Council in the town of London in the Province of Ontario. During a speech before over 5,000 people the president of the Croatian National Council's Executive Committee ended his turbulent life, marked by the struggle for Croatian independence, suddenly, like in a classical tragedy. His noted works are Croatia's Struggle for Independence (New York, 1965), / Razmatranja o sadašnjosti Hrvata (Deliberations on the Croatian Present Day) (Chicago, 1968), Kroz izbjegličku prizmu/ Političke polemike i pouke (Through the Refugee's Prism/Political Polemics and Lessons) published by the Croatian Review (Hrvatska revija, Chicago, 1972).

Resumen

DESTACADO EDUCADOR AMERICANO

El primer presidente de la Junta ejecutiva del Consejo Nacional Croata en emigración y presidente por muchos años de la Academia Croata de América, Stanko Vujica, fue profesor universitario de filosofía y de cultura religiosa. Durante su trabajo pedagógico obtuvo el diploma de destacado Educador Americano. El filósofo Stanko Vujica nació en el pueblo Hrasno (Busovača) en Bosnia y Herzegovina, el 27 de noviembre de 1909. En el otoño del 1944 el doctor Vujica deja a Croacia a la que, a pesar de su ardiente deseo, no logra regresar. A principios de 1947 llega a los Estados Unidos donde, después de mucho vagar, es nombrado profesor de filosofía y religión comparada en Wilkes College cerca de Nueva York. Murió de un ataque al corazón el 5 de septiembre de 1976 durante la sesión del Consejo Nacional Croata en la ciudad canadiense Londres en el estado confederativo de Ontario. Durante su discurso delante de más de 5.000 personas, el presidente de la Junta ejecutiva del Consejo Nacional Croata, de repente, como en una tragedia antigua terminó su turbulenta vida entrelazada con la lucha para la independencia croata. Sus obras reconocidas son **Croatia's Struggle fo Independence** (Nueva York, 1965), **Consideraciones sobre el presente de los croatas** (Chicago, 1968), **A través del prisma de los emigrantes/ Polemicas políticas y lecciones**, en la editorial de la Hrvatska revija / Revista Croata (Chicago, 1972).

HRVATSKA KULTURNA ZAJEDNICA U DANSKOJ

Hrvatska kulturna zajednica u Danskoj utemeljena je 1990. s ciljem njegovanja hrvatskoga kulturnoga naslijeda među našim ljudima, a javila se kao naravan poriv Hrvata koji ondje žive i rade da se priključe pokretu u domovini i iseljeništvu za uspostavu suverene hrvatske države

Potaknuti političkim zbivanjima u Europi, a posebice događanjima na području bivše Jugoslavije, koncem 1989. manja grupa Hrvata u Kopenhagenu raspravlja o potrebi osnivanja društva, koje bi se sustavno zalagalo ne samo za njegovanje hrvatske kulturne baštine i interes hrvatskih iseljenika (u ono vrijeme radnika na tzv. privremenom radu) u Danskoj, već i za uspostavu suverene hrvatske države. U tom je smislu 14. siječnja 1990. održana osnivačka skupština, kojoj je nazočilo oko 130 hrvatskih iseljenika, uglavnom iz Kopenhagena te manji broj iz drugih dijelova Danske. Na skupštini je jednoglasno prihvaćeno osnivanje Hrvatske kulturne zajednice u Danskoj (HKZ) i ciljevi njenog rada, razmatran je prijedlog Statuta zajednice te izabran Upravni odbor u kojem su ušli: kao predsjednik dr. Mladen Ibler; potpredsjednik g. Marijan Blažević; tajnik g. Petar Bleiziffer; blagajnica gđa. Ana Krnčević i član odbora g. Marko Jurkić, a kao zamjenici: gđa Andelka Cvitanović i g. Vladimir Hebar. Zapisnik skupštine je vodila gđa. Ilona Kovač. Od nazočnih, članstvu Hrvatske kulturne zajednice tom su prilikom pristupile 63 osobe, a naknadno se učlanilo i sedmoro Hrvata s Jyllanda. S obzirom da su se u rad Zajednice uključili i članovi njihovih obitelji, kao i osobe koje formalno nisu pristupile članstvu, ukupni je broj obuhvaćao oko 130 do 150 ljudi, što je posebice dolazilo do izražaja prilikom organiziranih javnih prosvjeda. U okviru Zajednice osnovan je i ogrank HDZ-a, kojem je pristupilo 39 članova, a od kojih su neki već od prije bili učlanjeni u stranku u tadašnjoj baraci na Savskoj cesti. Sukladno gl. 2, čl. 1. svog Statuta, djelovanje HKZ je, uz ostalo, obuhvaćalo "...i informiranje danske javnosti o hrvatskim kulturnim vrjetnotama i zbivanjima u domovini." Drugim riječima, pred Hrvatskom kulturnom zajednicom u tada odlučujućem povijet-

snom trenutku postavio se je kao prvenstveni zadatak objektivno informiranje meritornih danskih čimbenika i javnosti o tome što se stvarno dogada u domovini, izražavanje zahtjeva za diplomatskim priznanjem Republike Hrvatske, te suprotstavljanje velikosrpskim obmanama i dugogodišnjem unitarističkom lobiranju na tom prostoru. U taj izuzetno važan dio aktivnosti uključila se je neformalna radna grupa članova HKZ, potpomognuta od svojih danskih prijatelja te nekoliko danskih javnih djelatnika i političara. U tom pogledu treba istaknuti suradnju s prof. Folmerom Wistijem, osnivačem i ravnateljem Zaklade za međunarodno sporazumijevanje u Kopenhagenu, koji se je već u lipnju 1989., na međunarodnoj konferenciji u Kopenhagenu osobno upoznao s dr. Franjom Tuđmanom, kada je posredovao dr. Mladen Ibler. Uspostavljena je suradnja s Vladom RH, Hrvatskim saborom, tadašnjim Ministarstvom informiranja, Ministarstvom vanjskih poslova, Ministarstvom kulture, Ministarstvom iseljeništva, Maticom iseljenika, Maticom hrvatskom, predsjednikom HAZU, HINA-om, Institutom "Ruder Bošković", uredništvima hrvatskih tiskovnih i elektroničkih medija itd. Takoder je uspostavljena veza s predstavnicima hrvatskih društava u Švedskoj, Norveškoj, i Njemačkoj, kao i Hrvatskim svjetskim kongresom.

Kopenhagen - 14. siječnja 1990. održana osnivačka skupština Hrvatske kulturne zajednice u Danskoj, kojoj je nazaločilo oko 130 hrvatskih iseljenika, uglavnom iz Kopenhagena

Tijekom 1990.-1992. godine – dakle u vrijeme kada u Danskoj još nije postojalo formalno diplomatsko predstavništvo Republike Hrvatske – vanjskopolitički interesi Republike Hrvatske i inicijalni diplomatski odnosi s ovom skandinavskom zemljom očitovali su se i razvijali radom i umješnošću hrvatskih domoljuba, koji su bez diplomatskog iskustva, bez plaće i diplomatskih privilegija, isključivo s vlastitim materijalnim sredstvima u taj posao uložili bezbrojne sate svog slobodnog vremena.

Aktivnosti o kojima je riječ, sastojale su se od: informiranja danske javnosti putem javnih prosvjeda, slanja informacija i komentara tiskovnim i elektroničkim medijima, organiziranjem simpozija, izložbi i predavanja po školama, dvoranama za sastanke, Rotary-klubovima, te kontaktiranja političkih i diplomatskih ustanova: predsjednika danske vlade, ministara, članova Parlamenta, političkih stranaka, akreditiranih veleposlanika u Kopenhagenu, Amnesty Internationala, PEN-kluba, raznih kulturnih institucija pa sve do lokalnih samouprava. Izvješća Ministarstva informiranja RH i HINA-e redovito su bila upućivana danskoj novinskoj agenciji Ritzau, predsjedniku vlade, ministarstvu vanjskih poslova te danskom radiju i TV.

U razdoblju 1990. - 1992., članovi HKZ objavili su 11 članaka o hrvatskoj problematici u uglednim danskim dnevnicima: Politiken, BT, Berlingske Tidende i Katolsk Orientering. Objavljena su četiri intervjua u dnevnicima Politiken, BT i Holbaek Venstre Blad, te veliki broj komentara i pisma čitatelja. Potrebno je napomenuti, da veći broj komentara i pisama, tiskovni mediji nisu htjeli objaviti iz političkih razloga. Putem tiskovne promidžbe objašnjavala se opravdanost priznanja Republike Hrvatske i istina o velikosrpskoj agresiji na Hrvatsku, a u komentarima i pismima čitatelja pobijale su se neistine pisane od strane protivnika hrvatske državnosti, kojima nije nedostajalo sredstava i profesionalnog znanja. Na danskoj televiziji TV 1 objavljeno je tri, a na radiopostajama šest intervjua članova HKZ-a.

Za međunarodno priznanje Republike Hrvatske, te protiv agresije na Hrvatsku i BiH održani su, uz dozvolu policije, prosvjedi uz prigodne govore i dijeljenje letaka: 26.1.'91. na glavnom kopenhaškom trgu (Raadhuspladsen); 29.6.'91. pred zgradom Parlamenta; 18.9.'91. pred Parlamentom i Ministarstvom vanjskih poslova, pri čemu je predana peticija ministru vanjskih poslova Uffe Ellemann-Jensenu; te 7.12. '91. ponovno na glavnom kopenhaškom trgu, pri kojoj je nazočio i popularni danski glumac Jens Okking. Dana 25. 9. '91. medicinska sestra u Državnoj bolnici u Kopenhagenu rodom iz Međimurja, gđa Julija Leong započela je ispred zgrade Parlamenta trodnevni štrajk gladi uz dijeljenje letaka i velikim plakatom s hrvatskom zastavom i zahtjevom za međunarodno priznanje Republike Hrvatske. Prilikom otvaranja zasjedanja Parlamenta uočila ga je čak i danska kraljica, a ova je manifestacija pobudila veliku pozornost medija.

Dne 20.9.'91. u prostorijama restorana "Zagreb" upriličen je dobro posjećeni "okrugli stol" o aktualnoj situaciji u Hrvatskoj i bivšoj Jugoslaviji, otvoren za medije, političare i javnost. Izložba o razaranju hrvatskih gradova prikazana je u prostorijama uredništva dnevnika "Politiken" u središtu Kopenhagena, tijekom veljače '92. Izložbu je razgledalo nekoliko tisuća posjetitelja. Protestno pismo zbog diskriminacije hrvatskog jezika s preko 200 potpisa poslano je direkciji danskog radija dne 20.10.'92. Medu potpisnicima bilo je i ime Stjepana Mesića, tadašnjeg predsjednika Hrvatskog sabora koji se je u to vrijeme nalazio u službenom posjetu Kopenhagenu. Suzana Juul-Lahonšek i Mladen Ibler održali su nekoliko predavanja u školama i Rotary-klubovima na Jyllandu i Sjællandu.

Predsjednik HKZ u suradnji s ravnateljem Zaklade za međunarodnu suradnju prof. Folmerom Wistijem u studenom 1991. organizira hrvatski seminar na Međunarodnom simpoziju o jugoistočnoj Europi u Beču. Na seminaru su, uz predstavnike zemalja srednje Europe, sudjelovali z Hrvatske dr. Zdravko Tomac, mr. Branko Salaj, prof. dr. Vladimir Ibler, prof.dr. Ivo Runtić i prof. dr. Mirjana Gross iz Zagreba, a iz Danske dr. Mladen Ibler, Renata Waltenburg i Mladen Butina. Poseban značaj imali su brojni kontakti, izvješća i peticije poslani u ime Hrvata u Danskoj od predsjednika HKZ Vladi, danskim političarima i Parlamentu, a čija je forma i sadržaj često odgovarao diplomatskim *notae verbales*. Takav način komunikacije rezultirao je brzim i redovitim odgovorima državnih dužnosnika. Nakon otvaranja veleposlanstva RH u Kopenhagenu je cijelokupna prepiska na danskom jeziku, uz hrvatski prijevod, predana posredstvom veleposlanika prof. dr. Đure Deželića u pismohranu Ministarstva vanjskih poslova RH.

Od najvažnije prepiske u razdoblju od 10.9.'90.- 8.08.'92. navodim: pismo Uffeu Ellemann-Jensenu, ministru vanjskih poslova, 10.9.'90.; pismo g. Bjornu Elmquistu, članu danskog Parlamenta i predstavniku Danske u Helsinki - komitetu, 28.9.'90.; pismo Uffeu Ellemann-Jensenu, ministru vanjskih poslova, 24.1.'91.; pismo H.F. Clausenu, predsjedniku danskog Parlamenta, 24.1.91.; pismo Arneu Melchioru, predsjedniku vanjsko-političkog Odbora danskog Parlamenta, pismo H. F. Clausenu, predsjedniku danskog Parlamenta, 29.6.'91.; pismo osobno uručeno svakom članu Parlamenta o razaranju Vukovara, 1.10.'91.; pismo veleposlanicima europskih zemalja i Australije, 20.10. '91.; pismo Svendu Aukenu, predsjedniku danske Socijaldemokratske stranke, 27.10.'91.; pismo Kimu Behnkeu, članu Vanjskopolitičkog odbora Parlamenta 3.10.1991.; telefaks Jonu Baldwinu Hanibalssonu, ministru vanjskih poslova Islanda, 8.11.'91.; telefaks Jonu Baldwinu Hanibalssonu, ministru vanjskih poslova Islanda, 19.11.'91.; pismo Ministarstvu vanjskih poslova, Odjel N 6, 11.6.'92: pismo veleposlaniku SAD-a, 1.6.'92.; pismo gđi. Ritt Bjerregaard, predstavnici Socijaldemokratske stranke u Vanjskopolitičkom odboru Parlamenta, 8.8.'92.

Značajna je činjenica da je HKZ surađivala sa članovima političkih stranaka u Vanjskopolitičkom odboru danskog Parlamenta po pitanju priznanja Republike Hrvatske, a što je, uz ostalu korespondenciju, potvrđeno i u službenom zapisniku Parlamenta ("Foltinget 1991-92", Beslutningforslag nr. B 17, str. 3. desni stupac, red 28.).

U vezi obavljanja konzularnih poslova, treba istaknuti činjenicu da je Upravni odbor HKZ vrlo dobro surađivao sa g. Ivanom Poljcem, predstavnikom RH u Norveškoj, koji je iz Oslo nekoliko puta dolazio u Kopenhagen i s velikim zalaganjem rješavao pitanja hrvatskog državljanstva i putovnica hrvatskih iseljenika u Danskoj.

Takoder je uspostavljena veza s Uredom baltičkih zemalja u Kopenhagenu, koje su u to vrijeme još bile u sastavu Sovjetskog Saveza, te s predstavnikom Ukrajinaca, koji su također nazočili hrvatskim prosvjedima u Kopenhagenu. Upravni odbor HKZ sudjelovao je u pripremi i organizaciji posjeta brojnih delegacija RH i službenih posjetitelja iz Republike Hrvatske: potpredsjednika Vlade RH dr. Zdravka Tomca, predstavnika Hr-

vatskog sabora, MVP-a, Ministarstva zdravstva, Ministarstva iseljeništva, dužnosnika HDZ-a i drugih hrvatskih političkih stranaka, predsjednika HAZU, Matice hrvatske, Hrvatske matice iseljenika, HGK, Bedema ljubavi i drugih. Dr. Mladen Ibler nazočio je sastanku zamjenika ministra vanjskih poslova RH dr. sc. Miomira Žužula i predstavnika danskog MVP-a u pripremama za uspostavu Veleposlanstva RH u Kopenhagenu. U protokolarnom pogledu, može se spomenuti da je HKZ redovito čestitala rodandan danskoj kraljici, na čemu je primala zahvalu šefa protokola Dvora, a za Božić slala čestitke najvišim državnim dužnosnicima. Naglašavam, da se, uz navedenu aktivnost, većina članova radne grupe HKZ istovremeno intenzivno bavila i skupljanjem humanitarne pomoći te kulturnim i društvenim poslovima, o čemu će biti riječi drugom prilikom. Uz članove HKZ u Danskoj, dopise medijima i političarima upućivali su i pojedinci Hrvati, koji nisu bili društveno organizirani. Zapažene priloge u danskim novinama objavili su gg. Vid Hribar i Ivan Madirazza.

Unatoč tome što je nezahvalno spominjati imena, smatram da mi je dužnost navesti imena onih Hrvata i Danaca koji su u teškim danima devedesetih godina prošlog stoljeća bili zaslužni u radu za ostvarenje vanjskopolitičkih interesa Republike Hrvatske u Kraljevini Danskoj i dali svoj doprinos radu mlade hrvatske diplomacije: Ahlmann-Ohlsen Niels, član Vanjskopolitičkog odbora Parlamenta i glasnogovornik danske Konzervativne stranke; Behnke Kim, član Parlamenta, Naprednjačka stranka; Blažević Marijan, Blažević Biserka, Bleiziffer Petar, Bleiziffer Marica, Butina Mladen, Cvitanović Andelka, Hribar Vid, Ibler dr. Mladen, Jukić Vedran, Jukić Iva, Jukić Vedran, Jurkić Marko, Juul Lahonšek Suzana, Kreizer A. Theo, Krnčević Ana, Leong Julia, Madirazza Ivan, Rasmussen Željka, Rasmussen Bent Erik, ravnatelj 2. programa danskog radija; Secher-Schmidt Hans, Šarić Ivan, Vukšić Mate, Waltenburg Renata, Waltenburg Karl, Wisti prof. dr. Folmer.

Summary

THE CROATIAN CULTURAL COMMUNITY IN DENMARK

The Croatian Cultural Community (HKZ) in Denmark was established in 1990 with the aim of nurturing the Croatian cultural identity among Croatians. It appeared as a natural expression of the desire of Croatians who live and work there to join the Homeland and emigrant movement for a sovereign Croatian state. In other words, the Croatian Cultural Community was in that moment in history faced with the primary task of providing

the Danish public with objective information on what was actually going on in the Homeland, of seeking the diplomatic recognition of the Republic of Croatia and of exposing Greater-Serbia propaganda and its many years of unitaristic lobbying in the area. A HKZ working group was involved in this vital activity and was assisted by its Danish friends in Copenhagen.

Resumen

LA COMUNIDAD CULTURAL CROATA EN DINAMARCA

La Comunidad Cultural Croata en Dinamarca fue fundada en el 1990 con el objeto de conservar su identidad cultural y surgió como un impulso natural de los croatas que viven y trabajan allí para hacer parte del movimiento en la patria y en la emigración para el establecimiento de un estado soberano croata. En otras palabras, la Comunidad Cultural Croata en este momento histórico decisivo, se puso como tarea primordial la información objetiva de la ciudadanía danesa sobre lo que realmente ocurría en la patria, la expresión de la exigencia para que se reconociera diplomáticamente la República de Croacia y hacer oposición a los engaños de la Gran Serbia y a la camarilla unitaria de tantos años en este territorio. A esta, extraordinariamente importante, parte de la actividad se unió el grupo de trabajo de los miembros de HDZ, ayudados por sus amigos daneses de Kopenhagen.

Adolf Polegubić

HRVATSKI MISIONARI U EUROPI

Misije imaju važnu ulogu u naviještanju Radosne vijesti, stvaranju hrvatskoga jedinstva i očuvanja hrvatskoga identiteta, kulture, jezika i običaja u moralnome, materijalnome i socijalnome pogledu, kazao je delegat za hrvatsku pastvu u Njemačkoj, fra Josip Bebić, na godišnjem Pastoralnom skupu hrvatskih svećenika, đakona, pastoralnih suradnica i suradnika iz zapadne Europe, koji je održan od 11. do 13. listopada u njemačkome Freisingu, protiveći se gašenju misija jer će vjernici radi toga biti uvelike zakinuti

Budućnost hrvatskih katoličkih misija u Europi – bila je tema godišnjega pastoralnog skupa hrvatskih svećenika, đakona, pastoralnih suradnica i suradnika iz Zapadne Europe koji je održan od 11. do 13. listopada u Centru za usavršavanja “Kardinal-Döpfner-Haus” u Freisingu u Njemačkoj, u organizaciji Hrvatskoga dušobrižničkog ureda iz Frankfurta na Majni. Skup, na kojem se okupilo više od 150 sudionika, započeo je prigodom molitvom, a potom su uslijedili pozdravni govor te predavanja.

Sredine u kojima djelujete i uopće politički, društveni, kulturni i gospodarski okvir u kojemu živite jest Europa, Europska unija. Europa se je zapravo međusobno zbližila, ali je puna raznovrsnih proturječnosti i nedorečenosti, koje su inače velika opasnost za sve: i za Europu i za suvremenih svijet. Te proturječnosti i nedorečenosti utječu i na vjerske prilike i izglede za budućnost. Dovoljno se je sjetiti borbe oko Ustava i svjesne izostave spomena na Boga i Božje, to jest na ono što Europu čini Europom, a to je kršćanska baština i židovski doprinosi, istaknuo je naslovni ninski nadbiskup i apostolski nuncij u Bjelorusiji mons. Martin Vidović.

Ravnatelj dušobrižništva Hrvata u inozemstvu vlč. Ante Kutleša prenio je pozdrave predsjednika BK RH i BiH, kardinala Vinka Puljića, i predsjednika HBK, kardinala Josipa Bozanića, te predsjednika Vijeća za inozemnu pastvu HBK i BK obih, biskupa dr. Želimira Puljića. Istaknuo je kako je zbog konkretne situacije u kojoj se nalaze naše misije u Europi ta tema sve aktualnija. Dolazi novo vrijeme, upravo zbog problema koji se javljaju, i bilo bi vrlo nezahvalno da naše zajednice postanu duhovna dijaspora. Tada

će to imati velike posljedice osobito za naše poslanje koje vršimo, upozorio je. Ravnatelj „Renovabisa“ - akcije solidarnosti njemačkih katolika s ljudima u Srednjoj i Istočnoj Europi o. Dietger Demuth posebno se osvrnuo na aktivnosti koje ta organizacija čini pomažući ustanove i pojedince u Hrvatskoj i BiH.

Misije imaju važnu ulogu u naviještanju Radosne vijesti, stvaranju hrvatskog jedinstva i očuvanja hrvatskog identiteta, kulture, jezika i običaja u moralnom, materijalnom i socijalnom pogledu, kazao delegat za hrvatsku pastvu u Njemačkoj fra Josip Bebić. Misije su u velikoj mjeri bile i ostale stvaratelji hrvatskog imidža u zemljama u kojima djeluju. Zatvaranjem i gašenjem misija vjernici će biti uvelike zakinuti. Donekle će biti prepušteni sami sebi. U nastavku je govorio o konkretnoj situaciji stanja hrvatskih katoličkih misija u pojedinim njemačkim biskupijama, u kojima se striktno provode mjere štednje, kako u materijalnom smislu tako i u smislu osoblja što pogada i hrvatske katoličke misije u ovoj zemlji.

Delegat za hrvatsku pastvu u skandinavskim zemljama mons. Biletić kazao je kako će budućnost naših misija u Švedskoj, a po svoj prilici i drugim zemljama ovisiti o novim pastoralnim snagama, koje su žurno potrebne, jer je broj svećenika nedovoljan, a i dob svećenika u mnogim misijama je takav da nisu u mogućnosti nositi se s potrebama i zahtjevima kao prije dvadesetak godina. „Domovinskim ratom broj useljenika s područja Hrvatske i BiH je vrlo porastao. Stanje u našim misijama i pastoralna zbrinutost naših ljudi bit će onakva kakvom je učinimo. Švedska je spremna primiti i svećenike i redovnice“, istaknuo je mons. Biletić.

Slijedilo je priopćenje delegata za hrvatsku pastvu iz Francuske o. Mate Antunovića, koji se osvrnuo na aktualnu situaciju hrvatskih katoličkih misija u Parizu, Lyonu i Nici. „Slaveći obljetnice naših misija, prisjećamo se svega što su one značile za naše iseljenike na vjerskom, nacionalnom i kulturnom području kroz sve protekle godine. Neminovalno se nameće pitanje: kakva je njihova budućnost. Često se čuje da su Hrvati u Francuskoj dosta dobro integrirani u francusko društvo. Znamo da integracija i asimilacija nije isto.

Pastoralni skup naših misionara u zemljama Europske unije

Možemo ustvrditi da su se mnogi Hrvati u Francuskoj asimilirali, neki integrirali, a dobar dio njih, pogotovo prve generacije, živi u jednom svijetu 'ni na nebū ni na zemljī'; ni tamo i ovamo. Mnogi su planirali provesti barem svoje dane starosti u domovini, ali su primorani iz raznih razloga ostati trajno u Francuskoj. Djeca i mladi, rođeni u Francuskoj, sve slabije znaju hrvatski jezik pa im je teško slijediti bilo kakav program na hrvatskom jeziku. Dakako da se često nameće pitanje: kako okupiti i raditi s onom generacijom koja je rođena u Francuskoj, koja misiju ne doživljava kao što su je doživljivali njihovi roditelji i kojoj je hrvatski jezik na neki način 'strani jezik'“, zaključio je o. Antunović.

Delegat za hrvatsku pastvu u Sloveniji o. Marko Prpa je kazao kako prema popisu pučanstva iz 2002. u Sloveniji živi 35.642 Hrvata. „Stvaran broj Hrvata u Sloveniji od toga je broja višestruko veći. Opravdano je pitanje zbog čega naši ljudi u Sloveniji kriju svoju nacionalnu, kulturnu i vjersku pripadnost. Umjesto iscrpnog odgovora, iznosim tek neke natuknice: egzistencijalni strah, strah za radna mjesta, siromaštvo, povijesni kompleksi, ispražnjen identitet na višestoljetnoj vjetrometini koječijih interesa, nametnut i prihvaćen osjećaj manje vrijednosti, nepriznat status nacionalne manjine. Hrvati u Sloveniji ne postoje kao politički subjekt na ni jednoj od mogućih razina”, kazao je o. Prpa istaknuvši kako danas u Sloveniji djeluju HKM u Ljubljani, Mariboru, Novom Mestu, a radi se i na uspostavi HKM u Kopru.

O stanju hrvatskih katoličkih misija u Švicarskoj govorio je delegat za hrvatsku pastvu u toj zemlji dr. o. Šimon Šito Čorić. Kazao je kako se današnje procjene broja Hrvata u Švicarskoj kreću uglavnom između 80 i 100 tisuća, uključujući i one koji su primili švicarsko državljanstvo, te kako je u toj zemlji 13 hrvatskih katoličkih misija. Hrvati u Švicarskoj najvjerojatnije neće nikada biti brojniji, nego u ovom tekućem desetljeću, jer značajnijih doseljavanja više nema, a druga generacija počinje se gubiti. Brojčano gledano, naše misije u Švicarskoj su najbrojnije od svih stranaca po broju aktivnih vjernika. Stoga kroz sljedeće desetljeće, možda i dva, nije za očekivati zatvaranje bilo koje misije”, istaknuo je delegat Čorić.

Drugoga dana, u srijedu 12. listopada, predavanje o budućnosti Hrvatske u Europi održao je Bernd Posselt, član Europskog parlamenta, u trećem mandatu, nositelj liste CSU za Bavarsku. Kazao je kako Hrvati uživaju simpatije u Njemačkoj te kako to predstavlja veliku priliku i za Hrvatsku, poglavito na početku pristupnih pregovora Republike Hrvatske s Europskom unijom. Podsjetio je na demokratski put koji je Hrvatska zajedno sa Slovenijom prošla od vremena osamostaljenja do danas. Govoreći o Europi, kazao je kako ona bez kršćanstva ne može opstati te kako su njezini korijeni upravo kršćanski. Izrazio je želju da Europa ne bude kršćanski muzej, već da bude živa u vjerskom pogledu. Od nas se kršćana očekuje da Europu izgradimo na kršćanskim temeljima, a od presudne je važnosti i zauzimanje za kršćanske etičke vrijednosti u Europi. Istaknuo je i važnost hrvatskih katoličkih misija u Europi te kako nije upitno treba li europsko povezivanje, već kvaliteta toga povezivanja i života.

Ravnatelj za dušobrižništvo katolika drugih materinskih jezika Njemačke biskupske konferencije iz Bonna vlč. Wolfgang Miehle govorio je o zajednicama drugih materinskih jezika jučer i danas. Nakon što je govorio o dušobrižništvu stranaca iz biblijsko-teološke perspektive, te podsjetio kako je to bilo u daljoj i bližoj povijesti, posebno se osvrnuo na četiri modela jačeg kooperativnog djelovanja između zajednica drugih materinskih jezika i mjesnih župa. Zadržao se na važnosti zajedničkih služba Božjih, motiviranja pripadnika stranih vjernika da pohađaju mjesne župe, aktivnostima u zajedničkim projektima rada s mladima, djecom, starijima i obiteljima, poglavito u miješanim brakovima stranaca i Nijemaca. Kazao je kako su i kateheze mesta susretanja i učenja međunacionalnog iskustva vjere. Pritom je posebno težište stavljen na pastoralno oseblje koje bi trebalo djelovati u tome smislu.

U četvrtak 13. listopada predavanje pod nazivom „U susret budućnosti hrvatske inozemne pastve” održao je mr. Pero Ivan Grgić, kancelar Banjalučke biskupije. Tražimo li odgovor na pitanje: kakva je budućnost hrvatskih katoličkih misija, tada trebamo imati u vidu nekoliko odrednica koje bitno uvjetuju i odgovor. Te su odrednice opet u sebi vrlo kompleksne i opće, da se neki njihovi elementi mogu mijenjati ovisno o društvenim okolnostima. Kao primjer može poslužiti izmijenjeno financijsko stanje u njemačkim biskupijama, koje se bitno odražava na strukture, načine i mogućnosti pastorala i naših misija u Njemačkoj. Jedna od temeljnih odrednica svakog uredenog društvenog života jest kultura, koja čak ne mora biti ograničena na jedan narod. Evangelizacija treba poštovati tu odrednicu, jer u spomenutom evandelje neće naći put do srca ljudi. „Inkulaturacija” evanđelja znači njegov ulazak u posebnu kulturu koja ima svoje vlastitosti. Za Crkvu je također važno da znade očuvati partikularne zajednice u njihovoј posebnosti. Upravo različitost i posebnost obogaćuje crkveno jedinstvo i daje mu posebni životni dinamizam. Na nižoj razini će partikularne zajednice iseljenika, i u pastoralnom i u misionarskom smislu, pridonosi životnoj snazi same domaće zajednice. Drugi je vatikanski koncil snažno istaknuo, da Crkva mora sačuvati i poštivati posebnosti svake kulture i svake zajednice, što ujedno znači da se ni ona ni evandelje ne smiju poistovjetiti s jednom kulturom ili zajednicom. Ovu je poruku dobro imati u vidu, posebno u naše vrijeme kad se oko nas sve više širi globalizacija, koja ne trpi nikakve posebnosti. U tom kontekstu valja procjenjivati nastojanja što ih poduzimaju neke mjesne Crkve, kako bi postigle da u njima postoji što manje posebnosti, opravdavajući to i smanjivanjem financijskih troškova. Međutim, Kristova Crkva ne treba biti nalik svjetskoj korporaciji koja mora poslovati što racionalnije da bi bila konkurentna. Crkva je ‘Božji narod’, a svaki narod je u životnom smislu onoliko jak koliko su u njemu jake pojedine obitelji. Mjesne će Crkve morati prepoznati i prihvati tu činjenicu te u tom smislu težiti za obostranom integracijom, jer asimilacija stranaca može za domaće na dulji rok biti pogubna”, kazao je mr. Grgić.

Ako se samo letimice pogleda što je hrvatska inozemna pastva tijekom proteklih sto do sto dvadeset godina učinila za Hrvate katolike izvan domovine, onda je to doista nemjer-

ljiv rad. A za što su najviše zaslužni sami pastoralni radnici na terenu, koliko god taj rad bio manjkav ili nedovoljan, nedovoljno sustavan, slabo podupiran i koordiniran iz domovine. Ono što je kroz pastoralno djelovanje većine naših misionara prosijavalo jest njihova ljubav za Krista i Crkvu te da su imali srce i dušu za svoj hrvatski narod i svoju domovinu. Ne bude li toga i ubuduće, slabo će pomoći svi programi i sve strukture, kazao je mr. Grgić. Odavno se spominje potreba odredene priprave svećenika za odlazak među iseljenike... Paralelno s tim bi se u obrazovnim i odgojnim institucijama trebalo poraditi na posredovanju temeljnih i bitnih informacija i znanja koje su vezane za problematiku i potrebe selilaca i ljudi u pokretu sadašnjim naraštajima koji se školuju. Ti bi se sadržaji mogli prilagoditi i u određenom kraćem vremenu prenijeti onima koji imaju volju i koji žele poći među iseljenike. I ovaj bi projekt svakako trebao uzeti u obzir mogućnosti redovnika i redovnica, ali također i laika. Budući su biskupi, makar ne s velikim oduševljenjem, glede daljnog slanja dušobrižnika u inozemne misije, ipak prihvatali model da biskupija i u budućnosti skrbi za određenu misiju gdje već ima svoga člana, a slično bi se predložilo i redovničkim poglavarima, to bi donekle pokazalo veću odgovornost domaće Crkve, ali istovremeno ojačalo veze s domovinom. Dušobrižnike bi se moglo slati na određeno vrijeme, recimo na tri do šest godina. Svećeniku bi vremensko ograničenje dalo više motiva za rad, a ujedno bi se potvrdila solidarnost s Crkvom u koju su iseljenici došli kao i s vlastitim narodom. Na kraju je kazao: Iako je do sada bilo više razočaranja nego zadovoljstva s odnosom države Hrvatske prema iseljenicima, držim kako na obje strane, i državnoj i crkvenoj, treba trezvено i odmjereni vidjeti što država kroz dulje vrijeme i kontinuirano stvarno može učiniti za Hrvate izvan domovine. Pri tom planiranju valja imati u vidu, kako diljem svijeta žive Hrvati koji ne potječu iz same Hrvatske nego su podrijetlom ili rodom iz drugih zemalja, te da je jedan dio njih nije vezan uz Katoličku crkvu.

Pomoći domovinske Crkve

Upućeno je priopćenje Hrvatskoj biskupskoj konferenciji i Biskupskoj konferenciji Bosne i Hercegovine kojeg su potpisali delegati, a u kojem se između ostalog kaže: Sa zahvalnošću smo duboko svjesni važnosti dugogodišnje pomoći koju je domovinska Crkva pružala Hrvatima katolicima u izvandomovinstvu u sklopu hrvatskih katoličkih misija. U posljednje vrijeme stječe se pak dojam kako domovinskoj Crkvi poradi rješavanja svojih aktualnih pastoralnih problema ponestaje snage u zauzetijem svekolikom pružanju pomoći hrvatskih katoličkih misijama u Europi, pa i u svijetu. Upravo u novonastaloj situaciji prestrukturiranja duhovne skrbi za katolike drugih materinskih jezika u SR Njemačkoj, kao i problema koji proizlaze iz starosne dobi pastoralnih djelatnika u Zapadnoj Europi, obraćamo se odgovornima u obje domovinske Biskupske konferencije da nam u ovim odlučujućim prekretnim vremenima za budućnost zauzeto pomognu kako zauzimanjem kod Biskupskih konferencija zemalja useljenja tako i

slanjem novog pastoralnog osoblja. Duboko smo uvjereni da je to u interesu očuvanja vjerskoga, nacionalnog i kulturnog identiteta Hrvata u izvandomovinstvu te svekolikog povezivanja nacionalnog korpusa u domovini i svijetu.

Summary

CROATIAN MISSIONARIES IN EUROPE

An annual pastoral meeting of Croatian priests, deacons, pastoral associates and associates from Western Europe was held from October 11 to 13 in the Germany town of Freising. The annual pastoral meeting, organised by the Office for Croatian Guardianship in Frankfurt am Mainz and pooling over 150 participants, focused on the future of Croatian Catholic missions in Europe. The gathering opposed shutting down mission in the countries of the European Union saying the faithful would be greatly deprived by such measures. The missions play an important role in spreading the Good News, in creating Croatian unity and preserving the Croatian identity and its culture, language and traditions in every aspect, said Friar Josip Bebić, the delegate for the Croatian Faithful in Germany.

Resumen

LOS MISIONEROS CROATAS EN EUROPA

La reunión pastoral anual de sacerdotes, diáconos, colaboradoras y colaboradores pastorales de la Europa Occidental tuvo lugar desde el 11 hasta el 13 de octubre en la ciudad alemana de Freising. El futuro de las misiones católicas croatas en Europa – fue el tema de la reunión pastoral anual organizada por la Oficina para la salvaguarda espiritual de Francfort del Main y en ella hubo más de 150 participantes. La reunión se opone a la extinción de las misiones en los países de la Unión Europea porque los creyentes a razón de esto serían perjudicados. Ellas tienen un papel importante como portadoras de la Buena noticia, en la promoción de la unión de los croatas, en la conservación de la identidad, cultura, idioma y costumbres croatas en general, destacó el delegado de la parroquia alemana, el fraile Josip Bebić.

PERSPEKTIVA HRVATSKOGA ISELJAVANJA U EUROPSKE ZEMLJE

Kada je riječ o perspektivi hrvatskoga iseljavanja u europske zemlje, onda se može reći da će ona prije svega ovisiti o društveno-gospodarskoj situaciji u zemljama i budućim investicijskim ulaganjima koja će otvoriti nova radna mjesta. Dvojbe su kompleksne: integracija, povratak ili asimilacija

Nedostatak radne snage, prouzročen niskim prirodnim prirastom i demografskim starenjem pučanstva razvijenih europskih zemalja, s jedne strane, i visoki gospodarski razvoj, s druge strane, bili su glavnim uzrokom otvaranja tržišta rada stranim radnicima od šezdesetih godina 20. stoljeća naovamo. Zemlje zapadne Europe, da bi nastavile kontinuitet gospodarskog rasta i dinamičnosti ekonomije i ostale u konkurenciji razvoja drugih zemalja zapadne Europe, kako i SAD-a tako i Japana, bile su primorane na uvoz radne snage na svoja tržišta rada iz trećih zemalja. Time su spriječili nestaćicu potrebne radne snage. U početku su to bili radnici za jednostavne fizičke poslove, a s vremenom njihova tržišta rada su sve više zahtijevala radnike s kvalifikacijom. I dalje će siromašne zemlje i one zemlje s visokim prirodnim prirastom vršiti pritisak legalnim ili ilegalnim iseljavanjem prema razvijenim zemljama. Budući razvijene zemlje imaju niski prirodni prirast, a neke i prirodno smanjenje i demografsko starenje, primorane su uvoziti radnu snagu. Razvijene zemlje potrebnu radnu snagu će nastojati maksimalno reducirati i regulirati u onim dijelovima koje bude zahtijevalo njihovo tržište rada. Pretpostavka je da će to biti visokoobrazovani i stručni radnici kao i radnici u uslužnim djelatnostima budući je pravac razvoja privredivanja u uslužnom sektoru. Republika je Hrvatska od samog početka pojave masovnog iseljavanja prema zapadnoeuropskim zemljama bila je smanjena investicijska ulaganja, što utječe na smanjenje privrednog rasta i izaziva gospodarsku stagnaciju koja je bila uzrok stalnog povećanje broja nezaposlenih, koji je dodatno opterećivao privredni razvoj zemlje. Na povećanje broja nezaposlenih utjecao je u određenoj mjeri i prirodni prirast koji je prisutan cijelo vrijeme iseljavanja radnika (unatrag tri četiri desetljeća) sve do 1990. godine. Na gospodarski razvoj i nove

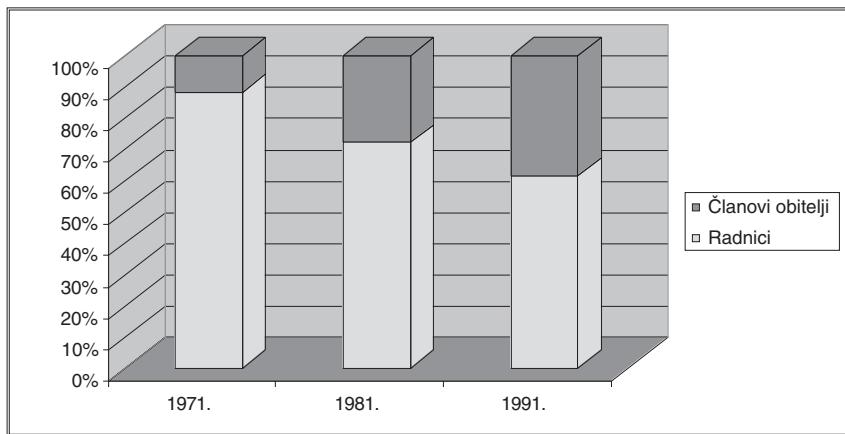
investicije, kao i na povećanje broja zaposlenih utjecala je tehničko-tehnološka zaostalost. Tehničko-tehnološka zaostalost i smanjen broj novih investicijskih ulaganja koja su bila potrebna za otvaranje novih radnih mjesta i bilo kakva održanja kontinuiteta gospodarskog razvoja i sprječavanja naglog povećanja broja nezaposlenih, dovodi do kreditiranja i zaduženja zemlje kod zapadnoeuropskih zemalja. Zaduženja dodatno opterećuju privredni razvoj i utječu na smanjenje investicija što se odražava na povećanje nezaposlenih i dodatno državno osiromašenje. Uz postojeće privlačne čimbenike za iseljavanjem nezaposlenih i nedovoljno zaposlenih radnika u zemlje zapadne Europe, na odluku radnika o iseljavanju iz zemlje utječu niska primanja, infrastrukturna zaostalost, nizak životni standard, agrarna prenaseljenost itd. Odlazak kvalificiranih i stručnih radnika u iseljeništvo dodatno osiromašuje zemlju podrijetla. Masovno iseljavanje dovodi do depopulacije pojedinih područja zemlje i time izaziva nedostatak radne snage u tim područjima. Odlazak mlađih i neoženjenih ljudi u iseljeništvo izaziva dobno-spolnu neuravnoteženost, koja utječe na vitalne procese razvoja stanovništva, što ima za posljedicu kasnije stupanje u brak, a samim tim umanjuje se reprodukcija i broj rađanja. Sve to dovodi do opadanja prirodnog prirasta i demografskog starenja stanovništva Hrvatske. Srbijanska oružana agresija i ratna razaranja imaju izravne posljedice na povećanje smrtnosti i smanjenje mogućnosti prirasta te povećanje iseljavanja u inozemstvo. Sve to umnogome utječe na demografski i ekonomski razvoj zemlje. Kad je riječ o perspektivi hrvatskog iseljavanja, onda se može reći da će ona prije svega ovisiti o društveno-gospodarskoj situaciji u zemlji i novim investicijskim ulaganjima koja će otvoriti nova radna mjesta i samim tim smanjiti nezaposlenost i povećati životni standard radnika. Budući Hrvatska u posljednjem desetljeću 20. stoljeća bilježi prirodno smanjenje, samim tim nove naraštaje neće opterećivati tržište rada i povećanje nezaposlenosti. Hrvatsko iseljavanje ovisit će i o stanju na tržištu zemalja zapadne Europe i njihovim potrebama za određenim deficitarnim zvanjima i kvalifikacijama koje će se pojaviti razvojem globalizacije i nove tehnologije. Za očekivati je da će doći do povećanja potražnje radnika u uslužnim djelatnostima kao i stručnjaka na polju informaticke. Na strukturu i dinamička obilježja iseljavanja radne snage iz Hrvatske prema zemljama zapadne Europe prije svega su imale utjecaja politike tih zemalja koje su vodile prema iseljavanju, a koje im je diktiralo stanje tržišta rada. Prema tome, možemo reći da se od sredine šezdesetih godina do privredne recesije 1973. u iseljeništvo odlazilo masovno. U to vrijeme Hrvatska je doživjela pravi egzodus svojega pučanstva. Iseljavanje iz Hrvatske je stalno, a nakon Drugog svjetskog rata zabilježeno je povećanje odlaska u iseljeništvo sredinom 1960-ih, kada uglavnom odlaze nezaposleni muškarci u najboljoj radnoj dobi, uglavnom neoženjeni. Povećanje je zabilježeno i nakon završetka privredne recesije 1968. U to vrijeme uglavnom odlaze nezaposleni, nedovoljno zaposleni i značajan dio kvalificiranih radnika.

Radnicima se pridružuju žene i djeca

Osnovni čimbenici odlaska u iseljeništvo nakon privredne recesije 1973. jesu: više ne odlaze samo radnici nego članovi njihovih obitelji, žene i djeца. Pristup tržištu rada zapadnoeuropskih zemalja nakon gospodarske recesije 1973. imaju samo stručnjaci i visokokvalificirani radnici. Glavne karakteristike iseljavanja izazvane srbijanskom oružanom agresijom na Republiku Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu su te da su u iseljeništvu ravnomjerno zastupljene sve dobno-spolne i obrazovne skupine. Struktura i dinamika odlaska utjecala je na pojavu otvorenih društvenopolitičkih pitanja u zemljama useljenja i iseljenja, kao i otvorenih pitanja između zemalja uključenih u ovaj proces seljenja. Na početku pojave iseljavanja, kada su uglavnom odlazili samo radnici, ta otvorena pitanja su se uglavnom odnosila na regulaciju zapošljavanja i socijalno osiguranje radnika. Spajanjem obitelji dolaskom žena i djece radnika, dolazi do otvorenih pitanja njihova položaja, prava na rad i boravak, prava na socijalno osiguranje, prava na školovanje djece i dr. U vrijeme agresije na Republiku Hrvatsku otvorena pitanja se odnose na boravak i pravo na rad izbjeglica i prognanih, dužinu boravka i uvjete povratka. Kad je riječ o učincima iseljavanja, možemo reći da je pored demografskog i gospodarskog učinka, iseljavanje pridonijelo i uspostavilo i razvoj bilateralne suradnje između zemalja uključenih u ovaj proces seljenja. Kad je riječ o demografskom doprinosu, svakako je potrebno istaknuti da iseljavanje potiče mobilnost radnika, a demografska situacija ima utjecaja i na gospodarski, kulturni i socijalni razvoj. Odlazak većeg broja radnika utječe na smanjenje potražnje i kupovne moći i u odnosu na postojeću proizvodnju dolazi do smanjenja inflacijskog pritiska i pada inflacije. Doprinos iseljavanja gospodarstvu ogleda se u smanjenju broja nezaposlenih i ozdravljenju tržišta rada, svježem kapitalu u obliku deviznih doznaka i uštedevina radnika, kao i u razvoju gospodarstva i novih tehnologija. U doba masovnog iseljavanja Hrvatska bilježi smanjenje nezaposlenih, a odlaskom u iseljeništvo nezaposlenih i nedovoljno zaposlenih, nekvalificiranih i polukvalificiranih radnika dolazi do ozdravljenja tržišta rada i veće produktivnosti, što uvjetuje stabilniji razvoj privrede. Odlaskom radnika iz poljoprivrede utječe na produktivnost rada u poljoprivredi, ali i smanjenje iskorištenosti obradivih površina jer u iseljeništvu uglavnom odlaze muškarci u najboljim godinama za rad. Masovnim iseljavanjem dolazi do narušavanja dobno-spolne uravnoteženosti, što ima za posljedicu starenje pučanstva. Prekomjerno iseljavanje izaziva u gospodarskom smislu nedostatak radne snage u procesu proizvodnje.

Tablica 1: Broj hrvatskih građana u inozemstvu i članova njihovih obitelji po popisu 1971., 1981. i 1991.

Skupina	Broj		
	1971.	1981.	1991.
Migranti(ukupno)	254.856	210.330	285.216
Radnici	224.722	151.619	175.338
Članovi obitelji	30.134	58.711	109.878

Slika 1: Odnos udjela radnika i članova obitelji u ukupnom iseljeništvu 1971., 1981. i 1991.godine

Odlazak obrazovanih ljudi

U iseljeništvo odlaze visokokvalificirani, kvalificirani i stručni radnici, a to izaziva nedostatak pojedinih struktura radnika što opterećuje proizvodnju i utječe na pad proizvodnje. Masovni odlazak utječe na povećanje deviznih prihoda zemlje, koja pridonose ekonomskom razvoju zemlje, utječu na nove investicije, povećanje zaposlenosti i razvoj nove tehnologije, povećavaju međunarodnu trgovinu i utječu na uravnoteženje platne bilance, povećavaju kupovnu moć i potražnju.

*Tablica 2: Stopa iseljenja u pojedinim općinama Republike Hrvatske
1981. i 1991. godine*

1981.		1991.	
Općina	Stopa iseljenja	Općina	Stopa iseljenja
Imotski	14,72	Imotski	20,79
Ozalj	9,51	Lastovo	19,06
Jastrebarsko	9,46	Ozalj	18,87
Đakovo	9,34	Drniš	14,02
Vrginmost	9,20	Zadar	13,21
Županja	8,73	Duga Resa	13,04
Benkovac	8,51	Županja	12,86
Čakovec	8,30	Biograd na Moru	12,63
Zabok	1,93	Cres-Lošinj	2,97
Labin	1,69	Klanjec	2,92
Cres-Lošinj	1,55	Varaždin	2,91
Pula	1,51	Dvor	2,71
Rovinj	1,40	Rovinj	2,55
Pazin	1,28	Zabok	2,55
Vis	0,75	Krapina	2,37
Poreč	0,73	Pula	2,27
Buje	0,65	Pazin	2,24
Lastovo	0,52	Pregrada	2,17
Buzet	0,44	Buje	2,16

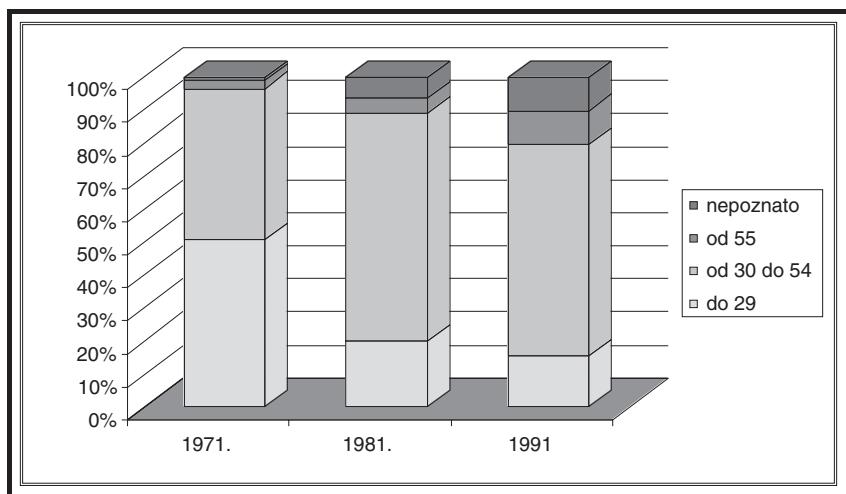
Devizni novac omogućuje zemlji inozemno kreditiranje potrebno za razvoj gospodarstva i tehnologije. Samim povećanjem kupovne moći i potražnje u nepravodobnom povećanju proizvodnje dolazi do povećanja cijena postojećim robama i uslugama, što uzrokuje rast inflacije i povećanje uvoza. Stabilizacija iseljavanja sredinom 1970-ih uzrokuje porast broja nezaposlenih, smanjenje deviznih prihoda, pad proizvodnje i tehnološko zaostajanje.

Sve to utječe na platnu bilancu, smanjenje novih investicija, trgovinske razmjene s inozemstvom, dolazi do trgovinskog deficitia i potrebe za sve većim kreditiranjem i većom zaduženosti zemlje. Kad je riječ o problemima hrvatskih radnika i članova njihovih obitelji, možemo reći da se ti problemi očituju kroz probleme pojedinog člana obitelji, probleme cijele obitelji i probleme pojedinog naraštaja. Problem radnika koji je prvi otišao u iseljeništvo bio je sam odlazak na privremeni rad, proces zapošljavanja, radni uvjeti i zaštita radničkih prava, uvjeti stanovanja i odvojenost od obitelji. Zbog teških

radnih uvjeta, kojima su pridonosile visoke norme i tjelesni napor, te osobne i obiteljske nesigurnosti, hrvatski su radnici izloženiji višem stupnju duševnih bolesti, bolesti lokomotornog sustava kao i srca i krvotoka. Problemi hrvatskih radnika izraženi su i kroz odnos poslodavca i same sredine prema njima. U neriješenom položaju radnika na početku iseljavanja sva prava ovisila su o poslu kojim se bavi, a posao mu je prije svega ovisio o poslodavcu koji je mogao s njim manipulirati. Pojavom gospodarske recesije poslodavac najprije otpušta nekvalificirane i strane radnike.

U odnosu na ukupnu radnu snagu postotak nezaposlenih stranih radnika je viši. Što se tiče odnosa domaćeg pučanstva prema stranim radnicima, oni smatraju strance krivima za sve probleme u zemlji, za nezaposlenost, kriminal i socijalnu nesigurnost, smatraju ih socijalnim teretom. Sve to utječe na pojavu ksenofobije, radikalizma i rasizma prema stranim radnicima. To dovodi do ugroženosti, ograničenja prava, veće kontrole, restrikcija te pitanje očuvanja identiteta stranih radnika. Budući je svoj rad smatrao privremenim, naš radnik radi prekovremeno da bi što više zaradio i uštedio. Time zapostavlja vlastitu obitelj, ženu i djecu, što dovodi do nemogućnosti normalnog funkciranja obitelji. Ta situacija odvojenosti od obitelji ima za posljedicu probleme pri odgoju djece, a u nekim slučajevima dolazi i do rastave braka.

Uvjeti i način rada kod hrvatskih radnika izazivaju negativne emocije, egoizam i ravnodušnost. Pozitivne posljedice takva rada ogledaju se u riješenu materijalnom pitanju, usvojenim novim znanjima i vještinama i upoznavanju nove kulture i sredine življenja. Problem je obitelji socijalizacija u novu sredinu, kao i asimilacija koja je izraženija spajanjem obitelji nakon stabilizacije iseljavanja. Dolazi do produženja boravka i odgada se povratak u domovinu.

Slika 2. Odnos izmedu starosnih skupina 1971., 1981. i 1991. godine

Dvojba između asimilacije i povratka izaziva sukobe između naraštaja. Roditelji su za povratak u domovinu, a mladi su za integraciju u novo društvo. Zemlje primateljice potpomažu i vode politiku u pravcu ubrzanja procesa asimilacije stranih radnika. Problemi djece hrvatskih radnika ogledaju se u odgojno-obrazovnom procesu. Ako je došlo do poremećaja u funkcioniranju obitelji, najviše ispaštaju djeca. Dolazi do emocionalne nestabilnosti koja utječe na poremećaj u izobrazbi i pedagoškoj zapuštenosti. Nova sredina i nametnute obveze pored obiteljskih problema izazivaju kod djece poremećaje osobnosti, delikventno ponašanje i sukob sa zakonskim propisima. Sve to biva uzrokom bijega djece hrvatskih radnika iz obitelji i sredine u kojoj žive. Poznavanje jezika, školovanje, mediji i druženje s vršnjacima u inozemstvu utječu na integraciju djece hrvatskih radnika.

Tablica 3: Povećanje broja stanovništva RH u inozemstvu od 1993. do 1998.

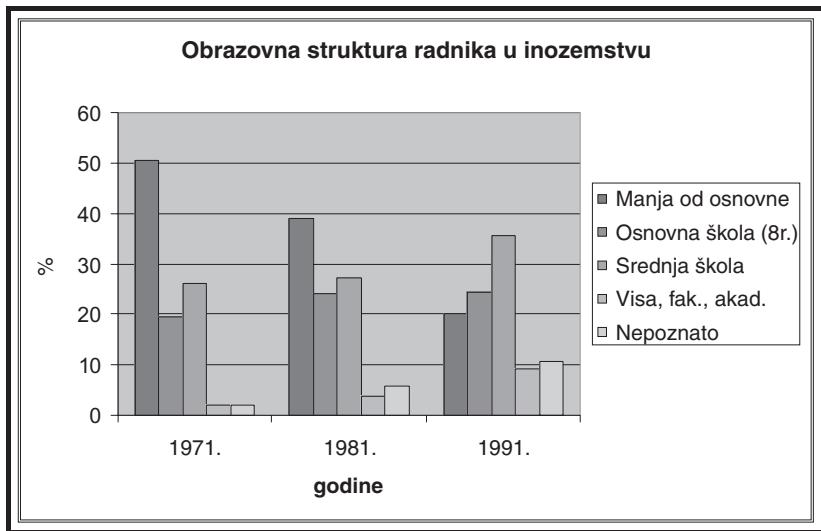
Godina	Broj stanovništva u inozemstvu	Iseljeno u odnosu na prethodnu godinu
1993.	318.890	7.852
1994.	325.501	6.611
1995.	340.812	15.311
1996.	370.033	29.221
1997.	396.308	26.275
1998.	415.386	19.078

Budući je Katolička crkva preko svojih misija bila nazočna od samog početka iseljavanja hrvatskih radnika u inozemstvu, umnogome im je pomogla kod rješavanja svih navedenih problema, kako osobnih i obiteljskih tako i radnih i dr. Katoličke misije pomažu u rješavanju njihovih prava na rad, socijalnu skrb, prava na zdravstveno osiguranje i ostalih zakonom propisanih prava. Također pomažu u organizaciji nacionalnih klubova i očuvanju nacionalnog identiteta. Misija, osim vjerničkog, etničkog i kulturnog prihvatišta za doseljenike, ima zadaću omogućiti početno i postupno integriranje u društvo i crkvenu zajednicu zemalja domaćina. U procesu globalizacije zadaća Crkve je zaštитiti pojedinca i obitelj te etičke interese čovjeka u procesu seljenja.

Republika Hrvatska je u rješavanje svih tih problema vezanih za iseljavanje svojih radnika u zapadnoeuropske zemlje potpisala niz bilateralnih ugovora sa zemljama u kojima se nalaze hrvatski radnici. Seljenje radnika i njihovih obitelji izazvalo je niz društveno-socioloških, gospodarskih, sigurnosnih, demografskih, statusno-zakonodavnih i političkih problema zemljama uključenim u ovaj proces seljenja. Rješavanje navedenih problema radnika i članova njihovih obitelji temelj je za uspostavu i razvoj bilateralnih odnosa Republike Hrvatske s pojedinim zapadnoeuropskim zemljama.

Ta ostvarena suradnja se ogleda u nizu kvantitativnih i kvalitativnih ugovora i konvencija potpisanih između Republike Hrvatske i zapadnoeuropskih zemalja. Potpisani se ugovori prije svega odnose na socijalno, zdravstveno i mirovinsko osiguranje, te na kulturnu, prosvjetnu, tehničku, znanstvenu i tehnološku, kao i na političku i gospodarsku suradnju. Pored navedenih polja suradnje potpisani su sporazumi o poticanju i zaštiti ulaganja, sporazumi o suradnji u borbi protiv međunarodnog organiziranog kriminala, trgovine drogom, ljudima i oružjem te borbi protiv terorizma, sporazumi o prometnoj povezanosti, o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja, o reprogramiranju duga i drugi pojedinačni sporazumi i sporazumi preuzeti sukcesijom.

Strateški prioritet Hrvatske je razvoj i jačanje integracijskih spona sa zapadnom Europom i uspostava sukladnoga političkog, pravnog i gospodarskog sustava. Prema tome, možemo zaključiti da je ta kvantitativna i kvalitativna bilateralna suradnja ostvarena s pojedinim zapadnoeuropskim zemljama dobar temelj za ostvarenje postavljenoga strateškog cilja i za ubrzanje procesa integracije Republike Hrvatske u zapadnoeuropske asocijacije. A na temelju analize potpisanih ugovora, može se zaključiti da postoji još manevarskog prostora za razvoj kvantitativne i kvalitativne bilateralne suradnje sa zapadnoeuropskim zemljama. Hrvatski iseljenici živeći i radeći u zapadnoeuropskim zemljama, u pluralističkom društvu stekli su međunarodno kulturno i religiozno iskuštenje i tako postaju čimbenikom inicijative i suradnje na socijalnom, političkom, kulturnom i religioznom području. Prema tome, oni su čimbenik dijaloga, suradnje, suživota i same integracije hrvatskog naroda i hrvatske države u zapadnoeuropske asocijacije. U novije vrijeme sve je veća prisutnost ilegalnog iseljavanja i problema azila s kojima se susreću razvijene zemlje i sama Evropska unija. Može se očekivati da će Evropska unija iz sigurnosnih razloga, koje ugrožava ilegalno useljavanje povezano s organiziranim kriminalom, trgovinom drogama, oružjem, ljudima i drugim čimbenicima međunarodnog zločina uključujući i međunarodni terorizam, svoju politiku usmjeriti na potpunu regulaciju seljenja unutar EU i seljenja usmjerena prema EU, da bi osigurala stabilnost i povećala sigurnost svojih institucija i sigurnost same Evropske unije. S druge strane, iseljavanje radnika iz Hrvatske prema Evropskoj uniji nije nikada prestalo.

Slika 3: Obrazovna struktura radnika u inozemstvu 1971., 1981. i 1991.

Sada u iseljeništvo odlaze uglavnom visokokvalificirani, kvalificirani i stručni radnici, kao i radnici u uslužnim djelatnostima, koje će i dalje trebati tržište rada zemalja zapadne Europe. Na temelju toga Hrvatska mora i dalje biti spremna rješavati otvorena pitanja koja će izazvati odlazak tih radnika na rad u zapadnoeuropske zemlje, što će ubrzati ostvarenje već spomenutoga strateškog cilja.

Summary

THE PERSPECTIVES OF CROATIAN EMIGRATION TO EUROPEAN COUNTRIES

As concerns the perspectives of Croatian emigration to European countries, it can be said that it will above all depend on the social and economic situation in the country and on any future investment that would open new jobs. The doubts of those Croatians on so-called temporary work (migrant labour) in the countries of the European Union are complex: integration, repatriation or assimilation. Emigration from Croatia will depend on the market situation in western European countries and their need for those professions and qualifications they are deficient in and that will appear with the further development of new techno-

logies. Connecting families, that is, the arrival of the wives and children of migrant workers, opens the issue of their status, right to work and residence, right to social security, the children's right to an education and so on. When speaking of the effects of emigration we can say that, besides the demographic and economic effects, emigration has contributed to, and established, bilateral cooperation between the countries involved in this migratory process. When speaking of the problems of Croatian migrant workers and the members of their families we can say that these problems manifest themselves through the problems of individual family members, the problems of the entire family and the problems facing an individual generation. The problem faced by the family is in adapting to a new environment, and in facing assimilation - more apparent when connecting families after migratory stabilisation. Residence is indefinitely extended and the return to the Homeland is postponed.

Resumen

PERSPECTIVA DE LA EMIGRACIÓN CROATA A LOS PAÍSES EUROPEOS

Cuando se habla de la perspectiva de la emigración croata a los países europeos, se puede decir que ella, antes que todo, dependerá de la situación socio-económica en el país y los futuros fondos de inversión que abrirán nuevos puestos de trabajo. Las dudas de los croatas sobre el así llamado trabajo temporáneo en los países de la UE son complejas: integración, regreso o asimilación. La emigración croata dependerá también y de la situación en el mercado de los países de la Europa Occidental y de su necesidad de determinadas profesiones deficitarias y especializaciones que aparecerán con el desarrollo de nuevas tecnologías. Con la reunión de las familias, o sea, con la llegada de las esposas y los hijos de los trabajadores, se abre la cuestión sobre su situación, el derecho de trabajo y de estadía, derechos de seguro social y de educación para los hijos, etc... Cuando se trata de las consecuencias de la emigración, podemos decir que, aparte de las consecuencias demográficas y económicas, la emigración contribuye también al desarrollo de las relaciones bilaterales entre los países incluidos en el proceso. Tratando los problemas de los trabajadores croatas y los miembros de sus familias, podemos decir que estos problemas se manifiestan a través de los problemas en particular de un miembro de la familia, a través de los problemas de toda la familia y a través de los problemas de una determinada generación. El problema de la familia es la socialización en el nuevo medio y su asimilación, la que se acentúa más con la reunión de la familia después de su estabilización en la emigración. La estadía se prolonga y se pospone el regreso a la patria.

MOSTOVI

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, kao što je poznato, glavna je u prikupljanju hrvatskih knjiga iz svijeta, a njezini vrijedni djelatnici učinili su je modernim informacijskim središtem koje uspostavlja mostove suradnje s kulturnim, znanstvenim i drugim ustanovama te pojedincima iz iseljeništva i domovine • U Zbirci iseljeničkoga tiska u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici velika je riznica tiskanoga blaga iz različitih razdoblja života hrvatske dijaspore iz brojnih zemalja svijeta na temelju kojega će stručnjaci propitivati kako istraživati hrvatske vanjske migracije

Željka Lovrenčić

POEZIJA DRAGUTINA TADIJANOVIĆA NA ŠPANJOLSKOME

Tadijanović koji je obilježio čitavu jednu epohu, priznat je, poštovan i voljen širom Hrvatske i mnogima je baš on omiljeni pjesnik. I moju su mladost obilježile neke njegove pjesme – Lutanje, Dugo u noć, Kad mene više ne bude. Što se još moglo učiniti za nekoga tko je u navršenoj stotoj objavio više od petsto pjesama, tko je imao izuzetno plodnu i uspješnu uredničku karijeru, što se još može reći a nije se izreklo o akademiku koji je to od 1953. godine, o vrsnome prevoditelju s nekoliko stranih jezika, o dobitniku mnogobrojnih nagrada i priznanja, o čovjeku koji je tri puta bio predložen za Nobelovu nagradu?

Dragutin Tadijanović, najznačajnija pjesnička osobnost moderne hrvatske književnosti, naša književna legenda, nestor i bard hrvatskoga pjesništva, rođen 4. 11. u Rastušju 1905., ovih je dana proslavio svoj stoti rođendan. Tadijanović koji je obilježio čitavu jednu epohu, priznat je, poštovan i voljen širom Hrvatske i mnogima je baš on omiljeni pjesnik. I moju su mladost obilježile neke njegove pjesme – *Lutanje, Dugo u noć, Kad mene više ne bude*. Što se još moglo učiniti za nekoga tko je objavio više od petsto pjesama, tko je imao izuzetno plodnu i uspješnu uredničku karijeru, što se još može reći a nije se izreklo o akademiku koji je to od 1953. godine, o vrsnome prevoditelju s nekoliko stranih jezika, o dobitniku mnogobrojnih nagrada i priznanja, o čovjeku koji je tri puta bio predložen za Nobelovu nagradu?

Svatko u životu ima svog pjesnika. Moj je pjesnik Tadija. Uoči njegova stotoga rođendana željela sam mu darovati nešto posebno. Odlučila sam prepjevne njegove poezije predstaviti na ogromnomo području španjolskog govora, u svijetu čijom se kulturom bavim. Hrabrost je prevoditi na španjolski, imajući prvenstveno u vidu tržišta Španjolske i Čilea, dvije zemlje poezije i izuzetnih pjesnika, pjesme velikog pjesnika jedne male i u hispanskom svijetu književno relativno nepoznate zemlje, ali nisam sumnjala u mogućnost objave knjige pjesama Dragutina Tadijanovića u Španjolskoj. Ona je objavljena pod nazivom *Poesía escogida* (Izabrane pjesme) i s podnaslovom *Cien poemas para el*

centenario (Sto pjesama za stoti rođendan) u izdanju izdavačke kuće NorteySur iz Málage, i uz trud i razumijevanje njena direktora Francisca Javiera Torresa. U prijevodu su mi pomagali španjolski pjesnik i sveučilišni profesor José Luis Reina Palazón i Milton Arandia. Predgovor je napisao vrsni poznavatelj djela Dragutina Tadijanovića, akademik Tonko Maroević. Knjiga ima stotinjak (sve u znaku broja sto) stranica, a objavljena je uz potporu Ministarstva kulture. Svi mi želimo joj sretan put po prostranstvima Latinske Amerike i gradovima Španjolske!

Na prijevod Tadijanovićeve poezije na španjolski, uz ostalo, potaknule su me i dvije velike obljetnice koje su slavili Čileanci i Španjolci – 2004. bila je godina Pabla Nerude. U čitavom se svijetu obilježavalo sto godina rođenja čileanskoga nobelovca, a 2005. 400 godina objavlјivanja remek-djela svjetske književnosti - Cervantesova romana *Don Quijote*. Mi nemamo toliku moć da Tadijanoviću omogućimo ono što je zaslužio - svjetsku pozornost - ne samo zbog njegovih sto godina koje tako lako nosi, nego i zbog njegova rada. Na španjolskome području vrlo se malo zna o našoj književnosti. U posljednje se vrijeme ipak nešto dogada, u čemu veliku zaslugu ima i književni časopis *Most* koji od 2003. godine sustavno objavljuje prijevode odlomaka iz romana i poeziju naših istaknutih autora. Na španjolskome govornom području preko *Mosta* predstavljeni su Pavao Pavličić, Miro Gavran, Josip Mlakić, Diana Burazer, Slavko Mihalić... U Španjolskoj su, između ostalih djela, objavljeni prijevodi poezije Ivana Goluba i Andelka Vuletića, u Čileu je 2004. izašao prijevod poezije Drage Štambuka, a ranije, 1998., zbirka poezije suvremenih hrvatskih pjesnika *Poesía Croata Contemporánea*, u Argentini se objavilo puno više zbog mnogobrojne hrvatske dijaspore koja govori hrvatski. No, izdati knjigu prijevoda hrvatske poezije u Španjolskoj u izdavačkoj kući koja do sada nije imala nikakve veze s Hrvatskom, znači da se radi o izuzetnoj poeziji za koju je izdavač ocijenio da bi mogla imati uspjeha na teritoriju Španjolske i zemalja Latinske Amerike. U interes za Tadijanovićevu poeziju uvjerila sam se i prigodom nedavnog boravka u Čileu kad sam čitala Tadijine pjesme na književnim tribinama na kojima sam bila gost. Ljudima se svijjela njegova jednostavna, a duboka i misaona poezija. Rado su je slušali studenti na Sveučilištu, kao i posjetitelji na tribinama u Nacionalnoj knjižnici i u Društvu književnika. Čileanci kojima je poezija dio življenja, brzo su shvatili da je Tadija veliki pjesnik, a njegova poezija jedinstvena.

Španjolsko izdanje, uz predgovor Tonka Maroevića i moje uvodno slovo, objavljeno je par dana prije rodendana našega barda. Bio je to moj rodendanski dar mome omiljenom pjesniku kojim sam željela spojiti dva svijeta kojima pripadam. Ovaj je prijevod jedan u nizu prijevoda na strane jezike, jer Tadijanovićeva je poezija prevedena na gotovo sve svjetske jezike. Tako je simbol jedne epohe, *Marulić dvadesetog stoljeća*, moralna vertikala naše moderne kulture i književnosti, pjesnik koji je svojom poezijom zastupljen u svim čitankama hrvatske književnosti i uz čije su stihove odrastale generacije, dospio i do Španjolske iz koje za sada stižu samo pohvale. Jednu od njih izrekao je i najstariji španjolski pjesnik José Antonio Muñoz Rojas koji ima 96 godina. U zbirci na španjol-

skome jeziku zastupljeno je sto pjesama za pjesnikov stoti rođendan – od onih najpoznatijih do onih malo manje poznatih, ali sve su tople, bliske, lišene pretjerivanja i pateštice.

O Tadijanoviću i njegovoј poeziji pisali su mnogi i teško je dodati nešto novo osim osobnih impresija i izraza divljenja prema poeziji koja pretočena na neki drugi jezik ne gubi ništa od svoje ljepote i kvalitete, dapače, stiče neku novu draž. Zemljama poezije i velikih pjesnika kao što su Španjolska ili Čile moramo ponuditi nešto što ne poznaju, nešto što bi ih moglo zainteresirati. Tadijanović je objavio više od petsto pjesama, a kao pjesnik javlja se još daleke 1920. Zbirka na španjolskome jeziku započinje pjesmom *Lutanje* iz te godine koja plijeni svojom suptilnošću i koja je Tadijina prva napisana i sačuvana pjesma:

*Samotan lutam večernjim ulicama.
Na svakom uglu, visoko, svjetiljka sja:
Stotinu uglova, stotinu svjetiljaka,
Al'nigdje nema tebe... Tebe nema.*

Slijede pjesme iz ranog razdoblja njegova stvaralaštva - *Samostan, Samoća, Pozdrav šumi, Stope u snijegu, Rano sunce u šumi, Mladić u tršju tužan...*, vezane uz Tadijanovićevu mladost provedenu u Rastušju i Brodu. Kao što je poznato, Tadija je kao đak V. gimnaziskog razreda, stanovao u samostanu i pisao pjesme koje je objavljivao pod imenom Adin Ganan koje je sam sebi nadjenuo, posjećivao šume i vinograde u svojoj rodnoj Slavoniji.

Dragutin Tadijanović na 28. međunarodnom sajmu knjiga Interliber

U pjesmi *Rastanak u jesen*, napisanoj 1922. godine, po prvi se put spominje ime Lelija:

*Jesen je, Lelijo, jesen:
Kišna i siva jesen,
I treba da se tiho rastanemo.
Zaboravi vedro ljeto: i sunce, i žito zrelo;
Zaboravi milovanja u večeri meke,
Sreću srdaca naših.*

Pjesma *Noć bez jablana* napisana je 1923., a povodom joj je bio jablan koga je srušio Tadijanovićev susjed; pjesma *Nebo* posvećena je pjesnikovoj baki Evi koja je umrla 1921. u 64. godini, pjesma *Misao na tebe* pjesnikovome prvom susretu s morem. Pjesma *Snove sniju stari maslinici..* nastala je nakon povratka iz Dubrovnika, a poznata pjesma *Visoka žuta žita* također ima svoju povijest. Tadijanović kaže da je ona napisana 1923. u srpnju, u njegovojo sobici, a nadahnulo ga je žito koje je dozrijevalo kraj potoka i čije je klasje pjesnik milovao pogledom. Objavljena je dvanaest godina nakon nastanka, a o njoj je pisao Vladimir Nazor uspoređujući ritam te pjesme i pjesme *Kiša u boriku D' Annunција*. Pjesma *Dječak u sjeni vrbe* također je nadahnuta prirodom i Tadijanovićevim začinjem. U Brodskom Brdu, u Berkovićevu vinogradu, gdje je učio matematiku za popravni ispit, Tadijanović je napisao još jednu za mene prelijepu pjesmu : *Onoj koju naslućujem:*

*Jesmo li nas dvoje
Daleko jedno od drugog?
O, kad bih mogao znati
Ima li plavo čeznuće
Između nas dvoje?...
Ti si mala djevojčica
I imaš crne oči,
Dva plamena crna,
A ja sam tvoj dragi pjesnik
Koji bi htio da pjeva
Pjesme srca, vesele, bez rime:
A ne znam ni gdje si
Ni kako ti je ime!*

Nakon maturalnog ispita u lipnju 1925., naš je pjesnik imao popravak iz matematike, ali je napisao nekoliko značajnih pjesama među kojima se ističu *Zagrljaj* i *Nikad više* koje su također predstavljene u zbirci na španjolskome jeziku.

Drugi dio zbirke obuhvaća pjesme nastale između 1925. i 1929. kad je pjesnik studirao najprije na Šumarskom, a zatim na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Među njima su i pjesme

Lelija i Zapali svjetiljčicu. Tu je pjesmu Tadijanović napisao u Zagrebu u podrumskom stanu podvornika Veterinarskog fakulteta na Savskom cesti gdje je stanovaoo sa svojim prijateljem iz osnovne i srednje škole Mijom Stažićem, studentom veterine.

Od pjesama nastalih između 1930. i 1945. izdvajam *Bacam srce pod tuda stopala*, *Pjesma Mariji*, *Kuknjava moje matere* i *Tko jeca u drvoredu*. *Kuknjava moje matere* nastala je prema pismu pjesnikove majke Mandi, a ostale pjesme su „slike iz života“. Slike iz pjesnikova života su i antologijske pjesme *Da sam ja učiteljica*, *Računska zadaća*, *Hoću li ući u sobu gdje je sag i Nosim sve torbe a nisam magarac*. To su događaji iz vremena njegova školanja.

Pjesma *Crtež* nastala je u ljeto 1937. u vrijeme Svjetske izložbe u Parizu, gdje je Tadijanović tada boravio kao stipendist. Mali japanski crtež pjesnik je darovao svojoj djevojci Jeli i.. napisao pjesmu. Njoj je posvećena i *Pjesanca gospodi u crnom* jer je tada žalovala za svojom majkom, te *Sunce srdaca* za petu godišnjicu braka. Iz tog je razdoblja i pjesma *Bilješka o tri vrapca* napisana u bolnici Rebro 1945.

Iz razdoblja od 1951. do 1975. u španjolskom su prijevodu zastupljene, između ostalih, i ove pjesme: *Jedan čovjek u Parizu*, *Pred zatvorenim prozorima*, *Jardin du Luxembourg*, *Prsten*, *Nek sja mi sunce iz tvojih očiju*, *Helena*, *Kad mene više ne bude*:

*Zapast će sunce
I pojavit će se mjesec, krupan, žut,
Medu zvijezdama. Nastavit će on svoj put
Kao da nema ni mrtvih ni živih.
Nikoga. Nikoga. Nikoga.*

Od pjesama nastalih između 1975. i 1981. ističem pjesme *Žuta ptica*, *Svjetla i sjene grada*, *Pjesanca o moru*, *Sa zvijezdama svojim u dubini*, a od onih iz razdoblja 1982. do 1986. *Svetiljka ljubavi*, *Grozdi*, *Silazak u polje*, *Na stolu kruh, Prag djetinjstva*.

U tu skupinu pripada i pjesma *Federico García Lorca* napisana 1986. na dan pedesete obljetnice smrti velikoga španjolskog pjesnika. Tadijanović je boravio u Španjolskoj 1933. kad je putovao po Mediteranu i posjetio Afriku. Još se jednom spominje Lorca – u pjesmi *Što će se dogoditi „one noći“* objavljenoj 1954.

Od najnovijih pjesama zastupljene su : *Vrijeme je da se još jednom...*, *Ispod plavetnila neba*, *Doručak*, *Što sam prijateljima govorio u Kavani Dubrovnik 4. 4. 2004.* , *Dom Tajnovitosti*:

- *Riječi koje s toliko žudnje tražiš,
Pojavit će se, kada se ne budeš
Ni nadao da će te pohoditi:
One borave u Domu Tajnovitosti,
I malo je onih kojima se javljaju.*

Odabir nije bio lak s obzirom na opus i kvalitetu, ali je prije svega moj, osobni. Sigurno je da bi u raskoši i bogatstvu Tadijanovićeve poezije bilo moguće objaviti još četiri puta toliko pjesama. Nastojala sam da u izboru od sto pjesama budu zastupljene one koje najbolje zvuče na španjolskome, one koje bi mogle biti najzanimljivije španjolskome čitatelju. To je bio prvenstveni cilj. Tako, primjerice, u ovoj zbirci nema antologijske pjesme *Dugo u noć...* jer je ona prevedena za *Most* s još osam pjesama. (*Vino i ja, Lijljan u polju, Zemlja me zove, Mjesečina* itd.)

Zaključno, poezija Dragutina Tadijanovića na španjolskome govornom području zastupljena je s ukupno 109 različitih pjesama različite tematike – od onih s autobiografskim elementima i isповједna tonu, do onih sa svojevrsnim poetskim realizmom i socijalnom tematikom. Sve ih odlikuje slobodni stih i snažni emotivni naboј. Iako je knjiga namijenjena prvenstveno Španjolskoj i njenom tržištu, sigurno će i u zemljama s mnogobrojnom hrvatskom dijasporom, u Čileu i Argentini, te u Boliviji i Meksiku s čijim književnicima kontaktiram i koji imaju uvid u našu modernu književnost, izazvati zanimaljanje za velikog pjesnika jedne male i kulturno izuzetno bogate zemlje.

Summary

DRAGUTIN TADIJANOVIC'S POETRY IN SPANISH

Dragutin Tadijanović, the most significant poetic persona of modern Croatian literature, our literary legend, Nestor and the bard of Croatian poetry, born November 4th, 1905, in Rastušje, has celebrated his one hundredth birthday. Dragutin Tadijanović has marked an entire epoch, is recognised, respected and loved across Croatia and is for many the favoured poet. With a hundred years under his belt, we can note that he has published over five hundred poems, has an exceptionally fruitful and successful editorial career, is an academician since 1953, an excellent translator from several foreign languages, the recipient of numerous awards and recognitions and was three times nominated for the Nobel prize. His work has been translated into dozens of languages - as of this year you can read him in a Spanish translation by Željka Lovrenčić. A hundred of his poems are presented in this Spanish language collection for the poet's one-hundredth birthday - better known and obscure - but always warm and intimate, without exaggeration and never pathetic.

Resúmen

POESÍA DE DRAGUTIN TADIJANOVIC EN ESPAÑOL

Dragutin Tadijanović, la personalidad poética más importante de literatura moderna croata, nuestra leyenda literaria, Néstor y vate de la poesía croata, nacido el 4 de noviembre del 1904 en Rastušje, estos días celebró su centésimo cumpleaños. Dragutin Tadijanović quien marcó toda una época, es reconocido, respetado y querido en toda Croacia y para muchos es justo él el poeta favorito. En sus cumplidos cien años anotamos que ha publicado más de quinientos poemas, tiene una carrera muy fructífera y exitosa de redactor, es académico desde el año 1953, es excelente traductor de varios idiomas extranjeros, recibió numerosos premios y reconocimientos y tres veces lo propusieron para el premio Nóbel. Su obra ha sido traducida a una decena de idiomas mundiales y desde este año la pueden leer también en español en traducción de Željka Lovrenčić. En la antología en español se presentan cien poemas para el cumpleaños número cien del poeta – desde aquellos más conocidos hasta aquellos menos conocidos, pero todos son cálidos, íntimos, carentes de exageración y patética.

ODLAZAK LJEPOSLAVA PERINIĆA

Patriot i odani poštovatelj hrvatske tradicijske kulture, posebno hrvatskih narodnih nošnji, Ljeposlav Perinić bio je brižni otac triju znatiželjnih djevojčica koje su inicirale njegovu ideju i pokrenule zanimljivi slijed dogadanja. Iz tog je ponikla jedinstvena kolekcija lutaka kojom je gospodin Perinić zadužio Lijepu našu

Kralj lutaka, gospodin Ljeposlav Perinić je umro mjeseca ožujka 2005. godine u Argentini. Zauvijek je prekinuta životna nit čovjeka koji se dičio svojim hrvatskim do moljubljem i promocijom svoje Hrvatske. Patriot i odani poštovatelj hrvatske tradicijske kulture, posebno hrvatskih narodnih nošnji, bio je brižni otac triju znatiželjnih djevojčica koje su inicirale njegovu ideju i pokrenule zanimljivi slijed dogadanja. Iz tih korijena ponikla je jedinstvena kolekcija lutaka kojom je gospodin Perinić zadužio Lijepu našu. Riječ je, dakako, o Zbirci Perinić.

Obitelj Perinić, Kalisto i Elizabeta, stanovala je na splitskim Bačvicama – Jadranska ulica broj 15. Tu se 1922. godine rodio i odrastao sin Ljeposlav. Otac, savjetnik Ravateljstva pošta, službeno biva premješten u Zagreb pa se cijela obitelj nastanjuje u Zagrebu 1928. godine. Za maloga Ljeposlava je to prava početna i najznačajnija godina u formiranju vlastitoga svjetonazora. O svojim djetinjnim sjećanjima rado govori: “Još danas se sjećam dana kada me je otac poveo na Radićev sprovod, jer sam tada video hrvatske seljake i seljakinje iz svih hrvatskih pokrajina, odjevene u živopisne i prekrasne narodne nošnje. Šarolikost boja, vezivo, ukrasi, kićenost i motivi tih narodnih nošnji, te dostojanstvo i kršnost djevojaka i mladića zauvijek su ušli u moju dječju dušu.”

Rodoljubni mladić, i nadalje zaljubljen u hrvatske narodne nošnje, aktivno radi u “Križarskoj organizaciji”, uređujući njezino glasilo “Nedjelja”. Poslije mature u II. klasičnoj gimnaziji mladi Ljeposlav Perinić upisuje studij prava na zagrebačkom Sveučilištu 1940. godine. Dvije godine kasnije, kao urednik u govornom odsjeku Hrvatskoga krugovala (nekadašnji Radio Zagreb) odlazi prvo u Rim (Hrvatski radio – Rakovica), a onda u Beč (Radio Slobodna Hrvatska – koji svakodnevno emitira program za iseljene

Hrvate u obje Amerike). Kao protivnik komunizma, privremeno dvogodišnje utočište nalazi u austrijskom izbjegličkom logoru u Astenu. Tu je upoznao, zavolio i sklopio brak s gospodicom Marijom Bebom Prpić. Oboje napuštaju Europu 1947. godine; putovanje brodom iz Genove do Buenos Airesa traje 18 dana. Mlada obitelj trajno se nastanjuje u Argentini, u gradu Don Torcuato. Ljeposlav Perinić najprije radi kao zidar-ski pomoćnik (prenoseći na vlastitim ramenima vreće uveženoga cementa iz Splita!). Nakon vremena prilagodbe novoj kulturi, jeziku i običajima, mladi imigrant nalazi stalni posao kao bankovni činovnik. Pomalo se stječu uvjeti za povećanjem obitelji i štedi se novac za majčinu putnu kartu.

Desetak godina kasnije (1957. ili 1958. godine) majka Elizabeta posjećuje sinovljevu obitelj i usrećuje ih posebnim darom – originalnom ženskom nošnjom iz Posavine. Tri kćerke Marije i Ljeposlava Perinića, Vesna Isabel, Zdravka Teresa i Dubravka Miriam, očarane ljepotom bakinoga dara (lutkama u nošnji Posavine i Konavala), željele su saznati imaju li i kako izgledaju nošnje drugih naroda. Znatiželja i upornost djevojčica, da posredstvom lutke u nošnji doznaju ponešto o drugim kulturama, bila je njihovom ocu pravi izazov: kako udovoljiti dječjem interesu i željama, a bez trošenja novca (kojeg, najvjerojatnije, i nije bilo na pretek)!? I naravno, otac je došao na ideju: kćerima će pribaviti lutkice koje neće biti kupljene novcem, koje će pristizati na dar što ga šalju svjetski uglednici. Ljeposlav Perinić se prihvatio posla – tako je počelo...

Gospodin Ljeposlav Perinić je i dalje nastavio raditi kao bankovni činovnik; 1982. godine je umirovljen. Izbivajući iz domovine Hrvatske gotovo pet desetljeća, odano je služio njezinoj promociji svojom publicističkom djelatnošću i uređivačkim radom. Kao ugledni i radišni član Hrvatske iseljeničke zajednice u Argentini, devet godina obavlja poslove tajnika u Hrvatsko-argentinskom kulturnom klubu; osam godina obnaša dužnosti i tajničke poslove uredništva revije *Studia Croatica* čiji je izdavač Hrvatsko-latinsko američki kulturni institut. Uz sve to je dosljedno i sustavno, kroz više od četrdeset godina, provodio svoju ideju o „lутkici na dar“. Raritetna kolekcija pribavlja mu „naslove“: **kralj lutaka** u srpnju 1979. godine (Emillio Gutierrez de Alva, novinar meksičkog lista „El Fronzerizo“); **ambasador mira i dobre volje** u prosincu 1968. godine (540. broj službenog biltena UN – „Informations UNESCO“, članak: Ujedinjeni narodi u lutkama).

Internacionalni „Klub lavova“ (argentinska podružnica u Don Torcuatu) prima ga za svojega člana 1967. godine; dvije godine kasnije kandidira Ljeposlava Perinića za godišnju nagradu „Jawaharlal Nehru“ kojom indijska vlada počašćuje osobe zaslужne za promidžbu međunarodnoga prijateljstva. Iako mu nagrada nije dodijeljena, Ljeposlav Perinić se ponosi već i samim prijedlogom matičnoga Kluba lavova.

Zbirka Perinić - u Etnografskom muzeju u Zagrebu

Dosjetivši se zanimljivom rješenju/odgovoru na „problem“ što su ga pred nj postavile kćerke, Ljeposlav Perinić se pismom obraća odabranim državnicima, političkim i vjer-

skim vodama, uglednim svjetskim kulturnim, iseljeničkim i drugim institucijama i planetarno poznatim osobama da mu pošalju na dar lutku u nošnji kojom bi se predstavila kultura i zemlja posiljatelja. Na žalost, u današnji sastav Zbirke Perinić nije uvršteno niti jedno jedino pismo-zamolba Ljeposlava Perinića. Ono bi bila dragocjena sastavnica kolekcije jer bi još bolje ocrtala značaj kolekcionara, a možda i kriterije kojima se rukovodio u osmišljavanju svoje zbirke. Prve dvije lutke "u narodnoj nošnji" stižu u njegovu obitelj 1962. godine. Tadašnja prva dama Meksika, gospođa Eva Samano de Lopez Mateos, daruje molitelju ljupku mlađu Meksikanku; dr. Konrad Adenauer šalje malenu lutkicu odjevenu u stiliziranu ali prepoznatljivo žensko njemačko ruho. Na argentinsku adresu Perinićevih tijekom godina dolazi sve više darovanih lutaka ali i pisama. Najveći broj pisama prati darovanu lutku, ali ima i onih koji na manje-više uljudan način svjedoče o identitetu osobe ili službenom stavu pojedinoga državnog kabineta ili ureda. Vremenom se formira raritetna kolekcija. Sastavljen je od lutaka, pratećih pisama i pisama s negativnim odgovorom i 50-tak stolnih zastavica različitih država. "Lutkicu na dar" (jednu ili pak do 15 njih kao jedan dar!) šalju carevi i carice, kraljevi i kraljice, predsjednici država i vlada, prve dame, Sveti Otac, Dalaj lama, iseljeničke udruge mnogih europskih naroda... Prva izložba je bila priredena već 1965. godine u Don Torcuatu. S novčanim prihodom od ulaznica za izložbu podignut je cijeli prvi kat gradske osnovne škole na kojoj je, u znak priznanja vlasniku kolekcije, podignuta spomen-ploča s tekstom (u prijevodu):

Zbirka Perinić

Prva svjetska izložba lutaka u narodnim nošnjama darovanih od poglavara 79 nacija **9. listopada 1965.**

Od dolaska Zbirke Perinić u Hrvatsku ona se popunjava i lutkama što ih dariju poznati hrvatski umjetnici i poštovatelji tradicijske kulture, a interes publike za Zbirku Perinić ne jenjava

Prigodom otvorenja izložbe Ljeposlav Perinić održao je svečani govor u kojem je jasno istakao da je izložba posvećena Hrvatskoj. Time je započeto izlaganje kolekcije diljem Amerike i Kanade; održano je 56 izložaba u što je uključena i ekspozicija u okvirima Expo '67 (Montreal, Kanada).

U kasno proljeće 1991. godine, zaslugom i nesebičnim radom mnogih Hrvata u domovini i inozemstvu, Zbirka Perinić po prvi put dolazi u Zagreb, u Etnografski muzej. Prva europska ekspozicija kolekcije pod nazivom Poklisarke bila je otvorena u srpnju iste godine. To je ujedno bila i prilika za nove akvizicije – lutke su darovali dr. Franjo Tuđman (predsjednik Hrvatske), Stipe Mesić (predsjednik Predsjedništva SFRJ), Branko Mikša (gradonačelnik Zagreba), umjetnici i članovi umjetničkih udruga). Radi Domovinskoga rata moralо se odustati od realizacije planiranih izložbi Zbirke u najvećim gradovima svih županija. Ipak je izložba Lutke poslanici – Zbirka Perinić bila održana 1994. godine u sinjskom franjevačkom samostanu (u vrijeme održavanja alkarskih svečanosti). Zahvaljujući gradskom Uredu Turističke zajednice grada Zagreba, Zbirka Perinić se kontinuirano izlaže od studenoga 1999. do danas u prostorima Turističkog informativnog centra (Zagreb, Zrinjevac 14) i do sada je postavljeno ukupno 8 tematskih cjelina. Na inicijativu gospodina Ljeposlava Perinića i Tomislava Kuljiša (zagrebačkog odvjetnika i zastupnika Lj. Perinića) osmišljeno je gostovanje Zbirke Perinić na samostalnim izložbama u Parizu, Londonu i New York, ali taj program do sada nije ostvaren zbog visokih finansijskih troškova.

Zbirka Perinić trenutno sadrži 337 lutaka iz 107 država svijeta, popratna pisma darovatelja, 24 pisma s negativnim odgovorom na zamolbu Lj. Perinića, 54 stolnih zastavica raznih država, dokumentaciju o darovanju Zbirke Gradu Zagrebu i njezinu pohrani u zagrebački Etnografski muzej, kataloge i deplijane izložbi u Zagrebu i Sinju, tekst Lj. Perinića (prigodni govor na otvorenjima izložbi u Americi, Kanadi i Zagrebu) "Kada bi lutke govorile...", hemeroteku i Web stranicu. Valja reći da je najveći broj lutkica darovanih Zbirci prispio od župana osobno ili županijskih ureda svih županija Republike Hrvatske i to u razdoblju od 1998. do 2002. godine. Znatno se usporio priljev inozemnih darova; lutke su pohranjene u Zbirku, a popratna pisma darovatelja još su kod obitelji Perinić. Na žalost, gospodin Ljeposlav Perinić nije to dospio do kraja razriješiti. Posljednja akvizicija veže se za 2003. godinu. Nadamo se da će netko od živućih članova argentinskog ili domovinskog ogranka obitelji Perinić pronaći preostalu pisanu dokumentaciju i tako omogućiti cijelovitost svih sadržaja Zbirke.

Od dolaska Zbirke Perinić u Hrvatsku ona se popunjava i lutkama što ih daruju poznati hrvatski umjetnici ali i tzv. amateri - ljubitelji narodnih nošnji i poštovatelji tradicijske kulture. Ti darovi otvaraju novu dimenziju Zbirke u cjelini jer se otvara problematika dvostrukog mjerila. Na jednoj strani stoje državni ili institucionalni uglednici kao jedinstveni i imenovani reprezentanti svoje zemlje, a na drugoj strani su tzv. "anonimusi, obični, mali ljudi" koji s puno ljubavi, rada i dobre volje, samoinicijativno i bez molbe daruju lutke kao znak vlastitoga i zavičajnoga identiteta. Stručne i moralne dvojbe pri

valorizaciji Zbirke Perinić, kao posljedica te sfere novih donacija, moglo bi se ukloniti zajedničkom odlukom i dogovorom zainteresiranih: nasljednika Ljeposlava Perinića, Skupštine grada Zagreba, Ministarstva kulture – Ureda za kulturu, Etnografskog muzeja i Turističke zajednice grada Zagreba.

Osnivač i vlasnik Zbirke Ljeposlav Perinić darovao ju je Gradu Zagrebu. Izvršno vijeće Skupštine grada Zagreba je prihvatiло donaciju i odlučilo, uz angažman nekoliko gradskih ustanova u kulturi, da se Zbirka trajno pohrani u Etnografski muzej. Cijeli postupak i proces koji je doveo Zbirku u muzejski fundus je dokumentiran i vrlo su precizno određena sva prava, dužnosti i obveze svih stručnih i strukovnih čimbenika uključenih u skrb o Zbirci. Iz dokumentacije o donaciji Zbirke jasno se vidi način kojim se uređuju međusobni odnosi prilikom njezine javne prezentacije (konkretnе izložbe, promotivnih tiskanih materijala, web stranica...). Valorizacija Zbirke moguća je u nekoliko aspekata. Polazeći od stajališta etnografske obrade i analize, darovane lutke, kao najzanimljiviji dio cjeline Zbirke, imaju popularni suvenirsko-folklorni značaj. Osim u ponekom izuzetnom primjerku, Zbirka lutaka ne zadovoljava kriterije autentične (i originalne) etnografske grade. Sukladno tomu procjenjuje se i njezina novčana vrijednost o kojoj pak gospodin Ljeposlav Perinić kaže: "Kad je jedna lutka ukradena s izložbe u kalifornijskoj Santa Barbari, policija ju je procijenila na 20.000 dolara. Pošto ih je već 320, pretpostavljam da Zbirka vrijedi više od šest milijuna dolara. A kako koji predsjednik umre, tako njegovoj lutki poraste vrijednost." Širi kulturno-istorijski kontekst omogućava valorizaciju grade u "Zbirci Perinić" kao predmet istraživačkog interesa povjesničara politike (različitim specijalizacijama), povjesničara umjetnosti, likovnih umjetnika i stvaralaca, folklorista, obrtnika, dizajnera...

Kakva je budućnost Zbirke Perinić nakon njegovoga trajnoga odlaska na počinak, pokazati će samo vrijeme. Fenomen smrti je samo drugačiji vid i oblik života, njegova preobrazba u djelo koje ostaje i nakon fizičke smrti. Ljeposlav Perinić ostaje i dalje živ u svojem originalnom djelu – jedinstvenoj Zbirci Perinić.

Summary

THE PASSING OF LJEPOSLAV PERINIĆ

A patriot and a loyal aficionado of traditional Croatian culture, especially of folk costumes, Ljeposlav Perinić was a caring father to three inquisitive girls (Vesna Isabel, Zdravka Teresa and Dubravka Miriam) who initiated his idea and launched an interesting series of events. A unique collection of dolls grew out of this, today known as the Peri-

nić Collection at the Ethnographic Museum in Zagreb – with which Mr. Perinić has made the Croatian Homeland his debtor. King of Dolls, Mr. Perinić passed away in Argentina in March of 2005. The thread of life of a man who was proud of his Croatian patriotism and of his promotion of Croatia, from which he was forced to leave in 1947, has been forever severed. As a political émigré Perinić lived in the Argentinean town of Don Torcuato. Consistently and systematically, over more than forty years, he carried out his idea of “dolls as gifts.” The Perinić Collection currently consists of 337 dolls from 107 countries around the world, the accompanying letters of the donors, 24 letters turning down Ljeposlav Perinić’s request, 54 table-top flags of various nations, documentation donating the Collection to the City of Zagreb and its safeguarding at the Zagreb Ethnographic Museum, a catalogue and leaflets of Zagreb and Sinj exhibitions, a speech by Mr. Perinić entitled Dolls Could Speak...” (delivered at the exhibition’s openings in the USA, Canada and Zagreb), a Hemeroteca and a Web page.

Resumen

LA PARTIDA DE LJEPOSLAV PERINIĆ

Patriota y fiel admirador de la cultura y de la tradición croatas, especialmente de los trajes típicos nacionales, Ljeposlav Perinić fue cuidadoso padre de tres curiosas niñas (Vesna Isabel, Teresa y Dubravka Miriam) que iniciaron su idea y pusieron en marcha una interesante sucesión de acontecimientos. De esto nació particular colección de muñecas, hoy la Colección Perinić en el Museo Etnográfico de Zagreb – con la cual el señor Perinić endeudó a su patria Croacia. El rey de las muñecas, señor Ljeposlav Perinić, murió en el mes de marzo del 2005 en Argentina. Para siempre queda interrumpido el hilo de la vida del hombre que era orgulloso de su patriotismo croata y de la promoción de su Croacia de la cual por fuerza emigró el año 1947. Perinić vivía en Argentina en la ciudad de Don Torcuato como refugiado político. De manera firme y sistemática, por más de cuarenta años realizaba su idea sobre la „muñequita como regalo“. En la colección Perinić hay hasta el momento 337 muñecas de 107 estados del mundo, las cartas de los donadores, 24 cartas con respuesta negativa a la petición de Ljeposlav Perinić, 54 banderitas de diferentes estados, la documentación sobre la donación de la Colección a la Ciudad de Zagreb y de su depósito en el Museo Etnográfico, catálogos y afiches de la muestras en Zagreb y Sinj, el texto de Ljeposlav Perinić (discurso de introducción en las aperturas de las exposiciones en América, Canadá y Zagreb) „Si las muñecas hablan..“, hemeroteca y página web.

Senka Božić Vrbančić i Mario Vrbančić

PETRIĆI IZ KUĆE WINSTON

Novozelandska obitelj Tonija i Hazel Petrie iz Aucklanda, koja se četvrt stoljeća uspješno bavi turizmom, zainteresirana je za korijene pa tako i one dijelove obiteljskoga stabla koji ih upućuju na otok Hvar. Međutim, Tonijeva majka, Anataia Ive, je maorsko-hrvatskoga podrijetla pa je znatiželjna hrvatska nevjesta Hazel svoj interes za maorsku kulturu okrunila magistarskim radom na Maorskom odsjeku Aucklandskoga sveučilišta

Vrt. Stare palme se visoko šire ponad tratine. A gore, kraljevstvo ptica; neke odavno nestale iz prostranih gradskih naselja, gotovo izumrle. Jednom su došle kake, ptice čije kriještanje podsjeća na ljudsko vrištanje, i prenule Tonija iz sna kriještanjem što je paralo uši. Već je bio pomislio na najgore. Kuća u tome vrtu, vlasništvo Tonija i Hazel Petrie, zvana kuća Winston, je izrazito stara za aucklandskе prilike. Proglašena je kulturnom baštinom a slika njezina pročelja krasiti jednu od stranica knjiga o novozelandskoj arhitekturi. Tako obitelj Petrie, hrvatskog podrijetla s Tonijeve strane, živi u okružju bliskom opisanome u pismu njegovoga đeda pred sam kraj Drugoga svjetskoga rata: "...čovječanstvo će ovdje ostvariti svoj zemaljski raj... ostaviti sve magle i nebuloze..."

Ante Petrić, Tonijev đed, rođio se 1882. u Selcu kod Starigrada na Hvaru. Za razliku od većine hrvatskih iseljenika koji su iz dalmatinskog krša krenuli trbuhom za kruhom u daleke prekomorske zemlje; Petrić, kasnije angлизirano Petrie, imao je sasvim drukčije razloge. Gorjelo mu je pod nogama! Vjerojatno zaneseni idejama Josipa Jurja Strossmayera, hvarske golobradi drznici, predvodeni Antonom, digli su bunu i proglašili Starigrad neovisnim. Ta 'drskost' u središtu velikoga srednjoeuropskoga carstva (Austro-Ugarske) nije prošla neopaženo. Poslani su žandari da se pozabave tom neslanom šalom. U puškaraju koje je uslijedilo poginuo je jedan od žandara. Znajući da slijedi dolazak povećih vojnih snaga i surovo razračunavanje, Ante sa svojim prijateljima buntovnicima pobegne u Albaniju, a odande u Novi Zeland, 1904. godine.

Obitelj Petrie bavi se turizmom; njihova agencija "Sunbeam Tours" organizira putovanja po čitavome svijetu. Počeli su s biznisom 1975. godine. U početku kao 'coach

tour company' za Novi Zeland, no posao se ubrzo proširio na Australiju, zatim na Ameriku i Europu. Tijekom dvadeset i pet godina poslovanja otvorili su poslovnice u jednom od najjužnijih novozelandskih gradova, Christchurchu (blizu Južnoga pola), pa u glavnome novozelandskome gradu Wellingtonu; zatim u Brisbanu i Sydneyju (Australija). Sredinom osamdesetih evo ih i u Los Angelesu, New Yorku i Londonu. Početkom devedesetih Petrie su postali najveći 'coach tours operatorsi' u Novom Zelandu. Sami su osmisljavali programe: putovanja po pacifičkim otocima, pustinjama Australije, obilasci drevnih hramova Tajlanda, ledenog carstva Aljaske; pa Sjeverna Amerika, Kanada, Europa... Krajem osamdesetih Toni i Hazel odlučuju se za kupnju kuće u Sydneyju i centru Londona.

Što sam ono rekao, ovo je za sada bilo prilično dosadno - ironično komentira Toni, koga zamaraju generalna i općenita pitanja. Više mu odgovara pristup njegovoj biografiji ispunjen brojnim anegdotama i pošaljicama. Susretao je, kaže, puno poznatih ljudi. Jednom na liniji New York – Los Angeles sjedio je s Chuckom Berrijem, ocem rock'n rolla, koji se čitavo vrijeme žalio kako mu ne isplaćuju uredno za njegove koncerте, kako neprestano ima grdnih problema s novcem, kako je život muzičara trnovit... Toni i Hazel upoznali su se krajem šezdesetih. Hazel je radila za British Airways, on za Air New Zealand. "Svi su znali Hazel, bila je prelijepa. Pozvao sam je na 'sudar'. Nedjeljom. Što se može nedjeljom? Otišli smo na ragbi utakmicu i Hazel se smrtno dosadrivala. No poslije utakmice bila je pijanka i po povratku kući, valjda uzbuden zbog svega, razbio sam očev auto. Užas. Usred noći budio sam prijatelja limara s nadom da će popraviti auto prije zore. Ha, ha... valjda je sve to jako impresioniralo Hazel, jer već 1969. smo bili vjenčani". Hazel se sjeća početaka, nisu imali dosta novaca no ipak su se odvažili pokrenuti svoju agenciju. Iznajmljuju jeftini uredski prostor; drugorazredno, staro pokućstvo kupljeno na dražbama; par telefona i postera na otrcanim zidovima. Hazel je i dalje radila u British Airwaysu koji je bio u neposrednoj blizini njihove novo-otvorene agencije. Jednog dana, dok je radila, Toni joj je telefonirao javljajući radosnu vijest da će možda prodati vrlo značajnu turu. Molio je Hazel da hitno kupi čaj koji je već bio ponudio strankama, kako bi izbjegli blamažu. Ona se ispričala svojim strankama u British Airwaysu, rekla da mora hitno u toalet i trčeći odjurila u trgovinu. Ubrzo se u poslovnici "Sunbeam" pušio vrući engleski čaj i Tonijeve stranke su potpisale ugovor. Posao je krenuo. Danas se njihova aucklandска poslovница nalazi u samome centru grada pozivajući putnike 'dubljega džepa' na ture oko svijeta: "Okusite svu bogatu raznolikost svijeta, zastrašujuće krajolike kanadskih Rockiesa, očaravajuću povijest istočne Europe, nadnaravnost parka Krugera i svu otmjenu skladnost Europe – dodite, okusite svijet sa Sunbeam Torusom!"

Hazel se već odavno prestala zanimati za turizam. Posvetila se dvojici sinova, Karlu i Dylanu i svome neostvarenome snu – povijesti. U početku je to bilo skromno istraživanje rodoslovnog stabla. Iako je bila uvjerenja u svoje britansko podrijetlo, uskoro je otkrila da u obitelji ima i Iraca i Holandana. No glavni izazov je bilo proučavanje To-

nijeve obitelji, krugovi se širili i širili, pa je Hazel, prikupljajući razne podatke, životopise, povjesnice, postala jedan od najvećih znalaca hrvatske dijaspore u Novom Zelandu. Tonijeva majka, Anataia Ive, je maorsko-hrvatskoga podrijetla i Hazel je svoj interes za maorsku kulturu okrunila magistarskim radom na Maorskom odsjeku Aucklandskog sveučilišta. Iako trenutno prikuplja materijale za svoj doktorski rad, o susretu Maora i Britanaca, još uvijek središnje mjesto u proučavanju obiteljskog stabla zauzima Tonijev djed, Ante Petrić, koji je došao na te daleke novozelandske žale 1904. godine. Antu je u zelenoj močvarnoj pustoši usred beskrajnih južnih mora čekao njegov brat Fabijan. Još uvijek pod dojmom svog sjemenišnog odgoja, Ante se razljutio ugledavši sliku Isusa, nekako nemarno, surovo priljepljenu uz škripava vrata straćare u kojoj je živio Fabijan. Upozorio je Fabijana i ostale prljave neznaboboše da će zbog takvoga nedostojnoga ponašanja svi završiti u paklu, što je izazvalo gromoglasni grohot. Rekli su mu da se nemaju čega bojati jer se već nalaze u paklu. I doista, ta mala hrvatska kolonija, izgubljena u sivosmećkastoj praznini jedva je sastavljala kraj s krajem. Da dočara njihovo putovanje, Hazel je s Tonijem par puta posjetila otok Hvar. Shvatila je svu osebujnost žalopijke hrvatske dijaspore. Krajnji novozelandski sjever sasvim je odudrao od dalmatinskih ugodaja. Bez maslina i dalmatinskog kamena, bez crkava i zvona s zvonika, bez uskih kamenih ulica. Uokolo ništa. Kao u paklu. U daljini samo huci neprijateljskoga Tasmanskoga mora. I zjape prazne jame. Svi ovdje, iz par dalmatinskih sela iz okolice Makarske, došli su kopati te jame u potrazi za fosiliziranim ostacima divovskog kauri drveća. Smola se koristila za proizvodnju lakova i dobro prodavala u svjetskim centrima Londonu, Hamburgu, New Yorku. Hazel ima puno fotografija tih hrvatskih rudara, smolokopača, kako su u tadašnjim hrvatskim novinama prevodili ‘gum-digger’.

Bili su izolirani. Ante Petrić zaobilazio je nadaleko sva mjesta gdje su kopali Britanci, da se ne bi mučio mucati na tom čudnome, gnjecavome, rastezljivome jeziku. Ipak, išao je na jednogodišnju poduku engleskoga kod pijanog Škota koji je živio u blizini. Budući jedini pismen u kampu bio je spona četiri stotine hrvatskih rudara s Dalmacijom, čitajući i pišući pisma na hrvatskome; a s druge pak strane bio im je jedina veza s hladnom britanskom kolonijom, i opet sričući poslovna pisma na engleskome. Englezi ih nisu voljeli, zvali su ih “squaheads” (kockoglavi), a oni njih “maslari” (zbog neumjernoga tamanjenja putra i masla). Englezi su se bojali da će ti ‘Austrijanci’ (tako su službeno zvali Hrvate) povaditi svu kauri smolu i opustošiti njihovu mladu koloniju. Stoga je jedna mala dalmatinska čarka, u kojoj je sudjelovao Ante i njegov brat Fabijan, izazvala pažnju britanske javnosti više nego što je to bilo uobičajeno. Petrići su se posvađali sa susjednim Lunjevichima i, zbog tučnjave koja je uslijedila, završili u zatvoru. No, tamanjanje, ironično zaključuje Hazel, se pretvorilo u obrazovanje: Ante je poboljšao engleski, naučio računovodstvo a Fabijan završio tečajeve iz inženjerstva.

Od svojih jednogodišnjih uzničkih dana 1907. godine pa sve do kasnih šezdesetih godina Toni Petric bio je sve i svašta: rudar, prekupac kauri smole, gradevinar, veliki ljubi-

telj prirode i pobornik otvaranju novih rezervata – oaza prirode, vlasnik ciglane, vino-gradar, zagovornik ideje o blagotvornosti vinske kapljice u, uglavnom vinu nenaklonjeno-me, britanskom okružju, potpisnik brojnih pisama uredništvu novina, borac za prava novozelandskih Hrvata. Njegove ideje, daleko ispred vremena u kojem je živio, o zdra-voj prehrani i dugovječnome životu, nikad nisu naišle na odgovarajući odjek. Pisao je i knjigu o zdravlju i zdravome hrvatskome duhu. No, knjiga, godinama, nikako da se pojavi. Kad bi ga rodbina ili prijatelji zapitali nešto o toj knjizi izjavljivao bi kako će ionako premašiti stotu, kako ima vremena. 1961 godine., u ranim sedamdesetima, izja-vio je kako će početi pisati nakon svog osamdeset i petog rođendana; a poslije- možda nakon devedesetoga. Uspio nije. No, njegov unuk Toni pažljivo čuva sve djedove črčka-rije i stvari u svojoj prekrasnoj kući Winston', punoj umjetnina..

Toni i Hazel kupili su je 1980., kao jednu od tada najskupljih kuća na aucklandskom tržištu. Kuću je 1915. dizajnirao slavni britanski arhitekt William H. Gunner i za novo-zelandske prilike, gdje se starina mjeri desetljećima, ona spada u pradrevno europsko kulturno naslijede. Dizajn ukazuje na ljubav za proporciju iznjedrenu iz klasične stari-ne, pobliže klasicizam, izuzetno rijetku u uvjetima vlažne, polutropske novozelandske klime. Glavni cigleni ulaz izvije se u obliku luka natkriljujući središnji hodnik koji vodi u glavnu dnevnu sobu obloženu tamnim drvetom. Pobočno, nalaze se dvije, nešto niže, verande pod zabatima, jedna je adaptirana u 'sun room', a soba za sluškinje, koju su pak Toni i Hazel preuredili u kuhinju, otvorena je ka zapadnoj strani, gdje se nalazi mali atrij, soba za doručak, soba za ručak sa zidovima obloženima hrastovinom, s klasično izrezbarenim detaljima i velikim kaminom od mramora. Iz ukošenih zabata, kao i onih ponad glavnog ulaza, uzdižu se ravni dimnjaci od tanke krovne daščice (šindre). Na katu je 6 spavačih soba a prizemlje je Toni podredio svojim mnogobrojnim hobijima (dominira dvorana za bilijar).

Osim umjetnina, u kući se nalaze Tonijeve male kolekcije ili rijetki predmeti, fetiši nostalgiјe: jukebox napravljen u Americi 1952. godine, iznimno težak, morali su pozvati više ljudi da ga unesu; igračke, prvi pokretni mali vlakovi za djecu proizvedeni u Lon-donu; stripovi iz četrdesetih, koji još uvijek slave kolonijalno herojstvo kao uzor malim novozelandskim dječacima. No najveća kolekcija i najveća Tonijeva sakupljačka strast su nacističke uniforme iz Drugoga svjetskoga rata. Skuplja ih godinama. Ta strast veza-na je uz dječaštvo i njegova oca Iana Fabiana Prospera Petriea, pilota u Drugome svjetskom ratu, dobrovoljca R A F-a . Bio je u bombarderu u eskadronu koji je pretrpio najveće gubitke tijekom rata. Put do bojišta kao i sama obuka nisu bili jednostavni. Prvo je otputovao u Kanadu, zatim u New York gdje se ukrcao na brod, i na kraju došao u Britaniju, gdje je bio završni dio obuke. Svi su piloti bili dragovoljci; letjeli su iznad Njemačke, i znalo se, ukoliko bi bili pogodeni, za posadu aviona nije bilo nikakvoga spaša. Toni se sjeća priče koju je čuo kada su, puno godina poslije rata, svi negdašnji novozelandski piloti bili na večeri u njihovoј kući. Pričalo se o letu koji je bio jedan od posljednjih zračnih napada Drugog svjetskog rata. Letjeli su iznad neutralne Švicarske;

a naredba je bila, ukoliko ne lociraju cilj, da lete dalje ka sjeveru i bombardiraju Salzburg. No, to se nije dogodilo i kad je jedan od pilota, kao turist u poslijeratnim godinama, posjetio prekrasne salzburške dvorce od sreće je zaplakao.

Toni Petrie kupuje vojne odore iz Drugoga svjetskog rata po čitavom svijetu, uglavnom na svojim brojnim poslovnim putovanjima, gdjegod se za to ukaže prilika. Hazel i on sjećaju se anegdote kada su u Londonu kupili nacistički šljem. Kada su carinici na aerodromu otkrili detektorima metalni predmet u Hezelinom kovčegu, nastala je prava strka. Carinik je ozbiljno pitao: "Kome ovaj šljem pripada?". A Toni u kojem uvijek čuči maorsko-hrvatski smisao za pošalicu bubnu: "Princess Michael of Kent". Međutim, nitko se nije nasmijao. Princezu je tada nemilosrdno progonio žuti tisak zbog nacističke prošlosti njena oca. "Dakle, ovaj šljem pripada princezi", nastavio je smrknuto carinik. Toni je bio zbumjen. "Ma ne, pa jeste li vi ljudi ikad čuli za šalu". Cariniku nije bilo do šala te vrste. No, ono što Toni nije znao bilo je da upravo ta princeza leti istim zrakoplovom u posjet svojoj rodbini u Australiji. Poslije mu je bio jasan razlog te pretjerane strogosti.

Hazel i Toni Petrie ljubitelji su umjetnina. Iz polutamnih hodnika kuće Winston vrebaju na vas duguljaste maske iz Nove Gvineje, užasavajući trofeji afričkih životinja, primitivna umjetnost; ali i skulpture, otmjeno izdužene poznate Mackintosh stolice, impresionističko slikarstvo, blještavo i titravo kao i moderna novozelandska umjetnost. Od svega odudara naivni skupni portret Staljina, Churchilla i Roosevelta. Nacrtao ih je ruski vojnik koji se našao na jednom od novozelandskih brodova. Zanimljivo je da je podlogu napravio od ljsaka krumpira i ulja. No, kapetan broda nije želio Staljina na brodu, pa je sliku dao svom pomoćniku, prijatelju Tonijeva djeda, i tako se ta slikarija, kao obiteljska uspomena, našla među mnogo poznatijim umjetninama. Na zidovima i policama kuće su radovi Billyja Applea, novozelandskog pop-art umjetnika. Billy i Toni su daljnji rođaci, Billyjeva majka je Hrvatica, kći starijeg brata Ante Petrića. Billy je živio u New Yorku, prijateljevao sa slavnim Andyjem Warholom, (sljedeće godine izlagat će u Zagrebu); te se nakon tridesetak živahnih newjorkških i nešto londonskih godina, vratio u mirni Novi Zeland. Billy često posjećuje obitelj Petrie. Na zidu je njegov konceptualni plakat "Sold" - (prodano) i "From The Tony Petrie Collection", s naglaskom na Tonijevoj strasti za skupljanja relikvija iz Drugoga svjetskoga rata. Oba plakata su bila izlagana na izložbama diljem svijeta.

Uz svu raskoš nešto nedostaje kući Winston kući, nešto što kralji svaku englesku starinu – duhovi. To je jednom primijetio i Billy Apple, za vrijeme noćne posjete sa svojom poznanicom, bivšom medicinskom sestrom koja se posvetila studiranju umjetnosti. Tijekom razgovora čulo se lako drmusanje iz studija. "Duhovi", odmah ih stade uvjernati Billy. Kada su otisli provjeriti u sobu, sve bijaše isto, osim što se možda malčice pomakao jedan predmet.

Među svim tim stvarima otmjene raskoši napuhanog art decoa i pop arta nalazi se i kovčeg Tonijevog djeda, sokolaša, veseljaka i poslovног čovjeka. U kući njegovog unuka,

koji se nije toliko bespoštedno razbacivao na sve strane, nego se čitavo vrijeme držao turizma, putovanja i organiziranih tura, dogodilo se nešto čudno. Kovčeg koji je njegov djed ponio iz zatvora 1906. godine bio je malčice pomaknut. Nitko se ne može mjeriti s nevjerljivom sokolovskom žilavošću kojom je Ante Petrić širio te ideje uzduž i po-prijeko močvarnih, zelenih pustoši, pa makar to bilo i u nadnaravnim, sablasnim sferama. Nije li se to poznati pustolovni duh Tonijevog djeda, Ante Petrica, koškao s nekim engleskim duhom koji je želio zavladati sjenovitim i tajnim dijelovima kuće Winston? Mi to, naravno, ne možemo znati.

Summary

THE PETRIĆ'S OF THE HOUSE OF WINSTON

The New Zealand family of Toni and Hazel Petrie from Auckland, successfully involved in tourism for a quarter of a century, are interested in their roots, roots that point to the island of Hvar. Toni's mother Anataia Ive is, however, of Maori-Croatian origin so that Hazel has crowned her interest in Maori culture with a Masters degree at the Maori department of Auckland University. Toni's grandfather, Ante Petrić, was born in Starigrad on Hvar in 1882. Unlike most Croatian emigrants who left Dalmatia for distant overseas countries in search of bread, Petrić, whose surname was only later anglicised into Petrie, had different reasons. Enamoured by the ideas of Josip Juraj Strossmayer, the young men of Hvar, lead by Ante, organized a revolt and proclaimed Starigrad on the island of Hvar independent from the great, central European, Austro-Hungarian Empire. His deed did not go unnoticed. Ante and his fellow rebels fled to Albania from where he in 1904 moved to New Zealand.

Resúmen

LOS PETRIĆ DE LA CASA WINSTON

La familia de Toni y Hazel Petrie de Auckland, Nueva Zelanda que hace ya un cuarto de siglo trabaja con éxito en turismo, está interesada por sus raíces que la orientan a la isla de Hvar. Pero, la madre de Toni Anataia Ive es de origen maorí-croata y por eso el interés que la curiosa Hazel siente por la cultura maorí haya sido coronado con la tesis de maestría en el Departamento Maorí de la Universidad de Auckland. Ante Petrić, abuelo de Toni, nació en 1882 cerca de Starigrad (La Ciudad Vieja) en Hvar. A diferencia de la mayoría de los emigrantes croatas que desde Dalmacia partieron buscando el pan en países lejanos de ultramar, Petrić, en inglés Petrie, tuvo otras razones. Entusiasmados con las ideas de Josip Juraj Strossmayer, jóvenes de Brač encabezados por Ante se rebelaron y proclamaron Starigrad independiente del gran imperio centro-europeo de Austria-Hungría. Esta travesura no pasó inadvertida. Ante con sus rebeldes tuvo que escapar a Albania y de allá en 1904 se trasladó a Nueva Zelanda.

Goran Krnić

OLDENBURŠKA KROATISTIKA

Ključna osoba oldenburške kroatistike je prof. dr. Rainer Grübe, jedan od najvažnijih njemačkih kroatista. Sadašnje stanje rezultat je posljednje reforme, potaknute Bolonjskom deklaracijom prema kojoj je i u njemačko školstvo uveden anglosaksonski „bachelor-master“ sustav visokoga obrazovanja. U toj je konstelaciji hrvatski moguće studirati u „master“ programu (zasada nažalost ne i u „bachelor“ programu) unutar Instituta za slavistiku (Institut für Slavistik). Dekan fakulteta prof. dr. Hentschel izrazio je svoje zadovoljstvo dosadašnjom suradnjom s hrvatskim institucijama, ali je isto tako naglasio nužnost kvalitetnije i sustavnije razmjene studenata

Često se s raznih strana postavlja pitanje je li kroatistika moguća i potrebna u malim sredinama, osobito u onima u kojima nema stanovništva hrvatskoga podrijetla, posebno u zemljama u kojima već postoje i druge katedre za hrvatski jezik i književnost. Na primjeru mlade oldenburške kroatistike moglo bi se pokušati odgovoriti na to pitanje. Oldenburg, u pokrajini Donja Saska (Niedersachsen) za njemačke je prilike omanji grad (oko 170 tisuća stanovnika), te se nalazi izvan područja interesa naših tzv. gastarabijtera. Visokoškolska tradicija postoji od kraja 18. stoljeća, ali je Sveučilište (kasnije nazvano „Carl von Ossietzky“, prema publicistu i pacifistu, žrtvi nacizma i nositelju Nobelove nagrade za mir) osnovano tek 1973./74. godine. U međuvremenu se razvilo u važnu akademsku, ali i kulturnu i društvenu ustanovu cijele regije, s brojkom studenata većom od 10 000. Na njemu se već od 1975. godine nalaze, pod raznim imenima i u raznim formama, i studiji vezani uz slavenske zemlje, njihove jezike i književnosti. Ipak, sve do 1983. radilo se isključivo o nastavničkom smjeru studija ruskog jezika, a potom je utemeljen studijski smjer „Slavenska filologija“ (Slavische Philologie), znans-tvene orientacije i s proširenom ponudom jezika. U početku je, uz ruski i poljski, kao predstavnik južnoslavenske skupine jezika bio zastupljen i bugarski jezik, no već nakon kratkog vremena njegovo mjesto zauzima hrvatski (tada još, naravno, srpsko-hrvatski). Međutim, sve do 1995. godine, kada je donesen novi plan studija, rusistika je i dalje

bila jedini mogući glavni predmet, a podučavanje hrvatskog jezika bilo je regulirano privremenim honorarnim ugovorima. Situacija se mijenja 1996. godine kada sva tri jezika postaju manje ili više ravnopravna, barem po mogućnostima, što je posjećeno i otvaranjem radnog mjesta ugovornog lektora za hrvatski jezik. Otada i možemo govoriti o kroatistici u pravom smislu riječi (iako ona nije samostalan studij, već se nalazi u sklopu studija slavistike). Sadašnje stanje rezultat je posljednje reforme, potaknute Bolonjskom deklaracijom prema kojoj je i u njemačko školstvo uveden anglosaksonski „bachelor-master“ sustav visokog obrazovanja. U toj je konstellaciji hrvatski moguće studirati u „master“ programu (zasada nažalost ne i u „bachelor“ programu), unutar Instituta za slavistiku (Institut für Slavistik) koji je dio Instituta za filologije stranih jezika (Institut für Fremdsprachenphilologien).

U Oldenburgu u ulozi gostujućega profesora i hrvatski akademik Ante Stamać

Ključna osoba oldenburške kroatistike je prof. dr. Rainer Grübel. Ugledni njemački filolog, iako u prvom redu književni teoretičar i rusist, ujedno je i jedan od najvažnijih njemačkih kroatista (pa mu se, pod uredništvom akademika Ante Stamaća, priprema i hrvatska monografija izabranih tekstova). Redovite kolegije o hrvatskoj književnosti drži od dolaska u Oldenburg 1986. godine, a njegovo je područje kroatističkog znanstvenog interesa prvenstveno je književnost dvadesetog stoljeća, s naglaskom na Miroslava Krležu i Ivu Andrića. Osim toga, autor je i znanstvenih rasprava, voditelj i redaktor prijevoda *Pojmovnika suvremene književne i kulturne teorije* V. Bitija (s Ljiljanom Šarić i Wiebke Wittschen), čest suradnik hrvatskih književnih časopisa s teoretskim, rusističkim i kroatističkim prilozima, te sudionik niza hrvatskih književnih okupljanja (Zagrebačka slavistička škola, Zagrebački književni razgovori...). U njegovoj su organizaciji upriličeni i ciklusi predavanja o Balkanu, te o odnosu dinastije Habsburga i slavenskog svijeta, koji su se dobrijim dijelom doticali i kroatističke problematike, a zbornici s obaju ciklusa su u pripremi. U području znanosti o književnosti svakako valja i izdvojiti i mladu znanstvenu suradnicu, dr. Gun-Britt Kohler, također i rusisticu, koja priprema opsežnu monografiju o hrvatskom ilirizmu, te se, kako u nastavi tako i u istraživanju, sustavno i obećavajuće posvećuje kroatističkim temama (osim ilirizma, također i drugim pitanjima iz novije hrvatske književnosti, poput simbolizma i moderne). Hrvatskom se književnošću, i to u prvom redu onom iz razdoblja humanizma, te dvadesetostoljetnom, bavi i trenutačni lektor hrvatskoga jezika Goran Krnić, koji priprema studije o alegoriji u hrvatskoj latiničkoj književnosti, te o slici habsburške vladavine Hrvatskom u njenoj dvadesetostoljetnoj književnosti. Uz to, svojim boravcima u Oldenburgu u ulozi gostujućeg profesora, svoj je veliki doprinos samoj katedri i književnoznanstvenim istraživanjima u tom području dao i hrvatski akademik Ante Stamać.

Što se znanosti o jeziku tiče, situacija je nešto drugačija, budući na oldenburškoj slavistici ne postoje kroatistički profilirani lingvisti. Usprkos tome, prof. dr. Gerd Hentschel,

iako prvenstveno polonist i istočnoslavist, u svojim se znanstvenim radovima, vrlo često poredbenoga značaja, bavi i kroatističkim pitanjima. Međutim, kada je o jezikoslovju riječ, najveći je doprinos bibliografiji oldenburške kroatistike dala njezina prva lektorica, dr. Ljiljana Šarić. Ona je za svoga boravka na katedri (1996.-2001.) objavila ili pripremila niz radova iz raznih područja lingvistike, kako na hrvatskom tako i na njemačkom jeziku, pri čemu se ističu disertacija o kvantifikaciji u hrvatskom jeziku, zbornik *On prepositions*, te *Rječnik sinonima*. Svoj znanstveni i nastavni doprinos dao je za svoga jednosemestralnoga boravka u Oldenburgu i zadarski profesor dr. Mile Mamić. Iako mlada i bez duge tradicije, a u situacijom otežanom položaju, oldenburška se kroatistika uspjela afirmirati i razviti, kako brojem studenata (koji je usporediv sa snažnijim ograncima ovdašnje slavistike), tako i aktivnostima. Postupno razvijajući studentsko zanimanje i znanje, došlo se do zadovoljavajućega broja izuzetno zainteresiranih i uspješnih studenata (što pokazuje i njihov angažman na raznim područjima, a posebice njihovi rezultati). Njena je odlika, između ostaloga, velika fleksibilnost u nastavi, te korištenje suvremenih metoda, pristupa i pomagala, pa se uz standardne sustave učenja jezika i širenja spoznaja o književnosti, uvelike primjenjuje multimedijski pristup upoznavanju kulture, te zemlje i njenoga društva. Tako se glazba nerijetko koristi kao nastavno sredstvo, organiziraju se ciklusi filmova, predavanja gostiju iz Hrvatske, a svojevršni je vrhunac bila desetodnevna ekskurzija oldenburških studenata u Hrvatsku. Ta je ekskurzija, u sklopu koje su studenti posjetili niz hrvatskih gradova i ustanova, te čuli pregršt predavanja istaknutih hrvatskih znanstvenika (Stamać, Jelčić, Tomasović, Mamić, Lipovčan, Tafra, Strecha, Zidić...) bila središnji dio projekta *Tragovima hrvatskog ilirizma*, čiji su sastavni dio i konferencija u Oldenburgu, te zbornik radova koji su u pripremi. Bitno je istaknuti i prevodilački rad sa studentima, pa, osim spomenutog angažmana na prevodenju *Pojmovnika*..., treba naglasiti i prevodenje romana *Kad magle stanu* Josipa Mlakića koje je u završnoj fazi, a i upravo započeti projekt pripreme i prijevoda izbora iz njemačkih bajki za hrvatsku publiku. Oba su projekta rad studenata pod vodstvom lektora G. Krnića. Doda li se tome relativno široka paleta ponuđenih seminara, vježbi, te sporadičnih predavanja, gostovanja i ciklusa, dobiva se slika jedne male, ali prilično aktivne zajednice čija je važnost tim veća što u širokom radiusu predstavlja jedinu ustanovu koja se bavi hrvatskim jezikom i književnošću.

Zajedničkim snagama profesora i oboje lektora, oldenburška je slavistika uspjela uspostaviti niz kvalitetnih kontakata i raznih oblika suradnje s raznim hrvatskim ustanovama. Prije svega je riječ o Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta, koje svesrdno podupire njenu djelatnost, i to redovitim dodjeljivanjem stipendija za učenje jezika studentima, donacijama knjiga, te podupiranjem drugih važnih projekata (ekskurzija, znanstvene stipendije...). Takoder, Zagrebačka slavistička škola umnogome je zaslužna za razvijanje kroatističkog interesa i kod profesora Grüberla i kod dr. Kohler, te svojim stipendijama također omogućuje daljnje produbljenje suradnje. Važno je spomenuti i suradnju sa zadarskim Sveučilištem, zagrebačkim Institutom za hrvatski jezik i jezikoslovlje, i Filozofskim

fakultetom, hrvatskim veleposlanstvom u Berlinu... Iako do sada iznesena slika izgleda prilično idilično, nužno se vratiti na početak i pokušati odgovoriti na zadano pitanje. Dakle, dosadašnji razvoj u svakom slučaju pokazuje da je kroatistika i izvan velikih (sveučilišnih) centara i udaljena od žarišta hrvatske dijaspore moguća. Njena je djelatnost upravo time važnija jer je ona svojevrstan „usamljeni jahač“ promocije hrvatske kulture i znanosti pa tako uz nju nisu vezane samo znanstvene, nego i niz kulturno-promotivnih aktivnosti (organizacija književnih, glazbenih i filmskih večeri, prezentacija hrvatske kulture, posjećivanje važnih priredaba posvećenih Hrvatskoj u okolini...). Međutim, postavili se pitanje budućnosti, stvari prestaju izgledati tako idilično.

Kvalitetnija, sustavnija i intenzivnija razmjena studenata

Budući se njemačko gospodarstvo nalazi u velikoj krizi, diljem zemlje se štedi i na sveučilišnim ustanovama (zatvoreni su i brojni odsjeci, a među njima i slavistike (i kroatistike), od kojih i neke s velikom tradicijom i rezultatima). Oldenburška se slavistika zasad odlično nosi sa svim problemima, ali budućnost ipak nosi tračak neizvjesnosti. Kroatistika se, pak, također nalazi u dobrom položaju, međutim, nužno će biti ubuduće uložiti veći trud i s maticne strane, tim više što bi, nažalost, u sasvim dogledno vrijeme, ona mogla ostati jedna od rijetkih preživjelih na području cijele Njemačke. Vjerojatno nije potrebno napominjati kolika je važnost Njemačke za Hrvatsku, posebno na planu kulturne i znanstvene razmjene i promocije. U razgovoru vodenom za potrebe ovoga članka, prof. dr. Hentschel, koji je trenutačno i dekan fakulteta na kojemu je odsjek za slavistiku, izrazio je svoje zadovoljstvo dosadašnjom suradnjom s hrvatskim institucijama, ali je isto tako naglasio nužnost intenziviranja i učvršćivanja odnosa. Istaknuo je prvenstveno potrebu kvalitetnije, sustavnije i intenzivnije razmjene studenata (ponovivši poziv zainteresiranim hrvatskim slavistima i germanistima da u nekoj fazi studija ili znanstvenoga rada dodu u Oldenburg), kao i suradnje pri znanstvenim projektima, te možebitno uspostavljanje čvrstog ugovora o kooperaciji s nekim od hrvatskih sveučilišta.

Imajući sve to na umu, možda nije zgorega završiti ovaj pregled pogledom unaprijed, to jest svojevrsnim apelom hrvatskim ustanovama za snažniji angažman u borbi za očuvanje jedne od sve rjedih, a značajnih njemačkih kroatistika.

Izbor iz bibliografije:

R. Grübel *Uz problematiku pojma strukture u književnoznanstvenom modeliranju*, Umjetnost riječi 21, 1976.

R. Grübel *Das lyrische Ich am Trapez. Textuelle, zyklische und werkimmanente Kohärenz in Vesna Paruns Gedichtband „Salto mortale“ [Lirska ja na trapezu. Tekstualna, ciklička i imanentna koherencija u pjesničkoj zbirci „Salto mortale“ Vesne Parun]*, Festschrift André van Holk, Amsterdam, 1984.

- R. Grübel *Konstruktivismus und konstruktivistische Erscheinungen in den südslavischen Literaturen in Verhältnis zum russischen Konstruktivismus [Konstruktivizam i konstruktivističke pojave u južnoslavenskim književnostima u odnosu na ruski konstruktivizam]*, u: *Text, Symbol, Weltmodell*, München, 1984.
- R. Grübel *Sirenen und Kometen. Axiologie und Geschichte der literarischen Motive Haarstern und Wasserfrau in slavischen und anderen europäischen Literaturen [Sirene i kometi. Aksiologija i povijest književnih motiva zvijezde repatice i sirene u slavenskim i drugim europskim književnostima]*, Frankfurt (M.), 1995.
- R. Grübel - K. Gündisch (Ur) *Balkan zwischen Krieg und Frieden [Balkan između rata i mira]*, u tisku
- G. Kohler *Auf der Suche nach einer Ästhetik des Funktionellen - der „Wert“ der Literatur zur Zeit des kroatischen Illyrismus, [U potrazi za estetikom funkcionalnoga - 'vrijednost' književnosti hrvatskoga ilirizma]*, Zeitschrift für Slawistik 49/3, 2004.
- R. Grübel - G. Kohler - H.H. Hahn (Ur) *Habsburg und die Slavia [Habsburzi i Slaveni]*, u tisku
- G. Krnić *Teorijske osnove humanizma u djelima hrvatskih humanista*, Croatica 49-50, 2000.
- V. Biti, *Literatur- und Kulthurtheorie: Ein Handbuch gegenwärtiger Begriffe [Književna i kulturna teorija: priručnik suvremenih termina]*, redakcija i organizacija prijevoda: Grübel, Šarić, Wittschen, Hamburg, 2001.
- Lj. Šarić - D. F. Reindl, (Ur) *On prepositions*, Oldenburg 2001.
- Lj. Šarić *Temporal Adverbial Quantifiers and Aspect Choice in Croatian*, Journal of Slavic Linguistic, vol. 9/1 2001.
- Lj. Šarić *Kvantifikacija u hrvatskom jeziku*, Zagreb, 2002.
- Lj. Šarić - W. Wittschen *Rječnik sinonima*, Bremen-Oldenburg, 2003.
- G. Hentschel - W. Boeder (Ur) *Variierende Markierung von Nominalgruppen in Sprachen unterschiedlichen Typs*, Oldenburg 2000.

Summary

OLDENBURG CROATIAN LANGUAGE STUDIES

Professor Rainer Grübe is the key person in Croatian language studies in Oldenburg, one of Germany's top Croatian philology experts. The present situation is a result of the latest reform, initiated by the Bologna Declaration by which the Anglo-Saxon "Bache-

lor-Master” system of higher education was introduced in Germany. The Croatian language can be studied in this system within the Master’s program (for the present, unfortunately, not in the Bachelor’s program) at the Institute for Slavic Language Studies (Institut für Slavistik). Faculty Dean Professor Hentschel has expressed his satisfaction with the cooperation to date with Croatian institutions but has also pointed to the need for a better and more systematic exchange of students. Oldenburg is located in the German federal state of Lower Saxony (Niedersachsen) and has only since 1973/74 had its own “Carl von Ossietzky” University. 1983 saw the opening of a research oriented “Slavic Philology” department (Slavische Philologie) with a wide selection of languages among which Croatian has been offered for the past ten years – with a Croatian foreign-language instructor. Although young and without a long tradition, the Oldenburg Croatian language studies have managed to affirm themselves and develop, both in the number of students (comparable to the stronger branches of Slavic language studies in Croatia) and in its activities.

Resumen

CROATÍSTICA DE OLDENBERGO

El profesor doctor Rainer Grübe es la persona clave de croatística en Oldenburgo y uno de los más importantes croatistas alemanes. La situación actual es el resultado de la última reforma urgida por la Declaración de Bolonia según la cual también en el sistema escolar alemán se usa el sistema de la escuela superior anglo-sajona „bachelor-master“. Dentro de este modelo, es posible estudiar el idioma croata en el programa „master“ (por el momento, lamentablemente no en el programa „bachelor“) dentro del Instituto para eslavística (Institut für Slavistik). El decano de la facultad, el profesor doctor Hentschel, expresó su placer por la colaboración que hasta el momento tiene con las instituciones croatas. De la misma manera expresó la necesidad de una colaboración de mayor calidad y de un sistemático intercambio de estudiantes.

Oldenburgo se encuentra en la provincia Saska Inferior (Niedersachsen) y apenas desde el año 1973/74 tiene la Universidad „Carl von Ossietzky“. En 1983 abrió la cátedra de „Filología eslava“ (Slavische Philologie) con orientación científica y con la oferta de numerosos idiomas entre los cuales desde los últimos diez años se encuentra y el croata – con el lector para el idioma croata. Aunque joven y sin larga tradición, la croatística de Oldenburgo logró afirmarse y desarrollarse, tanto en número de estudiantes (el cual es comparable con las sedes más fuertes de eslavística de aquí), como en actividades.

Ante Laušić

KAKO ISTRAŽIVATI HRVATSKE VANJSKE MIGRACIJE

Izvan svake sumnje hrvatsko iseljeništvo jest posljedica vanjskih migracija, bez obzira u kojem su se vremenu one dogodile i odvijale. Hrvatima je matična domovina u hrvatskim zemljama: u konkretnom slučaju to je danas Republika Hrvatska, ali i Bosna i Hercegovina u kojoj su Hrvati priznati konstitutivni narod

S obzirom na složenost i raznolikost pojave kojom se trebamo baviti zbog značajnih razlika u socijalnim, gospodarskim, kulturnim, geografskim i drugim osobitostima zemalja prijema hrvatskih vanjskih migranata, pa i povijesnih uvjeta u kojima su se u stranoj sredini počeli nalaziti naši ljudi (“Ta i najmanja hrvatska kolonija u bijelom svijetu odavno je označavala sve hrvatske krajeve na okupu, bivala je to Hrvatska u malom”, Š. Š. Čorić), nameće se potreba prethodnog određenja predmeta istraživanja. Trebamo, naime, jasno odrediti što ćemo istraživati (predmet istraživanja), zašto (ciljeve istraživanja) i kako (metodologija). Sve ovo, naravno, općenito, globalno, jer će posebni ciljevi određivati i različite metodologije u pojedinim slučajevima (različitim zemaljama i različitim istraživača).

Predmet istraživanja (hrvatsko iseljeništvo ili iseljeništvo iz Hrvatske: iseljeništvo ili dijaspora)

Izvan svake je sumnje da je hrvatsko iseljeništvo posljedica vanjskih migracija, bez obzira u kojem su se vremenu one dogodile i odvijale. Općenito se drži da je hrvatska dijaspora, u relativnim razmjerima, među najvećima na svijetu. Hrvatima je matična domovina u hrvatskim zemljama: u konkretnom slučaju to je danas Republika Hrvatska, ali i Bosna i Hercegovina u kojoj su Hrvati priznati konstitutivni narod (“Ja ipak ne mogu zaboraviti da uz ovu zemlju /Hrvatsku, op. A. L./ postoji i jedna druga zemlja u kojoj su Hrvati konstitutivni narod, a to je Republika Bosna i Hercegovina. Moramo

stoga jednako voljeti i poštivati i šahovnicu i ljiljane”, Neven Šimac, Vjesnik, 16.I.1993.). Osim Hrvata u Republici Hrvatskoj i Republici Bosni i Hercegovini, postoje autohtone skupine Hrvata izvan njih (u Republici Srbiji i Crnoj Gori, Madarskoj, Austriji, Rumunjskoj, Slovačkoj, Italiji), bez obzira na različiti stupanj njihovih prava u pojedinoj zemlji. (Za ovu našu svrhu mi ćemo ih smatrati nacionalnim manjinama, jer oni nisu predmet našeg istraživačkog zadatka). Hrvatske iseljeničke skupine, u većem ili manjem broju, postoje u drugim brojnim prekomorskim zemljama. Njih smo tradicionalno i nazivali hrvatskim iseljenicima. Veliki broj Hrvata radi ili živi u europskim zemljama, a redovito smo ih do sada, za razliku od prethodnih, zvali vanjskim migrantima. I iseljenici i vanjski migranti predmet su našeg istraživačkog interesa i zadatka. Ne ulazeći ovdje u raspravu o opravdanosti ili neopravданosti razlikovanja “iseljenika” i “vanjskih migrantsa” (jesu li jedni otišli da se nikad ne vrate, a drugi da se brzo vrate; jesu li otišli iz ovih ili onih razloga, i kada, itd.), mi smo ih iz operacionalnih razloga najradije nazivali zajedničkim imenom “iseljenici”. (I jedni i drugi se pojedinačno vraćaju u domovinu, i jednima i drugima prijatelji i susjedi kosti ostavljaju u tudini.)

Mnogima je danas termin “dijaspora” draži od “iseljeništvo” jer misle da je on adekvatniji, jednoznačniji. To nam se ne čini opravdanim. Rasuto hrvatsko narodno biće čine, istina, jedni i drugi, ali jednakoj tako i autohtonih hrvatski živalj u susjednim zemljama, pa u krajnjoj liniji i Hrvati u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Svi su rasuti, rasijani, rastepeni, ili su samo jedni odsutni.

Koristeći pak termin “hrvatski iseljenik” nameće nam se odmah pitanje od kuda su to oni odselili? Iz Hrvatske, iz Bosne i Hercegovine, s drugih teritorija koje naseljavaju Hrvati? Jesu li njihova djeca, potomci uopće, rođena čak u zemljama udomljenja, “hrvatski iseljenici” ili samo potomci njihovi (koji najčešće hrvatski ne znaju ni govoriti)? Hoćemo li i Moliškog Hrvata iseljenog u Australiju ubrajati u hrvatsko iseljeništvo Itd. ? U najtješnjoj vezi s prethodnim pitanjima je i sljedeće: je li naš predmet istraživanja hrvatski etnos u iseljeništvu, ili su to iseljeni gradani iz Hrvatske? (Odmah se nadovezuje: koje Hrvatske – osamostaljene suverene današnje, avnojevske, banovinske, strarojugoslavenske, austrougarske, talijanskih dijelova, itd.). Ovo je pitanje utoliko relevantnije jer ćemo se baviti istraživanjem i poviješću hrvatskog iseljeništva, ali i recentnim stanjem u njemu. Predmet istraživanja se mora definirati!

Ovdje bismo mogli usput kazati da je i značajna šarolikost procjena o broju hrvatskih iseljenika dobrim dijelom posljedica nedefiniranosti onoga o čemu govorimo (koliko je Hrvata u svijetu). Procjene o broju Hrvata izvan matičnih država (Hrvatske i Bosne i Hercegovine) se značajno razlikuju i često su sredstvo raznovrsnih statističkih manipulacija u dnevnapolitičke svrhe, pa se kao najnormalnije nameće pitanje: koliko Hrvata uopće ima? Popisom stanovništva iz 1991. u Hrvatskoj su popisana 3 milijuna i 736 tisuća i u Bosni i Hercegovini 761 tisuća Hrvata koji su se tako nacionalno izjasnila, dakle ukupno oko 4,5 milijuna. Autohtone skupine Hrvata izvan matičnih država procjenjuju se na oko 250 tisuća (najviše je Gradišćanaca, Bunjevaca i Šokaca; preko

četiri petine), i oni se s pravom u svojim zemljama smatraju svojima na svome (bez obzira što neki ne uživaju niti status nacionalne manjine), pa njih u smislu našeg istraživanja ne možemo smatrati hrvatskim iseljenicima. Hrvati, naravno, jesu! Koliko još Hrvata ima u europskim zemljama (veći broj njih je popisan spomenutim cenzusom 1991. u mjestima stalnog prebivališta)? Procjenjujemo da ih ne može biti više (uz one već popisane u stalnim mjestima prebivanja!) od 200.000. Sveukupno bi, dakle, u Europi (!) bilo oko (najviše) 5 milijuna Hrvata. Zaciјelo, nešto manje.

Koliki broj hrvatskih iseljenika i njihovih potomaka živi u izvaneuropskim zemljama još je veća nepoznanica. Tu su razlike u procjenama još izraženije. Za ovu prigodu čini nam se relevantnom navesti izjavu 12 uglednih hrvatskih povratnika iz iseljeništva (“Štetna kampanja protiv Hrvata povratnika iz iseljeništva”, Vjesnik, 15.V.1993.): “Potrebno je podsjetiti na činjenicu da u iseljenoj Hrvatskoj živi jedna trećina hrvatskog naroda i da upravo taj dio hrvatskoga bića predstavlja veliki umni, iskustveni i finansijski potencijal u izgradnji i obnovi ratom razrušene domovine”. Dakle, oni misle trećina (negdje oko 2,3 milijuna). Brojniji su oni koji ovaj broj vide većim, iako ima (poglavitno istraživača) kojima se i prethodna procjena čini preveličana, kao npr. autor ovoga teksta, koji drži najoptimalnijim broj od 2 milijuna.

Ne upuštajući se ovdje u licitiranje broja prekomorskih hrvatskih iseljenika, recimo još i to da se češće čuje teza o “neupitnosti nacionalnog pripadanja dijaspore”. Baš kao da je umjetan zahtjev poduzimanja mjera i aktivnosti za čuvanje njihova nacionalnog identiteta. Kako se ipak svaki pripadnik nužno ne identificira sa svojom nacijom, jer se ljudski odnosi mijenjaju i u prostoru i u vremenu (nisu nužno postojani), a odnos ljudi prema njihovoj naciji ovisi isključivo o njihovoj odluci, pitanje je: hoćemo li u Hrvate ubrajati i one kojima je u vrlo značajnoj mjeri zatrt osjećaj nacionalnog hrvatskog identiteta?

Poslije otvaranja ovih pitanja (i drugih koje nismo naveli) bilo bi moguće ovako odrediti predmet našeg znanstvenoistraživačkog interesa: to su osobe hrvatskog podrijetla u europskim i izvaneuropskim zemljama u kojima žive kao neautohtonii živalj, te drugi državljanii Republike Hrvatske u tim zemljama. Ovisno o problemu istraživanja, prijeko je potrebno uvijek naznačiti o kojoj i kakvoj kategoriji stanovništva govorimo, jer ćemo jedino na taj način izbjegći moguće nesporazume (primjerice, Nikola Tesla kao Hrvat).

Čemu služi kontinuirano praćenje i istraživanje hrvatskih vanjskih migracija i iseljeništva (ciljevi istraživanja)

Program bi se naše istraživačke djelatnosti mogao sastojati u prikupljanju i sređivanju, te interpretaciji podataka iz historijata hrvatskih vanjskih migracija/iseljeništva, ali i recentnog stanja. Jer, monografije s potpunom faktografijom i uzročnom dijagnostikom moguće je pisati jedino ako se poznaju činjenice; one su, naime, preduvjet za njihov nastanak. Cilj naše aktivnosti je u prvom redu promišljanje znanstvenih spoznaja o

hrvatskim vanjskim migracijama i iseljeništvu. Ona, međutim, mora pomoći da se javnost objektivno upozna s predmetom našeg istraživanja, a vlast i politika oslobođi stereotipa i iluzija u kreiranju migracijske i iseljeničke politike. Jedino na taj se način adekvatno uklapamo u realizaciju nacionalnog programa znanstvenoistraživačkog rada.

Metodologija kontinuiranoga praćenja i istraživanja

Kako je cilj istraživanja prikupljanje, sređivanje i interpretiranje podataka o hrvatskom iseljeništvu (vremenu i razlozima odlaska, uvjetima u zemljama prijema, zapošljavanju, životu i radu, oblicima etničkog okupljanja, vezama s domovinom, mogućnostima i spremnosti unaprjeđenja tih veza, povratku, itd.), radi se o vrlo širokom krugu pitanja i vrlo širokom i raznovrsnom krugu zemalja u kojima žive i rade hrvatski iseljenici, neće-mo ovdje (niti možemo) razradivati metodologiju za svaki problem i za svaku zemlju. O tome će se, ali i to vrlo općenito, kazati nešto, kada budemo istraživali pojedinu imigrantsku zemlju.

Osnovno je stvaranje što šire i pouzdanije i potpunije baze podataka o predmetu istraživanja kroz sustav kontinuiranog praćenja i istraživanja. Elaboracija tih podataka, eventualno dopunjениh dodatnom građom, predmet su pojedinačnih studija i monografija. Artikulacijom konkretnih istraživačkih problema utvrdit će se i prikladna metodologija njegova istraživanja.

Osim parcijalnih studija prema zemljama useljenja, morali bismo razmišljati i o sintetskim studijama prema pojedinim problemima (aspektima iseljeništva). Predmet našeg interesa, jednako tako, bit će i utvrđivanje sličnosti i (stupnja) razlika socijalnih uvjeta u domovini i zemljama useljenja, kao indikatora dalnjeg trajanja razloga boravka u tujini.

Zaključci

S obzirom na složenost i raznolikost pojave kojom se namjeravamo i trebamo baviti, u svojim bismo individualnim djelatnostima nastojali poglavito istraživati ove aspekte:

- Počeci hrvatskih vanjskih migracija u konkretnu zemlju (historijat),
- Brojnost hrvatskih kontingenata u određenim vremenskim razdobljima,
- Identifikacija glavnih koncentracija (hrvatskih naseobina),
- Osnovne grane djelatnosti u koje se uključuju imigranti,
- Osnivanje hrvatskih iseljeničkih udruga i društava,
- Hrvatski iseljenički tisak i drugi mediji,
- Vrsta i raširenost veza i suradnje sa starom domovinom,
- Podaci o recentnom stanju (prema naznačenim područjima, sadržajima),
- Stupanj sličnosti i razlika društvenih i gospodarskih prilika u domovini i zemlji prijema, kao mogućoj determinanti ostanka ili povratka,

- Podaci o povratnicima i procjene budućih kretanja,
- Mjere i aktivnosti za unaprjeđenje veza s iseljenicima i njihova poticanja na povratak u domovinu (specificirati za tuzemstvo i inozemstvo),
- Prijedlozi za izradu baze podataka o hrvatskim vanjskim migracijama i iseljeništvo,
- Prijedlozi diseminacije rezultata istraživanja.

Summary

HOW TO RESEARCH CROATIA'S EXTERNAL MIGRATIONS

The Croatian Emigration came about as a result of external migration, regardless of when it happened. The Croatian Homeland consists of the Croatia lands: concretely they are today the Republic of Croatia, but also Bosnia & Herzegovina in which Croatians are a recognised constitutive nation. Given the complexity and variety of the phenomenon we intend and ought to deal with, we should, in our individual activities, endeavour to research the following aspects: The beginnings of Croatian external migration to a particular country (a history); The size of Croatian contingents in defined periods of time; Identifying the chief concentrations (Croatian settlements); The basic types of work immigrants got involved with; The founding of Croatian emigrant associations and societies; The Croatian emigrant press and other medias; The kinds and range of ties and cooperation with the former homeland; Data on the present state of affairs (based on defined areas, contents); The level of similarity and differences between the social and economic situation in the homeland and the receiving country as a possible determinant of continued residence in the Emigration or repatriation; Data on repatriates and estimates of future trends; Measures and activities aimed at improving ties with emigrants and stimulating their return to the Homeland (specify for Croatia and abroad); Proposals to create a database on Croatian external migration and emigration; Proposals to disseminate research results.

Resumen

¿CÓMO INVESTIGAR LAS MIGRACIONES CROATAS EXTERNAS?

La emigración croata es la consecuencia de emigraciones externas, sin tomar en cuenta en que época ellas ocurrían y se desarrollaban. La patria de los croatas hoy está en las tierras croatas: en la República de Croacia, pero también en Bosnia y Herzegovina en la cual los croatas son reconocidos como pueblo constitutivo. Teniendo en cuenta la complejidad y la diversidad del fenómeno al que tenemos intención y deber de tratar, en nuestras actividades individuales trataremos de investigar estos aspectos: Comienzos de las migraciones exteriores croatas a países determinados (histórial); Número de contingentes croatas en determinados períodos de tiempo; Identificación de las principales concentraciones (poblaciones croatas); Actividades básicas en las cuales están incluidos los inmigrantes; Fundación de asociaciones y sociedades croatas de emigrantes; Prensa de emigración y otros medios; Tipo y extensión de relaciones y de colaboración con la madre patria; Datos sobre la situación reciente (en áreas determinadas, su realidad); Grado de semejanzas y diferencias entre las circunstancias sociales y económicas en la patria y el país de recepción como posibles determinantes de estadía o de regreso; Datos sobre las personas que han vuelto y la apreciación de futuros movimientos; Medidas y actividades para desarrollar relaciones con la emigración e impulsar su regreso a la patria (determinando hacia el país y hacia el extranjero); Proposiciones para hacer base de datos sobre las migraciones croatas exteriores y la emigración); Propuestas para la difusión de los resultados de las investigaciones.

DUHOVNOST

Biskup Franjo Komarica razgleda Zbirku lutaka u narodnim nošnjama u Etnografskom muzeju u Zagrebu, ukazujući na značaj duhovne spone Katoličke crkve u Hrvata i raznovrsnih kulturnih društava koja djeluju u načim katoličkim misijama na svim kontinentima • Hrvatski je apostolat u New Yorku tek jedan dio multikulturalne obitelji župe Most Precious Blood u kojoj se i danas slave mise na šest jezika, u bruklinškoj biskupiji koja moli na dvadeset i dva različita jezika

Edi Mudronja

SLAVA VEDRINA – PARAGVAJSKA MAJKA TEREZA

Ustajni rad s bolesnima i siromašnima misionarke s. Slave Vedrine postao je uzorom i prerastao u pokret u samom središtu Južne Amerike pa su je nazvali paragvajskom Majkom Terezom. Uz tri zavjeta koje polaže svaka redovnica (zavjet čistoće, siromaštva i poslušnosti) sestra Slava je četvrti zavjet nedolaska u domovinu obnavljala do kraja života. Dakle, od 1934. pa sve do svoje smrti 2002. – punih 68 godina s. Slava nije posjetila svoju domovinu tj. rodno Podgorje blizu Marije Bistrice gdje je rođena 1910. godine. O njenome životnom putu redatelj Edi Mudronja snimio je dokumentarni film Četiri zavjeta

Kad sam se prije godinu dana zaputio u Paragvaj u potrazi za davno iseljenim Hrvatima imao sam nejasnu predodžbu o sestri Slavi (Marici) Vedrini i njenom misionarskom radu u ovoj dalekoj zemlji. Nisam mnogo znao ni o drugim našim ljudima kojima je Paragvaj postao nova domovina. Za razliku od naših iseljenika koji su se skrasili u zemljama koje su oceani povezali s ostalim svijetom i domovinom (Čile, Argentina, Peru, Urugvaj), naši iseljenici u Paragvaju su ostali nekako po strani i zaboravljeni u golemom prostoru južnoameričkog kontinenta. Tako su i saznanja o našoj uglednoj misionarki s. Slavi Vedrini, koju su za života zvali *paragvajskom Majkom Terezom*, za naše ljude u domovini, čak i susjednim južnoameričkim zemljama bila nepotpuna, a često i pogrešno interpretirana. Zahvaljujući profesionalnom povezivanju s kolegama, filmskim autorima Maneglia - Schembori i sestrama u školskom zavodu Inmaculado Corazón de María u Asuncionu te svesrdnoj pomoći Vrhovne uprave Družbe sestra milosrdnice u Zagrebu uspio sam realizirati pedesetminutni dokumentarni film pod nazivom **Četvrti zavjet**.

To je priča o životnom putu jedne Hrvatice, sestre milosrdnice Slave Vedrine. Njen životopis ujedno predstavlja i okosnicu na kojoj je nastao scenarij.

Sestra Slava Vedrina rodila se 24. rujna 1910. godine u Podgorju blizu Marije Bistrice, od oca Josipa i majke Roze rođene Habazin. Dali su joj ime Marica, a krštena je drugi

dan u svetištu Gospe Bistričke. Godine 1919. primila je prvu sv. pričest. Pučku školu je završila kod Sestara milosrdnica u Mariji Bistrici. Privučena primjerom svojih učiteljica i ona je zaželjela postati redovnica. Otac se tome usprotivio jer je kćerka njihova susjeda napustila redovnički život. Ali Marica je bila uporna i rekla mu je: "Ako me ne pustiš u samostan, nećeš imati mira ni u grobu". Otac je popustio i 28. kolovoza 1923. godine sam ju je dopratio u samostan sestara milosrdnica svetog Vinka Paulskog u Zagrebu. Nakon propisane formacije Marica je stupila u novicijat i dobila je redovničko ime Slava. Bilo je to na blagdan Velike Gospe 1928. Još kao novakinja, odlukom poglavara, premještena je u Osijek gdje je pomagala sestrama u dječjem vrtiću. Prve redovničke zavjete položila je 16. kolovoza 1929., a doživotne 16. kolovoza 1932. godine. Redovnica se iz ljubavi prema Bogu po zavjetu čistoće, siromaštva i poslušnosti potpuno Njemu posvećuje i stavlja na službu braće ljudi. Sestra Slava je radila u Osijeku do rujna 1934. kad je premještena u Novu Gradišku, a već u studenome iste godine dolazi u Zagreb da se pripremi za odlazak u Latinsku Ameriku.

Osnovna djelatnost Družbe sestara milosrdnica složena je u dvije grane: obrazovni rad u školama i karitativni u bolnicama, domovima i drugim ustanovama. Uz taj rad Družba je razvila i niz drugih djelatnosti i to ne samo u Hrvatskoj, nego i izvan njezinih granica, u četrnaest zemalja svijeta.

Dana 10. prosinca 1934. s. Slava, s još devet sestara zaputila se brodom "Neptunija" u daleku Argentinu gdje su stigle nakon dvadeset dana plovidbe. Bila je to druga grupa sestara koje su pristigle u Buenos Aires, glavni grad Argentine.

Časna sestra Slava Vedrina sa svojim učenicama

Prva grupa sestara stigla je šest godina ranije i nastanile su se u siromašnoj radničkoj četvrti Dock Sud. Ovdje je već dulje vrijeme obitavala velika zajednica Hrvata, ali i drugih Slavena koji su slijedom velikih europskih migracija još u devetnaestom stoljeću iseljavali u "Amerike". U početku je sestra Slava prvo prionula na učenje španjolskog jezika i čuvala djecu zaposlenih roditelja. Nakon što je provela sedam godina na Dock Sudu premještena je u Jose Ingenieros, u školski zavod Santa María gdje je marljivo radila šest godina. Nakon toga, odlukom poglavara, premještena je u San Ignacio u susjednom Paragvaju. Ovdje su 1942. sestre milosrdnice, na poziv otaca isusovaca, započele svoju milosrdničku djelatnost u toj zemlji. San Ignacio je malo mjesto na jugoistoku Paragvaja i u XVII. stoljeću bio je sjedištem prve u nizu isusovačkih redukcija. Bila su to naselja koja su organizirali misionari isusovci radi zaštite domorodaca plemena Gvarani od nasrtljivih španjolskih osvajača. Te su zajednice postigle visoki stupanj razvoja, suživota i demokracije. Misionari su se borili do smrti za prava i dobrostanstvo Gvaranija protiv onih čija pohlepa nije imala granica, a okrutnost nije prezala ni pred čim. Zato su misionari bili duša i srce tih zajednica: strpljivi, neumorni graditelji, a nadasve revni navjestitelji Evandelja. Ovdje je s. Slava je radila u školi sve do 1954. godine nakon čega je premještena u Asuncion, glavni grad Paragvaja.

Paragvaj je jedna posebna južnoamerička zemlja, specifičnog mentaliteta i načina života. Zato iznenaduje kako je s. Slava ostala dosljedna u njegovanju vrijednosti kao što su disciplina, osjećaj za red, ustrajnost i odlučnost. U školskom zavodu Inmaculado Corazón de María (Bezgrješno Srce Marijino) radila je kao odgojiteljica dječjem vrtiću i učiteljica prvog razreda.

Časna sestra Slava Vedrinu prima zahvale za svoj uzoran i požrtvovan rad s ljudima u potrebi

Zavod se je od svog osnutka 1948. stalno razvijao pa već desetljećima predstavlja značajnu obrazovnu ustanovu, koju pohada oko tisuću učenika. Bake i djedovi sadašnjih daka danas s ponosom ističu svoja sjećanja na s. Slavu koja je ovdje ostala sve do svoje smrti, odgojivši mnoge generacije.

Neumorna u vjerskom podučavanju s. Slava je svaki školski odmor koristila da posije koje zrnce sv. Evandela u dječja srca tumačeći i oduševljavajući za praktični život po vjeri. Djeci je bilo teško izgovoriti ime Slava, pa su je zvali "Lava", ili "Elava", "Eslava", a ona ih nije ispravljala. Nije htjela promijeniti ime u Gloria kako su je nagovarale neke sestre: "Meni je svećenik s oltara dao lijepo hrvatsko ime Slava u onoj dragoj crkvi Sv. Vinka u Frankopanskoj ulici u Zagrebu – to se ne smije mijenjati" – znala je odlučno kazati.

Kad bi učenici otišli svojim kućama sestra Slava je nastavljala svoj apostolat. Naime, u Paragvaju je običaj moliti devetnicu za pokojnika u njegovoj kući. To je tradicija koju su naslijedili od prvih misionara isusovaca. Sestruru Slavu su redovito zvali da predmoli. Nitko nije započinjao s molitvom krunice dok ne dode sestra Slava da svojim pobožnim glasom započne predmoliti s njima tu svetu obvezu kroz svih devet dana. Više se puta dogadalo da se sastanu na dan po dvije, tri takve devetnice. Svaka je grupa to činila posebno za svoje pokojnike samo je predmoliteljica uvijek bila ista – neumorna s. Slava.

Sestra Slava je bila vrlo organizirana. Na sve je stigla. Imala je vremena za osobnu i zajedničku molitvu. Svaki je mjesec vjerno posjećivala starački dom u Capiati, gdje su smješteni oni najzapanjeniji, zatim starački dom u Asuncionu, zatvor u Tacuabu, gdje su bolesni i invalidni zatvorenici, pa zatvor maloljetnika i žena, kliničku bolnicu, bolnicu domorodaca, bolnicu za psihiatrijske bolesnike. Siromašno predgrađe Santa Ana dobilo je pitku vodu zahvaljujući upornosti sestre Slave. Svuda je zajedno s kruhom donosila i kruh riječi Božje. Velikodušno je darivala milosrdničku ljubav svima koje je susretala.

Na molbu P. Rivera, isusovca davala je vjerouauk u jednom siromašnom predgrađu Asunciona, ali nije ostalo samo na tome. Dala je sagraditi kapelicu, podučavala je čitati i pisati one koji to nisu znali, a druge su sestre učile djevojčice ručnom radu i šivanju. Prije sata vjerouauka posjećivala je bolesnike kojima je nosila Božji blagoslov zajedno s paketom hrane za cijeli tjedan. U toj zadaći nije ju smela kiša ni blato. Uvijek je govorila "da mora ići jer je čekaju njeni siromasi". Većina tih siromaha je živjela u malim i neuglednim kućicama od kartona i sestra Slava, unatoč svom niskom rastu, jedva je mogla ući. Unutra su je čekali bolesni, osamljeni, napušteni, nepokretni i zapanjeni ljudi u teškim higijenskim i životnim uvjetima. Bila je ustrajna u svojoj namjeri da im pomogne pa se brzo širio krug njenih suradnika, a vjeroučenici su je obavještivali gdje ima koji bolesnik. Sve to ne ni bilo ništa neobično da s. Slava nije ustrajala u tome više od 40 godina. Suosjećala je s patnjama njezinih siromaha i nije se obazirala na njihov vanjski izgled ili nečistoću. Imala je veliko pouzdanje u Božju providnost i bila je postojana u svemu što je radila. Njezin misijski rad napose se razvio poslije reforme II. vatikanskog sabora. S. Slava je dobila od nadbiskupa Asunciona sve ovlasti što ih

može imati jedan laik. Tako je ona redovito nosila sv. pričest bolesnicima po kućama, u bolnicama, staračkim domovima, kaznionicama, itd. Bila je sretna što je na taj način mogla ublažiti boli i patnje tolikih siromaha. Mnogi koji su je poznavali ističu njenu odanu ljubav prema Presvetom Trojstvu čiju je prisutnost doživljavala kao uzvišenog gosta svoje duše. Neprestano je molila: "Presveto Trojstvo: poklanjam ti danas svu svoju ljubav, svoj posao i svu nježnost svoga srca, da te svi ljudi upoznaju, ljube i služe ti. Daj da svi jednom dođemo u nebo i živimo s tobom uvijeke. Po Kristu Gospodinu našem. Amen."

Služeći Bogu i bližnjima u toj dalekoj zemlji s. Slava nije zaboravila svoju dragu domovinu. Dapače, gojila je prema njoj duboku i nježnu ljubav. Dopisivala se sa svojom obitelji u Zagorju i redovito se s čežnjom sjećala svojih "zagorskih brega", ali ih nije mogla posjetiti jer se u počecima misija to nije moglo. Put je bio dugotrajan i skup. Bila je to žrtva za sve sestre, tako i za s. Slavu. Poslije kada su se materijalne prilike promjenile i kada je na nju došao red da posjeti Domovinu, ona je učinila zavjet. Prikazala je Bogu žrtvu posjeta Hrvatskoj za obraćenje i spasenje svog naroda i cijelog svijeta. Sestra Slava nije ništa posjedovala, sve je žrtvovala Bogu u službi siromaha. U jednim duhovnim vježbama razmišljala što bi još mogla darovati dragom Bogu. Ona piše ovako:

"Svećenik je govorio često što je Krist učinio za nas ? Što si učinio za mene moj Isuse i što ja činim za Tebe ? – Ti si ostavio Isuse Nebo – rodio si se u štali – trpio si od štale do smrti na križu, da nas spasiš. Hvala Ti – hvala. Što ču ti ja dati – Nemam ništa – sve sam ti dala. Još samo imam Domovinu...."

Ta njezina žrtva je imala odjeka. Njena je majka umrla upravo na blagdan Presvetog Trojstva. S. Slava je tom prilikom rekla da ne može biti žalosna jer je Bog primio njezinu žrtvu i na vidljiv način to pokazao.

To je bio njen četvrti zavjet, uz prethodna tri zavjeta koje polaže svaka redovnica, tj. zavjet čistoće, siromaštva i poslušnosti. Sestra Slava je svoj četvrti zavjet obnavljala do kraja života. Dakle, od 1934. pa sve do svoje smrti 2002., punih 68 godina, s. Slava nije posjetila svoju domovinu. Nakane na koje je prikazala svoju žrtvu ostale su zabilježene:

"Siječanj 1965.

U ime Isusovo i Marijino !

Ljubljeni Oče nebeski po rukama nebeske Majčice darujem ti žrtvu posjeta u Domovinu na nakanu da se svi ljudi na svijetu i svi koji će se roditi do sudnjega dana, upoznaju ljube, časte, slave i hvale Ljubljeno Svetu Trojstvo.

Majčin cjelov darujem ti da se obrate otpali svećenici; zagrljaj majčin darujem ti da komunisti i masoni zagrle nauku sv. Evandelja.

Slušane svete mise u Kući matici darujem ti Oče, za jedinstvo vjera u sv. Katoličku crkvu.

Radost u crkvi Marije Bistrice da protestanti ljube nebesku Majčicu. Veselje u milom domu darujem ti Oče da se spase duše mame, braće, sestara, rodbine, hrvatskog naroda.

Slatke pjesme u bistričkoj crkvici, darujem ti Oče, da se obrate pogani. Uspomene podgorskih stazica do crkve da se vrati u sv. Crkvu katoličku rasipni sinovi.

Zvuk onih milih zvona darujem ti Oče za svećenička i redovnička zvanja.

Oče nebeski, primi po rukama nebeske Majke žrtvu radosti da vidim Kuću maticu da se spase svi članovi Družbe. Ljubav poglavara i sestara darujem ti Oče da svi članovi Družbe ljube sv. Trojstvo.

Dragu crkvicu Kuće matice darujem ti Oče da se spasi sav hrvatski narod i da ljubi sv. Trojstvo.

Ljubljeni Oče nebeski, ne preziri molitve ni žrtve moje, već primi žrtvu i uzdahe moli te dijete tvoje. "

Djelovanje s. Slave bilo je tiho i svestrano. Mnogo puta samom svojom prisutnošću ublažavala je tudu bol, a njezine riječi su bile kao melem na ranu. Donosila je mir nemirnima i nadu obeshrabrenima. Njezina gorljivost za spas duša vodila ju je dотle da je prkosila vremenskim neprilikama i svemu na što je nailazila. Nikakva bol nije joj bila strana. Njezina sigurnost i odlučnost puno puta stavljale su na kušnju osobe koje su joj pomagale. Ona nije poznavala granica kad se radilo o pomoći onima koji su je trebali. Rijetko je govorila o sebi. S. Tea Vrdoljak se sjeća: "Jednom kad smo pošle u obilazak bolesnih i nemoćnih noseći sv. pričest reče mi : *Ako te tko pita što s. Slava radi, reci da ona samo vrši ono što piše u Svetom pismu: bio sam gladan i nahraniste me, bio sam u zatvoru i pohodiste me, bio sam bolestan i dodoste k meni...*" Ona je pridobivala srca pa se iz dana u dan širio krug njenih suradnika. Doznavši za njeno nesebičnu požrtvovnost i odricanje mnogi su je opskrbljivali hranom, odjećom i ostalim potrepštinama. I za prijevoz s. Slave uvijek su se brinuli dobri ljudi. Njen ustrajni rad postao je uzorom i prerastao u pokret, svi su je poznавали i svugdje su joj vrata bila otvorena. Zvali su je *paragvajska Majka Tereza*.

Kako je u školski zavod Bezgrješnog Srca Marijina svakim danom dolazilo sve više siromaha, godine 1990. sestre su odlučile sagraditi poseban prostor u kojem će ih s. Slava primati. Ovaj prostor nazvan je "Kućica sestre Slave". Tako je sestra Slava dan za danom, sve dok ju bolest nije spriječila, neumorno služila siromasima. Bolesna i nepokretna prikazivala je svoje žrtve za siromahe "da upoznaju i ljube Isusa" kako je to često ponavljala. Arhitekt Oscar Alberto Solis, dugogodišnji suradnik s. Slave o njoj je zapisaо: "Znao sam koliko je poštivala svoje poglavare. Od kućne predstojnice u Asuncionu je uvijek tražila dozvolu i blagoslov prije posjeta siromasima i onim *neznanim* za što me na jedan simpatičan način molila za diskreciju. Sestra Slava je bila žena u pravom smislu riječi, mnogi bi u svijetu poželjeli imati njezine ljudske vrline. Srdačna, nježna i pažljiva u međuljudskim odnosima, privlačna po prirodi. to ne znači da nije znala biti kao vatra kad je to trebalo, odlučna i poduzetna. Njezin život je bio neprestani čin zahvalnosti što je danas rijetkost, kod nje je sve bilo tako prirodno... Sestra Slava je imala iznimno dobro pamćenje. Nakon puno godina prepoznavala je svoje bivše učenike i ne samo da je znala njihovo ime, nego i gdje su sjedili kad su bili daci i kakav su

rukopis imali. Tako je bilo s liječnikom koji ju je u dubokoj starosti liječio. On je kod nje bio u dječjem vrtiću. Nakon tolikih godina rekla mu je: *Ti si Albertito ! Sjećam te se u plavoj košulji i bio si jako sramežljiv...*

Puno je godina s. Slava provela u Paragvaju i puno dobra učinila za ovaj narod. Ona je vjerno naslijedovala sv. Vinka u njegovoj ljubavi prema siromasima. Ono što je ona govorila to je i u život provodila. To su svi mogli vidjeti. Već za njena života mnogi su o njoj govorili kao o svetoj osobi. Kada je umrla s. Slava pronio se Asuncionom glas da je umrla svetica. Uz njezin odar su se okupili brojni štovatelji, bivši daci, vjernici, gradani Asunciona, sestre i veliki broj njenih siromaha. “

Sestra Teresita Aguilar – Paragvajka zapisala je: *Bila sam svjedokom noći prije njene smrti, kad je već bila jako loše. Dok smo molile, šapnula sam joj da ponovno darije Gospodinu svoju domovinu Hrvatsku. Držala sam je za ruku i osjetila kako joj je cijelo tijelo zadrhtalo. Mislim da joj je to bila najteža žrtva koju je prikazala Bogu. Pjevale smo pjesme koje je ona pisala i posvećivala svojoj najvećoj ljubavi, Presvetom Trojstvu.*

S. Slava nikada nije posjetila svoju domovinu ne zato što je nije voljela, naprotiv, baš zato što ju je jako voljela, bilo je to ono najdraže što je mogla prikazati Bogu, gospodaru života i svega stvorenog.

Život sestre Slave koji je započeo u prekrasnom Hrvatskom zagonju završio je u dalekom Paragvaju, u Asuncionu, mjestu njezina najdužeg milosrdničkog djelovanja. Ona je neumorno poput svijeće izgarala i istrošila svoje sile u službi siromaha. U svakom siromahu prepoznavala je lice Božje i zato se s tolikim poštovanjem odnosila prema svima. Svaka osoba je bila vrijedna njezine pažnje i ljubavi. Njezino djelo nastavljuju danas sestre milosrdnice rodom iz Paragvaja, a cijela Družba je ponosna što je u svojim redovima imala jednu tako svetu sestruru.

Summary

SLAVA VEDRINA – PARAGUAY’S MOTHER TERESA

Her untiring work with the sick and poor has made Sister Slava Vedrina, a missionary, a role model for many and created a movement at the very southern end of South America that has seen her dubbed Paraguay’s Mother Teresa. Besides the three vows taken by every Christian nun (cleanliness, poverty and obedience), Sister Slava took a fourth vow – she vowed never to return to the Homeland, a vow she renewed to the end of her life. From 1934 up to her passing in 2002 – for a full 68 years – Sister Slava did not visit

her Homeland, that is, her native Podgorje near Marija Bistrica, where she was born in 1910. Director Edi Mudronja shot Four Vows, a documentary film about the life of Sister Slava. In Asuncion, the Paraguayan capital, this Croatian holy woman has earned considerable fame among those Croatians to whom Paraguay has become a new homeland. As more and more of the poor came to the local educational institute of the Immaculate Heart of Mary, the nuns there decided in 1990 to build a separate area in which Sister Slava would receive them. This room was named the “Sister Slava House.”

Resumen

SLAVA VEDRINA – LA MADRE TERESA PARAGUAYA

El trabajo persistente de la monja misionera Slava Vedrina con los enfermos y pobres llegó a ser ejemplo y se transformó en movimiento en el extremo sur de Sud América así que la llamaron la Madre Teresa del Paraguay. Junto a los tres votos que da toda religiosa (votos de castidad, pobreza y obediencia) la monja Slava dio un cuarto voto el que cumplió toda la vida – el de no volver a la patria. Pues, desde el año 1934 hasta su muerte el 2002 - cumplidos 68 años - la monja Slava no visitó su patria, o sea, su Podgorje natal cerca de Marija Bistrica donde nació el 1910.

Sobre su vida el director de películas Edi Mudronja filmó el documental “Los cuatro votos”. Entre nuestra gente para la que Paraguay llegó a ser la nueva patria, en Asunción, capital del país, la santa croata Vedrini logró gran fama. Como al instituto escolar del Corazón Inmaculado de María cada día venían más pobres, el año 1990 las monjas decidieron construir un sitio especial en el cual recibiría la monja Slava. Este sitio se llama „La casita de la monja Slava“.

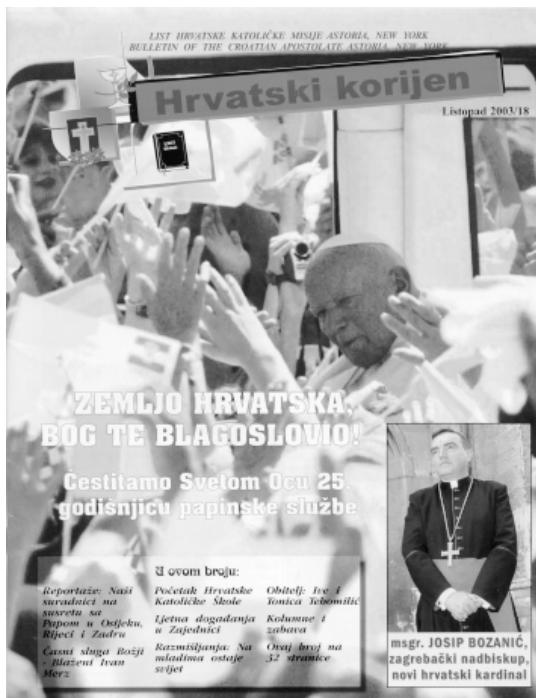
ULOGA KRČKE BISKUPIJE U RAZVITKU HRVATSKE ZAJEDNICE U NEW YORKU

Sadašnji biskup Brooklyna, uзорити Nicholas DiMarzio, pruža veliku potporu održavanju katoličke službe na jezicima postojećih zajednica u njegovoj biskupiji, uključujući i onu na hrvatskome jeziku. Krčka je pak biskupija, s druge strane, snažno duhovno i materijalno izvorište naše njujorške katoličke misije. U travnju 2006. obilježit će se 35. obljetnica otakao se u crkvi Most Precious Blood u Astoriji misa redovno služi na hrvatskome jeziku. Danas je Croatian Community of Most Precious Blood u New Yorku značajno mjesto očuvanja i razvitka hrvatske duhovne, kulturne i nacionalne samobitnosti

Fenomen masovnog seljenja ljudi u 19. i 20. stoljeću sastavni je dio opće povijesti, ali i povijesti Crkve. I sam je Krist, zajedno sa Svetom obitelji, osobno iskusio muke seljenja i izgnanstva u bijegu iz Egipta. Posljedice seljenja i dalje utječu na suvremeno društvo danas. To duboko osjećaju zemlje iz kojih ljudi iseljavaju, zemlje domaćini koje primaju useljenike, te nesumnjivo, najdublje sami doseljenici. Pastoralna briga za ljude koji sele oduvijek je privlačila majčinsku pažnju i brižnost Crkve. Kroz stoljeća, ona nikad nije prestala pomagati onima koji su bili prisiljeni, iz bilo kojeg razloga, iseliti iz svoje domovine. U novije vrijeme možemo vidjeti svjedočanstvo o toj brižljivoj pažnji Crkve u apostolskoj poslanici *Exsul Familia*, koju je 1952. objavio papa Pijo XII. U pogledu fenomena migracije, ona se smatra osnovnim dokumentom suvremenog doba. Ozbiljnost i važnost fenomena seljenja nije promakla ni ispitivanju Poglavaru Drugog vatikanskog sabora, koji su tu pojavu ispitivali u svim njenim aspektima, osobito s religioznog stajališta. Duboku zabrinutost za potrebe migranata jasno je izrazila i Crkva u Hrvatskoj kad je 1966. u Hrvatskoj osnovan Ured za duhovne potrebe Hrvata koji žive izvan domovine, *Directio nationalis operum pro migrationibus croatis*. Zajedno s Crkvom u Hrvatskoj, on je prvenstveno brinuo, te i nadalje brine za pomaganje duhovnog razvoja hrvatskih doseljenika u inozemstvu.

Godine 1969., želeći razraditi svoj dušobrižnički plan biskupima tako da najbolje odgovara suvremenim migrantima, a u skladu s odlukama Drugog vatikanskog koncila, Sveti kongregacija biskupa usvojila je apostolsku poslanicu *Exsul Familia*. To je rezultiralo Papinskom poslanicom *Pastoralis Migratorum Cura*, koju je napisao papa Pavao VI, koja je stupila na snagu u listopadu 1969. Ona ističe pravo čuvanja materinjeg jezika i duhovnog naslijeda. "Briga za ljude koji sele uistinu će donijeti rezultate ako je provode osobe koje ih sve dobro poznaju i koje u potpunosti vladaju jezikom tih ljudi. Stoga je potvrđena već očigledna prednost brige za ljude koji sele preko svećenika na njihovom vlastitom jeziku i to sve dok to indicira korisnost." (*Migratorum Cura*, 10) Taj dokument dalje naglašava potrebu za stvaranjem specijalnih ureda za iseljenike u svrhu rješavanja pitanja iseljenika i provođenja drugih projekata za njih.

Kao reakcija na tu papinsku poslanicu, biskupija Brooklyn je 1971. osnovala Katolički ured za doseljenike i izbjeglice (Catholic Migration and Refugee Office) za zadovoljavanje potreba doseljenika i izbjeglica koji žive unutar njenih granica. Msgr. Anthony Bevilacqua postavljen je za njegovog prvog upravitelja. Nadbiskup Emmanuel Clarizio, tada predsjednik Pontifikatskog koncila za iseljenike i privremeno zaposlene u inozemstvu u Vatikanu, brzo je obavijestio msgr. Bevilacquaa da je biskupija Brooklyn prva u svijetu reagirala na takav konkretan način na preporuke sadržane u uputama pape Pavla VI.

List Hrvatske katoličke misije "Hrvatski korijen", New York

Primarna funkcija Katoličkog ureda za doseljenike bila je da se brine za duhovno blagostanje doseljeničkog stanovništva biskupije Brooklyna. Mogućnost bogoslužja na vlastitom jeziku, te osnivanje biskupijske svećeničke službe za novoprdošle, utvrđeno je kao osnovni cilj te agencije. Hrvati koji su se doseljavali u taj dio grada New Yorka od 1960-ih i 1970-ih, te danas borave unutar granica biskupije Brooklyna, imaju značajnih koristi od brige Ureda za iseljenike za duhovnu dobrobit svih doseljenika.

Velika selidba Hrvata u Sjedinjene Američke Države bila je dio europskih migracijskih valova koji su bili zahvatili Europu u drugom dijelu 19. stoljeća. Većinu hrvatskih doseljenika privukli su veliki industrijski centri Amerike kao što su Pittsburgh, Chicago i New York. Velik broj Hrvata doselio se u Ameriku između 1900. i 1920. Hrvatski misionari, svećenici i fratri imali su vrlo važnu ulogu u povijesti hrvatskih iseljeničkih zajednica na američkom tlu. Kao duhovni pastiri svećenici su poslani u Novi svijet da brinu o sunarodnjacima i pomažu im u očuvanju i njegovanjtu vlastitih vjerskih uvjerenja te nacionalnog i kulturnog identiteta u novim kulturama. Velečasni Petričak došao je u Manhattan, New York, 1913. kako bi pastoralno skrbio o hrvatskim doseljenicima. Prva misa na hrvatskom jeziku u New Yorku održana je u crkvi St. Clare's (Sv. Klare) 21. rujna 1913. Kasnije te godine jedna mala obnovljena crkva postat će Hrvatska katolička crkva Sv. Ćirila i Metoda (St. Cyril and Methodius Croatian Catholic Church) tj. prva i jedina hrvatska katolička crkva u gradu New Yorku.

Procjenjuje se koko je između Prvog i Drugog svjetskog rata u Sjedinjene Američke Države došlo oko 34.000 hrvatskih doseljenika. Od 1960. nadalje mnogi su se Hrvati počeli seliti iz Manhattana u Astoriu, Queens i dalje na istok u Long Island. Oni koji su imigrirali u grad New York u 1950-im i 1960-im prvenstveno su se naseljavali u Queensu, osobito u Astoriji. Početkom 1950-ih procijenjeno je da je u New York Cityju već živjelo oko 670 obitelji s otoka Krka, prvenstveno na području Astorije.

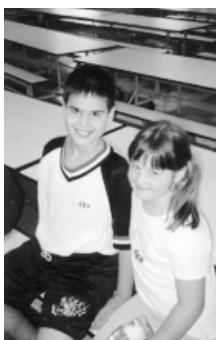
Hrvatska katolička škola Astoria - slika za uspomenu školske godine 2003.-2004.

Doseljenici s otoka Krka imali su značajnu ulogu u vjerskim zajednicama grada New Yorka. Prema crkvenoj statistici, od osnivanja Hrvatske katoličke crkve na Manhattanu do ranih 1950-ih Hrvati s otoka Krka činili su 45–48% članova crkve St. Cyril and Methodius Catholic Church. Ljudi s otoka Krka, zajedno s biskupijama Brooklyna i Krka, imali su važnu ulogu u osnivanju Hrvatske zajednice Presvete krvi (Croatian Community of Most Precious Blood). Kasnije, 1992. dobila je naziv Hrvatskog apostolata biskupije Brooklyna.

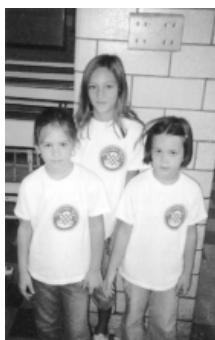
Među Hrvatima koji su dolazili u Ameriku u periodu nakon Drugog svjetskog rata bio je i određeni broj svećenika koji su se također pridružili njihovim iseljeničkim skupinama. Premda njihovo poslanje nije bilo u cijelosti vezano za skrb o vjerskim potrebama hrvatskih doseljenika, ti su svećenici, svaki na svoj način, doprinijeli vjerskoj, nacionalnoj i kulturnoj tradiciji Hrvata u biskupiji Brooklyn.

Velečasni **Nikola Fabijanić**, svećenik Krčke biskupije, stigao je u New York City početkom 1950-ih i pomogao Hrvatima u okupljanju i organiziranju društvenih događanja. Bio je urednik *Krčkog kalendarja*, koji je objavljivan od 1952.–55., te je pomagao da se organizira humanitarna pomoć domovini. Velečasni Fabijanić radio je kao katolički svećenik na Bronxu i kasnije kao pomoćni župnik crkve St. Patrick (Sv. Patrik) u Newburghu, New York.

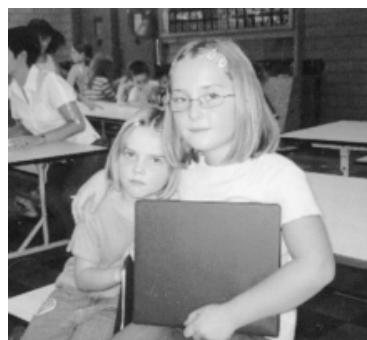
Velečasni **Dr. Ivan Ilijić**, rodom iz Omišlja, na otoku Krku, zaređen je za svećenika 1944. Došao je u New York City 1949. Bio je svećenik crkve Naše gospe od Gore Karmel (Our Lady of Mount Carmel) u Astoriji, od 1949.–1967. 1975. proglašen je kardinalom u biskupiji Brooklyn. Kasnije je također službovao u župi Sv. Franjo Asiški (St. Francis of Assisi), također u Astoriji. Ponekad je vodio vjenčanja na hrvatskom u crkvi Gora Karmel (Mount Carmel). U nekoliko je navrata također obavljao krštenja i vjenčanja u crkvi Presvete krvi (Most Precious Blood) u Astoriji. Tijekom posmrtnе mise, msgr. Campbell, župnik St. Francis, opisao je velečasnog Ilijića kao: "Vrlo solidnog svećenika. Bilo je lijepo živjeti s njim u zajednici zbog njegove velike duševnosti i znanja, solidne duhovnosti, iskonskog osjećaja svećeništva i njegovog služenja ljudima". Velečasni Ivan Ilijić bio je štovani svećenik biskupije Brooklyna.

Marija i Marko
Mrdelja

Katarina, Samanta i
Martina Glavan

Sestre Kinder

Velečasni **Anthony Spicijarić**, iz Krčke biskupije, također je bio među tim hrvatskim svećenicima koji su doselili u Ameriku. On je u grad New York došao 1959. Premda je kasnije proglašen kardinalom u biskupiji Philadelphije, jedno kratko vrijeme službovao je u crkvi Most Precious Blood u Astoriji, te je došao u kontakt s Hrvatima u području Astorije. Brinuo se za potrebe tih Hrvata, te je u nekoliko navrata vodio obrede vjenčanja i krstio djecu hrvatskog podrijetla. Velečasni Anthony Spicijarić umro je u travnju 1999. Tijelo mu je prevezeno u Hrvatsku i pokopan je u svom rodnom Svetom Vidu (Miholjice) na otoku Krku. Pamte ga kao vrlo predanog svećenika i osobu koja je imala veliku ljubav za svoju rodnu zemlju.

Velečasni **Dr. Marijan Valković**, također iz Krčke biskupije, premda nije nikad stalno boravio u Sjedinjenim Američkim Državama, također je pomagao u župnom radu biskupije Brooklyna. U godinama između 1973. i 1990., tijekom ljetnih mjeseci, službovao je u raznim župama biskupije Brooklyna, između ostalih, u župi Most Precious Blood u Astoriji. Bio je upoznat s hrvatskom zajednicom u župi i povremeno je držao misu na hrvatskom u crkvi Most Precious Blood. Velečasni Valković zadržao je draga sjećanja na zajednicu i bilo mu je osobito drago poslati pozdrave i čestitke povodom 25-godišnjice Hrvatske zajednice u travnju 1996. "S velikom se radošću sjećam svih vjernika koji su prisustvovali misi u crkvi Most Precious Blood i s kojima sam došao u kontakt. Vaša proslava je i moja proslava i s velikom ču vam se radošću duhom pridružiti na taj poseban dan."

Velečasni **Andrea Niccoli** rođen je na otoku Unije, u Hrvatskoj. Zareden je za svećenika 1942., usred Drugog svjetskog rata. Kao mladi župnik imao je nekoliko sukoba s pripadnicima komunističke vlade. 1956. stigao je u grad New York i ostao тамо до своје smrti 1997. Nesebično je upravljao župom Most Precious Blood u Astoriji preko 40 godina! Budući da je u župi bilo puno Hrvata, povremeno je držao hrvatsku misu tj. misu na hrvatskom jeziku. Na taj način počelo je okupljanje Hrvata oko župe Most Precious Blood. Važno je napomenuti da je od 1956. do svoje smrti 1997. Velečasni Niccoli krstio 348 djece hrvatskih roditelja i vjenčao 229 hrvatskih bračnih parova. Za hrvatske doseljenike koji su dolazili u Ameriku u to vrijeme, prisutnost svećenika koji je govorio njihov jezik bila je neprocjenjiva.

Sabina i Briana Bogović

Male prijateljice iz Hrvatske škole, NY

Učinila je prelazak iz rodne zemlje u SAD nešto bezbolnijim. Velečasnog Niccolija jednako su cijenili i hrvatski i američki župljani. U vrijeme njegove smrti, oplakivali su ga svi koji su ga poznavali. Tijelo mu je prevezeno u Hrvatsku i sahranjen je na svojim rodnim Unijama.

Početak Hrvatske škole u Douglatonu

Početkom 1970-ih neki je svećenik u biskupiji počeo primjećivati da je crkva Most Precious Blood postajala središnja točka za Hrvate u području Astorije. 1971., Msgr. **Anthony Bevilacqua**, koordinator novoosnovanog Ureda za doseljenike biskupije Brooklyn, obratio se velečasnom Niccoliju kako bi ga zapitao o brojnim Hrvatima koji su gravitirali župi Most Precious Blood. Zatražio je župnu statistiku: broj misa za krštenja, vjenčanja i posmrtnih misa koje je velečasni Niccoli održao na hrvatskom jeziku. Nekako istovremeno, velečasni Marijan Šegula, provincial franjevaca trećeg reda, rodom s otoka Krka, te prijatelj velečasnog Niccolija, došao je posjetiti svoju obitelj u Astoriji. On je također znao da je u tom području velik broj Hrvata, osobito onih s otoka Krka, te da se redovno održavala misa na hrvatskom jeziku. Stoga je spomenuo velečasnom Niccoliju mladog franjevca koji je boravio u Washingtonu D.C., velečasnog **Petra Runje**, koji bi mogao biti od koristi za zajednicu Astoria. Velečasni Niccoli to je primio na znanje i nešto kasnije spomenuo to msgr.-u Bevilacaqu.

Najstarija skupina učenika u Hrvatskoj školi u Astoriji

Msgr. Bevilacqua je želio rješiti problem u vezi potreba hrvatskih vjernika. Msgr. Bevilacqua rekao je velečasnom Niccoliju da što je moguće prije uputi velečasnog Petra Runje TOR njemu. Ubrzo nakon tog sastanka, u proljeće 1971., velečasni Runje stigao je u grad New York. Tako se uz intervenciju msgr. Bevilacquaa, te uz podršku biskupa Mugaveroa, biskupa Brooklyna, u crkvi Most Precious Blood Church u Astoriji počela održavati misa na hrvatskom u srpnju 1971. Msgr. Bevilacqua, velečasni Morgan, tada župnik župe Most Precious Blood, velečasni Niccoli i velečasni Petar Runje zajedno su održali prvu misu. Bilo je prisutno oko 150 do 180 ljudi. Obavijest o služenju mise na hrvatskom jeziku odjavljena je u listu crkve i to se pročulo, tako da se svake nedjelje broj prisutnih počeo povećavati. Velečasni Runje vratio se u rodnu Hrvatsku 1977. Velečasni Andrea Niccoli i velečasni dr. Ivan Ilijić nastavili su u crkvi Most Precious Blood služiti misu na hrvatskom.

Hrvatski dječiji festival, New York

Velečasni Niccoli nastojao se brinuti za župne potrebe u zajednici. Kontaktirao je Krčku biskupiju u nadi da će moći poslati jednog od svojih svećenika za brigu o potrebama zajednice, na osnovi punog radnog vremena. Velečasni Niccoli kontaktirao je i biskupiju Brooklyna s istim zahtjevom. Obje biskupije, naklonjene duhovnim potrebama svojih vjernika, razumjele su važnost da u crkvi Most Precious Blood bude prisutan hrvatski svećenik. U srpnju 1985. potpisani je sporazum između biskupije Brooklyna, koju je vodio **biskup Mugavero**, i Krčke biskupije, koju je vodio biskup **Karmelo Zazinović**, kojim su prihvaćeni uvjeti vezani uz dodjeljivanje hrvatskog svećenika crkvi Most Precious Blood. Biskup Zazinović spremno je poslao velečasnog Antona Zeca da vodi hrvatske vjernike.

Velečasni **Anton Zec**, iz Krčke biskupije, došao je u New York u prosincu 1985. da bude svećenik za Hrvate u zajednici Most Precious Blood. Velečasni Anton Zec službovao je u toj zajednici od 1985.-1993. Uz prisutnost velečasnog Zeca hrvatska je zajednica pomlađena. Velečasni Zec brinuo se za župne i društvene potrebe ljudi. U jesen 1986. organizirao je subotnju školu u kojoj su mladi mogli učiti hrvatski jezik. Počele su se organizirati tradicionalne društvene aktivnosti koje su postale produžetak liturgijskih slavlja. Tijekom rata u Hrvatskoj, Hrvati Astorije nisu zanemarili potrebe svoje braće i sestara. U organizaciji velečasnog Antona Zeca i Hrvatskog apostolata u Astoriji upućen je preko mora prvi kontejner iz grada New Yorka napunjen odjećom i hranom u domovinu Hrvatsku zahvaćenu nametnutim joj ratom.

Nakon velečasnog Zeca došao je velečasni **dr. Anton Bozanić**, kojeg je poslao tadašnji biskup Krka, Josip Bozanić, te ga je u biskupiju Brooklyna primio biskup Thomas Daily. Velečasni Anton Bozanić služio je zajednici od 1993.-1998. Poput svećenika prije njega, velečasni Bozanić je razumijevao značaj povezivanja ljudi u vjeri za očuvanje i razvitak duhovnog i nacionalnog identiteta u tudini. Iz tih razloga velečasni Bozanić poticao je slavljenje svetaca zaštitnika karakterističnih za svako pojedino područje Hrvatske. Obilježe ove župe postalo je da se održava misa za ljude koji slave razne svece zaštitnike iz hrvatskih manjih i većih gradova. Ta će slavljenja nastaviti biti poticajna za duhovno i društveno povezivanje ljudi. Razni društveni klubovi s otoka Krka, Cresa i Lošinja, od kojih je većina osnovana davno prije nego što je postojao Hrvatski apostolat u Most Precious Blood, također redovno održavaju hrvatsku misu u zajednici na obljetnicu svojih klubova ili u čast svetaca iz njihovih gradova i gradića. Regionalna osnova svećenika Hrvatske zajednice (Krčka biskupija) uvjek je imala pozitivnu ulogu u poticanju tih klubova i njihovih članova iz istog regionalnog područja da održavaju mise unutar zajednice. Velečasni **Robert Zubović**, također iz Krčke biskupije, poslan je u Hrvatsku zajednicu od sadašnjeg Krčkog biskupa, Valtera Župana, 1998. te i danas ondje služi Crkvi i tamošnjim vjernicima. Njegova energija i entuzijazam obnovili su duh hrvatske zajednice. Zajedno s njegovom predanosti i usredotočenosti na jačanje duhovnih potreba hrvatske zajednice, velečasni Robert je proširio viziju zajednice. On je bio inicijator u razvijanju Hrvatskog dječjeg festivala. Pet festivala, 2000.-2004., koje je sponzorirala

hrvatska zajednica, bili su iznimno kreativan način za pristupanje mlađim obiteljima i njihovo privlačenje u zajednicu. Glasnik *Hrvatski korijeni* važan je način za našu zajednicu da ostane povezana, te je sredstvo kojim se prenose duhovne poruke. Kroz posljednjih pet godina velečasni Robert potiče na razne načine rast u vjeri i kulturi naše iseljeništvo. Zajednica se naočigled razvija pod vodstvom velečasnog Roberta u brojnim djelatnostima. Puno se radi na njegovanju vjere kod mlade generacije. Postoji potencijal za jači duhovni rast u zajednici, pod uvjetom da i dalje bude blagoslovljena inspirativnim duhovnim pastirom, kao što je to bilo kroz posljednjih 35 godina.

Sadašnji biskup Brooklyna, *Nicholas DiMarzio*, pruža izuzetnu podršku raznim jezičnim apostolatima u biskupiji, uključujući i Hrvatski apostolat. U travnju 2006., zajednica će proslaviti 35 godina otkako se u crkvi Most Precious Blood u Astoriji, u biskupiji Brooklyna, misa redovno služi na hrvatskom jeziku.

U tih 35 godina, misi u crkvi Most Precious Blood prisustvovala su dva hrvatska kardinala, nadbiskupi, biskupi, i hrvatski i američki. I nadalje se dijele sveti sakramenti za pripadnike najmlade generacije, za koje ih pripremaju njihovi vjeroučitelji u zajednici. Održani su brojni duhovni seminari i raznovrsne duhovne aktivnosti. Ljudi su se također organizirali i okupljali u društvenim dogadanjima. Naporan rad i predanost svećenstva i laika, kao i potpora biskupije Brooklyna i Krka, omogućili su stvaranje Croatian Community of Most Precious Blood tj. Hrvatske zajednice Presvete krvi.

Stoga su kroz posljednjih 35 godina mnogi pronašli utjehu unutar zajednice, našli su dio njihove domovine, mjesto gdje mogu nastaviti njegovati i jačati svoju vjeru. Važnost te zajednice teško je objasniti onima koji su bili toliko sretni da nikad ne napuste svoju domovinu. Mnogi će potvrditi da je ta vjerska zajednica okosnica njihovog duhovnog postojanja. To naslijede duboke vjere dio je hrvatske kulture i nenadomjestivo je blago koje su Hrvati sa sobom donijeli u novu domovinu, ali i njihov doprinos širem multikulturalnom društvu u kojem žive. Ono se s ljubavlju prenosi na sljedeću generaciju hrvatskih Amerikanaca.

U očekivanju proslave 35-godišnjice ovog nadolazećeg proljeća, naša se srca pune ponosom i zahvalnošću za mudrost i viziju Krčke biskupije u pogledu slanja svojih ljudi u grad New York, kao i biskupije Brooklyna za njenu majčinsku pažnju i brižnost u dočekivanju novoprdošlih u njenu sredinu, čime se potvrdilo da je Crkva uistinu univerzalna.

Literatura:

New Norms for the care of Migrants (Nove norme za brigu o doseljenicima) Pastoralis Migratorum Cura

Instructions on the Pastoral Care of People Who Migrate (Upute za pastoralnu brigu za ljudi koji sele),

Washington D.C.: United States Catholic Conference (Katolička konferencija Sjedinjenih Američkih Država), 1969.

Žic, Maria D. A Path Towards Community/Hod u Zajedništvu Rijeka: Zambelli , 2001.

Summary

THE ROLE OF THE KRK DIOCESE IN THE DEVELOPMENT OF THE CROATIAN COMMUNITY IN NEW YORK

The current Bishop of Brooklyn, His Excellency Nicholas DiMarzio, provides great support to upholding Catholic holy services in the languages of the communities living in his Diocese, including those in the Croatian language. The Krk Diocese is, on the other hand, a strong source of spiritual and material support for our Catholic missions in New York. Out of the million-strong Croatian Diaspora in the USA, estimates put the number of families hailing from the island of Krk who settled in the City of New York in the 1950's ad 1960's, in Queens and especially in Astoria, at about 670. April 2006 will see the 35th anniversary celebration of regular Croatian-language holy masses at the Most Precious Blood church in Astoria. New York's Croatian Community of Most Precious Blood today plays a vital role in preserving and developing Croatian spiritual, cultural and national identity.

Resumen

PAPEL DEL ARZOBISPADO DE KRK EN EL DESARROLLO DE LA COMUNIDAD CROATA EN NUEVA YORK

El arzobispo actual de Brooklin, reverendo Nicholas DiMarzio, da gran apoyo al ofrecer el oficio católico en los idiomas de las comunidades existentes en su arzobispado, incluyendo el croata. Por otra parte, el arzobispado de Krk es fuente espiritual y material de nuestra misión católica en Nueva York. Se valora que en la diáspora croata de un millón de personas en los Estados Unidos, entre aquellos que inmigraron a la ciudad de Nueva York en los años 50 y 60 y que se radicaron más que todo en Queens y Astoria - hay alrededor de 670 familias de la isla de Krk y se encuentran más que todo en el territorio de Astoria. En abril de 2006 se celebrará el trigésimo quinto aniversario desde

cuando en la iglesia the Most Precios Blood (La Sangre Preciosísima) en Astoria regularmente se celebra misa en el idioma croata. Hoy en día Croatian Community of Most Precious Blood en Nueva York es un lugar importante en la conservación y desarrollo de la identidad croata: espiritual, cultural y nacional.

ZNANOST

Institut "Ruder Bošković" iz Zagreba, više od pola stoljeća, polazišna je točka u znanstvenim karijerama hrvatskih znanstvenika koji su obilježili svjetsku znanost na prijelazu iz dvadesetoga u dvadeset i prvo stoljeće • Hrvatski fizičar Mladen Petravić iz Australije među prvima u svijetu analizirat će uzorke što ih NASA-ine letjelice prikupljaju u svemiru

NAŠI ZNANSTVENICI U PRETIŽNIM MEDICINSKIM INSTITUCIJAMA

Hrvatski znanstvenici, u poznatim svjetskim medicinskim institucijama, ostvaruju u području biomedicine zapažene rezultate poput vodećega neuroznanstvenika Krešimira Krnjevića ili Mirjane Randić u Kanadi, u SAD-u poznatoga stučnjaka za hipertenziju Steve Juliusa, Hedvige Hričak, predstojnice Odjela radiologije Centra za rak Memorijalnog Sloan-Kettering instituta u New Yorku ili pak Stanimira Vuk-Pavlovića koji radi na Mayo klinici (Rochester, Minnesota, USA) kao profesor i direktor Laboratorija za matične stanice (Stem Cell Laboratory)

Proučavajući život i djelo hrvatskih znanstvenika koji su stekli svjetski ugled radeći u inozemstvu lako se može spoznati da je među njima i veliki broj medicinskih stručnjaka razasutih po mnogim zemljama svijeta. Neki su od njih poznati po vrijednim bazičnim otkrićima u području medicine, a u drugih su vrijedna medicinska otkrića povezana s uspješnim kliničkim radom. Pažljivi čitatelji nekoliko posljednjih godišnjaka HMI prisjetit će se da su već pročitali ili su mogli pročitati prikaze o uspjesima brojnih hrvatskih znanstvenika u području medicine. Među njima su Luka Milas (Houston), Petar Alaupović (Oklahoma City), Stjepan Poljak (Chicago), Davor Solter (Philadelphia i Freiburg), Ivan Damjanov (Philadelphia i Kansas City), Mirko Dikšić (Montreal), Nebojša Avdalović (Sunnyvale, Kalifornija), Suad Efendić (Stockholm) i Mladen Vranić (Toronto). Njima valja pridružiti još možda toliki broj podjednako uspješnih i priznatih, od kojih ćemo ovom prilikom ukratko opisati život i glavna znanstvena dostignuća njih petero.

Vodeći svjetski neuroznanstvenik je **Krešimir Krnjević**. Rođen je u Zagrebu 1927. godine. Prvih pet godina školovanja (1933.-1939.) završio je u Ženevi (Švicarska), gdje mu je otac, Juraj Krnjević, u Ligi naroda vodio bitku za autonomiju Hrvatske. Nakon dvogodišnjeg boravka u Zagrebu seli u Capetown (Južnoafrička Republika), gdje završava gimnaziju. Godine 1944. odlazi u Veliku Britaniju. U Edinburghu studira i diplomiра medicinu (1949.), a potom i doktorira na istom sveučilištu (1953.). Nakon doktorata

boravi po dvije godine na postdoktorskom usavršavanju na Sveučilištu države Washington (Seattle) i u Canberri (Australija), gdje je radio u slavnom laboratoriju Johna Ecclesa (kasnije Sir Johna, dobitnika Nobelove nagrade 1964. godine). Zatim prihvaća stalno mjesto na Babraham institutu, u blizini Cambridgea u Engleskoj. Konačno, 1964. godine odlazi za profesora na Sveučilištu McGill u Montrealu (Kanada), gdje radi do formalnog umirovljenja (1999.), pa i kasnije.

Krešimir Krnjević je dao neprocjenjivi doprinos u različitim područjima neuroznanosti. Svjetsku slavu stekao je već rano, spoznajom uloge kemijske regulacije procesa u mozgu. Posebno su važna njegova otkrića prirode kemijskih prijenosnika. U svojem istraživanju koristio je znanje i vrlo precizne eksperimentalne tehnike koje je stekao za vrijeme boračka u Canberri. Njemu se (zajedno s Johnom Phillisom) pripisuje otkriće inhibitornog djelovanja gama-aminobutirične kiseline (GABA) i ekscitacijskog djelovanja glutamata u mozgu sisavaca. Rastumačio je i polagano ali dugotrajno pobudno djelovanje acetil-kolina (ACh). Pokazao je da je takvo specifično djelovanje ACh povezano sa smanjenjem propusnosti nervnih stanica za K ion. Ustanovio je ključnu ulogu staničnih iona kalcija u reguliranju propusnosti membrana za kalij. Zapažen je njegov doprinos razjašnjenju fizioloških procesa u mozgu povezanih s hipoksijom. Objavio je nekoliko stotina radova u kojima je opisao svoja otkrića o različitim aspektima funkciranja mozga. Njegove su radove drugi istraživači citirali preko 15 000 puta, pa je Krešimir Krnjević vjerojatno najcitatiriji hrvatski znanstvenik. Profesor Krnjević dobio je brojna nacionalna i međunarodna priznanja. Osim ostalog, postao je članom Kanadskog kraljevskog društva (1975.), dobitnik je nagrade *Gairdner Foundation International Prize* (1984.) i *Wildner Penfield Prize* (1997.). Dodijeljeno mu je najprestižnije kanadsko odlikovanje *Officer of the Order of Canada* (1987.). Počasni je predsjednik Almae Matris Croaticae (Quebec). Dopisni je član HAZU i član međunarodnog savjeta Instituta za mozak u Zagrebu. Dobitnik je nagrade *Spiridion Brusina* Hrvatskog prirodoslovnog društva (2001).

Znanstveno usmjerjenje **Mirjane Randić** dobrim dijelom proistječe iz suradnje s Krešimicom Krnjevićem u relativno ranoj fazi njezine znanstvene karijere. Rođena je u Ogulinu 1934. godine. Srednju školu i studij medicine završila je u Zagrebu (1959.), gdje je i doktorirala (1962.). Odmah nakon diplome zaposlila se na Institutu "Ruder Bošković" (IRB) u Zagrebu. Nakon doktorata, u razdoblju 1962.-1965., radila je s Krešimicom Krnjevićem, najprije u Cambridgeu (Engleska) a potom u Montrealu (Kanada). Po povratku u Hrvatsku bila je voditeljica Laboratorija za neurofarmakologiju u IRB do 1970. Te je godine preselila u SAD. Najprije je radila na Sveučilištu države Utah u Salt Lake Cityju (1970.-1972.), potom na Sveučilištu Tafts u Bostonu (1972.-1975.), i konačno prihvatiла profesorski položaj na Koledžu veterinarske medicine na Sveučilištu države Iowa (ISU) u Amesu, gdje je još uvijek aktivna. U ISU Mirjana se usredotočila na istraživanje središnjih mehanizama prijenosa podražaja koji dovode do osjeta боли, posebno na prijenos podražaja koji dovode do pobudne i zapriječne informacije u procjepima (sinapsama) među živčanim stanicama (neuronima) u stražnjem rogu kralježničke moždine. Rog kralježničke moždine je mjesto za prvo procesi-

ranje i integriranje osjetilnih signala, uključujući i bol. U Mirjaninom laboratoriju napravljena su važna otkrića koja se odnose na podtipove prijenosnika informacija među neuronoima i na mjesto za prihvatanje prijenosnika (receptore) u procesima brzog i sporog prijenosa informacija, te na identifikaciju međustaničnih putova signalizacije koji sudjeluju u regulaciji djelovanja glutamatnih receptora. Općenito, njezina se istraživanja svode na razumijevanje uloge prijenosnika informacija u procjepu među neuronima u normalnoj funkciji kralježničke moždine i u promijenjenim uvjetima koji se manifestiraju kao bol. Ova su istraživanja pobudila znatno zanimanje akademskih i farmakoloških istraživača u svijetu. Njezini rezultati mogu biti osnova za razvoj lijekova za tretiranje stanja kronične boli. Mirjana je povučena osoba, kao znanstvenica pretežito posvećena svome poslu. Suradivala je s mnogim uvaženim znanstvenicima iz cijelog svijeta, među njima i s nekim hrvatskim znanstvenicima. Ona je članica uredništva časopisa *Periodicum Biologorum* te članica Znanstvenog savjeta Hrvatskog instituta za istraživanje mozga. Udana je za Milana Randića, svjetski poznatoga hrvatskog matematičkog kemičara.

Vrlo je zanimljiv životopis **Steve Juliusa**, poznatog stručnjaka za hipertenziju. Stevo je rođen u Kovinu (Srbija) 1929. godine. Sa sedam godina doselio je s obitelji u blizinu Zagreba, gdje je započeo školovanje. Godine 1943., njegov je otac, tada poznati zagrebački liječnik, poveo cijelu obitelj, označenu kao židovsku, na teritorij pod kontrolom partizana. Tako se četrnaestogodišnji dječak Stevo našao sa starom talijanskom puškom u ruci na Kordunu. Kraj II. svjetskog rata dočekao je kao izbjeglica u Italiji, a potom se cijela obitelj vratila u Zagreb. Po povratku Stevo je dovršio školovanje i diplomirao medicinu u Zagrebu (1953.). Nakon kratke specijalizacije u Zagrebu i službovanja u Goraždu (Bosna) kao liječnik opće prakse, vratio se u Zagreb na mjesto asistenta u bolnicu Rebro. Doktorirao je 1962. Godine 1964. otisao je u Ann Arbor (Michigan, SAD), gdje se zaposlio na Medicinskom fakultetu Sveučilišta države Michigan. Tu radi i danas u zvanju profesora medicine, profesora fiziologije i profesora hipertenzije.

Većinu svojih istraživanja Stevo Julius je usmjerio prema graničnoj hipertenziji. Posebno ga je zanimalo razlikovanje primarnih od sekundarnih pojava vezanih za krvni tlak. U brojnim i raznolikim pokusima i populacijskim studijama, uz ostalo, uočio je da je krvni tlak čvrsto reguliran, neovisno o širokom spektru hemodinamičkih promjena. Zaključio je, nasuprot ondašnjim prihvaćenim teorijama, da krvni tlak određuje povratnu vezu u mozak i da mozak mora prepoznati tlak kojeg valja održavati. Razjasnio je i promjene koje nastaju razvijanjem granične hipertenzije u trajnu hipertenziju. S. Julius je objavio oko 330 znanstvenih radova u području hipertenzije, od kojih je veliki broj pobudio veliko zanimanje stručnjaka iz područja hipertenzije.

Profesor Julius vrlo je aktivan u SAD i na međunarodnom planu u edukaciji u području hipertenzije. Za svoj je rad dobio mnoga priznanja, među kojima su: počasni doktorat (Göteborg, Švedska), nagrada Merit (NIH, SAD), *Distinguished Faculty Award* Sveučilišta Michigan, *Life Achievements Award*, koju dodjeljuje *Council of Hypertension Research, American Heart Association*, počasno članstvo društava za hipertenziju

Australije, Finske, Mađarske, Španjolske, Švedske i Poljske. Nedavno je Međunarodno društvo za hipertenziju ustanovilo nagradu "Stevo Julius" za vrhunsku edukativnu djelatnost u području hipertenzije.

Hedvig Hricak (Hedviga Hričák) svoj znanstveni rad usko je vezala s kliničkom praksom. Rođena je 1946. u Zagrebu, gdje je pohađala i osnovnu i srednju školu i potom studirala medicinu na Sveučilištu u Zagrebu. Nakon diplome (1971.) završila je stručnu praksu i u Zagrebu započela specijalizaciju iz radiologije. Tada je otisla u SAD gdje je završila specijalizaciju 1977. godine. Nakon specijalizacije zaposlena je u bolnici Henry Ford u Detroitu i radila kao docentica u klinici na Sveučilištu države Michigan u Ann Arboru. Od 1982. do 2000. radila je na Kalifornijskom sveučilištu u San Franciscu. Od tada pa do danas predstojnica je Odjela radiologije Centra za rak Memorijalnog Sloan-Kettering instituta u New Yorku i profesorica je na Sveučilištu Cornell. H. Hricak je rano spoznala snagu nuklearne magnetske rezonancije u kliničkoj dijagnostici, napose dijagnostici tumora. Hedviga je ne samo znala pasivno koristiti ovu vjerojatno najsavršeniju dijagnostičku metodu, nego je dala fundamentalan doprinos razvoju dijagnostike benignih i malignih tumora gastrourinarnih organa metodom nuklearne magnetske rezonancijom. Važan je njen doprinos proučavanju uloge tehnika oslikavanja u procjeni rizika od raka prostate, te posebno njezino istraživanje kombinacije metoda koje bi davale točniju prognozu. Vrlo je angažirana u razvoju molekularnih i farmaceutskih proba za oslikavanje magnetskom rezonancijom i PET-om. U tom je smjeru osmišljen i program obrazovanja u naprednom molekularnom oslikavanju, kojega izvodi na Weill medicinskom kolledžu (Sveučilište Cornell), na Sloan-Kettering institutu i na Sveučilištu Rockefeller. Profesorica Hedvig Hricak članica je mnogih znanstvenih odbora, uredivačkih odbora i profesionalnih društava. Uz ostale počasti ona je *fellow of the American College of Radiology*, *fellow of the Society of Uroradiology*, *fellow of International Society for Magnetic Resonance of Medicine*, počasna članica Britanskog i Njemačkog radiološkog društva i dopisni član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Dobitnica je Zlatne medalje Društva za magnetsku rezonanciju u medicini i nagrade Marie Currie.

Stanimir Vuk-Pavlović (Vuk) nije po obrazovanju medicinar nego biolog. Roden je u Zagrebu 1949. godine. Kao dijete roditelja izrazito humanističkog opredjeljenja Vuk je i sam razvio osjećaj za humanističke vrijednosti, ali se usprkos tome opredijelio za studij biologije. Diplomirao je 1972. godine, a u naredne tri godine magistrirao je i doktorirao. Od 1978. do 1980. proveo je ukupno dvije godine na Weizmann institutu za znanost (Rehovot, Izrael). Po povratku u Zagreb Vuk-Pavlović je radio na Imunološkom zavodu do 1984. godine. Od tada radi na Mayo klinici (Rochester, Minnesota, USA), danas kao profesor i direktor Laboratorija za matične stanice (*Stem Cell Laboratory*).

U početku svoje znanstvene karijere Vuk se bavio biofizikom; proučavao je strukturu i dinamiku proteina (s dr. Sinišom Maričićem). Dok je još bio u Hrvatskoj, razvio je (zajedno s dr. Krešimirov Pavelićem i dr. Željkom Bajzerom) model pozitivne povratne sprege, prema kojem stanice raka djeluju na svoju okolinu tako, da takva okolina

potiče rast stanica raka. Na Mayo klinici Vuk je nastavio proučavati autonomni rast tumora, posebno ulogu posrednika staničnog dojavljivanja. Opazio je da su mnogi protutumorski lijekovi djelatni u dvodimenzijskim kulturnama stanica a mnogo manje učinkoviti kada se iste stanice organiziraju u trodimenzijske strukture slične tkivima. To ga je ponukalo na istraživanje važnosti i uloge međustaničnih interakcija u višestaničnim tumorskim sustavima. Vuk je razvio program pripreme i "pricjepljivanja" hematopetskih matičnih stanica u kliničkim ispitivanjima. Posebno se posvetio razvoju staničnih cjepiva protiv tumora pripremom tzv. dendritskih stanica. Ta se cjepiva već primjenjuju u kliničkim pokusima nekih tumora. Vuk je uspostavio standarde i razvio metode koje se danas primjenjuju i u drugim institucijama. Vukov laboratorij može prirediti pricjepke hematopoetskih stanica za gotovo sve kliničke pokuse.

Vuk-Pavlović je član Hrvatskog prirodoslovnog društva, bivši glavni urednik časopisa *Priroda* i dobitnik je medalje *Spiridion Brusina* koju dodjeljuje Društvo. Član je i mnogih drugih profesionalnih udruženja. Bio je vrlo aktivan u organizaciji slanja medicinske pomoći u Hrvatsku tijekom Domovinskog rata putem humanitarne organizacije *AmeriCares*. Dobitnik je Medalje s hrvatskim pliterom i Ordena Zvijezde Danice s likom Katarine Zrinske. Dopisni je član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Već danas znamo da se ovoj skupini uvaženih hrvatskih znanstvenika iz područja biomedicine koji su svoja najvažnija djela napravili u inozemstvu može pridružiti još poneko. No njihove znanstvene biografije nisu detaljnije proučene i objavljene, pa niti kraći prikaz njihova djela, poput ovdje prezentiranih opisa, ili tekstova u ranijim izdanjima Godišnjaka ne bi bili adekvatni. Vjerujemo da ćemo i njih u skoroj budućnosti detaljnije upoznati.

Summary

OUR SCIENTISTS AT PRESTIGIOUS MEDICAL INSTITUTIONS

Croatian scientists are making notable advances in the field of biomedicine at globally renowned medical institutions. People like Dr. Krešimir Krnjević and Dr. Mirjana Randić from Canada. In the USA well-known biomedical experts of Croatian extraction are Dr. Stevo Julius, Dr. Hedviga Hricak and Dr. Stanimir Vuk-Pavlović who works at the Mayo Clinic (Rochester, Minnesota) as a Professor and head of the Stem Cell Laboratory. The world's leading neuroscientist is Krešimir Krnjević. In 1964 he left Croatia for a professorship at McGill University in Montreal (Canada). Krešimir Krnjević has made an immeasurable contribution in various fields of neuroscience. He won global fame early on with his

insights into the role of chemical regulation of processes in the brain. He has published several thousand research papers that have been further researched by others and cited over 15,000 times making Krešimir Krnjević possibly Croatia's most cited scientist. Careful readers of the last few issues of this yearbook will remember that they could read about the successes of numerous Croatian researchers in the field of medicine. Among them are Luka Milas (Houston), Petar Alaupović (Oklahoma City), Stjepan Poljak (Chicago), Davor Solter (Philadelphia and Freiburg), Ivan Damjanov (Philadelphia and Kansas City), Mirko Dikšić (Montreal), Nebojša Avdalović (Sunnyvale, California), Suad Efendić (Stockholm) and Mladen Vranić (Toronto). To this list should be added perhaps as many equally successful and recognised about whom we shall write in the coming issues of the Almanac.

Resumen

NUESTROS CIENTÍFICOS EN PRESTIGIOSAS INSTITUCIONES MÉDICAS

En conocidas instituciones médicas mundiales los científicos croatas logran notables resultados en el campo de la biomedicina, entre ellos el doctor Krešimir Kraljević y la doctora Mirjana Radić del Canadá. También en el campo de la bioquímica, en los Estados Unidos son conocidos los doctores Stevo Julius, Hedviga Hricak y el doctor Stanimir Vuk-Pavlović quien trabaja en la Clínica Mayo (Rochester, Minnesota) como el profesor y director del Laboratorio para células matrices (Stem Cell Laboratory). Todos ellos de origen croata. Líder mundial en neurología es Krešimir Krnjević. En 1964 parte para ser profesor en la Universidad McGill en Montreal (Canadá). Krešimir Krnjević dio una contribución muy valiosa en los diferentes campos de la neurología. Muy pronto logra fama mundial. Conociendo el papel de la regularización química de los procesos cerebrales publicó varios centenares de trabajos que son citados por los demás científicos más de 15 000 veces, así que Krešimir Krnjević es probablemente el científico croata más citado. Los lectores más atentos de algunos de los últimos números de este Anuario recordarán que han podido leer reseñas sobre los éxitos de numerosos científicos croatas en el área de la medicina. Entre ellos se encuentran Luka Milas (Houston), Petar Alaupović (Oklahoma City), Stjepan Poljak (Chicago), Davor Solter (Filadelfia y Freiburg), Ivan Damjanov (Filadelfia y Kansas City), Mirko Dikšić (Montreal), Nebojša Avdalović (Sunnyvale, Kalifornija), Suad Suad Efendić (Estocolmo) y Mladen Vranić (Toronto). A ellos hay que agregar quizás el mismo número de igualmente exitosos y reconocidos croatas sobre los cuales escribiremos en los futuros números del Almanaque.

Tanja Rudež

HRVAT OTKRIVA TAJNU NASTANKA PLANETA

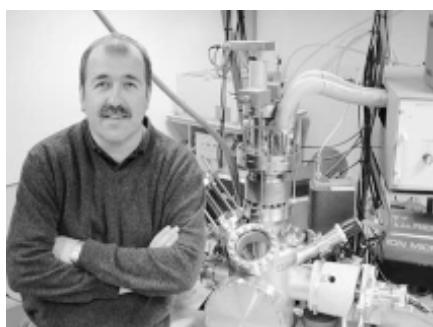
Hrvatski fizičar Mladen Petravić među prvima u svijetu analizirat će uzorke što ih NASA-ine letjelice prikupljaju u svemiru. Kao što je poznato, nakon studija u Zagrebu, Mladen Petravić je doktorirao eksperimentalnu fiziku te poslije preuzeo vodenje Laboratorija za masenu spektroskopiju sekundarnih iona na Australskome nacionalnome sveučilištu (ANU), vodećem u toj zemlji. Petravić je dosad objavio stotinjak studija u relevantnim svjetskim časopisima, a ima i plodnu suradnju s nekoliko laboratorijskih diljem svijeta

Kako su nastali Sunce i planeti, jedno je od najintrigantnijih pitanja u modernoj znanosti. U nadi da će odgovoriti na njega, Američka svemirska agencija (NASA) poslala je u svemir dvije letjelice, Genesis (lansiran 2001.) i Stardust (lansiran 1999.). Dok Genesis skuplja čestice "Sunčeva vjetra", Stardust pobire zvjezdanu prašinu i čestice iz repa kometa Wild 2. Letjelica (Stardust) se vraća na Zemlju 2006. godine zajedno s prvim izvanzemaljskim uzorcima (naravno, ako izuzmemo uzorke pokupljene na površini Mjeseca) koji će onda biti podvrgnuti analizi. NASA tu misiju naziva Rosetta kamenom planetarne znanosti. Simbolika naziva Rosetta je očita: kao što je rosetski kamen pronađen 1799. godine u egipatskom gradu Rashid (tal. Rosetta) pomogao Francuzu Champollionu dešifrirati hijeroglife, tako bi "svemirska Rosetta" trebala NASA-i pomoći da otkrije način na koji su formirani Sunce i planeti. Zanimljivo je, međutim, da će među prvim znanstvenicima koji će analizirati sićušne uzorke skupljene u svemiru biti i hrvatski fizičar dr. Mladen Petravić s Australian National University (ANU) u Canberri. Naime, dr. Petravić, njegov australski kolega dr. Bruce King sa Sveučilišta u Newcastleu te četiri znanstvenika iz poznatog Arragone National Laboratoryja, pod vodstvom dr. Michaela Pellina, dizajnirali su i postavili novi spektrometar, tzv. Time of Flight spektrometar. Upućeni tvrde da je riječ o najosjetljivijem uređaju za detektiranje raznih kemijskih elemenata i molekula u svim vrstama uzorka. Uredaj su priključili na novi tip lasera, tzv. Laser slobodnih elektrona (FEL) koji se nalazi na sinhrotronu u Chicagu. Osamdesetih je godina baš taj tip

lasera bio glavni kandidat za famozni rat zvijezda što ga je Reganova administracija obilato financirala za uništavanje ruskih nuklearnih bojevih glava.

NASA je tragala za osjetljivim eksperimentalnim metodama uz pomoć kojih će se analizirati uzorci iz svemira. Naime, NASA-ini stručnjaci bili su svjesni da postojeće analitičke metode ne mogu detektirati sve elemente od interesa s mikroskopskih svemirskih čestica. Naša metoda ih je oduševila, jer ne samo da možemo razlučiti koncentracije u PPT (part per trillion, hrvatski bilijun) području, što je nedostupno bilo kojoj drugoj postojećoj tehnici, nego možemo analizirati i sičušne uzorke čija je veličina ispod mikrona. A upravo te veličine bit će većina uzoraka s kometa i zvjezdane prašine. Primjerice ukupna količina sakupljenih čestica Sunčeva vjetra bit će oko 10 miligrama, što odgovara težini nekoliko zrnaca soli – kaže dr. Mladen Petravić, hrvatski fizičar srednje generacije koji je diplomirao i magistrirao eksperimentalnu fiziku čvrstog stanja na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu. Nezadovoljan tadašnjom općom situacijom u zemlji, zajedno s obitelji 1988. godine uputio se u Australiju.

Supruga Janka, koja je teorijska fizičarka, i ja doslovce smo u Australiju kapnuli s neba: došli smo s dvoje male djece i koferima a da nismo uopće imali ponudu za posao. Nakon kratkog boravka u Sydneyju, gdje smo živjeli od socijalne pomoći australske vlade koja je bila nekoliko puta veća od naših hrvatskih plaća, supruga i ja dobili smo stipendije za izradu doktorata u Canberri – prisjeća se dr. Petravić prvih dana u Australiji. Na Australskom nacionalnom sveučilištu (ANU), vodećem u toj zemlji, Mladen Petravić je doktorirao eksperimentalnu fiziku poluvodičkih površina te poslije preuzeo vođenje Laboratorija za masenu spektroskopiju sekundarnih iona. I njegova je supruga Janka nakon doktora posao na kemijskom odjelu ANU. Petravić je dosad objavio stotinjak publikacija u vodećim svjetskim časopisima, a ima i plodnu suradnju s nekoliko laboratorija diljem svijeta. Posljednjih nekoliko godina intenzivno se bavim primjenom sinhrotronskog zračenja u analiziranju i modificiranju poluvodičkih površina. Mnogo vremena provodim kao gostujući znanstvenik u sinhrotronskim laboratorijima u Francuskoj, Južnoj Koreji, Tajvanu i SAD-u – priča on i naglašava da će zbog suradnje s NASA-om u Chicago provoditi još više vremena nego dosad.

Mladen Petravić

Naime, prema ugovoru vrijednom nekoliko milijuna dolara, NASA sufinancira gradnju još dva uredjaja australsko-američke skupine u kojoj surađuje i Mladen Petracić. Suradnja s NASA-om je počela prije par godina. Napravili smo prvi instrument i sada ga treba testirati na raznim uzorcima. Iako u našem timu zapravo svi radimo sve, ja sam konkretno zadužen za analizu poluvodičkih uzoraka. Do kraja ove godine treba sastaviti i ostala dva instrumenta. Moram priznati da s nestrpljenjem očekujem prve uzorce iz svemira koji će stići krajem sljedeće godine. Tada bi trebala početi i mjerena na njima. Naš interes je prvenstveno u analizi, dakle mjeriti ono što druge tehnike ne mogu i s osjetljivošću nedostupnom drugim tehnikama. No, interpretaciju naših mjerena prepustit ćemo stručnjacima NASA – naglašava dr. Petracić. Iako barem jednom godišnje, kada je na putu u Europu ili SAD-u, navrati u Hrvatsku, dr. Mladen Petracić ne surađuje s našim znanstvenicima. Kad god sam u Zagrebu, obidem kolege na Institutu za fiziku gdje sam nekad radio, tako da uglavnom znam čime se bave. No, naša su područja i interesi dosta udaljeni – kaže on te naglašava da je suradnja s Hrvatskom u bilo čemu vrlo komplikirana. Mi smo, u okviru hrvatske zajednice u Australiji, pokušavali na društvenome planu pokrenuti mnoge akcije, i preko pojedinaca i preko ustanova u Hrvatskoj. No, prva je zapreka nedostatak kućnoga odgoja koji odmah upada u oči jer na vaša pisma, upite ili prijedloge nitko ne odgovara, čak ni kratkom porukom da je vaš dopis zaprimljen. To je za australske pojmove nezamislivo – naglašava dr. Petracić koji je prije nekoliko godina razgovarao s tadašnjim gradonačelnikom Miljanom Bandićem o bratimljenju Zagreba i Canberre. Bandiću se ideja jako svidjela i dao joj je podršku. Mi smo pokrenuli akciju u Canberri, a kako se ne bratimimo Bandić i ja, nego Zagreb i Canberra, tadašnja gradonačelnica Canberre nas je zamolila da pribavimo pismo zagrebačkih vlasti koje bi izražavalo zainteresiranost za bratimljenje. Godinu dana sam pokušavao uspostaviti vezu s Bandićevim uredom a da ni jednom nisam dobio odgovor! Sljedeće godine opet sam susreo Bandića u Zagrebu, opet kontaktirao Zagreb iz Canberre, a kako odgovora nije bilo, digao sam ruke od svega. Odgovor mi je stigao tek nakon šest mjeseci, a u međuvremenu, od moje početne ideje, u Canberri su se promijenila tri gradonačelnika, u Zagrebu dva i morali bismo sve kontakte uspostavljati iz početka. Nakon toga se čovjek ohladi i odustane od bilo kakvih inicijativa – kaže Petracić.

Summary

A CROAT IN SEARCH OF THE SECRET OF PLANETARY FORMATION

Croatian physicist Mladen Petracić will be among the first people in the world to, using selected experiments, analyse samples gathered in space by NASA spacecraft. After completing

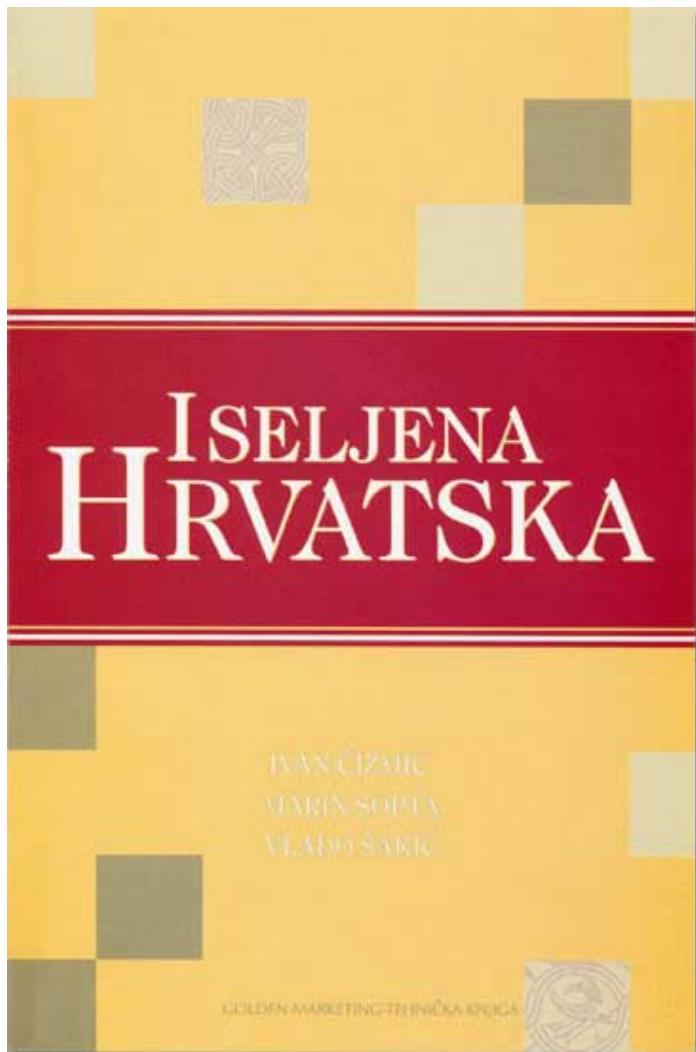
his studies in Zagreb, Mladen Petravić went on to earn his PhD in experimental physics and take over the helm of the Laboratory for Secondary Ion Mass Spectroscopy at the Australian National University (ANU), the leading institution of its kind in the country. Petravić has to date published hundreds of papers in relevant global magazines and has a fruitful cooperation with several laboratories across the world. How the Sun and planets were formed is one of the most intriguing questions facing modern science. In the hope that it might find the answers to these questions the US space agency, NASA, has sent two exploratory craft into space. One has already returned while the second (Stardust) is expected back on earth in 2006 together with its payload of extra-terrestrial samples that will then undergo analysis. NASA has called this mission Rosetta, the stone of planetary science. The symbolism of the name is evident: just as the Rosetta stone found in 1799 in the Egyptian town of Rashid (Italian: Rosetta) helped Frenchman Champollion decipher the hieroglyphs, so the “space Rosetta” should help NASA discover how the Sun and planets were formed.

Resumen

UN CROATA DESCUBRE EL SECRETO DEL NACIMIENTO DEL PLANETA

El fisico croata Mladen Petravić está entre los primeros que en el mundo, junto con otros expertos escogidos, analizará las muestras que las naves espaciales recogen en espacio. Se sabe que, después de sus estudios en Zagreb, Mladen Petravić hizo doctorado en fisica experimental y luego dirigió el Laboratorio para la espectroscopia de masas de los ionas secundarios en la Universidad Nacional de Australia (UNA), la más prestigiosa en este país. Petravić hasta ahora publicó unos cien estudios en relevantes revistas del mundo y ha tenido fructífera colaboración con varios laboratorios en todo el mundo. ¿Cómo se crearon el Sol y los planetas? es una de las preguntas más intrigantes en la ciencia moderna. Esperando encontrar la respuesta a ella, la agencia Americana de Administración Nacional de Aero-náutica (NASA) envió al espacio dos naves espaciales. Una ya regresó y la otra (Stardust) regresará a la tierra el año 2006 junto con muestras extraterrestres que entonces serán analizadas. NASA llama esta misión Rosetta, la piedra de la ciencia sobre los planetas. El simbo-lismo del nombre Rosetta es evidente: de la misma manera como la piedra de Rosseta encontrada en el año 1799 en la ciudad egipcia Rashid (en italiano Rosetta) ayudó al francés Champollion a descifrar los jeroglíficos, así la „Rosetta del universo“ tendrá que ayudar a la NASA a descubrir en que manera se formaron el Sol y los planetas.

NOVE KNJIGE

Čizmić, Ivan; Sopta, Marin; Šakić, Vlado – Iseljena Hrvatska, Golden marketing-Tehnička knjiga & Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar", Zagreb, 2005 • U knjizi je na više od 500 stranica s 1400 fotografija prvi put cijelovito obraćena povijest hrvatskoga iseljeništva od samih početaka do stvaranja neovisne hrvatske države

Vilko Težak

PRVA POVIJEST HRVATSKOGA ISELJENIŠTVA

Čizmić, Ivan; Sopta, Marin; Šakić, Vlado – Iseljena Hrvatska, Golden marketing-Tehnička knjiga & Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar", Zagreb, 2005, 504 str.

Hrvati su konačno dobili djelo koje cijelovito obraduje povijest hrvatskog iseljeništva. Riječ je o velikoj monografiji ili bolje rečeno fotomonografiji **Iseljena Hrvatska** Ivana Čizmića, Marina Sopte i Vlade Šakića u izdanju Golden marketing – Tehnička knjiga iz Zagreba. Na ovom monumentalnom djelu na preko 500 stranica sa 1.400 fotografija na velikom formatu radilo je, uz autore, više od stotinu suradnika iz zemlje i svijeta. U knjizi je detaljno obrađena povijest hrvatskog iseljeništva od samih početaka u 19. stoljeću do stvaranja neovisne hrvatske države i Domovinskog rata.

Uvodni dio o povijesti iseljavanja obraduje migracije Hrvata pred turskim osvajanjima uglavnom u zapadnu Europu, do prvih većih migracija iz Austro-Ugarske, obiju Jugoslaviju i sve do naših dana. Hrvati kao tipičan narod iseljenika, posebno u 20. stoljeću dijelio je sudbinu migracija drugih nacionalnih skupina poput Talijana, Iraca, Poljaka prvo u prekomorske zemlje a kasnije i po Europi. Iseljavanje Hrvata međutim, trajno ili privremeno, negativno je djelovalo na porast stanovništva. Taj proces u pojedinim razdobljima i vrlo intenzivan, trajno je narušio biološku osnovu i utjecao na sporiji porast stanovništva. To je bio slučaj i kod nekih drugih migracija europskih naroda, ali je kod Hrvata bio posebno naglašen.

U najopsežnijem poglavljju "U novoj domovini" opširno se obraduju zajednice Hrvata u obje Amerike, Australiji, Novom Zelandu, Africi i u deset europskih zemalja. Posebne zanimljive su priče o društvenom, političkom, vjerskom i športskom organiziranju hrvatskih zajednica u svijetu, da bi opstali, da bi uspjeli, a u mnogo slučajeva, da bi dali i ne mali doprinos posebno u kulturnom i znanstvenom životu njihove nove domovine ili zemalja njihova privremenog boravka. Od Josipa Kašmana, Milke Trnine, Maksimilijana Vanke, Ivana Meštrovića, Nikole Tesle, Zlatka Balokovića, Zinke Kunc i drugih u

Americi, do lingvista Vatroslava Jagića i nobelovca Vladimira Preloga u Europi, svi su oni svojim radom obilježili kulturnu i znanstvenu povijest tih zemalja.

Ključnu, gotovo nezamjenjivu ulogu u životu, ali i u organizaciji života te posebno u zaštiti hrvatskog kulturnog identiteta svih generacija imala je Katolička crkva. U knjizi su obrađene sve katoličke misije u Sjevernoj i Južnoj Americi, od samih početaka do danas. Gotovo zaboravljena imena naših misionara i pionirskih početaka okupljanja Hrvata uz katoličke misije, imaju istaknuto mjesto u ovoj knjizi. Nemali broj stranica posvećen je kulturnom djelovanju hrvatskih udruga na polju izdavaštva, književnosti, glazbe, folklora a posebno u športu. Gotovo 3.000 spomenutih imena i više stotina fotografija i priloga posvećeno je upravo tim aktivnostima.

U trećem poglavlju "Političke organizacije i djelovanje hrvatskog iseljeničstva" najveća pažnja posvećena je razdoblju nakon II. svjetskog rata. U tom dijelu obrađeni su: Hrvatska bratska zajednica, Ujedinjeni američki Hrvati, Hrvatski ljevičari u SAD i pomoć Titovim partizanima, Hrvatska seljačka stranka (HSS), Hrvatska akademija ali i Hrvatski oslobodilački pokret (HOP), Hrvatska republikanska stranka (HRS), Hrvatski narodni otpor, te atentati, ubojstva i otmice hrvatskih emigranata.

U djelu "Hrvatski iseljenici i uspostava suverene hrvatske države" obraduje se materijalna i finansijska pomoć i lobiranje za Republiku Hrvatsku te osnivanje i djelovanje ograna HDZ-a u SAD, Kanadi i Njemačkoj.

*Autori knjige **Iseljena Hrvatska**: Marin Šopta, Vlado Šakić i Ivan Čizmić u društvu Ivana Rogića Nehajeva i msgr. Vladimira Stankovića*

U ovom djelu zanimljiv je i prilog o povratnicima u Hrvatsku, nakon uspostave neovisnosti, i njihovo uključivanje u obrambeni hrvatski Domovinski rat, kao i u gospodarske i političke strukture vlasti Republike Hrvatske. Prema podacima iz tog razdoblja više od 5.000 hrvatskih obitelji sa svih kontinenata vratio se u domovinu. Usto treba dodati da na svim hrvatskim sveučilištima danas studira i oko 1.000 studenata rođenih izvan domovine.

Posljednje poglavlje "Identitet i budućnost hrvatskih iseljenika u svjetskom migracijskom kontekstu s pogledom na budućnost" možda je i najzanimljiviji dio knjige.

Budući se iseljavanje Hrvata niti do danas nije zaustavilo, već se nastavlja u brojkama koje bi trebale zabrinjavati, u knjizi se ističe potrebe uključivanja hrvatskog iseljeništva u sve rasprave i procese u Hrvatskoj danas i u budućnosti. Globalizacija i integracijski procesi povjesna su šansa da se svi dijelovi hrvatskog korpusa kulturno integriraju, očuvaju i promiču hrvatski identitet u Hrvatskoj i svijetu.

Knjiga obiluje podacima i pričama iz povijesti iseljeništva koje će malo koga ostaviti nezainteresiranim. S druge strane, knjiga *Iseljena Hrvatska* je dobra osnova za nova istraživanja pa i ozbiljnije dopune ovog kapitalnog djela u istraživanju, do danas zaposlovljene povijesti hrvatskog iseljeništva. To je dio povijesti Hrvata o kojoj se pisalo malo a vrlo često jednostrano sa tzv. lijevim ili desnim pristupom. Ova knjiga, međutim, to u najvećoj mjeri ispravlja i predstavlja objektivno i vrijedno štivo o tom dijelu hrvatske povijesti. **Iseljena Hrvatska** autora Ivana Čizmića, Marina Sopte i Vlade Šakića vrijedna je da je uzme u ruke, da se podsjetimo na taj dio naše gotovo zaboravljene prošlosti, ali i trenutke sadašnjosti; kako bi hrvatska dijaspora dobila konačno pravo mjesto u povijesti hrvatskoga naroda.

Summary

THE FIRST HISTORY OF THE CROATIAN EMIGRATION

2005 finally saw Croatia get an all-encompassing work covering the history of Croatian emigration. The work, a monograph entitled *Iseljena Hrvatska* (Emigrant Croatia) by authors Ivan Čizmić, Marin Sopta and Vlado Šakić, is published by Zagreb's Golden marketing - Tehnička knjiga company. This monumental work on over 500 pages and with 1,400 photos provides a detailed history of Croatian emigration from its very beginnings to the creation of an independent Croatian state. The Croatian communities of both the Americas, Australia, New Zealand, Africa and ten European countries are treated in detail in all areas of human activity.

Resumen

LA PRIMERA HISTORIA DE LA EMIGRACIÓN CROATA

Por fin, los croatas en el 2005, recibieron la obra que estudia en forma completa la historia de la emigración croata. Se trata de la monografía La Croacia Emigrada (Iseljena Hrvatska) de los autores Ivan Čizmić, Marina Sopta y Vlado Šakić en edición de Golden marketing - El libro técnico de Zagreb. Esta obra monumental en más de 500 páginas con 1 400 fotografías detalladamente describe la historia de la emigración croata desde sus mismos comienzos hasta la creación del estado croata independiente. De manera extensa se estudian las comunidades croatas en ambas Américas, Australia, Nueva Zelanda, África y en diez países europeos en todas las áreas de la actividad humana.

Željka Lovrenčić

HRVATI U ARGENTINI

Verlichak, Carmen - Los Croatas en La Argentina, Krivodol Press, Buenos Aires, 2005, 208 str.

Nakon diplomske radnje Cristiana Šprljana *Historia de la inmigración croata en Córdoba/Povijest hrvatskog useljavanja u Córdobu*, objavljene u časopisu *Studia Croática* (br. 146, 2004), u Argentini se pojavljuje još jedno zanimljivo djelo vezano uz povijest hrvatskog iseljeništva u toj zemlji. Radi se o knjizi *Los Croatas en La Argentina/ Hrvati u Argentini*, a napisala ju je Carmen Verlichak, argentinska spisateljica i ugledna novinarka hrvatskog podrijetla. Objavljena je 2005. godine u Buenos Airesu, izdavač je Krivodol Press, a na 208 stranica spisateljica analizira hrvatsko iseljavanje u tu južnoameričku zemlju. Knjiga je napisana u suradnji s Albinom Diégesom Videlom, Jorgeom Rouillonom i Fernandom Sánchezem Zinnyjem, dok predgovor potpisuje Bartolomé de Vedia. Već u autoričinim posvetama, vidi se duboka povezanost Hrvata i njihove nove domovine Argentine: *U čast onima koji počivaju daleko od domovine i onima koji su se vratili u Hrvatsku znajući da ponovno ostavljaju voljenu zemlju, sada Argentinu; te Juanu Mariji Espainu, koji je kao pravi Argentinac, znao voljeti i razumjeti sve što je hrvatsko. A otiašao je onda kad je još toliko toga ostalo za izreći.*

U predgovoru Bartolomé de Vedia govori o migracijama koje su u XIX. i XX. stoljeću zahvatile Argentinu. Među mnogobrojnim doseljenicima bili su i Hrvati. Spominje one koji su u Argentinu stigli već u XVIII. i početkom XIX. stoljeća (primjerice, isusovac Plantich - 1754. godine, ili Busaniche koji je u Buenos Aires došao 1810. god.), te emigraciju iz 1870. god. i onu nakon Drugoga svjetskog rata. Barata brojkom od 400 000 hrvatskih doseljenika koji su se uklopili u argentinsko društvo. O knjizi Carmen Verlichak kaže "da je ona svjedočanstvo i povijest Hrvata u Argentini, da ne nastoji sistematski pratiti povijest jer se u njoj na različite načine iznose pojedine sudbine". Napominje da je "autoričin zanos samo jedan kamen više na putu prema otkrivanju te zemlje nad zemljama u kojoj se prepoznajemo i živimo".

U uvodu ove knjige autorica kaže da se njome "nastoji sačuvati od zaborava ono što je jednom bila sadašnjost puna nade, izgnanstva, strasti, suza, ljubavi, srdžbe, rada i uspjeha". U prvim se poglavljima govori o izgnanstvu, migracijama, emigrantskom životu, tjeskobi i želji za povratkom. U knjizi se objašnjava motive odlaska iz zemlje, odgovara se na pitanja zašto su tako često mijenjana hrvatska prezimena i zbog čega je nastajala zbrka s putovnicama. Ona se dogadala zbog toga jer su u početku Hrvati dolazili iz Austrougarske, a kasnije iz Jugoslavije, i imali su putovnice tih zemalja. Izjašnavali se su kao Hrvati. Spominju se činjenice da je Hrvata bilo i na Kolumbovim ladama, da su u Argentinu dolazili u davna vremena isusovci, i da su u većini slučajeva naši ljudi napuštali svoju zemlju zbog ekonomskih razloga - od 1860. god. Sto su godina odlazili zbog filoksere koja je napala vinograde na Braču, siromaštva, potom zbog obvezе služenja vojnog roka u doba Austrougarske kad je služba u mornarici trajala šest godina, bježeći od rata. Spisateljica dijeli povijest hrvatskog doseljavanja u Argentinu na četiri razdoblja: prvo je razdoblje prije 1910. godine kad Hrvati dolaze isključivo zbog ekonomskih razloga; drugo je razdoblje između 1910. i završetka Prvoga svjetskog rata; treće između dva svjetska rata – kad neki dolaze kao misionari, a neki zbog progona Hrvata u prvoj Jugoslaviji. Četvrto je pak razdoblje između 1947. i 1950. godine, te oko 1960.

Osvrće se na događaje poslije Drugoga svjetskog rata, na tragediju kod Bleiburga, spominje Logor Fermo, El-Shatt u Egiptu i sudbine pojedinih ljudi koji opisuje svoje doživljaje (Višnja Blažeković, Željka Šimunić, Mira Dugački Vrličak, Krešimir Miksic, Vera Korsky itd.). U knjigu su umetnuti i poglavlja koja su napisali Ante Žuvela, Jorge Rouillon, Albino Diéguez Videla, Fernando Sánchez Zinny, Jasna Bulat etc.). U njima se spominju Hrvati – primjerice, monsinjor Estanislao Karlic, Juan Ivan Benigar - bijelac koji je oženio Indijanku i imao s njom jedanaestero djece, Mira Dugački Vrličak koja je došla u Buenos Aires 1947. god., Slavko Eugenio Kvaternik, Željko Oković. Krešimir Mikić se sjeća svojih roditelja, a opisuje se i povijest jedne plemenitaške obitelji – Pejačevića. Uz svjedočanstva pojedinaca, tu su i opisi gradova i mjesta u Hrvatskoj – Zagreba, otoka Brača, Hvara, Suska, Silbe, te Rijeke, Splita, Krivodola i ljudi koji su rođeni ili vezani uz njih.

Govoreći o Braču, između ostalih, spominje se i Hernán Stambuk koji je stigao u Argentinu 1938. god. s diplomatskom putovnicom pripremajući se za mjesto u nekom od veleposlanstava u Južnoj Americi. Ostao je u toj zemlji jer se bližio rat i počeo raditi za Fritza Mandela, koji je u poslijeratno vrijeme postao peti po redu na ljestvici svjetskih bogataša. Podrijetlom s Brača je i poznati književnik Antonio Skármeta, koji je rođen u Čileu, a jedno je vrijeme živio u Argentini, te obitelj Ivanissevich, i preci argentinskog predsjednika Néstora Kirchnera po majci. Njegova je majka rođena u Punta Arenasu, u Čileu, a baka i djed su mu s Brača.

S Hvara su Buratovichi i Gabrichi, slikar Živko Žic je s otoka Krka, sa Suska je podrijetlom Hernán Busaniche, a sa Silbe su došli Barbichi. Iz Rijeke potječu Ricardo Supisiche i Marijan Prsić. U knjizi se spominju i drugi Hrvati – Mirko Blažina, slavni

golman, Duimo Baleta Ančić koji je došao u Argentinu iz okolice Splita, Kazimir Vrličak koji je sa suprugom Mirom Dugački došao u Buenos Aires 1947. skupa s njihovom djecom Jorgeom Marinom, Marijom i Carmen. Poslije su rođeni Jozu, Ignacio, Victoria, Francisco i Teresita, poznati poduzetnik Miguel Lerotić, Ljeposlav Perinić, kralj lutaka i mnogi drugi. Svatko ima svoju priču, manje ili više gorku.

Jedno je poglavlje posvećeno Hrvatima iz Bosne. Spominju se Jasna Latza Simeon, Mirko Cvjetanovic i drugi, a u poglavljiju posvećenom Dubrovniku nezaobilazna su braća Mihanovich – Nicolás i Miguel koji su od siromašnih došljaka postali jedni od najbogatijih ljudi u Južnoj Americi. Na brodovima Nicolása Mihanovicha radilo je oko 5000 ljudi i većina su bili Hrvati. Miguel se više posvetio intelektualnom radu. Na čelu njihove tvrtke bio je i José Marcovich Marković, inženjer koji je studirao u Parizu.

Zanimljiva su sjećanja novinarke i radijske voditeljice Adriane Tevšić Milat koja se prisjeća svoga djetinjstva u La Boci, četvrti Buenos Airesa u kojoj su živjeli doseljenici, i događanja u hrvatskoj zajednici. Posljednja su poglavlja posvećena našim ljudima koji su postali ugledni argentinski inženjeri šumarstva, likovima Hrvata u argentinskoj književnosti i razmišljanjima doktora Ive Korskog o problemima prvih naraštaja Hrvata rođenih u Argentini. O uspješnim inženjerima šumarstva iz Hrvatske piše Jasna Bulat. Kaže da su, za razliku od mnogih hrvatskih doseljenika intelektualaca koji su došli u Argentinu poslije Drugoga svjetskog rata i uglavnom radili fizičke poslove, inženjeri šumarstva imali neobičnu sreću. Naime, oni su se odmah zapošljavali u Ministarstvu javnih radova kao savjetnici, a poslije su bili na čelu tehničkih komisija. Ističu se: Ivan Asančaić (nekad slavonski župan), Josip Balen, Jure Petrak, Ivica Frković, Maks i Slavko Hraničević itd. Zahvaljujući njima, na zemljovidu Argentine ima mnogo rijeka, slapova, planina i jezera koji nose hrvatska imena: Mile Budak, Jasna i Mirna (imena Frkovićevih kćeri koje su nestale u Bleiburgu), Bosna, Korana, Lika i Sava. Oni su također pridoniojeli otvaranju prvih šumarskih fakulteta u Argentini.

Krešimir Borić napisao je poglavlje koje govori o likovima Hrvata u argentinskoj književnosti. Ostioche, Lombardiche i Njidricha spominje argentinski književnik Ricardo Rojas; Alejandro Finci napisao je kazališno djelo *Benigar* koje je prikazano 1984., a Benigara je glumio Daniel Vitulić, argentinski glumac hrvatskog podrijetla. U djelu *Lago argentino*/Argentinsko jezero, objavljenom 1946. god., Juan Goyanarte spominje Marangunice i Stipičiće.

Carmen Vrličak tj. Carmen Verlichak pak u djelu *María Josefa Ezcurra, el amor prohibido de Belgrano / María Josefa Ezcurra, zabranjena Belgranova ljubav*, u XIX. stoljeće smješta lik Branka Kadića, nadahnuta stvarnom osobom koja je u Argentinu došla poslije Drugoga svjetskog rata. Kadić je rođen 1919. god. u Poljicima, studirao je talijanski, španjolski i francuski jezik i jugoslavensku književnost. Bio je tajnik Hrvatskog veleposlanstva u Španjolskoj. U Argentini se posvetio novinarstvu i književnosti – pisao je eseje, književne kritike i kritike vezane uz umjetnost. Suradivao je u časopisima *Hrvatska revija* i *Studio Croatica*. Također je bio prevoditelj.

U posljednjem poglavlju Ivo Korsky analizira probleme pripadnika prve generacije hrvatskih doseljenika u Argentinu i njihovu integraciju.

Zanimljivo je, kao što je već spomenuto u predgovoru, da autorica u ovoj knjizi ne slijedi kronološki red – njena je namjera bila prikupiti podatke o doseljenicima i njihove sudbine povezati mjestom odakle su stigli. Ponekad oni sami govore o svojoj sudbini, ponekad to čini netko drugi. U svakom slučaju, dobili smo zanimljivo svjedočanstvo o Hrvatima koji su svoju drugu domovinu pronašli u Argentini i niz korisnih informacija koje će pomoći da ne padnu u zaborav.

Summary

CROATIANS IN ARGENTINA

The history of Croatian emigration to Argentina, entitled *Los Croatas en La Argentina* was written by Carmen Verlichak of Buenos Aires, a writer and respected journalist of Croatian extraction. The 208-page book was published by the Krivodol Press company. It was written in collaboration with Albino Diéges Videl, Jorge Rouillon and Fernando Sánchez Zinny, with a Foreword by Bartolomé de Vedia. What is interesting is that the author does not follow a chronological order in the book - her intention was to gather data on immigrants and connect their fates to the places from where their ancestors came.

Resumen

LOS CROATAS DE LA ARGENTINA

La historia de la emigración croata en Argentina bajo el título *Los croatas de la Argentina* fue escrita por la escritora y destacada periodista de origen croata Carmen Verlichak de Buenos Aires. El libro fue publicado en edición de Krivodol Press y abarca 208 páginas. Está escrita en colaboración con Albino Diéges Videla, Jorge Rouillon y Fernando Sánchez Zinny, el prólogo lo firma Bartolomé de Vedia. Es interesante que la autora en este libro no sigue el orden cronológico – su intención era recolectar los datos sobre los emigrantes y relacionar sus destinos con el lugar de proveniencia sus antepasados.

Lada Žigo

PARIŠKI POGLEDI I HRVATSKI ODRAZI

Tripković, Luka - Hrvatski testament, Jaspra, Zagreb, 2005

Sve više valja ukoričavati tekstove starijih novinara, ne samo stoga što je to svjedočanstvo vremena, nego i stoga što je to syjedočanstvo donedavnog novinarstva, u kojem je ipak carevao novinar. Danas, na žalost, događaji gutaju novinara, dok ga sasvim ne pojedu. Kratki tekstuljci skrivaju se danas iza proždrljivih fotografija, nema mjesta za digresije novinara - reportera jer je sve opterećeno time da događaji stalno izmiču. Stoga knjige starijih novinara, onih novinara kojima je doživljaj filtrirao zbilju, doista valja promovirati! Teško je danas, primjerice, naići na novinski intervju koji ima dugački, lepršavi uvod o autoru, mjestu razgovora, koji stvara dojam onog neobveznog čavrila, kao što je teško naići i na novinski komentar i esej koji je pisan 'bez razloga', s dušom usputnog promatranja i promišljanja. Novinara - autora odavna je potisnuo novinar - informator, a danas se stvara jedna još gora vrsta, a to je novinar - daktilograf. Stresno prepisivanje informacija iz prve ruke, napuhavanje afera - sve to od novinske redakcije stvara *daktilo - biro* u kojem tekstove diktira (zlo)duh trenutka.

Knjiga Luke Tripkovića 'Hrvatski testament' (u izdanju Jaspre), koja je promovirana nedavno u Muzeju Mimara, jedan je od primjera toga zamirućeg novinarstva koji se još stvarao sa žarom prema ljudima i događajima. Tripković, koji dugo živi u Parizu i trudi se da se u djeliću toga grada ogledamo i mi, ovu knjigu posvetio je i francuskim i hrvatskim ljudima, svim duhovima, ne 'po zatatu', nego po vlastitoj, svestranoj ili 'rasplinutoj' znatiželji. Ima tu i opsežnih intervjuja (sa šarmom prijateljskih razgovora, a ne s činovničkim 'povodom i svrhom'), a i usputnih, gotovo dnevničkih zabilješki o susretima s umjetnicima i nogometnišima (od neuspjela pokušaja razgovora s Alainom Delonom do zapisa izložbe Ede Murtića u Parizu). Knjiga je i pogled u francusku politiku i kulturu, kao što je i naš odraz u francuskom ogledalu - taj odraz daje, primjerice, razgovor s Ronyjem Braumanom, francuskim liječnikom i piscem, negdašnjim predsjednikom udruge Liječnici bez granica. Puki intervju nadilazi sebe i širi se u panoramu rata na Balkanu i francuske politike. Iz toga razgovora, koji je 1996. godine zacijelo bio veoma važan, jasno ćemo, bez diplomatskih zakukuljenosti, saznati o politici Mit-

terranda koji je ostao uronjen u povijest, podupirući Versailleski sporazum i održavanje jugoslavenskog državnog prostora, a i o drukčijoj politici Chiraca koji je još 1991. godine zahtijevao zaustavljanje tenkova JNA. Dok je francuska politika povlađivala neutralnoj ideji prostorne stabilnosti, ne razlikujući agresora i žrtvu, njemačka politika te je uloge razlikovala, kako jasno saznajemo iz druge, upravo izišle knjige Ade Mandić - Beier koja je, pak, ponudila eseje kao naš odraz u zrcalu Njemačke.

Stoga je Tripkovićeva knjiga svjedočanstvo vremena, ali ona je ujedno i nepretenciozno putovanje kroz sve prostore i vremena, jer donosi pregršt razgovora s umjetnicima - s Catherine Deneuve, Dušanom Džamonjom Paulom Gardeom (francuskim profesorom slavenske književnosti, autorom knjiga 'Balkan' i 'Dnevnik putovanja u BiH'), s brojnim nogometnišima, a donosi i nostalgične zapise o neostvarenim susretima i razgovorima koji su također tragovi u živopisnoj biografiji jednoga novinara.

Jedan od najzanimljivijih intervjuja jest razgovor s Claudeom Angelijem, jednim od utemeljitelja satiričkoga tjednika 'Okovani patak' - to je živahan pogled u svijet svjetske ekskluzive, prepun pikanterija (najmanja plaća jedne tajnice u tom listu iznosi 20.000 franaka!) i pun zanimljivih viđenja francuskoga tiska koji, ipak, ne odolijeva žutilu kao britanski! Galancija i satira u jednom!

Luka Tripković opet piše sa senzibilitetom da poveže francusku i hrvatsku kulturu, ljudima a ne projektima. S tom je emocijom sastavio i knjigu 'Tebi, Zagrebe, govorim', zbirku različitih eseja o Zagrebu koje su ispisali naši intelektualci, kako bi se tom uspomenom uljuljao između voljenoga Zagreba i privlačnog Pariza. Tripković je jedan od onih novinara koji lako napiše izvještaj, koji ima pustolovnu želju i za susretom i intervjouom, a kojemu je 'tiha patnja' zapravo književnost. Jer, ako Matoš reče da su pisci najbolji putnici, onda je svakako Tripković, koji avanturistički prepliće dvije kulture (a i više njih, jer i Japan mu je još jedna oaza), zaokupljen kretanjem i pogledima, a ne samo dogadajima. A taj obzor ipak je obzor pisca, a ne novinara.

Summary

PARISIAN VIEWS AND CROATIAN REFLECTIONS

‘Hrvatski testament’ (Croatian Testament), a book by Luka Tripković (Jaspra, Zagreb, 2005) is both a look at French politics and culture and a reflection of Croatia in a French mirror. This reflection brings, for example, an interview with Rony Brauman, a French physician and writer and a former president of the Médecins Sans Frontières association. Tripković’s book is an unpretentious journey through time and brings a handful of interviews with artists such as Catherine Deneuve, Dušan Džamonja, Paul Garde (a French professor of Slavic literatures, author of the book ‘Balkan’ and ‘Diary of a Journey Through Bosnia & Herzegovina’), numerous soccer players and other interesting persons.

Resúmen

MIRADAS PARISINAS Y REFLEJOS CROATAS

El libro de Luka Tripković ‘El testamento croata’ (Jaspra, Zagreb, 2005), es una vista a la política y cultura francesas, como es y nuestro reflejo en el espejo francés. Este reflejo ofrece, por ejemplo, la conversación con Rony Brauman, médico y escritor francés, antiguo presidente de la asociación de los Médicos sin fronteras. El libro de Tripković es un viaje sin pretensiones a través del tiempo porque trae un puñado de conversaciones con artistas - con Catherine Deneuve, Dušan Džamonja, Paul Garde (el profesor francés de literatura eslava, el autor de los libros ‘Balcanes’ y ‘Diario del viaje a Bosnia y Herzegovina’), con numerosos futbolistas y otras personas interesantes.

Poštovani čitatelji,

Svima koji su obnovili preplatu na Hrvatski iseljenički zbornik najsrdačnije zahvaljujemo. Pokažite svojim prijateljima Hrvatski iseljenički zbornik u nadi da će postati naši čitatelji i suradnici! Tekstove s temama vezanim uz hrvatsko iseljeništvo primamo do 1. rujna 2006. na hrvatskome, engleskome i španjolskome jeziku.

HRVATSKA MATICA ISELJENIKA/CROATIAN HOMELAND FOUNDATION
Trg S. Radića 3, 10000 Zagreb, CROATIA tel.: 385-1-611-5116, fax: 385-1-6111-522

**PRETPLATA NA HRVATSKI ISELJENIČKI ZBORNIK/
SUBSCRIPTION TO CROATIAN EMIGRANT ALMANAC**

Ime i prezime/Name and surname: _____

Adresa (ulica i broj)/Address: _____

Grad/City: _____ Država/State: _____

Pošt. Broj/Zip code: _____ Tel: _____ Fax: _____

e-mail: _____ Datum/Date: _____

Godišnja pretplata/Yearly Subscription: _____

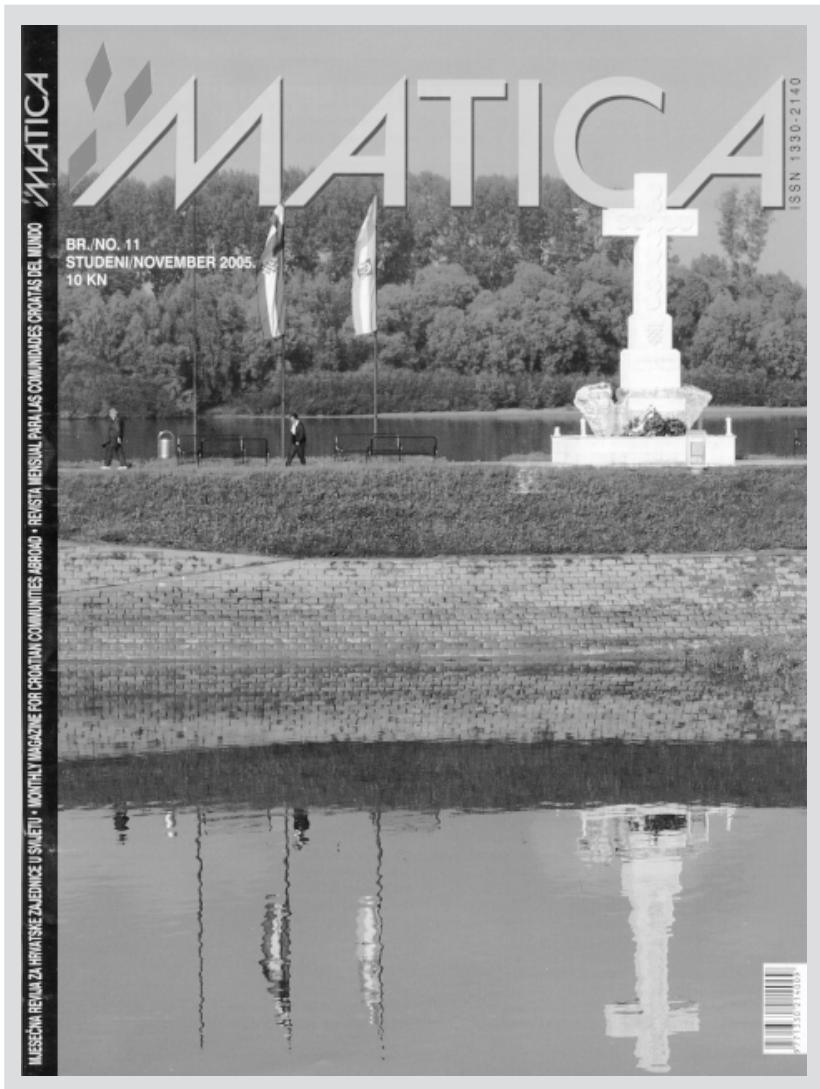
GODIŠNJA PRETPLATA/YEARLY SUBSCRIPTION RATE

“CROATIAN EMIGRANT ALMANAC”

15 USD, 20 CAD, 20 AUD, 10 EUR, 80 kn

Potpis/Signature: _____
(preplatnik/subscriber)

ČITATE LI // MATICA”?

Uredništvo i ravnateljstvo: Trg Stjepana Radića 3,
10000 Zagreb, Hrvatska
tel.: (3851) 6115 116, faks: (3851) 6111 522, e-mail: matica@matis.hr

SADRŽAJ

Predgovor	5
-----------------	---

ZNACI VREMENA

Ljubomir Antić: Nacionalni identitet i integriranje Europe	11
Marko Dekić: Hrvatske autohtone manjine u Europskoj uniji	19
Stjepan Bunjevac: Hrvati u Sloveniji u potrazi za statusom	31

BAŠTINA

Josip Jurčević: Prinosi iseljeništva uspostavi hrvatske države	39
Josip Šentija: Hommage Hrvatskome proljeću	47

KROATISTIČKI OBZORI

Ivana Rora: Hrvatske knjige izvan Hrvatske	63
Hrvoje Hitrec: Hrvatska književnost izvan domovine	69
Lada Žigo: Tri nove knjige hrvatsko- američkoga književnika Janka Deura	73
Nevenka Nekić: Život predaka u književnim djelima čileanskih Hrvata	79
Sanja Vulić: Bunjevačkohrvatski književnik Lazar Francišković	85
Tomislav Žigmanov: Bibliografije podunavskih Hrvata	93

DIJASPORA

Bosiljka Perić Kempf: Velikan francuske glazbene avangarde	101
Jagoda Zamoda: Violinom od Zagreba do Buenos Airesa	107
Maja Đurinović: Vizionar plesne umjetnosti iz Las Vegasa	113
Maja Đurinović: Najveća hrvatska balerina svih vremena	123
Drago Šaravanja: Međunarodna revija filmova o hrvatskoj dijaspori	131
Ivan Čizmić: Stoljetnica Hrvatske zajednice Illinoisa	137
Ivona Dončević: Studia Croatica i Kroatische Berichte	143
Vesna Kukavica: Istaknuti odgojitelj Amerike	153
Mladen Ibler: Hrvatska kulturna zajednica u Danskoj	159
Adolf Polegubić: Hrvatski misionari u Europi	165
Ranko Radoš: Perspektiva hrvatskoga iseljavanja u europske zemlje	171

MOSTOVI

Željka Lovrenčić: <i>Poezija Dragutina Tadijanovića na španjolskome</i>	183
Ivana Ivkanec: <i>Odlazak Ljeposlava Perinića</i>	191
Senka Božić Vrbančić i Mario Vrbančić: <i>Petrići iz kuće Winston</i>	197
Goran Krnić: <i>Oldenburška kroatistika</i>	205
Ante Laušić: <i>Kako istraživati hrvatske vanjske migracije</i>	211

DUHOVNOST

Edi Mudronja: <i>Slava Vedrina - paragvajska Majka Tereza</i>	219
Maria D. Žic: <i>Uloga Krčke biskupije u razvitku hrvatske zajednice u New Yorku</i>	227

ZNANOST

Janko Herak: <i>Naši znanstvenici u prestižnim medicinskim institucijama</i>	241
Tanja Rudež: <i>Hrvat otkriva tajnu nastanka planeta</i>	247

NOVE KNJIGE

Vilko Težak: <i>Prva povijest hrvatskoga iseljeništva</i>	253
Željka Lovrenčić: <i>Hrvati u Argentini</i>	257
Lada Žigo: <i>Pariški pogledi i hrvatski odrazi</i>	261

CONTENTS

Introduction	6
--------------------	---

SIGNS OF THE TIME

Ljubomir Antić: National Identity and Integrating Europe	16
Marko Dekić: Indigenous Croatian Minorities in the European Union	29
Stjepan Bunjevac: Croatians in Slovenia in Search of their Status	35

CROATIAN HERITAGE

Josip Jurčević: The Emigration's Contribution to Establishing a Croatian State	45
Josip Šentija: A Hommage to the Croatian Spring	59

HORIZONS OF CROATIAN STUDIES

Ivana Rora: Croatian Books Abroad	68
Hrvoje Hitrec: Croatian Literature Outside the Homeland	71
Lada Žigo: Three New Books by Croatian-American Writer Janko Deur	77
Nevenka Nekić: The Lives of Ancestors in the Literary Works of Chilean Croatians	83
Sanja Vulić: Bunjevac Croatian Writer Lazar Francišković	91
Tomislav Žigmanov: A Bibliography of the Danube Region Croatians	96

DIASPORA

Bosiljka Perić Kempf: A Giant of the French Musical Avant-garde	105
Jagoda Zamoda: By Violin from Zagreb to Buenos Aires	111
Maja Đurinović: A Visionary of the Art of Dance from Las Vegas	120
Maja Đurinović: The Greatest Croatian Ballerina of All Times	129
Drago Šaravanja: An International Review of Films About the Croatian Diaspora	135
Ivan Ćizmić: Centennial of the Croatian Community of Illinois	142
Ivona Dončević: Studia Croatica and Kroatische Berichte	150
Vesna Kukavica: Prominent American Educator	156
Mladen Ibler: The Croatian Cultural Community in Denmark	163
Adolf Polegubić: Croatian Missionaries in Europe	170
Ranko Radoš: The Perspectives of Croatian Emigration to European Countries	179

BRIDGES

Željka Lovrenčić: Dragutin Tadijanović's Poetry in Spanish	188
Ivana Ivkaneć: The Passing of Ljeposlav Perinić	195
Senka Božić Vrbančić & Mario Vrbančić: The Petrić'sof the House of Winston	202
Goran Krnić: Oldenburg Croatian Language Studies	209
Ante Laušić: How to Research Croatia's External Migrations	215

SPIRITUALITY

Edi Mudronja: Slava Vedrina – Paraguay's Mother Teresa	225
Maria D. Žic: The Role of the Krk Diocese in the Development of the Croatian Community in New York	236

SCIENCE

Janko Herak: Our Scientists at Prestigious Medical Institutions	245
Tanja Rudež: A Croat in Search of the Secret of Planetary Formation	249

NEW BOOKS

Vilko Težak: The First History of the Croatian Emigration	255
Željka Lovrenčić: Croatians in Argentina	260
Lada Žigo: Parisian Views and Croatian Reflections	263

CONTENIDO

Introducción	7
LOS SIGNOS DEL TIEMPO	
Ljubomir Antić: La identidad nacional y la integración europea	17
Marko Dekić: Las minorías autóctonas croatas en la Unión Europea	30
Stjepan Bunjevac: Los croatas en Eslovenia en busca de su estatus	36
HERENCIA	
Josip Jurčević: Contribución de la emigración al establecimiento del estado croata	45
Josip Šentija: Hommenaje a la Primavera croata	60
HORIZONTES CROATÍSTICOS	
Ivana Rora: Libros croatas fuera de Croacia	68
Hrvoje Hitrec: La literatura croata fuera de la patria	72
Lada Žigo: Tres nuevos libros del escritor croata-norteamericano Janko Deur	78
Nevenka Nekić: La vida de los antecesores en las obras literarias de los croatas chilenos	83
Sanja Vulić: El escritor croata - Bunjevac Lazar Francišković	91
Tomislav Žigmanov: Bibliografías de los croatas de Podunavlje	96
DIÁSPORA	
Bosiljka Perić Kempf: Gran hombre de la vanguardia musical francesa	106
Jagoda Zamoda: Con el violín desde Zagreb hasta Buenos Aires	112
Maja Đurinović: Visionario del arte de danza de Las Vegas	121
Maja Đurinović: La bailarina croata más grande de todos los tiempos	130
Drago Šaravanja: Muestra internacional de películas sobre la diáspora croata	136
Ivan Čizmić: Centenario de la Comunidad Croata de Illinois	142
Ivona Dončević: Studia Croática y Croatische Berichte	151
Vesna Kukavica: Destacado educador americano	157
Mladen Ibler: La Comunidad Cultural Croata en Dinamarca	164
Adolf Polegubić: Los misioneros croatas en Europa	170
Ranko Radoš: Perspectiva de la emigración croata a los países europeos	180

PUENTES

- Željka Lovrenčić: **La poesía de Dragutin Tadijanović en español** 189
Ivanka Ivkanec: **La partida de Ljeposlav Perinić** 196
Senka Božić Vrbančić & Mario Vrbančić: **Los Petrić de la casa Winston** 203
Goran Krnić: **Croatística de Oldenburgo** 210
Ante Laušić: **¿Cómo investigar las migraciones croatas exteriores?** 216

ESPIRITUALIDAD

- Edi Mudronja: **Slava Vedrina – La Madre Teresa paraguaya** 226
Maria D. Žic: **Papel del arzobispado de Krk en el desarrollo de la comunidad croata en Nueva York** 236

CIENCIA

- Janko Herak: **Nuestros científicos en prestigiosas instituciones médicas** 246
Tanja Rudež: **Un croata descubre el secreto del nacimiento de un planeta** 250

NUEVOS LIBROS

- Vilko Težak: **La primera historia de la emigración croata** 256
Željka Lovrenčić: **Los croatas de la Argentina** 260
Lada Žigo: **Miradas parisinas y reflejos croatas** 263

ISBN 953652539-9

9 789536 525393